

गायत्री महाविज्ञान भाग-१

युगऋषि पं. श्रीराम शर्मा आचार्य

गायत्री महाविज्ञान

भाग-१

प्रकाशक
युग निर्माणा योजना,
गायत्री तपोभूमि, मथुरा - २८१ ००३ (उ. प्र.)

प्राप्तिस्थान
गायत्री ज्ञानपीठ
शाखा : अमदावाह
पाटीदार सोसायटी, जूना वाडज, अमदावाह-३८० ०१३
फोन नं : ७५५७२५२

: मुद्रक :
युग निर्माणा प्रेस,
गायत्री तपोभूमि, मथुरा.

स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्

वेदमाता गायत्री

અનુક્રમણિકા

ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ નં.
●	ભૂમિકા - લેખક : પં. શ્રી શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીનો સંક્ષિપ્ત પરિચય	૫
૧.	વેદમાતા ગાયત્રીની ઉત્પત્તિ	૮
૨.	ગાયત્રી સૂક્ષ્મ શક્તિઓનો સ્ત્રોત	૧૨
૩.	ગાયત્રી-સાધનાથી શક્તિ-કોષોનો ઉદ્ભવ	૧૬
૪.	ગાયત્રી જ કામધેનુ છે	૨૦
૫.	ગાયત્રી અને બ્રહ્મની એકતા	૨૨
૬.	ગાયત્રી દ્વારા સત્ત્વગુણ વૃદ્ધિના દિવ્ય લાભો	૨૫
૭.	મહાપુરુષો દ્વારા ગાયત્રી-મહિમાનાં ગાન	૨૮
૮.	ગાયત્રી-સાધનાથી સત્ત્વગુણી સિદ્ધિઓ	૩૨
૯.	ગાયત્રી-સાધનાથી શ્રી, સમૃદ્ધિ અને સફળતા	૩૬
૧૦.	ગાયત્રી-સાધનાથી આપત્તિઓનું નિવારણ	૪૦
૧૧.	મહિલાઓ માટે પણ ગાયત્રી-સાધના	૪૪
૧૨.	જીવનનો કાયાકલ્પ	૪૮
૧૩.	સ્ત્રીઓનો ગાયત્રી-ઉપાસનાનો અધિકાર	૫૦
૧૪.	સ્ત્રીઓને શું વેદનો અધિકાર નથી ?	૫૬
૧૫.	નારી પર પ્રતિબંધ અને લાંછન શા માટે ?	૬૧
૧૬.	માલવીયાજી દ્વારા નિર્ણય	૬૫
૧૭.	સ્ત્રીઓ અનધિકારિણી નથી	૬૬
૧૮.	ગાયત્રીના શાપવિમોચન અને ઉત્ક્રીલનનું રહસ્ય	૬૮
૧૯.	યજ્ઞોપવીત-ગાયત્રીની મૂર્તિમાન પ્રતિમા	૭૦
૨૦.	સાધકોને માટે યજ્ઞોપવીત આવશ્યક છે	
૨૧.	ગાયત્રી-સાધનાનો ઉદ્દેશ	
૨૨.	નિષ્કામ સાધનાનું તત્ત્વજ્ઞાન	૮૨
૨૩.	આ સાધનાઓમાં અનિષ્ટનો કોઈ ભય નથી	૮૫
૨૪.	સાધકો માટે કેટલાક આવશ્યક નિયમો	૮૬
૨૫.	એકાગ્રતા અને સ્થિર ચિત્તથી સાધના થવી જોઈએ	૯૦
૨૬.	ગાયત્રી દ્વારા સંધ્યાવંદન	૯૨
૨૭.	ગાયત્રીનું સર્વશ્રેષ્ઠ અને સર્વસુલભ ધ્યાન	૯૭
૨૮.	પાપનાશક અને શક્તિવર્ધક તપશ્ચર્યાઓ	૯૯
૨૯.	ગાયત્રી-સાધનાથી પાપમુક્તિ	૧૦૪
૩૦.	આત્મશક્તિનો અપૂટ ભંડાર, અનુષ્ઠાન	૧૦૮
૩૧.	નવરાત્રિઓમાં ગાયત્રી-સાધના	૧૧૪
૩૨.	મહિલાઓને માટે કેટલીક વિશેષ સાધનાઓ	૧૧૫
૩૩.	ગાયત્રી-સાધનાથી અનેક ઉદ્દેશોની સિદ્ધિ	૧૧૯
૩૪.	એક વર્ષની ઉદ્યાપન સાધના	૧૨૩
૩૫.	ગાયત્રીનું અર્થચિંતન	૧૨૫
૩૬.	માતા સાથે વાર્તાલાપ કરવાની સાધના	૧૨૭
૩૭.	સાધકોનાં સ્વપ્ન નિરર્થક હોતાં નથી	૧૨૯
૩૮.	સફળતાનાં કેટલાંક લક્ષણો	૧૩૨
૩૯.	સિદ્ધિઓનો દુરુપયોગ ન થવો જોઈએ	૧૩૪
૪૦.	ગાયત્રી દ્વારા વામમાર્ગી તાંત્રિક સાધનાઓ	૧૩૭
૪૧.	ગાયત્રી દ્વારા કુંડલિની જાગરણ	૧૩૯
૪૨.	ષટ્ચક્રોનું વેધન	૧૪૪
૪૩.	આ દૈવી પ્રસાદ બીજાઓને પણ વહેંચો	૧૪૯
૪૪.	ગાયત્રી સાથે યજ્ઞનો સંબંધ	૧૫૧

તેઓશ્રીએ સામાન્યમાં સામાન્ય માણસો ઉચ્ચ જીવનને લગતા સિદ્ધાંતોને સમજી શકે એ માટે ત્રણસોથી વધુ સંખ્યામાં નાની પુસ્તિકાઓ તૈયાર કરી છે. આ પુસ્તિકાઓમાં વિધવાવિવાહ, બાળલગ્ન, મૃત્યુ પાછળના ખોટા ખર્ચા, આદર્શ સંસ્કાર, પદ્ધતિઓ, આદર્શ બાળઉછેર, બાળકેળવણી, અનાજનો પ્રશ્ન, સંતતિનિયમનનો પ્રશ્ન, આર્થિક મુશ્કેલીઓનો પ્રશ્ન, દેવદર્શન ને તીર્થયાત્રા વગેરે જેવા વિષયોમાં અંધમાન્યતાઓ, ખોટા રીતરિવાજો, જ્યોતિષ વગેરેની વેલણ, હરિજનોદ્વાર, સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ વગેરે સંખ્યાબંધ વિષયો પર પોતાના ક્રાંતિકારી વિચારો રજૂ કર્યા છે, તે કોઈ પણ વિચારવંત માણસને આકર્ષ્યા વિના રહેતા નથી. ગાયત્રી પરિવારના પરિજનોને માટે નિત્ય પઠનીય અને મનનીય એવી એક પાંચિતા તેઓશ્રીએ તૈયાર કરેલી, એનું નામ યુગનિર્માણ સત્સંકલ્પ છે. આ સત્સંકલ્પ દરેક પરિજને નિત્ય નજરસમક્ષ રાખવાનો છે. આ આખો સત્સંકલ્પ મિશનના આદર્શોનો સાર છે. તેમાં જીવનઘડતર માટેના ઉચ્ચ આદર્શોના આદર્શો છે, જે કોઈ પણ મનુષ્યને માટે જીવનસાફલ્યની ચાવીરૂપ ગણી શકાય એવા છે. એમાં ત્યાગ, પ્રેમ, કર્તવ્યપરાયણતા, પરમાર્થ, ચારિત્ર્ય, સ્વાધ્યાય ઇત્યાદિ અનેક ઉચ્ચ ગુણોનો આગ્રહ રાખવાનો ઉપદેશ છે.

પૂજ્ય આચાર્યજીના યુગનિર્માણને લગતા અનેક પ્રયત્નોમાં આપણા ઉત્સવો, તહેવારો વગેરે ઊજવવાની આદર્શ અને વિચારપ્રેરક એવી નવી પ્રણાલી વિશેષ ધ્યાન ખેંચે એવી છે. પરિજનોને શિવરાત્રિ, નવરાત્રિ, દશેરા, દીવાળી, જન્માષ્ટમી ઇત્યાદિ ઉત્સવો વિશિષ્ટ અને જીવનમાં પ્રેરક બની રહે એ રીતે ઊજવવાની યોજના અને આજ્ઞા વિશેષરૂપે વિચારવા જેવી છે. વસંતપંચમીનો ઉત્સવ ખાસ પદ્ધતિએ ઊજવવાનો તેમનો આદેશ છે. ને આ ઉત્સવ ગાયત્રી-પરિવાર માટે સંગઠન, સ્નેહ અને સેવાનો પ્રેરક મહાન ઉત્સવ ગણાય છે. દરેક વ્યક્તિએ પોતે જીવનમાં કંઈક કરવું જોઈએ ને નિરર્થક ભારરૂપ જીવન જીવીને કેવળ વર્ષો પર વર્ષો ગોઠવ્યાં નથી એવું એને વારંવાર સ્મરણ થતું રહે તે માટે દરેક વ્યક્તિએ પોતાનો જન્મદિવસ વિશિષ્ટ પ્રેરક રીતે ઊજવવો જોઈએ એવો પૂજ્ય આચાર્યજીનો આદેશ છે. આ માટે એક સુંદર પદ્ધતિ તેઓશ્રીએ પ્રચારમાં આપી છે.

પૂજ્ય આચાર્યજીની યુગ નિર્માણને લગતી બધી જ પ્રવૃત્તિઓનું સંચાલન યુગનિર્માણ યોજના, ગાયત્રી તપોભૂમિ, વૃંદાવન રોડ, મથુરાથી થાય છે. તેમનું બધું સાહિત્ય હિન્દી ભાષામાં છે. તે સમસ્ત સાહિત્યને સર્વત્ર સર્વસુલભ અને સુગમ બનાવવા ભારતની બધી જ ભાષાઓમાં તથા વિશ્વની મુખ્ય ભાષાઓમાં તેનું ભાષાંતર કરાવવાની એક મોટી યોજના થઈ છે. ગુજરાતી ભાષામાં પણ હવે એ સાહિત્ય સુલભ બન્યું છે.

ગાયત્રી મહાવિદ્યાને લગતું તમામ સાહિત્ય તેઓશ્રીએ અનેક પ્રયત્નો દ્વારા પ્રકાશમાં આણ્યું અને એ વિષયમાં પ્રવર્તતા અનેક ભ્રામક ખ્યાલોને તેમણે દૂર કર્યાં. આ વિદ્યા અંગે લગભગ તમામ બાબતો તેઓશ્રીના પ્રયત્નોને પરિણામે સમાજને માટે અસુલભ રહી નથી. પુસ્તકો અને લેખો દ્વારા તેઓશ્રીએ ગાયત્રી યજ્ઞવિજ્ઞાનનું વિશદ વિવેચન કર્યું અને યજ્ઞોની ઉપયોગિતા અને મહત્તા પર પ્રકાશ પાડ્યો છે. ગાયત્રી-મહાવિજ્ઞાન નામના શરૂઆતના તેમના ત્રણ દળદાર ગ્રંથો દ્વારા આખા દેશમાં તેઓ છેલ્લાં ૨૦ વર્ષ પહેલાંથી જાણીતા થયેલા.

સમાજના ઉત્થાનને માટે, યુગનિર્માણ યોજના અંગેના પ્રયત્નોમાં અનેક પદ્ધતિઓ તેઓએ અપનાવેલી. પોતાના પ્રાણવાન સાહિત્ય દ્વારા, વર્ષોવર્ષ નિયમિત ચલાવવામાં આવતી અધ્યાત્મશિક્ષણ શિબિરો દ્વારા, રેકર્ડો દ્વારા, ભાષણો દ્વારા, હિમાલય-જંતા પહેલાંના તેઓશ્રીના છેલ્લાં થોડાં વર્ષોમાં દેશભરમાં પોતાની એ પ્રવૃત્તિથી કરોડો માણસોને તેમણે ઘોરેકે કરેલા; આકર્ષેલા ને તેમને પ્રકાશ આપેલો.

ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરામાં એક આદર્શ વિદ્યાલય પણ પૂજ્ય આચાર્યજીના પ્રયત્નોના પરિણામે ચાલે છે. આ વિદ્યાલયમાં ૧૫-૧૬ વર્ષની ઉંમરનાં બાળકોને એક વર્ષની તાલીમ આપવામાં આવે છે. તેમાં તેમને ચારિત્ર્યઘડતર તથા જીવનોપયોગી કળાઓની તાલીમ આપવામાં આવે છે. અહીં તાલીમ લેતા વિદ્યાર્થી પર પૂરતું ધ્યાન આપી તેની સ્વાભાવિક શક્તિઓ ખીલે એવા સભાન પ્રયત્નો થાય છે. નાના નાના ઉદ્યોગોમાં પ્રેસનું કામ, સાબુ, મીણબત્તી જેવા ઉદ્યોગોની તાલીમ આપવામાં આવે છે. અહીં એક વર્ષ તાલીમ મેળવીને આવેલું બાળક અન્ય બાળકોની સરખામણીએ અનેક રીતે જુદી વિશેષતાઓવાળું દેખાય છે. સંસ્કારિતા, નિયમિતતા, કર્તવ્ય પ્રત્યે સભાનતા, નમ્રતા જેવા ગુણો તેનામાં અચૂક જોવા મળે છે.

પૂજ્ય આચાર્યજીના નામે દેશમાંથી અને દુનિયામાંથી રોજ ૧૦૦-૨૦૦ પત્રો તો હોય જ. એ બધાના નિયમિત ઉત્તરો પણ વળતી ટપાલે લોકોને મળતા. બે ત્રણ કુટુંબીજનોને કાર્યલયની મદદથી અનેકાનેક ક્રમોની વચ્ચે પણ આ જવાબો આપવાનું કામ અત્યંત ઝડપથી થતું. કદી કોઈને પોતાના પત્રના ઉત્તરની રાહ જોવી પડેલી નહિ. તેઓશ્રીનાં ધર્મપત્ની પૂ. ભગવતી દેવી (માતાજી) તેઓશ્રીની જેમ જ પરિજનોને મમતાપૂર્વક સર્વ રીતે માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે.

આવી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓના ધામ સમી આ ગાયત્રી તપોભૂમિ (મથુરા) એક આંતરરાષ્ટ્રિય તીર્થ જેવી બની છે. આ તપોભૂમિની સ્થાપના પણ પૂજ્ય આચાર્યજીના ગુરુદેવના આદેશથી થયેલી. આ ભૂમિ પણ અત્યંત પ્રેરક અને પવિત્ર છે. અનેક પ્રાચીન ઋષિ-મુનિઓએ આ સ્થળે તપ કરેલું અને તેઓની દિવ્ય ચેતના આ સ્થળે લોકોને પ્રેરણા ને ઉત્સાહ અર્પે છે. અહીં એક ગાયત્રીમંદિર બનેલું છે ને નિત્ય અખંડ અગ્નિમાં અહીં નિયમિત ગાયત્રીહવન થાય છે. એ યજ્ઞના પ્રભાવથી અહીંનું વાતાવરણ સદૈવ પ્રેરક અને પવિત્ર લાગે છે.

પોતાનું યુગકાર્ય પૂજ્ય આચાર્યજીએ તેમના દિવ્ય ગુરુના આદેશાનુસાર કરેલું. જ્યારે એ દિવ્ય મહાત્માએ તેઓશ્રીને જે જે આજ્ઞાઓ કરેલી તેનું અક્ષરશઃ પાલન તેઓશ્રીએ કરેલું ને ગુરુભક્તિનો જીવંત આદર્શ પૂરો પાડેલ છે.

પૂજ્ય આચાર્યજી પૂજ્ય માતાજી દ્વારા બેવડા સામર્થ્યથી અને તપશ્ચર્યાના વિશેષ પ્રભાવથી અદૃશ્ય પ્રેરણા દ્વારા યુગનિર્માણની ઈશ્વરીય યોજનાના સાફલ્ય માટે પ્રયત્નશીલ છે. એ મહાન મિશનની ધુરા હવે પૂજ્ય માતાજીએ ધારણ કરેલી છે. શાંતિકુંજ, હરદ્વારની પોતાની તપોભૂમિમાં રહી પૂજ્ય માતાજી એ સર્વ પ્રવૃત્તિઓનું સંચાલન કરી રહ્યાં છે.

તેઓશ્રીનું મિશન સફળ થવાનું જ છે, એક આદર્શ યુગનું નિર્માણ અનિવાર્ય રીતે થવાનું છે, એ દૈવેચ્છા સફળ થવાની જ છે. ભારત પાછું પોતાની આધ્યાત્મવિદ્યાના બળે વિશ્વનું માર્ગદર્શન કરી શકે એવી સ્થિતિ નિશ્ચિત રીતે ઉત્પન્ન થવાની જ છે. વિશ્વના વિચાર-પ્રવાહો સૂક્ષ્મ રીતે એ દિશામાં રહ્યા છે. એ સત્ય સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકન કરનારના ધ્યાનમાં આવ્યા વિના રહે એવું નથી. પૂજ્ય આચાર્યજીની એવી દૃઢ શ્રદ્ધા સફળ થવાની જ. તે માટે લોકો એ દૈવેચ્છાની સફળતામાં નિમિત્ત રૂપ બને તો તેમાં અંતે યશ જ પ્રાપ્ત થવાનો છે.

ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન

(પહેલો ભાગ)

વેદમાતા ગાયત્રીની ઉત્પત્તિ

વેદનો અર્થ છે જ્ઞાન. જ્ઞાનના ચાર ભવિભાગ છે ઋક, યજુઃ, સામ અને અથર્વ. કલ્યાણ, પ્રભુપ્રાપ્તિ, ઈશ્વરદર્શન, દિવ્યત્વ, આત્મશાંતિ, બ્રહ્મનિર્માણ, ધર્મભાવના, કર્તવ્યપાલન, પ્રેમ, તપ, દયા, ઉપકાર, ઉદારતા, સેવા આદિનો 'ઋક'માં સમાવેશ થાય છે. પરાક્રમ, પુરુષાર્થ, સાહસ, વીરતા, રક્ષણ, આક્રમણ, નેતૃત્વ, યશ, વિજય, પદ, પ્રતિષ્ઠા એ બધાં 'યજુઃ'માં આવે છે. મનોરંજન, સંગીત, કલા, સાહિત્ય, સ્પેર્શોન્દ્રિયોના સ્થૂલ ભોગોનું ચિંતન, પ્રિય, કલ્પના, રમતો, ગતિશીલતા, રુચિ, તૃપ્તિ આદિને 'સામ'માં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. ધન, વૈભવ, વસ્તુઓનો સંગ્રહ, શાસ્ત્ર, ઔષધિ, અન્ન, વસ્ત્ર, ધાતુ, ગૃહ, વાહન આદિ સુખસાધનોની સામગ્રીઓ એ 'અથર્વ'ના પ્રદેશમાં આવે છે.

કોઈ પણ જીવતા પ્રાણીને લો, એની સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ, બહારની અને અંદરની ક્રિયાઓ અને કલ્પનાઓનું ગંભીર અને વૈજ્ઞાનિક વિશ્લેષણ કરો, તો તમને જણાશે કે આ ચાર ક્ષેત્રોમાં જ એની સમસ્ત ચેતના પરિભ્રમણ કરી રહી છે (૧) ઋક-કલ્યાણ (૨) યજુઃ પૌરુષ (૩) સામ-કીડા (૪) અથર્વ અર્થ. આ ચાર દિશાઓ સિવાય પ્રાણીઓની જ્ઞાનધારા બીજે કયાંય પ્રવાહિત થતી નથી. ઋકને ધર્મ, યજુઃને મોક્ષ, સામને કામ અને અથર્વને અર્થ પણ કહેવામાં આવે છે. એ જ બ્રહ્માજીનાં ચાર મુખો છે. બ્રહ્માને ચતુર્મુખ એટલા માટે કહે છે કે, એ એકમુખ હોવા છતાં પણ ચાર પ્રકારની જ્ઞાનધારાનું નિષ્ક્રમણ કરે છે. વેદ શબ્દનો અર્થ છે 'જ્ઞાન.' એ રીતે તે એક જ છે, પરંતુ એક હોવા છતાં પણ પ્રાણીઓના અંતઃકરણમાં તે ચાર પ્રકારે જોવામાં આવે છે. એ માટે એક વેદને સગવડ

ખાતર ચાર ભાગમાં વિભક્ત કરવામાં આવ્યો છે. ભગવાન વિષ્ણુની ચાર ભુજાઓ પણ એ જ છે. આ ચાર વિભાગોને ક્રમ પ્રમાણે સમજાવવા ચાર આશ્રમો અને ચાર વર્ણોની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. બાળક કીડાવસ્થામાં, તરુણ અર્થાવસ્થામાં, વાનપ્રસ્થ પૌરુષાવસ્થામાં અને સંન્યાસી કલ્યાણવસ્થામાં રહે છે. બ્રાહ્મણ ઋગ્ છે, ક્ષત્રિય યજુઃ છે, વૈશ્ય અથર્વ છે, શૂદ્ર સામ છે. આ પ્રકારે વેદના ચાર ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે.

આ ચારે પ્રકારનું જ્ઞાન એક જ ચૈતન્યશક્તિનું પ્રસ્ફુરણ છે. એને સૃષ્ટિના આરંભમાં જ બ્રહ્માજીએ ઉત્પન્ન કરી હતી અને એને જ શાસ્ત્રકારોએ ગાયત્રી એવું નામ આપ્યું છે. આ પ્રમાણે ચાર વેદોની માતા ગાયત્રી થઈ. તેથી એને વેદમાતા પણ કહેવામાં આવે છે. જેમ જલતત્ત્વ બરફ, વરાળ, (વાદળ, ઝાકળ આદિ) વાયુ (હાઈડ્રોજન, ઓક્સિજન) તથા પાતળા પાણીના રૂપમાં, એમ ચાર રૂપોમાં જોવામાં આવે છે, જેમ અગ્નિતત્ત્વ જ્વાલા, ગરમી, પ્રકાશ તથા ગતિના રૂપમાં જોવામાં આવે છે, એ જ પ્રકારે એક 'જ્ઞાન ગાયત્રી'ના ચાર વેદોનાં ચાર રૂપોમાં દર્શન કરવામાં આવે છે. ચાર વેદો તો ગાયત્રી માતાના ચાર પુત્રો છે.

આ તો થયું સૂક્ષ્મ ગાયત્રીનું, સૂક્ષ્મ વેદમાતાનું સ્વરૂપ. હવે તેના સ્થૂલ રૂપનો વિચાર કરીશું. બ્રહ્માએ ચાર વેદોની રચના કરતા પહેલાં ચોવીસ અક્ષરોવાળા ગાયત્રીમંત્રની રચના કરી. એ એક મંત્રના એક એક અક્ષરમાં એવાં સૂક્ષ્મ તત્ત્વો સમાવવામાં આવ્યાં, જેમના પલ્લવિત થયા પછી ચાર વેદોની શાખા, પ્રશાખાઓ તથા શ્રુતિઓ ઉત્પન્ન થઈ. એક વડના બીજના ગર્ભમાં વડનું મહાન વૃક્ષ છુપાયેલું હોય છે. જ્યારે એ બીજ રોપના રૂપમાં ઊગે છે, વૃક્ષના રૂપમાં મોટું થાય છે, ત્યારે એ અસંખ્ય ડાળીઓ, પાંદડાં, ફળ, ફૂલ આદિથી લદાઈ જાય છે. એ બધાનો એટલો મોટો વિસ્તાર થાય છે કે એ વિશાળ વૃક્ષ વડબીજના કરતાં કરોડો, અબજો ગણું મોટું થાય છે. ગાયત્રીનાં ૨૪ અક્ષરો પણ એવું જ બીજ છે, જે પ્રસ્ફુટિત થઈને વેદોના મહા વિસ્તારના રૂપમાં પ્રગટ થયું છે.

વ્યાકરણશાસ્ત્રનો ઉદ્દગમ શંકરજીનાં એ ચૌદ સૂત્રો છે, જે એમના ડમરૂમાંથી નીકળ્યાં હતાં. એક વાર મહાદેવજીએ આનંદમગ્ન થઈને પોતાનું પ્રિય વાદ્ય ડમરૂ વગાડ્યું. એ ડમરૂમાંથી ચૌદ ધ્વનિ નીકળ્યા. એ (અઈઉણ, ઋલૃક્, એઓઙ, ઐઔય, હયવરટ, લણ વગેરે) ચૌદ સૂત્રોને આધારે પશ્ચિમી મુનિએ મહાવ્યાકરણ રચ્યું. એ રચના થયા પછી એની વ્યાખ્યાઓ થતાં આજે એટલું મોટું વ્યાકરણશાસ્ત્ર તૈયાર થયું છે, જેનું એક મોટું સંગ્રહાલય બની શકે. ગાયત્રી મંત્રના ચોવીસ અક્ષરોમાંથી આ રીતે વૈદિક સાહિત્યનાં અંગઉપાંગોનો જન્મ થયો છે. ગાયત્રી સૂત્ર છે, તો વૈદિક ઋચાઓ એની વિસ્તૃત વ્યાખ્યાઓ છે.

બ્રહ્માની સ્ફુરણાથી ગાયત્રીનો આવિર્ભાવ

અનાદિ પરમાત્મા તત્ત્વે બ્રહ્મા દ્વારા આ સર્વ કંઈ ઉત્પન્ન કર્યું. સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાનો વિચાર થતાં જ બ્રહ્માના ચિત્તમાં એક સ્ફુરણા થઈ જેનું નામ છે - શક્તિ. શક્તિમાંથી બે પ્રકારની સૃષ્ટિ થઈ, એક જડ અને બીજી ચેતન. જડ સૃષ્ટિનું સંચાલન કરનારી શક્તિ તે પ્રકૃતિ અને ચૈતન્ય શક્તિને ઉત્પન્ન કરનારી શક્તિનું નામ સાવિત્રી છે.

પુરાણોમાં વર્ણન મળે છે કે સૃષ્ટિના આદિકાળમાં ભગવાનની નાભિમાંથી કમળ ઉત્પન્ન થયું. કમળના પુષ્પમાંથી બ્રહ્મા થયા, બ્રહ્માથી સાવિત્રી થઈ, સાવિત્રી અને બ્રહ્માના સંયોગથી ચાર વેદો ઉત્પન્ન થયા. ત્યાર પછી બ્રહ્માજીએ પંચભૌતિક સૃષ્ટિનું નિર્માણ કર્યું. આ અલંકારિક કથાનું સહસ્ય ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

એ છે કે, નિર્લિપ્ત, નિર્લિક્લ્પ પરમાત્મ તત્ત્વની નાભિમાંથી, કેન્દ્રભૂમિમાંથી, અંતઃકરણમાંથી કમળ ઉત્પન્ન થયું અને તે પુષ્પની માફક ખીલી ઊઠ્યું. શ્રુતિએ કહ્યું કે સૃષ્ટિના આરંભમાં પરમાત્માની ઈચ્છા થઈ કે 'એકોડહં બહુસ્યામિ, હું એકમાંથી અનેક થાઉં.' એ એમની ઈચ્છા, સ્ફુરણા, નાભિપ્રદેશમાંથી નીકળીને સ્ફુટિત થઈ અર્થાત્ કમળની લતા ઉત્પન્ન થઈ અને એની કળી ખીલી ઊઠી.

એ કમળ પુષ્પ પર બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થાય છે. એ બ્રહ્મા સૃષ્ટિ નિર્માણની ત્રિવેદ શક્તિનો પ્રથમ અંશ છે. આગળ ચાલતાં તે ત્રિવેદ શક્તિ ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નાશનું કાર્ય કરતી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશનાં રૂપોમાં દૃષ્ટિગોચર થઈ. આરંભમાં કમળ પુષ્પ પર કેવળ બ્રહ્માજી જ પ્રગટ થયા, કેમ કે સર્વપ્રથમ તો ઉત્પન્ન કરનારી શક્તિની જરૂર હતી.

આ પછી બ્રહ્માજીના કાર્યનો આરંભ થયો, એમણે બે પ્રકારની સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરી. એક ચૈતન્ય, બીજી જડ. ચૈતન્ય સૃષ્ટિની અંદર બધા જીવોનો સમાવેશ થાય છે. એ જીવોમાં ઈચ્છા, અનુભૂતિ, અહંભાવના જોવા મળે છે. ચૈતન્યની એક સ્વતંત્ર સૃષ્ટિ છે જેને વિશ્વનો 'પ્રાણમય-કોષ' કહેવામાં આવે છે. અખિલ વિશ્વમાં એક ચૈતન્ય તત્ત્વ ભરેલું છે જેને 'પ્રાણ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. વિચાર, સંકલ્પ, ભાવ એ આ પ્રાણતત્ત્વના ત્રણ વર્ગ છે અને સત્ત્વ, રજસ, તમસ એ એના ત્રણ વર્ણ છે. એ તત્ત્વો વડે જ આત્માઓનાં સૂક્ષ્મ, કારણ અને સ્થૂળ શરીરો બને છે. સર્વ પ્રકારનાં પ્રાણી આ પ્રાણ તત્ત્વમાંથી ચૈતન્ય તેમજ જીવનસત્તા પ્રાપ્ત કરે છે.

જડ સૃષ્ટિના સર્જન માટે બ્રહ્માજીએ પંચભૂતોનું નિર્માણ કર્યું. પૃથ્વી, જલ, વાયુ, તેજ, આકાશ દ્વારા વિશ્વના બધા પરમાણુમય પદાર્થો બન્યા. ઘન, પ્રવાહી અને વાયુ આ ત્રણ રૂપોમાં પ્રકૃતિના પરમાણુ પોતાની ગતિવિધિ ચાલુ રાખે છે. નદીઓ, પર્વતો, ધાતુઓ અને ધરતી આદિનો સર્વ વિસ્તાર આ પંચભૌતિક પરમાણુઓનો ખેલ છે. પ્રાણીઓનાં સ્થૂળ શરીર પણ આ પ્રકૃતિજન્ય પંચતત્ત્વોનાં બનેલાં હોય છે.

ક્રિયા બંને સૃષ્ટિમાં છે. પ્રાણમય ચૈતન્ય સૃષ્ટિમાં અહંભાવ, સંકલ્પ અને પ્રેરણાની ગતિવિધિ અનેક રૂપોમાં જોવામાં આવે છે. ભૂતમય જડ સૃષ્ટિમાં શક્તિ, હલનચલન અને સત્તાએત્રણ આધારો દ્વારા વિવિધ પ્રકારના રૂપરંગ, આકાર પ્રકાર વગેરે બનતા અને નષ્ટ થતા રહે છે. જડ સૃષ્ટિનો આધાર પરમાણુ અને ચૈતન્ય સૃષ્ટિનો આધાર સંકલ્પ છે. બંને આધારો અત્યંત સૂક્ષ્મ અને અત્યંત બળવાન છે. એમનો નાશ થતો નથી, પણ કેવળ રૂપાંતર થતું રહે છે.

જડ-ચેતન સૃષ્ટિના નિર્માણકાર્યમાં બ્રહ્માની બે શક્તિઓ કામ કરી રહી છે. (૧) સંકલ્પશક્તિ અને (૨) પરમાણુશક્તિ. એ બેમાં પ્રથમ સંકલ્પ શક્તિની આવશ્યકતા જણાઈ. કેમ કે એના વિના ચૈતન્ય આવિર્ભાવ નથી પામતું અને ચૈતન્યના પરમાણુઓનો ઉપયોગ કોને માટે થાય ? અચેતન સૃષ્ટિ તો પોતે અંધકારમય હતી. કેમ કે ન તો એનું કોઈને જ્ઞાન હતું કે ન એનો કોઈને ઉપયોગ હતો. ચૈતન્યના પ્રગટીકરણની સગવડ માટે, એની સાધનસામગ્રીના રૂપમાં 'જડ'નો ઉપયોગ થાય છે. આમ શરૂઆતમાં બ્રહ્માજીએ ચૈતન્ય બનાવ્યું. જ્ઞાનના સંકલ્પનો આવિષ્કાર કર્યો. પૌરાણિક ભાષામાં એમ કહી શકીએ કે સર્વપ્રથમ વેદોનું ઉદ્ઘાટન થયું.

પુરાણોમાં વર્ણન છે કે, બ્રહ્માના શરીરમાંથી એક સર્વાંગસુંદર તરુણી ઉત્પન્ન થઈ. એ તરુણીની સહાયથી એમણે પોતાનું સૃષ્ટિ નિર્માણનું કામ જાળવી રાખ્યું. ત્યાર બાદ એ એકલી

તરુણીને જોઈને એમનું મન વિચલિત થઈ ગયું અને એમણે એને પત્ની માનીને એની સાથે રમણ કર્યું. એ મૈથુનમાંથી મૈથુની સંયોજક પરમાણુમય પંચભૌતિક સૃષ્ટિ નિર્માણ થઈ. આ કથાના અલંકારિક રૂપના રહસ્યને ન સમજવાથી કેટલીક વ્યક્તિઓ એના તરફ ઊંધી અને અશ્રદ્ધાની નજરે જુએ છે. તેઓ ભૂંડી જાય છે કે બ્રહ્મા કોઈ પુરુષ નથી અને એમનાથી ઉત્પન્ન થયેલ શક્તિ પુત્રી યા તો સ્ત્રી નથી. કોઈ પુરુષ કે સ્ત્રીની માફક એમની વચ્ચે કોઈ સમાગમ પણ નથી થતો. આ તો સૃષ્ટિ નિર્માણ કાળના એક તથ્યને ગૂઢ રૂપમાં અલંકારિક ભાષામાં પ્રસ્તુત કરીને કવિએ પોતાની કાવ્ય કલા શક્તિનો પરિચય આપ્યો છે.

બ્રહ્મા નિર્વિકાર પરમાત્માની એ શક્તિ છે, જે સૃષ્ટિનું નિર્માણ કરે છે. એ નિર્માણકાર્ય ચાલુ રાખવાને માટે કામમાં આવતી તેમની બે કલ્પિત ભુજાઓ ઉપયોગમાં આવી, જે ખરેખર તેમની સંકલ્પ અને પરમાણુ નામની શક્તિઓ જ કહેવાય. સંકલ્પ- શક્તિ ચેતન અને સત્માંથી ઉત્પન્ન થયેલા હોવાથી બ્રહ્માની પુત્રી ગણાય છે. પરમાણુ શક્તિ સ્થૂળ, ક્રિયાશીલ અને તમમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી હોવાથી બ્રહ્માની પત્ની ગણાય છે. આ પ્રકારે ગાયત્રી અને સાવિત્રી બ્રહ્માની પુત્રી તથા પત્ની તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ.

ગાયત્રી સૂક્ષ્મ શક્તિઓનો સ્ત્રોત

આ અગાઉનાં પ્રકરણમાં બતાવ્યું છે તે મુજબ એક અવ્યય નિર્વિકાર અજર અમર પરમાત્માની ‘એકોહં બહુસ્યામિહં, એકલો છું તે બહુ થઈ જાઉં,’ એવી એ ઈચ્છા જ શક્તિ બની ગઈ. એ ઈચ્છા, સ્ફુરણા યા શક્તિને જ બ્રહ્મા પત્ની કહેવામાં આવે છે. આમ બ્રહ્મ એકમાંથી બે થઈ ગયું. તેથી એને આપણે લક્ષ્મીનારાયણ, સીતારામ, રાધેશ્યામ, ઉમામહેશ, શક્તિશિવ, માયાબ્રહ્મ, પ્રકૃતિપરમેશ્વર આદિ નામોથી સંબોધવા લાગ્યા.

આ શક્તિ મારફત અનેક પદાર્થો તથા પ્રાણીઓનું નિર્માણ થવાનું હતું. તેથી તેને પણ ત્રણ ભાગોમાં વહેંચી નાખવી પડી જેથી અનેક પ્રકારનાં સંમિશ્રણ તૈયાર થઈ શકે અને વિવિધ ગુણ, કર્મ સ્વભાવવાળા જડચેતન પદાર્થો બની શકે. બ્રહ્મશક્તિના આ ત્રણ ટુકડા-(૧) સત્ (૨) રજસ્ (૩) તમસ્ એવાં નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. સત્નો અર્થ છે-ઈશ્વરનું દિવ્ય તત્ત્વ. તમસ્નો અર્થ છે - નિર્જીવ પદાર્થોમાં ધરમાણુઓનું અસ્તિત્વ. રજસ્નો અર્થ છે - જડ પદાર્થો અને ઈશ્વરીય દિવ્ય તત્ત્વોનાં સંમિશ્રણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું આનંદદાયક ચૈતન્ય. આ ત્રણ તત્ત્વો સ્થૂળ સૃષ્ટિનું મૂળ કારણ છે. એ સિવાય સ્થૂળ ઉપાદાનના રૂપમાં માટી, ખાણી, હવા, અગ્નિ, આકાશ એ પાંચે સ્થૂળ તત્ત્વો બીજાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ તત્ત્વોના પરમાણુઓ તથા એમની શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ તન્માત્રાઓ દ્વારા દૃશ્ય સૃષ્ટિનું બધું કાર્ય ચાલે છે. પ્રકૃતિના બે ભાગ છે - સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ, જે શક્તિ પ્રવાહના રૂપમાં કામ કરે છે, તે સત્-રજસ્ અને તમસ્મયી છે. સ્થૂળ પ્રકૃતિ, જેનાથી દૃશ્ય પદાર્થોનું નિર્માણ અને ઉપયોગ થાય છે, તે પરમાણુમયી છે. એ માટી, ખાણી, હવા વગેરે સ્થૂળ પાંચ તત્ત્વોને આધારે પોતાની પ્રક્રિયા ચાલુ રાખે છે.

ઉપરની હકીકત પરથી વાંચકો સમજી ગયા હશે કે પહેલાં એક બ્રહ્મ હતું. એની સ્ફુરણાથી આદિશક્તિનો આવિર્ભાવ થયો. એ આદિશક્તિનું નામ જ ગાયત્રી છે. જેવી રીતે બ્રહ્મે પોતાના બે ભાગો બનાવી લીધા છે તેવી રીતે આદિશક્તિ ગાયત્રીએ પણ પોતાના ત્રણ ભાગો બનાવી લીધા છે. (૧) સત્ જેને ‘હ્રી’ અથવા સરસ્વતી કહેવામાં આવે છે. (૨) રજસ્ - જેને ‘શ્રી’ અથવા

લક્ષ્મી કહેવામાં આવે છે. (૩) તમસ્ - જેને 'કલી' અથવા કાલી કહેવામાં આવે છે. વસ્તુતઃ સત્ અને તમસ્ બે જ વિભાગો થયા. એ બન્નેના મળવાથી જે ધારા ઉત્પન્ન થઈ, તે રજસ્ કહેવાય છે. જેમ ગંગા, યમુના જ્યાં મળે છે, ત્યાં એમની મિશ્રિત ધારાને સરસ્વતી કહેવામાં આવે છે તેમ સરસ્વતી જેવી કોઈ જુદી નદી નથી. તેમ એ બે નદીઓ મળવાથી રજસ્ ઉત્પન્ન થયું અને એ ત્રિધા પ્રકૃતિ કહેવાઈ.

અદ્વૈતવાદ, દ્વૈતવાદ, ત્રૈતવાદનો બહુ જ ઝઘડો થતો જોવામાં આવે છે. માત્ર એને સમજવામાં જ ફેર છે. બ્રહ્મ, જીવ, પ્રકૃતિ એ ત્રણ જ અસ્તિત્વમાં છે. પહેલાં એક બ્રહ્મ હતું. એ ઠીક છે, તેથી અદ્વૈતવાદ પણ ઠીક છે, પછી બ્રહ્મ અને શક્તિ (પ્રકૃતિ) એમ બે થઈ ગયાં, તેથી દ્વૈતવાદ પણ ઠીક છે. પ્રકૃતિ અને પરમેશ્વરના સંગથી જે રસાનુભૂતિ અને ચૈતન્ય મિશ્રિત રજસતા ઉત્પન્ન થઈ, તે જીવ કહેવાઈ. આ પ્રકારે ઈશ્વર, જીવ, પ્રકૃતિ ત્રણેયનું અસ્તિત્વ માનવું પણ ઠીક છે. એ પ્રકારે ત્રૈતવાદતા પણ ઠીક છે. મુક્તિ થયા પછી જીવસત્તા નષ્ટ થાય છે. એનાથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે જીવધારીની જે વર્તમાન સત્તા મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર ઉપર આધારિત છે તે એક મિશ્રણ માત્ર છે.

તત્ત્વદર્શનના ગંભીર વિષયમાં પ્રવેશ કરીને આત્માના સૂક્ષ્મ વિષયો પર પ્રકાશ પાડવાનો અહીં અવસર નથી. આ પંક્તિઓમાં તો સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિના ભેદ બતાવવાના છે, કેમ કે વિજ્ઞાનના બે ભાગ અહીંથી જ થાય છે. મનુષ્યની દ્વિધા પ્રકૃતિ અહીંથી જ બને છે. પંચતત્ત્વો દ્વારા કામ કરનારી સ્થૂળ પ્રકૃતિનું અન્વેષણ કરનારા મનુષ્યો ભૌતિકવિજ્ઞાની કહેવાય છે. એમણે પોતાના બુદ્ધિબળથી પંચતત્ત્વોના ભેદો, ઉપભેદોને જાણીને તેમાંથી લાભ ઉઠાવવાની અનેક તરકીબો શોધી કાઢી છે અને એમાંથી અનેક લાભો પ્રાપ્ત કર્યા છે. રસાયણ, કૃષિ, વિદ્યુત, વરાળ, શિલ્પ, સંગીત, ભાષા, સાહિત્ય, વાહન, ગૃહનિર્માણ, ચિકિત્સા, શાસન, ખગોળવિદ્યા, અસ્ત્રશસ્ત્ર, દર્શન, ભૂ-પરિશોધન આદિ અનેક પ્રકારનાં સુખસાધનો શોધી કાઢ્યાં અને રેલવે, મોટર, તાર, ટપાલ, રેડિયો, ટેલિવિઝન, ફોટો, ઘડિયાળ વગેરે વિવિધ વસ્તુઓ બનાવવાનાં મોટાં મોટાં યંત્રો નિર્માણ કર્યાં. ધન, સુખ, સગવડો અને આરામનાં સાધનો સુલભ થયાં. આ માર્ગથી જે લાભો મળે છે એને શાસ્ત્રીય ભાષામાં 'પ્રેય' અથવા 'ભોગ' કહેવામાં આવે છે. આ વિજ્ઞાન ભૌતિકવિજ્ઞાન કહેવાય છે. એ સ્થૂળ પ્રકૃતિના ઉપયોગની વિદ્યા છે.

સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ એ છે કે જે આદ્યશક્તિ ગાયત્રીમાંથી ઉત્પન્ન થઈને સરસ્વતી, લક્ષ્મી અને દુર્ગામાં વહેંચાઈ જાય છે. આ સર્વવ્યાપી શક્તિ નિર્ઝર પંચતત્ત્વોથી પણ ઘણી વધારે સૂક્ષ્મ છે. જેમ નદીઓના પ્રવાહમાં જળની લહરીઓ વાયુ સાથે અથડાવાથી 'કલકલ'ને મળતો ધ્વનિ થયા કરે છે, તેવો જ ત્રણ પ્રકારનો સૂક્ષ્મ ધ્વનિ પ્રકૃતિની શક્તિ ધારાઓમાંથી ઊઠે છે. સત્ પ્રવાહમાં 'હ્રી', રજસ પ્રવાહમાં 'શ્રી' અને તમસ્ પ્રવાહમાં 'કલી' શબ્દને મળતો ધ્વનિ ઉત્પન્ન થાય છે. એનાથી પણ સૂક્ષ્મ તો બ્રહ્મનો ઓમકાર ધ્વનિપ્રવાહ છે. નાદયોગની સાધના કરનારાઓ ધ્યાનમગ્ન થઈને આ ધ્વનિઓ પકડે છે અને એમની મદદથી સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિને પણ પાર કરીને બ્રહ્મસાયુજ્ય સુધી પહોંચે છે. એ યોગ સાધનાપંથ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાનના ત્રીજા ખંડમાં વાંચકો આગળ રજૂ કરવામાં આવશે.

પ્રાચીનકાળમાં આપણા પૂર્વજોએ, ઋષિમુનિઓએ પોતાની સુતીક્ષ્ણ દષ્ટિથી વિજ્ઞાનના આ સૂક્ષ્મ તત્ત્વને પકડ્યું હતું. એની જ શોધ અને સફળતામાં પોતાની શક્તિઓ કામે લગાડી હતી. ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ફળસ્વરૂપ વર્તમાનકાળના યશસ્વી ભૌતિકવિજ્ઞાન કરતાં અનેકગણા લાભાન્વિત થવામાં સમર્થ થયા હતા. તેઓ આદ્યશક્તિના સૂક્ષ્મ શક્તિ પ્રવાહો પર પોતાનો અધિકાર સ્થાપી શક્યા હતા. એ તો દેખીતું સત્ય છે કે, મનુષ્યના શરીરમાં અનેક પ્રકારનાં સૂક્ષ્મ વિદ્યુત શક્તિઓનાં કેન્દ્ર છે. એમને જાગૃત કરવાથી અનેક પ્રકારની શક્તિઓનો આવિર્ભાવ થાય છે. આપણા ઋષિમુનિઓ યોગસાધના દ્વારા શરીરના વિવિધ ભાગોમાં છુપાં રહેલાં શક્તિકેન્દ્રોને, ચક્રોને, ગ્રંથિઓને, ભ્રમરોને, માતૃકાઓને, જ્યોતિઓને જાગાડતા હતા અને એ જાગરણથી જે શક્તિપ્રવાહો ઉત્પન્ન થતા હતા, એમને આદ્યશક્તિના ત્રિવિધ પ્રવાહોમાંથી જેની સાથે જરૂર પડતી તેની સાથે સંબંધિત કરી દેતા હતા. જેમ કે રેડિયો-સ્ટેશનના ટ્રાન્સમીટર યંત્રને જ્યારે કોઈ બીજા રેડિયો - સ્ટેશનના ધ્વનિપ્રેષક સાથે જોડવામાં આવે છે, ત્યારે બંનેની વિદ્યુતશક્તિ એકસરખી થવાને કારણે પરસ્પર સંબંધિત થઈ જાય છે તથા એ સ્ટેશનો વચ્ચે વાર્તાલાપોનો, સંવાદોના આદાન-પ્રદાનનો વ્યવહાર ચાલુ થઈ જાય છે. આ પ્રકારે સાધના દ્વારા શરીરમાં ગુપ્ત અને સુષુપ્ત પડેલાં કેન્દ્રોને જાગૃત કરવાથી સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિના શક્તિપ્રવાહો સાથે સંબંધ સ્થાપિત થઈ જાય છે ત્યારે મનુષ્ય અને આદ્યશક્તિ પરસ્પર જોડાઈ જાય છે. આ સંબંધને લીધે મનુષ્ય એનાથી આદ્યશક્તિના ગર્ભનાં રહસ્યોને સમજવા લાગે છે અને પોતાની ઈચ્છાનુસાર તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે. કેમ કે જગતમાં જે કંઈ છે તે બધું આદ્યશક્તિની અંદર છે, તેથી એની સાથે જોડાયેલી વ્યક્તિ પણ જગતના બધા પદાર્થો અને સાધનો સાથે પોતાનો સંબંધ સ્થાપી શકે છે.

વર્તમાનકાળમાં વૈજ્ઞાનિકો પંચતત્ત્વોની સીમા સુધી સીમિત સ્થૂળ પ્રકૃતિની સાથે એના પરમાણુઓની સાથે સંબંધ સ્થાપિત કરવાને માટે મોટાં મોટાં કીમતી મશીનોનો વિદ્યુત, વરાળ, ગેસ, પેટ્રોલ આદિનો પ્રયોગ કરીને કેટલાક આવિષ્કારો કરે છે અને થોડો ઘણો લાભ મેળવે છે. આ રીતે ભારે શ્રમસાધ્ય, કષ્ટસાધ્ય, ધનસાધ્ય અને સમયસાધ્ય હોય છે. એમાં ભવિષ્યમાં ખરાબી, ભાંગફોડ અને ફેરફારની ખટપટ પણ રહ્યા જ કરે છે એ યંત્રોની સ્થાપના, રક્ષણ અને નિર્માણને માટે હંમેશાં કામ ચાલુ રાખવું પડે છે તથા એની સ્થાન બદલી તો વધારે જ કઠિન હોય છે. એવી ઝંઝટ ભારતીય યોગવિજ્ઞાનના વિજ્ઞાનવેત્તાઓ સામે ન હતી. તેઓ કોઈ પણ યંત્રની મદદ વિના અને સંચાલક તેમજ વિદ્યુત, પેટ્રોલ વગેરે વિના જ કેવળ પોતાના શરીરનાં શક્તિકેન્દ્રોનો સંબંધ સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ સાથે જોડીને એવાં એવાં આશ્ચર્યકારક કાર્યો કરતા હતા, જેની સંભાવના વિશે આજના ભૌતિક વિજ્ઞાનીઓ સમજવા સમર્થ થયા નથી.

મહાભારત વગેરે અને લંકા-યુદ્ધમાં જે અસ્ત્રશસ્ત્રો વપરાયાં હતાં તેમાંના બહુ જ થોડાંનું ઝાંખું રૂપ અત્યારે આપણે જોઈએ છીએ. રડાર, ગેસ, બૉબ, અણુબૉબ, રોગ-કીટાણું-બૉબ, પરમાણુ-બૉબ, મૃત્યુ-કિરણ આદિનું ઝાંખું ચિત્ર અત્યારે કેટલાય પ્રયત્ને તૈયાર થવા પામ્યું છે. પ્રાચીનકાળમાં મોહનાસ્ત્ર, બ્રહ્મપાશ, નાગપાશ, વરૂણાસ્ત્ર, આગનેય બાણ તેમજ શત્રુને માર્યા પછી પાછાં ફરનારાં બાણો વપરાતાં હતાં. શબ્દવેદ પણ પ્રચલિત હતો. એવાં અસ્ત્રશસ્ત્રો કોઈ પણ જાતનાં મશીનોથી નહીં પણ મંત્રબળથી ચલાવાતાં હતાં. મંત્રબળથી 'કૃત્યા' અથવા 'ઘાત' ચલાવાતી હતી જે શત્રુને તે ગમે ત્યાં છુપાયો હોય ત્યાંથી શોધી કાઢીને મારી નાખતી હતી. લંકામાં બેઠેલો રાવણ અને અમેરિકામાં બેઠેલો અહિરાવણ પરસ્પર સારી રીતે વાતો કરી શકતી હતા. એમને કોઈ રેડિયોયંત્ર કે ટ્રાન્સમીટરની જરૂર પડતી ન હતી. પેટ્રોલ વગર જ વિમાનો ઊડતાં હતાં.

અષ્ટસિદ્ધિઓ અને નવનિધિઓનું યોગશાસ્ત્રોમાં અનેક ઠેકાણે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો, પાણી પર ચાલવું, વાયુની જેમ ઝડપથી દોડવું, મનુષ્યોની પશુપંખીઓ સાથે તેમજ પશુપંખીની મનુષ્યો સાથે શરીરની અદલાબદલી કરવી, શરીરને બહુ જ નાનું કે બહુ જ મોટું, હલકું યા ભારે બનાવવું, શાપથી અનિષ્ટ ઉત્પન્ન કરી દેવું, વરદાનોથી ઉત્તમ લાભોની પ્રાપ્તિ, મૃત્યુને રોકવું, પુત્રેષ્ટિ યજ્ઞ, ભવિષ્યનું જ્ઞાન, બીજાના અંતઃકરણની જાણ, ક્ષણભરમાં યથેચ્છ ધન, ઋતુ, નગર, જીવ, જંતુ, ગણ આદિ ઉત્પન્ન કરવાં, સમસ્ત બ્રહ્માંડની હિલચોલથી વાકેફ થવું, કોઈ પણ વસ્તુનું રૂપાંતર કરી નાખવું, ભૂખ, તરસ, નિદ્રા, શરદી-ગરમી પર વિજય, આકાશમાં ઊડવું આદિ અનેક આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવાં કાર્યો કેવળ મંત્રબળથી, યોગશક્તિથી, અધ્યાત્મવિજ્ઞાનથી થતાં હતાં અને એ વૈજ્ઞાનિક પ્રયોજનોને માટે કોઈ પણ જાતનાં મશીન, પેટ્રોલ, વીજળી આદિની જરૂર પડતી નહીં. પરંતુ એ કાર્યો શારીરિક વિદ્યુત અને પ્રકૃતિના સૂક્ષ્મ પ્રવાહના સંબંધથી સારી રીતે થતાં. એ ભારતીય વિજ્ઞાન હતું, જેનો આધાર હતી-સાધના.

સાધના દ્વારા કેવળ તમતત્ત્વ સાથે સંબંધ ધરાવવા ઉપરોક્ત પ્રકારના ભૌતિક ચમત્કારો જ નહીં, પણ રજસૂ અને સત્ત્વ ક્ષેત્રના લાભો અને આનંદ પણ મોટા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત કરી શકાતા હતા. હાનિ, શોક, વિયોગ, આપત્તિ, રોગ, આક્રમણ, વિરોધ, આઘાત આદિની દુઃખી પરિસ્થિતિઓમાં પડીને જ્યાં સાધારણ મનોભૂમિકાવાળા મનુષ્યોમાં મૃત્યુતુલ્ય કષ્ટ થાય છે, ત્યાં આત્મશક્તિના ઉપયોગની વિદ્યા જાણનાર વ્યક્તિ વિવેક, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, સાહસ, આશા અને ઈશ્વર વિશ્વાસના આધારે સહેલાઈથી એ મુસીબતોને પાર કરે છે અને ખરાબ પરિસ્થિતિમાં પણ પોતાના આનંદને વધારવાનો માર્ગ શોધી કાઢે છે. જેનું શારીરિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય આત્મબળને કારણે ઠીક બન્યું છે, તેને મોટા મોટા અમીરોથી પણ અધિક આનંદમય જીવન ગુજારવાનું સૌભાગ્ય અનાયાસે પ્રાપ્ત થાય છે. રજસૂ શક્તિનો આ ઉપયોગ જાણવાનો આ લાભ ભૌતિક વિજ્ઞાનથી મળનાર લાભો કરતાં વધારે મહત્ત્વપૂર્ણ છે.

‘સત્’ તત્ત્વના લાભોનું વર્ણન કરવું એ તો કલમ અને વાણી એ બંનેની શક્તિની બહારનું છે. ઈશ્વરીય દિવ્ય તત્ત્વોની જ્યારે આત્મામાં વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે કરુણા, મૈત્રી, ત્યાગ, સંતોષ, શાંતિ, સેવાભાવ, આત્મીયતા, સત્યનિષ્ઠા, ઈમાનદારી, સંયમ, નમ્રતા, પવિત્રતા, શ્રમપરાયણતા, ધર્મપરાયણતા આદિ સદ્ગુણોની માત્રા દિનપ્રતિદિન વધતી જાય છે. પરિણામે જગતમાં એને માટે પ્રશંસા, કૃતજ્ઞતા, પરોપકાર, શ્રદ્ધા, સહાય અને સન્માનના ભાવો વધે છે અને એને પ્રત્યુપકારથી સંતુષ્ટ કરતા રહે છે. આ ઉપરાંત આ સદ્ગુણો એટલા મધુર છે કે જેના દૃઢ્યમાં એમનો નિવાસ થાય છે ત્યાં આત્મસંતોષની નિર્ઝરિણી સર્વદા વહેતી જ રહે છે. એવા લોકો જીવિત અવસ્થામાં હોય કે મૃત અવસ્થામાં એમને જીવનમુક્તિ, સ્વર્ગ, પરમાનંદ, બ્રહ્માનંદ, આત્મદર્શન, પ્રભુપ્રાપ્તિ, બ્રહ્મનિર્માણ, તુરીયાવસ્થા, નિર્વિકલ્પ સમાધિનું સુખ પ્રાપ્ત થતું રહે છે. આ જ તો જીવનનું લક્ષ્ય છે ને ! એ મળ્યાથી આત્મા પરમ તૃપ્તિના આનંદ સાગરમાં નિમગ્ન થઈ જાય છે.

આદ્યશક્તિ ગાયત્રીની સત્, રજસૂ અને તમસૂમયી ધારાઓ સુધી પહોંચનારો સાધક આધ્યાત્મિક, માનસિક અને શારીરિક ત્રણે પ્રકારનાં સુખસાધનો સુગમતાથી પ્રાપ્ત કરે છે. સરસ્વતી, લક્ષ્મી અને કાલીની સિદ્ધિઓ અલગ અલગ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પાશ્ચાત્ય દેશોના ભૌતિકવિજ્ઞાનીઓ ‘કલી’ તત્ત્વનું, કાલી શક્તિનું સંશોધન કરવામાં મશગુલ છે. બુદ્ધિવાદી, ધર્મપ્રચારક, સુધારવાદી ગાંધીવાદી સમાજસેવક, વેપારી, મજૂર, ઉદ્યોગપરાયણ, સમાજવાદી સામ્યવાદી એ બધા ‘શ્રી’

શક્તિની સુવ્યવસ્થામાં, લક્ષ્મીના આયોજનમાં લાગી ગયા છે. યોગી, બ્રહ્મવેત્તા, અધ્યાત્મવાદી, તત્ત્વવેત્તા, ભક્તદાર્શનિક તેમજ પરમાર્થી વ્યક્તિ 'હ્રીં' તત્ત્વની, સરસ્વતીની આરાધના કરી રહ્યા છે. આ ત્રણે વર્ગના લોકો ગાયત્રીની આઘશક્તિના એક એક ચરણના ઉપાસકો છે. ગાયત્રીને 'ત્રિપદા' કહેવામાં આવે છે. એનાં ત્રણ ચરણ છે. એ ત્રિવેણી ઉપર્યુક્ત ત્રણેય ઉદ્દેશોને પૂર્ણ કરવાવાળી છે. માતા બાળકનાં બધાં કામો કરે છે. આવશ્યકતાનુસાર એ તેના માટે ભંગીનું, રસોયણનું, દાયણનું, દરજીનું, ધોબીનું અને ચોકીદારનું કામ કરે છે. આજે પણ જે લોકો આત્મશક્તિને આઘશક્તિ સાથે જોડવાની વિદ્યા જાણે છે અને પોતાને તેની સુસંતતિ તરીકે પુરવાર કરે છે, તેઓ ગાયત્રીમાતા પાસેથી ઈચ્છિત લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

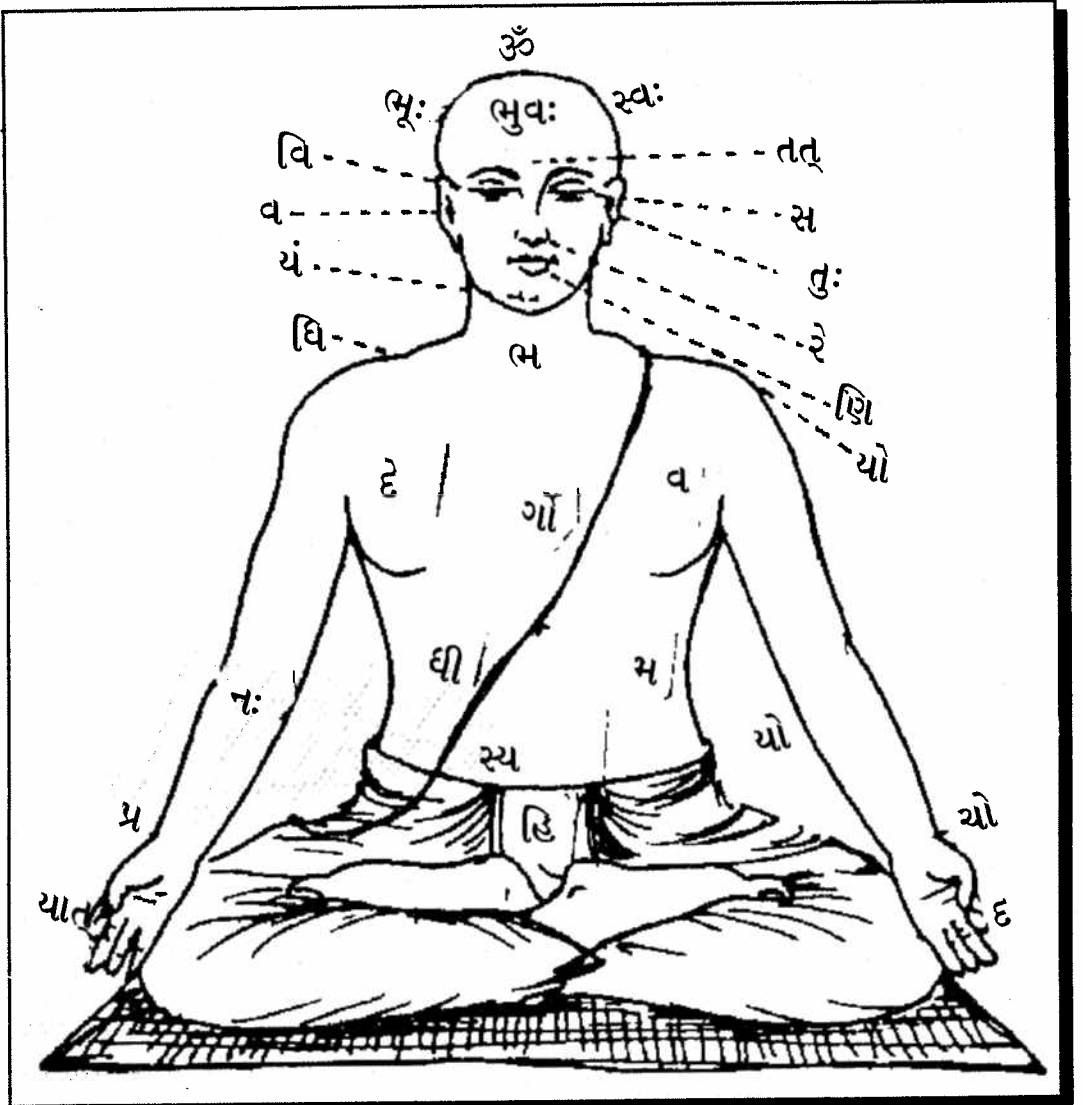
જગતમાં દુઃખનાં ત્રણ કારણો છે. (૧) અજ્ઞાન, (૨) અશક્તિ અને (૩) અભાવ. આ ત્રણે દુઃખોને ગાયત્રીની સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિની ત્રણ ધારાઓનો સદુપયોગ કરવાથી દૂર કરી શકાય છે. 'હ્રીં' અજ્ઞાનને, 'શ્રીં' અભાવને અને 'કલીં' અશક્તિને દૂર કરે છે. ભારતીય સૂક્ષ્મવિદ્યાના વિશેષજ્ઞોએ સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ પર અધિકાર જમાવીને ઈચ્છિત આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે જે વિજ્ઞાનનો આવિષ્કાર કર્યો હતો તે અનેક દૃષ્ટિએ અસાધારણ અને મહાન છે. એ આવિષ્કારનું નામ છે - સાધના. સાધનાથી સિદ્ધિ મળે છે. ગાયત્રીસાધના પણ અનેક સિદ્ધિઓની જનની છે.

ગાયત્રી સાધનાથી શક્તિ-કોષોનો ઉદ્ભવ

આ પહેલાંના પ્રકરણમાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે, ગાયત્રી કોઈ દેવતા, ભૂત, પલિત આદિ નહીં પણ બ્રહ્માની સ્ફુરણાથી ઉત્પન્ન થયેલી આદિ શક્તિ છે. તે જગતના પ્રત્યેક પદાર્થનું મૂળ કારણ છે અને તે દ્વારા જ જડચેતન સૃષ્ટિમાં ગતિ, શક્તિ, પ્રગતિ, પ્રેરણા વગેરે પ્રગટ થાય છે. જેમ ઘરમાં રાખેલ રેડિયોયંત્ર દ્વારા વિશ્વવ્યાપી ઈશ્વરના તરંગો સાથે સંબંધ સ્થાપીને દેશવિદેશમાં થનાર પ્રત્યેક બ્રોડકાસ્ટને સરળતાપૂર્વક સાંભળી શકાય છે, તે રીતે આત્મશક્તિનો વિશ્વવ્યાપી ગાયત્રીશક્તિ સાથે સંબંધ સ્થાપીને સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિની બધી જ હિલચાલો જાણી શકાય છે અને સૂક્ષ્મ શક્તિને ઈચ્છાનુસાર વાપરવાની કલા જાણી લીધા પછી તમામ સાંસારિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક સંપત્તિઓને મેળવી શકાય છે. જે માર્ગથી આ બધું થઈ શકે છે તેનું નામ છે—સાધના.

કેટલીક વ્યક્તિઓ વિચારે છે, 'અમારો ઉદ્દેશ ઈશ્વરપ્રાપ્તિ, આત્મદર્શન અને જીવનમુક્તિ છે. અમારે ગાયત્રીની સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિનો પ્રપંચમાં પડવાની શી જરૂર છે ? અમારે તો કેવળ ઈશ્વરની આરાધના કરવી જોઈએ.' એમ વિચાર કરનારાઓએ જાણી લેવું જોઈએ કે, બ્રહ્મ સર્વથા નિર્વિકાર, નિર્લેપ, નિરંજન, નિરાકાર, ગુણાતીત છે. એ કોઈની સાથે પ્રેમ કે દ્વેષ કરતું નથી. એ કેવળ દૃષ્ટા તથા કારણરૂપ છે. ત્યાં સુધી પહોંચી શકાતું પણ નથી, કારણ કે જીવ અને બ્રહ્મની વચમાં સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ (એનરજી)નો સંબંધ પડે છે. એ આચ્છાદનને પાર કરવાને માટે પ્રકૃતિનાં સાધનોથી જ કાર્ય કરવું પડે છે. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર, કલ્પના, ધ્યાન, સૂક્ષ્મ શરીર, ષટ્ચક્રો, ઈષ્ટદેવની પ્રતિમા, ભક્તિ, ભાવના, ઉપાસના, વ્રત, અનુષ્ઠાન, સાધના એ બધાં તો માયાનિર્મિત જ છે. એ બધાં વિના બ્રહ્મપ્રાપ્તિ થવાનો સંભવ જ કેવી રીતે છે ? જેમ ઉપર આકાશમાં પહોંચવા માટે વિમાનની જરૂર પડે છે, તેમ બ્રહ્મપ્રાપ્તિને માટે પણ પ્રતિમૂલક આરાધનાનો આશ્રય લેવો પડે છે. ગાયત્રીના આવરણમાંથી પસાર થયા પછી જ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. સાચું તો એ જ છે કે, સાક્ષાત્કારનો અનુભવ ગાયત્રીના ગર્ભમાં જ થાય છે. એનાથી ઉપર પહોંચ્યા પછી સૂક્ષ્મ ઈન્દ્રિયો અને એમની ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

અનુભવશક્તિ પણ લુપ્ત થઈ જાય છે. તેથી મુક્તિ અને ઈશ્વરપ્રાપ્તિની ઈચ્છાવાળા પણ રાધેશ્યામ, સીતારામ, લક્ષ્મીનારાયણની ઉપાસના કરે છે. નિર્વિકાર બ્રહ્મનું સાયુજ્ય તો ત્યારે જ થાય, જ્યારે બ્રહ્મ 'બહુમાંથી એક થવાની' ઈચ્છા રાખે અને બધા આત્માઓને સમેટી લઈને પોતાનામાં ધારણ કરી લે. એથી અગાઉ બધા આત્માઓનું સવિકાર બ્રહ્મમાં જ સામીપ્ય, સાગ્રપ્ય, સાયુજ્ય આદિ થઈ શકે છે. આ પ્રકાર ગાયત્રીમિશ્રિત સવિકાર બ્રહ્મ જ આપણું ઉપાસ્ય રહે છે. એની પ્રાપ્તિની જે કોઈ સાધનાઓ હોય, તે બધી જ સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ ગાયત્રી દ્વારા જ સફળ થવાની. તેથી એમ માનવું ઉચિત નથી કે બ્રહ્મપ્રાપ્તિને માટે ગાયત્રીની આવશ્યકતા નથી. એ તો અનિવાર્ય છે. નામની કોઈ ઉપેક્ષા અથવા વિરોધ કરે તે તેની મરજી. બાકી ગાયત્રી તત્ત્વ સિવાય અન્ય માર્ગે જઈ શકાય એ તો તદ્દન અસંભવ જ છે.

કેટલાક લોકો કહે છે કે અમે નિષ્કામ સાધના કરીએ છીએ. અમને કોઈ ફળની કામના નથી. તો પછી સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિનો આશ્રય શા માટે લઈએ ? એવા લોકોએ જાણવું જોઈએ કે, નિષ્કામ સાધનાનો અર્થ - ભૌતિક લાભની ઈચ્છા ન રાખતાં આત્મિક ઉન્નતિની સાધનાનો છે. પરિણામની ઈચ્છા વિના કે તે અંગે વિચાર્યા વિના કોઈ પણ કામની પ્રવૃત્તિ જ થઈ શકતી નથી અને જો કંઈ તેવી પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો એમાં કેવળ સમય અને શક્તિનો દુર્વ્યય જ થાય. તેનાથી કંઈ પરિણામ ન જ આવે. નિષ્કામ કર્મનું તાત્પર્ય સત્ત્વગુણી, આત્મિક કામનાઓ છે. એવી મનોકામનાઓ પણ ગાયત્રીના પ્રથમ પાદના તત્ત્વમાં, સરસ્વતી ભાગમાં આવે છે. તેની નિષ્કામ ભાવની ઉપાસના પણ ગાયત્રીના ક્ષેત્રની બહાર નથી.

મંત્રવિદ્યાના વૈજ્ઞાનિકો જાણે છે કે, જીભમાંથી જે શબ્દો નીકળે છે તેમનાં ઉચ્ચારણ કંઠ, તાળવું, મૂર્ધા, હોઠ, દાંત, જિહ્વામૂળ આદિ મુખનાં વિવિધ અંગો દ્વારા થાય છે. ઉચ્ચાર કરતી વખતે મુખના જે ભાગોમાંથી ધ્વનિ નીકળે છે તે અંગોનાં નાડી-તંતુ શરીરના વિવિધ ભાગો સુધી ફેલાય છે. એ ફેલાવાના સમગ્ર ક્ષેત્રમાં કેટલીક ગ્રંથિઓ હોય છે, જેમના પર ઉચ્ચારણનો ભાર પડે છે. જે લોકોની કોઈ સૂક્ષ્મ ગ્રંથિઓ રોગી બને છે અથવા નષ્ટ થઈ જાય છે, તેમના મુખમાંથી કેટલાક ખાસ શબ્દો અશુદ્ધ અથવા અટકતા અટકતા નીકળે છે, જેને તોતડાપણું કહેવામાં આવે છે. શરીરમાં અનેક નાની મોટી દૃશ્ય-અદૃશ્ય ગ્રંથિઓ હોય છે. યોગી લોકો જાણે છે કે એ કોષોમાં કેટલીક વિશેષ શક્તિ છુપાયેલી છે. સુષુપ્ત સાથે સંબંધ ધરાવતાં ષટ્ચક્રો પ્રસિદ્ધ છે. એવી અગણિત ગ્રંથિઓ શરીરમાં છે. વિવિધ શબ્દોનાં ઉચ્ચારણ એ વિવિધ ગ્રંથિઓ પર પોતાનો પ્રભાવ પાડે છે. એ પ્રભાવથી એ ગ્રંથિઓનો શક્તિ-ભંડાર જાગૃત થાય છે. મંત્રોની ગોઠવણી એના આધાર પર જ થાય છે. ગાયત્રી મંત્રમાં ૨૪ અક્ષરો છે. એમનો સંબંધ શરીરમાં રહેલી ૨૪ ગ્રંથિઓ સાથે છે. તેમને જાગૃત કરવાથી તે સદ્બુદ્ધિ-પ્રકાશક શક્તિને સતેજ બનાવે છે. ગાયત્રી મંત્રના ઉચ્ચારણથી સૂક્ષ્મ શરીરની સિતારનાં ૨૪ સ્થાનોમાંથી ઝંકાર ઊઠે છે અને તેમાંથી એક એક સ્વર-લહરી ઉત્પન્ન થાય છે, જેનો પ્રભાવ અદૃશ્ય જગતનાં તત્ત્વો પર પડે છે. એ પ્રભાવ જ ગાયત્રી-સાધનાના ફળનો મુખ્ય હેતુ છે.

શબ્દોનો ધ્વનિપ્રવાહ એ તુચ્છ વસ્તુ નથી. શબ્દવિદ્યાના આચાર્યો જાણે છે કે શબ્દમાં કેટલી શક્તિ છે અને એની અજ્ઞાત પ્રક્રિયા દ્વારા શાં શાં કામો થઈ શકે છે ? શબ્દને બ્રહ્મ કહેવામાં આવે છે. બ્રહ્મની સ્ફુરણા કંપન ઉત્પન્ન કરે છે - તે કંપન-બ્રહ્મ સાથે અથડાઈને ઓમ ધ્વનિ સાત વાર ધ્વનિત થાય છે. જેમ ભીંત પર ટાંગેલી ઘડિયાળનું લોકલ હાલ્યા કરીને ઘડિયાળને ચલાવ્યા કરે છે, તેમ પછી એ પ્રવાહમાં હ્રીં, શ્રીં, કલીંની ત્રણ મુખ્ય સત્, રજસ્, તમસમયી ધારાઓ વહે છે. જેની શાખા પ્રશાખાઓ થઈ જાય છે ને તે બીજમંત્રના નામે ઓળખાય છે. એ ધ્વનિઓ પોતપોતાના ક્ષેત્રમાં સૃષ્ટિનાં કાર્યોનું સંચાલન કરે છે. આ પ્રકારે સૃષ્ટિસંચાલનનું કાર્ય શબ્દતત્ત્વ દ્વારા થાય છે. એવા તત્ત્વને તુચ્છ ન માનવું જોઈએ. ગાયત્રીની શબ્દાવલિ એવા ચૂંટેલા શબ્દોની બનાવવામાં આવી છે, જે કમ અને ગૂંધણીની વિશેષતાને કારણે પોતાની રીતે એક અદ્ભુત શક્તિપ્રવાહ ઉત્પન્ન કરે છે.

દીપક રાગ ગાવાથી ભુઝાયેલા દીવાઓ સળગી ઊઠે છે, મેઘમલ્હાર ગાવાથી વરસાદ પડવા માંડે છે, વેણુનાદ સાંભળીને સર્પ ડોલવા માંડે છે, મૃગ સાનભાન ભૂલી જાય છે, ગાયો વધારે દૂધ

આપે છે. કોયલના બોલ સાંભળીને વિરહભાવ જાગૃત થાય છે. સૈનિકોના ‘તાલસે કદમ’ ચાલવાના શબ્દધ્વનિથી લોઢાનો પુલ પણ ભાંગી પડે છે, તેથી પુલને પાર કરતી વખતે સેનાને શિસ્ત મુજબ ન ચાલવાનું કહેવામાં આવે છે. અમેરિકન ડૉક્ટર હચિન્સને વિવિધ સંગીત ધ્વનિઓથી અનેક અસાધ્ય અને કષ્ટસાધ્ય રોગો સારા કરવામાં સફળતા અને ખ્યાતિ મેળવી છે. ભારતવર્ષમાં તાંત્રિક લોકો થાળીને એક ઘડા પર રાખીને એક વિશેષ તાલથી વગાડે છે. એનાથી સર્પ, વીંછીનું ઝેર પણ ઊતરી જાય છે અને કંકમાળ, વિષવેલ, ભૂતોન્માદ આદિના રોગીઓ મોટેભાગે સારા થઈ જાય છે. તેનું કારણ એ છે કે, શબ્દોનાં કંપન સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિમાંથી પોતાની જાતના અન્ય પરમાણુઓને લઈને ઈથરનું પરિભ્રમણ કરીને જ્યારે પોતાના ઉદ્ગમકેન્દ્ર પર થોડી જ ક્ષણોમાં પાછા ફરે છે, ત્યારે એમનામાં એક પ્રકારની વિદ્યુતશક્તિ ભરેલી હોય છે અને પરિસ્થિતિ અનુસાર યોગ્ય ક્ષેત્ર પર એ શક્તિનો એક વિશિષ્ટ પ્રભાવ પડે છે, મંત્રો દ્વારા વિલક્ષણ કાર્યો થાય છે તેનું પણ આ જ કારણ છે. ગાયત્રી મંત્ર દ્વારા પણ આ પ્રકારે શક્તિનો આવિર્ભાવ થાય છે. મંત્રોચ્ચારણમાં મુખનાં જે અંગો ક્રિયાશીલ થાય છે, એ ભાગોનાં નાડીતંતુ કેટલીક ગ્રંથિઓને ધ્રુજાવે છે. એની સ્ફુરણ થવાથી એક વૈદિક ઇંદનો યૌગિક પ્રવાહ ઈથર તત્ત્વમાં ફેલાય છે અને થોડી જ ક્ષણોમાં પૂરી થનારી વિશ્વપરિક્રમામાંથી પાછા આવતી વખતે એક સજાતીય સેનાને પાછી લઈ આવે છે, જે વાંછિત ઉદ્દેશની પૂર્તિમાં ભારે સહાયક થાય છે. શબ્દસંગીતનાં શક્તિમય કંપનોનો પંચભૌતિક પ્રવાહ અને આત્મશક્તિની સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિની ભાવના, સાધના, આરાધનાના આધાર પર ઉત્પન્ન કરવામાં આવેલો સંબંધ, એ બંને કારણો ગાયત્રી મંત્રને એવો બળવાન બનાવે છે, જે સાધકોને માટે દૈવી વરદાન સિદ્ધ થાય છે.

ગાયત્રી મંત્રને એનાથી પણ સૂક્ષ્મ બનાવતું કારણ છે - સાધકનો શ્રદ્ધામય વિશ્વાસ. વિશ્વાસની શક્તિથી બધા મનોવિજ્ઞાનવેત્તાઓ પરિચિત છે. અમે અમારાં પુસ્તકો અને લેખોમાં અનેક ઉદાહરણો અનેક વાર આપી ચૂક્યા છીએ, જેનાથી સિદ્ધ થાય છે કે લોકો કેવળ ભયના માર્યા નાહકના મૃત્યુના મુખમાં હડસેલાઈ ગયા છે, જ્યારે વિશ્વાસને લીધે મૃતપ્રાય: લોકોને ફરીથી નવજીવન પ્રાપ્ત થયું છે. રામાયણમાં સંત તુલસીદાસજીએ “ભવાની શંકરો વન્દે શ્રદ્ધા વિશ્વાસરૂપિણો”- એમ ગાઈને શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસને ભવાની શંકરની ઉપમા આપી છે. ઝાડને ભૂત, દોરીને સર્પ, મૂર્તિને દેવતા બનાવી દેવાની ક્ષમતા વિશ્વાસમાં છે. લોકો પોતાના વિશ્વાસની રક્ષાને માટે ધન, આરામ તથા પ્રાણોને પણ હસતાં હસતાં ગુમાવી દે છે. એકલવ્ય, કબીર આદિનાં એવાં અનેક ઉદાહરણો છે જેનાથી જાણી શકાય છે કે ગુરુ દ્વારા નહીં પણ કેવળ પોતાની શ્રદ્ધાના આધારથી ગુરુ પાસેથી મળતાં જ્ઞાન કરતાં પણ અધિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. હિપ્નોટિઝમથી રોગીને પોતાના વચન પર વિશ્વાસ બેસાડીને મનમાન્યું કાર્ય કરી લેવાય છે. તાંત્રિક લોકો મંત્રસિદ્ધ કરેલી કઠોર સાધના દ્વારા પોતાના મનમાં એ મંત્ર પ્રત્યે અગાધ શ્રદ્ધા જમાવે છે. જેટલા પ્રમાણમાં શ્રદ્ધા વધારે તેટલા પ્રમાણમાં તેનું કામ થાય છે. જે મંત્રથી શ્રદ્ધાળુ તાંત્રિક ચમત્કારી કામો કરી બતાવે છે, તે મંત્રમાં અશ્રદ્ધા રાખનાર ભલે તે સો વાર બોલી જાય તો પણ તેને કંઈ લાભ થતો નથી. ગાયત્રી મંત્રની બાબતમાં પણ મોટે ભાગે આ જ નિયમ કામ કરે છે. જ્યારે સાધક શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસપૂર્વક આરાધના કરે છે ત્યારે શબ્દવિજ્ઞાન અને આત્મસંબંધ એ બંને મહત્તાથી પૂર્ણ ગાયત્રીનો પ્રભાવ ઘણો વધી જાય છે અને તે એક અદ્વિતીય શક્તિ તરીકે સિદ્ધ થાય છે.

શરૂઆતના ચિત્રમાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે ગાયત્રીના દરેક અક્ષરોનો કયા કયા સ્થાન સાથે સંબંધ છે ? એ સ્થાનો પર યૌગિક ગ્રંથિયક છે એનો પરિચય આ પ્રકારે છે -

અક્ષર	ગ્રંથિનું નામ	એની શક્તિ
૧ તત્	તાપિની	સફલતા
૨ સ	સફળતા	પરાક્રમ
૩ વિ	વિશ્વા	પાલન
૪ તુર	તુષ્ટિ	કલ્યાણ
૫ વ	વરદા	યોગ
૬ રે	રેવતી	પ્રેમ
૭ શિ	સૂક્ષ્મા	ધન
૮ યં	જ્ઞાન	તેજ
૯ ભર	ભર્ગા	રક્ષા
૧૦ ગો	ગૌમતી	બુદ્ધિ
૧૧ દે	દેવિકા	દમન
૧૨ વ	વરાહી	નિષ્ઠા
૧૩ સ્ય	સિંહિની	ધારણા
૧૪ ધી	ધ્યાના	પ્રાણ
૧૫ મ	મર્યાદા	સંયમ
૧૬ હિ	સ્ફુટા	તપ
૧૭ ષિ	મેઘા	દૂરદર્શિતા
૧૮ યો	યોગમાયા	જાગૃતિ
૧૯ યો	યોગિની	ઉત્પાદન
૨૦ નઃ	ધરિત્રી	સરસતા
૨૧ પ્ર	પ્રભવા	આદર્શ
૨૨ ચો	ઊષ્મા	સાહસ
૨૩ દ	દશ્યા	વિવેક
૨૪ યાત્	નિરંજન	સેવા

ગાયત્રીસાધકમાં ઉપરોક્ત ૨૪ શક્તિઓ જાગૃત થાય છે. એ શક્તિઓ એટલી મહત્વપૂર્ણ છે કે, એની જાગૃતિની સાથે જ અનેક પ્રકારની સફળતા, સિદ્ધિઓ અને પરિપૂર્ણતા પ્રાપ્ત થવાનો પ્રારંભ થાય છે. કેટલાક લોકો માને છે કે એ લાભ અનાયાસ કોઈ દેવી દેવતા આપી રહ્યાં છે, કારણ કે તેઓ અંદર રહેલાં સૂક્ષ્મ તત્ત્વોની પ્રગતિ અને પ્રાગટ્યને જોઈ શકતાં નથી, તેમજ સમજી શકતાં નથી. જો તેમની સમજમાં આવે કે તેમની સાધનાથી શી શી પ્રક્રિયાઓ થઈ રહી છે તો એ સમજતાં વાર નહીં લાગે કે આ બધું કોઈ જગ્યાએથી અનાયાસ મળેલું દાન નથી, પરંતુ આત્મવિદ્યાની સુવ્યવસ્થિત પ્રક્રિયાનું જ એ પરિણામ છે. ગાયત્રીસાધના એ કંઈ અંધવિશ્વાસ નથી પણ સંપૂર્ણ વૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયા છે અને એનાથી નિશ્ચિતરૂપે લાભ થાય છે.

ગાયત્રી જ કામધેનુ છે

પુરાણોમાં ઉલ્લેખ છે કે સ્વર્ગમાં દેવતાઓની પાસે કામધેનુ છે અને એ અમૃતના જેવું દૂધ આપે છે, જે પીને દેવતાઓ સદા સંતોષી તથા સુખી રહે છે. એ ગાયમાં એ વિશેષતા છે કે એની પાસે કોઈ પોતાની કઈ કામના સાથે જાય તો તેની ઈચ્છા તરત પૂરી થઈ જાય છે. કલ્પવૃક્ષની જેમ

કામધેનુ પણ પોતાની પાસે આવનારની મનોવાંછના પૂર્ણ કરે છે.

એ કામધેનુ ગાયત્રી જ છે. જે દિવ્ય સ્વભાવવાળો મનુષ્ય આ મહાશક્તિની ઉપાસના કરે છે, તે માતાની પાસેથી જાણે આધ્યાત્મિક દુઃખધારાનું પાન કરે છે. એને કોઈ પણ પ્રકારની આપદા રહેતી નથી. આત્મા પોતે આનંદસ્વરૂપ છે. આનંદમગ્ન રહેવું એ એનો મુખ્ય ગુણ છે દુઃખો હટી જતાં અને મટી જતાં જ એ પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં પહોંચી જાય છે. દેવતાઓ સ્વર્ગમાં સદા આનંદિત રહે છે. જો તેનાં કષ્ટોનાં કારણોનું નિવારણ થઈ જાય તો મનુષ્ય પણ ભૂલોકમાં એ પ્રકારે આનંદિત રહી શકે છે. ગાયત્રી કામધેનુ મનુષ્યનાં એવાં સંકટોનું નિવારણ કરી નાખે છે.

ત્રિવિધ દુઃખોનું નિવારણ

સમસ્ત દુઃખોનાં કારણો ત્રણ છે - (૧) અજ્ઞાન (૨) અશક્તિ અને (૩) અભાવ. આ ત્રણ કારણોને માનવી જેટલાં પોતાથી દૂર રાખી શકે તેટલો સુખી થાય છે.

અજ્ઞાનને લીધે દષ્ટિકોણ દૂષિત થઈ જાય છે. તે તત્ત્વજ્ઞાનથી અપરિચિત હોવાને લીધે ઊંઘો વિચાર કરે છે અને ઊંઘાં કામ કરે છે અને દુઃખી થાય છે. સ્વાર્થ, ભોગ, લોભ, અહંકાર, અનુદારતા અને કોધની ભાવનાઓ મનુષ્યને કર્તવ્યથી વિમુખ કરે છે અને તે દૂરદર્શિતાને છોડીને ક્ષણિક, ક્ષુદ્ર તથા હીન વાતોનો વિચાર કરે છે અને તેવાં જ કામ કરે છે. પરિણામે એના વિચારો અને કાર્યો પાપમય થવા લાગે છે અને પાપોનું નિશ્ચિત પરિણામ તો દુઃખ જ છે. બીજી બાજુ અજ્ઞાનને લીધે એ તેના સંસારના-વ્યવહારના હેતુને યોગ્ય રીતે સમજતો નથી. તેને પરિણામે તે આશાઓ, તૃષ્ણાઓ અને કલ્પનાઓ કર્યા કરે છે. આવા ઊલટા દષ્ટિકોણને લીધે મામૂલી વાતો પણ એને ભારે દુઃખમય દેખાય છે, જેથી તે હંમેશ રોતોકકળતો રહે છે. આત્મીયજનોનાં મૃત્યુ, સાથીઓની ભિન્ન રુચિ, પરિસ્થિતિઓની ચઢતી-પડતી સ્વાભાવિક છે. અજ્ઞાની તો માને છે કે, જે વાત હું ઈચ્છું તે થતી રહે, કંઈ મુશ્કેલી નડવી ન જોઈએ. આવી અસંભવ આશાઓ કરતાં જ્યારે કંઈ વિપરીત ઘટના બને ત્યારે તે બહુ જ નિરાશ અને દુઃખી થઈ જાય છે, ત્રીજું અજ્ઞાનને કારણે અનેક જાતની ભૂલો થાય છે અને સહેલાઈથી મળતા લાભોથી વંચિત રહેવું પડે છે, એ પણ એક દુઃખનો હેતુ છે. આ પ્રમાણે મનુષ્યની સામે અનેક પ્રકારનાં દુઃખો ઊભાં થાય છે.

અશક્તિનો અર્થ છે - નિર્બળતા. શારીરિક, માનસિક, સામાજિક, બૌદ્ધિક, આધ્યાત્મિક નિર્બળતાને લીધે મનુષ્ય પોતાના સ્વાભાવિક, જન્મસિદ્ધ અધિકારોનો ભાર ઉપાડવામાં અસમર્થ નીવડે છે. પરિણામે તેને એમનાથી બાકાત રહેવું પડે છે. તંદુરસ્તી સારી ન હોય, માંદગી ઘર કરી ગઈ હોય તો સ્વાદિષ્ટ ભોજન, રૂપવતી તરૂણી, મધુર ગીતવાદ્ય, સુંદર દ્રશ્ય તેને માટે નિરર્થક છે. ધનદોલતનું કોઈ સુખ તે ભોગવી શકતો નથી. બૌદ્ધિક નિર્બળતા હોય તો સાહિત્ય, કાવ્ય, દર્શન, મનન, ચિંતનનો રસ પ્રાપ્ત થતો નથી અને આત્મિક નિર્બળતા હોય તો સત્સંગ, પ્રેમ, ભક્તિ, આદિનો આત્માનંદ દુર્લભ બને છે. એટલું જ નહીં પણ નિર્બળોને મિટાવી દેવા માટે પ્રકૃતિનો 'બળવાનને મદદ'નો સિદ્ધાંત પણ કામ કરે છે. કમજોરને સતાવવા માટે અને તેને મિટાવી દેવાને માટે અનેક તત્ત્વો તૈયાર થઈ જાય છે. નિર્દોષ, ભલાં અને સીધાંસાદાં તત્ત્વો પણ એનાથી પ્રતિકૂળ થાય છે. ઠંડી જે બળવાનના બળની વૃદ્ધિ કરે છે, રસિકોને રસ આપે છે તે કમજોર માનવીને માટે ન્યૂમોનિયા, વાતરોગ વગેરેનું કારણ બને છે. જે તત્ત્વ નિર્બળોને માટે પ્રાણઘાતક છે, તે જ બળવાનોને સહાયક થાય છે. બિયારી બકરીને જંગલી જાનવરોથી માંડીને જગન્માતા ભવાની દુર્ગા સુધ્ધાં ચટ કરી જાય છે. અરે સિંહને માત્ર વન્ય પશુઓ જ નહીં પણ મોટા મોટા સમ્રાટો પણ પોતાના રાજચિહ્નમાં ધારણ કરે છે. અશક્ત હંમેશાં દુઃખ પામે છે. એમને માટે સારાં તત્ત્વો પણ સુખદાયક સિદ્ધ થતાં નથી.

અભાવજન્ય દુઃખ એટલે-પદાર્થોનો અભાવ. વસ્ત્ર, જલ, મકાન, પશુ, ભૂમિ, સહાયક, મિત્ર, ધન, ઔષધિ, પુસ્તક, શસ્ત્ર, શિક્ષક આદિના અભાવથી અનેક પ્રકારની પીડાઓ તેમજ મુશ્કેલીઓ ભોગવવી પડે છે અને જીવનની મહત્વપૂર્ણ ક્ષણોને માટીની કિંમતે નષ્ટ કરવી પડે છે. યોગ્ય અને સમર્થ વ્યક્તિઓ પણ સાધનોના અભાવથી મુશ્કેલીભર્યું જીવન ગુજારે છે.

ગાયત્રી કામધેનુ છે. જે એની પૂજા, ઉપાસના, આરાધના અને અભિભાવના કરે છે તે પ્રતિક્ષણ માતાના અમૃતોપમ દુગ્ધપાન કરવાનો આનંદ મેળવે છે અને સમસ્ત અજ્ઞાનો, અશક્તિઓ અને અભાવોને લીધે ઉત્પન્ન થતાં કષ્ટોથી છુટકારો પામીને ઈચ્છિત ફળ પ્રાપ્ત કરે છે.

ગાયત્રી અને બ્રહ્મની એકતા

ગાયત્રી કોઈ સ્વતંત્ર દેવી-દેવતા નથી. એ તો પરબ્રહ્મ પરમાત્માનો ક્રિયાભાગ છે. બ્રહ્મ નિર્વિકાર છે, અચિંત્ય છે, બુદ્ધિથી પર છે. પરંતુ એની ક્રિયાશીલ ચેતના શક્તિરૂપ હોવાથી ઉપાસનીય છે અને એ ઉપાસનાનું ધારેલું ફળ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. ઈશ્વરભક્તિ, ઈશ્વર-ઉપાસના, બ્રહ્મસાધના, આત્મસાક્ષાત્કાર, બ્રહ્મદર્શન, પ્રભુપરાયણતા આદિ પુરુષવાચી શબ્દોનું જે તાત્પર્ય અને ઉદ્દેશ છે, તે “ગાયત્રી-સાધના, ગાયત્રી-ઉપાસના” એ સ્ત્રીવાચી શબ્દોનું મંતવ્ય છે.

ગાયત્રી ઉપાસના વસ્તુતઃ ઈશ્વર-ઉપાસનાનો એક અતિ ઉત્તમ સરળ અને શીઘ્ર સફળ થનારો માર્ગ છે. આ માર્ગ પર ચાલનારી વ્યક્તિ એક સુરમ્ય ઉદ્યાનમાં થઈને જીવનના ચરમ લક્ષ ‘ઈશ્વરપ્રાપ્તિ’ સુધી પહોંચે છે. બ્રહ્મ અને ગાયત્રીમાં ફક્ત શબ્દોનું જ અંતર છે, તે બંને એક જ છે. એ એકતાનાં કેટલાંક પ્રમાણો નીચે જુઓ-

ગાયત્રી છન્દસામહમ્ ॥૧॥

-શ્રી ભગવદ્ગીતા અ. ૧૦/૩૫

છંદોમાં ગાયત્રી છંદ હું છું.

ભૂર્ભુવઃ સ્વરિત ચવે ચતુર્વિશ્વાક્ષરાસ્તથા ।

ગાયત્રી ચતુરોવેદા ઓંકારઃ સર્વમેવ તુ ॥

-૧૦. યો. યાજ્ઞ. અ. ૧૦/૪/૧૬

ભૂર્ભુવઃસ્વઃ એ ત્રણ મહાવ્યાહતિઓ, ચોવીસ અક્ષરોવાળી ગાયત્રી તથા ચાર વેદો નિઃસંદેશ ઓમકાર (બ્રહ્મ) સ્વરૂપ છે.

દેવસ્ય સવિતુર્યસ્ય ધિયોયોનઃ પ્રયોદયાત્ ।

ભર્ગો વરેણ્ય તદ્બ્રહ્મ ધીમહીત્યથ ઉચ્યતે ॥

-વિશ્વામિત્ર

એ તેજસ્વી બ્રહ્મનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ જે અમારી બુદ્ધિને સન્માર્ગમાં પ્રેરિત કરે છે.

યથોવદામિ ગાયત્રી તત્ત્વ રુપાં ત્રયીમૃચીમ્ ।

યથા પ્રકાશ્યતે બ્રહ્મ સચ્ચિદાનન્દલક્ષણમ્ ॥

-ગાયત્રી તત્ત્વે. શ્લો. ૧

ત્રિવેદમયી, તત્ત્વસ્વરૂપિણી ગાયત્રીને હું કહું છું, જેનાથી સચ્ચિદાનન્દ લક્ષણવાળું બ્રહ્મ પ્રકાશિત થાય છે અર્થાત્ જ્ઞાન થાય છે.

ગાયત્રી ઈદ - સર્વમ ।

-નૃસિંહપૂર્વતાપનીયો ૫૦ ૪/૨

આ બધું જે કાંઈ છે, તે ગાયત્રી સ્વરૂપ છે.

ગાયત્રી પરમાત્મા ।

-ગાયત્રી તત્ત્વે. શ્લો -૮

ગાયત્રી જ પરમાત્મા છે.

બ્રહ્મ ગાયત્રીતિ-બ્રહ્મ વૈ ગાયત્રી ।

શતપથ બ્રાહ્મણ ૮/૫/૩-૭-ઐતરેય બ્રા. અ. ૨૭, ખંડ-૫
બ્રહ્મ ગાયત્રી છે, ગાયત્રી જ બ્રહ્મ છે.

સપ્રભં સત્યમાનન્દં હૃદયે મણ્ડલેઅપિ ચ ।

ધ્યાયંજપેદાયિત્વ નિષ્કામો મુચ્યતેડચિરાત્ ॥

-વિશ્વામિત્ર

પ્રકાશ સહિત સત્યાનંદ સ્વરૂપ બ્રહ્મને હૃદયમાં અને સૂર્યમંડળમાં ધ્યાન કરીને કામનારહિત
શ્લેષને મનુષ્ય ગાયત્રી મંત્રને જો જપે તો વિના વિલંબે સંસારના આવાગમનમાંથી છૂટી જાય છે.

ઓંકારસ્તત્પરં બ્રહ્મ સાવિત્રસ્યાતદક્ષરમ્ ॥

-કૂર્મપુરાણ ઉ. વિમા. અ. ૧૪/૫૫

ઓંકાર પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ છે, ગાયત્રી પણ અવિનાશી બ્રહ્મ છે.

ગાયત્રીતુપરં તત્ત્વં ગાયત્રી પરમાગતિઃ ॥

-બૃ. પારાશર સંહિતા અ. ૫/૨૫

ગાયત્રી પરમ તત્ત્વ છે, ગાયત્રી પરમ ગતિ છે.

સર્વાત્મા હિ સા દેવી સર્વભૂતેષુ સંસ્થિતા ।

ગાયત્રી મોક્ષહેતુર્વૈ મોક્ષત્યાનમલક્ષણમ્ ॥૨॥

-ઋષિશૃંગ

આ ગાયત્રી દેવી સમસ્ત પ્રાણીઓમાં આત્મારૂપે વિદ્યમાન છે, ગાયત્રી મોક્ષનું મૂલ કારણ
અને સારૂપ્ય મુક્તિનું સ્થાન છે.

ગાયત્ર્યેવ પરોવિષ્ણુગાયત્ર્યેવ પરઃ શિવઃ ।

ગાયત્ર્યેવપરો બ્રહ્મા ગાયત્ર્યેવ ત્રયીયતઃ ॥

-બૃહત્સંધ્યાભાષ્યે

ગાયત્રી જ બીજા વિષ્ણુ છે અને બીજા શંકરજી પણ છે. બ્રહ્માજી પણ ગાયત્રીમાં પરાયણ છે
કેમ કે ગાયત્રી ત્રણે દેવોનું સ્વરૂપ છે.

ગાયત્રી પરદેવતૈતિ ગદિતા બ્રહ્મૌવ ચિદ્રૂપિણી ॥૩॥

-ગાયત્રી-પુરશ્ચરણ ૫.

ગાયત્રી પરમ દેવતા અને ચિત્તરૂપી બ્રહ્મ છે એમ કહેવાયું છે.

ગાયત્રી વા ઈદં સર્વભૂતં યદિદં કિંચ ।

-છાંદો. ઉપ.

આ વિશ્વમાં જે કંઈ પણ છે તે સમસ્ત ગાયત્રીમય છે.

નભિન્ન પ્રતિદતે ગાયત્રી બ્રહ્મણા સહ ।

સોડહમસ્મીત્યુપાસીત ત્રિધિનાયેન કેનચિત્ ॥

- વ્યાસ

गायत्री अने ब्रह्ममां भिन्नता नथी, तेथी कोई पञ्ज प्रकारे गायत्रीनी उपासना करवी.
गायत्री प्रत्यग्ब्रह्मैक्यभोषिका ।

-शंकरभाष्ये

गायत्री प्रत्यक्ष अद्वैत ब्रह्मनी बोधक छे.

परब्रह्मस्वरूपा य निर्वाण पद दायिनी ।
ब्रह्मतेजोमयी शक्तिस्तद्दूषिष्ठतु देवता ॥

-द्वैती भागवत स्कंध ८ अ. १/४२

गायत्री मोक्ष आपवावाणी परमात्मा स्वरूप अने ब्रह्मतेजथी मुक्त शक्ति अने मंत्रोनी अधिष्ठात्री छे.

गायत्र्याभ्यं ब्रह्म गायत्र्यानुगतं गायत्री मुभनोक्तम् ॥

-छांदोग्य, शंकर भाष्य, प्र. ३ अं. १२ म. ५ ॥

गायत्रीस्वरूप अने गायत्रीथी प्रकाशित थवावाणुं ब्रह्म गायत्री नामथी वर्णित छे.

प्रणव व्याहृतीभ्यां य गायत्र्यात्रितयेन य ।

उपास्यं परमं ब्रह्म आत्मा यत्र प्रतिष्ठितः ॥

-तारानाथ कु. गा. व्या. पृ. २५

प्रणव, व्याहृति अने गायत्री अे त्रशेथी परम ब्रह्मनी उपासना करवी जेईअे, ते ब्रह्ममां आत्मा स्थित छे.

तेवा अेते पंय ब्रह्मा पुरुषाः स्वर्गस्य लोकस्य द्वारपालस्य अेतानेवं पंय ब्रह्म पुरषान्
स्वर्गस्य लोकस्य द्वारपाल वेदास्य हुले वीरो जयते प्रतिपद्यते स्वर्गलोकम् ।

-छां. ३/१३/६

हृदय चैतन्य ज्योति गायत्रीरूप ब्रह्मनी प्राप्तिस्थानना प्राण, व्यान, अपान, समान उदान अे पांय द्वारपालो छे. तेथी अेमने वश करवा. जेथी हृदयमां रहेला गायत्री ब्रह्मस्वरूपनी प्राप्ति थाय. उपासना करनारो स्वर्गलोकने प्राप्त करे छे अने अेना कुणमां वीर पुत्रो के शिष्यो उत्पन्न थाय छे.

भूमितरंतरिक्षं द्यौरित्यष्टावक्षराण्यष्टाक्षर उवा अेकं गायत्र्यै पदमेतद्दृष्टेवास्या
अेयत्स याददृतेपुत्रिषुतामुद्धि जयतियोऽस्या अेतदेवं पदंवेद ।

-भृष्ट. ५/४१/१

भूमि, अंतरिक्ष द्यौ अे त्रशे गायत्रीना प्रथम पादना आठ अक्षरो, अराबर छे. तेथी जे गायत्री प्रथम पदने ज्ञाणी दे छे ते त्रिलोक विजयी थाय छे.

सवै नैव रेमे, तस्माद्वेकाकी न रमते, सद्वितीयमैच्छत् । सहेतावान्ना स । यथा स्त्रीपुमांसौ सपरिस्वक्तौ स ईममेवाभ्यां द्वेषा पातयत्ततः पयिश्च पत्नी यात्भवताम् ।

- शक्ति उपनिषद्

अर्थात् अे ब्रह्म रमण न करी शक्युं, केम के ते अेटवुं उतुं. अेकलो कोई पञ्ज रमण करी शकतो नथी. अेनुं स्वरूप स्त्री पुरुषना जेवुं छे. अेशे बीजानी ईच्छा करी तथा पोताना संयुक्त स्वरूपने अे भागमां वहेथी नाभ्युं त्यारे ते अंने रूपो पति अने पत्नीत्वावने प्राप्त थयां.

निर्गुणः परमात्मा तु त्वदायन्नतया स्थितिः ।

तस्य त्मकारिकासि त्वं भुवनेश्वरि ! भोगदां ॥

-शक्ति दर्शन

પરમાત્મા નિર્ગુણ છે અને તારે જ આશ્રયે રહે છે. તું જ તેની સામ્રાજી અને ભોગદા છે.
શક્તિશ્ચ શક્તિમદ્રરુપાદ્ વ્યતિરેકં ન વાંછિત ।
તાદાન્મ્યમનયોર્નિત્ય વન્હિદ હિક્યોરિવ ॥

-શક્તિ દર્શન

શક્તિ, શક્તિમાનથી કદી જુદી નથી રહેતી. એ બંનેનો નિત્ય સંબંધ છે. જેમ અગ્નિ અને તેની દાહક શક્તિનો નિત્ય પરસ્પર સંબંધ છે તેવી જ રીતે શક્તિ અને શક્તિમાનનો સંબંધ છે.
સદૈકત્વં ન ભેદોસ્તિ સર્વદૈવ મમાસ્ય ચ ।
યોડસૌ સોહમહં યા સૌ ભેદોસ્તિ મતિવિભ્રમાત્ ॥

-દેવી ભાગવત

મારી શક્તિનો અને એ શક્તિમાન પુરુષનો સદા સંબંધ છે, કદી જુદાઈ નથી. જે એ છે તે જ હું છું, જે હું છું તે જ તે છે. જે ભેદ છે તે કેવળ બુદ્ધિનો ભ્રમ છે.

જગન્માતા ચ પ્રકૃતિઃ પુરુહશ્ચ જગત્પિતા ।

ગરીયસી જગતાં માતા શતગુણૈ પિતુઃ ॥

-બ્ર. વૈ. પુ. કુ. જ. અ. ૫.

જગતની જન્મદાત્રી પ્રકૃતિ છે અને જગતનું રક્ષણ કરનારો પુરુષ છે. જગતમાં પિતાથી માતા સો ગણી અધિક શ્રેષ્ઠ છે.

આ પ્રમાણો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બ્રહ્મ જ ગાયત્રી છે અને ગાયત્રીની ઉપાસના બ્રહ્મપ્રાપ્તિનો સર્વોત્તમ માર્ગ છે.

ગાયત્રી દ્વારા સત્ત્વગુણ વૃદ્ધિના દિવ્ય લાભો

ગાયત્રી સદ્બુદ્ધિદાયક મંત્ર છે. એ સાધકના મનને, અંતઃકરણને, મગજને, વિચારધારાને, સન્માર્ગ તરફ પ્રેરે છે. સત્ તત્ત્વની વૃદ્ધિ કરવી એ એનું મુખ્ય કામ છે. સાધક જ્યારે આ મંત્રના અર્થનો વિચાર કરે છે ત્યારે તેને માલુમ પડે છે કે, જગતની સર્વોપરી સમૃદ્ધિ અને જીવનની સર્વથી મોટી સફળતા સદ્બુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરવામાં રહેલી છે. આ માન્યતા સુદૃઢ થયા પછી એની ઈચ્છાશક્તિ આ તત્ત્વને પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉત્સુક બને છે. એ આકાંક્ષા મનઃલોકમાં એક પ્રકારનું ચુંબકત્વ ઉત્પન્ન કરે છે. ચુંબકત્વની આકર્ષણ શક્તિથી અખિલ આકાશના ઈશ્વરતત્ત્વમાં ભ્રમણ કરનારી વિચારધારાઓ અને ભાવનાઓ પ્રેરણાથી ખેંચાઈ આવીને એ જગા પર જમા થવા માંડે છે. વિચારોની ચુંબકશક્તિનું વિજ્ઞાન સર્વવિદિત છે. એક જાતિના વિચારો પોતાના સજાતીય વિચારોને આકાશમાંથી ખેંચે છે પરિણામે જગતમાં મૃત અને જીવિત સત્પુરુષોએ ફેલાવેલા અવિનાશી સંકલ્પો જે શૂન્યમાં સદૈવ ભ્રમણ કર્યા કરે છે, તે ગાયત્રીસાધકની પાસે દૈવી વરદાનની માફક અનાયાસ જ આવીને જમા થાય છે અને સંચિત મૂડીની જેમ તેનો મોટો ભંડાર ભરે છે.

શરીર અને મનમાં સત્ત્વગુણની માત્રા વધવાનું ફળ આશ્ચર્યજનક હોય છે. સ્થૂળ નજરે જોવાથી ન તો એ લાભની સમજ પડે, ન તેનો અનુભવ થાય છે, ન એની કશી મહત્તા પણ માલુમ પડે. પરંતુ જેને સૂક્ષ્મ શરીરની વિશેષ માહિતી છે, તે જાણે છે કે તમ અને રજનું ઘટવું અને તેને સ્થાને સત્ત્વનું વધવું એવું જ છે, જેમ શરીરમાં ભરાઈ રહેલા રોગો, મળ, વિષ, વિજાતીય પદાર્થો ઘટી જાય અને તેને સ્થાને શુદ્ધ, સજીવ, પરિપુષ્ટ લોહી અને વીર્યનો વધારો થાય તો પરિણામ સારું જ આવે. એવું પરિવર્તન ભલે ખુલ્લી આંખ જોઈ શકાતું ન હોય પણ તેનો સ્વાસ્થ્યની ઉન્નતિ પર

જે ચમત્કારી પ્રભાવ પડે છે, એમાં કંઈ સંદેહ નથી. શરીરનો કાયાકલ્પ કરવો એ એક વૈજ્ઞાનિક કાર્ય છે. તેનાથી ચોક્કસ લાભ થાય છે જ. એ લાભ દૈવી હોય કે માનવીય, એ માટે મતભેદ હોઈ શકે છે પણ તે મતભેદનું કશું મહત્ત્વ નથી. ગાયત્રીથી સત્ત્વગુણ વધે છે અને હલકી કોટિનાં તત્ત્વોનું નિવારણ થાય છે. પરિણામે સાધકનો એક સૂક્ષ્મ કાયાકલ્પ થઈ જાય છે. આ પ્રકારના લાભોને વૈજ્ઞાનિક લાભો કહેવા કે દૈવી વરદાન ? આ પ્રશ્ન પર ઝઘડવામાં કશો લાભ નથી. વાત એક જ છે કોઈ કાર્ય ગમે તે પ્રકારે થાય, તેમાં ઈશ્વરીય સત્તા જુદી નથી. તેથી જગતમાંનાં બધાં કાર્યો ઈશ્વરની ઈચ્છા પ્રમાણે જ થાય છે. ગાયત્રી-સાધનાથી થતા લાભ વૈજ્ઞાનિક આધાર પર પ્રાયઃ થયેલા પણ કહેવાય અને ઈશ્વરીય કૃપાના આધાર પર થયેલા છે એમ કહેવામાં પણ કંઈ દોષ નથી.

શરીરમાં સત્ તત્ત્વની અભિવૃદ્ધિ થવાથી શરીરચર્યાની પ્રવૃત્તિમાં પણ ઘણો ફરક પડી જાય છે. ઈન્દ્રિયોની ભોગોમાં ભટકવાની ગતિ મંદ થઈ જાય છે. ખાવાપીવાના અભરખા પણ ઓછા થઈ જાય છે અને રાજસી, તામસી ખાદ્યો તરફ એને ઘૃણા થઈ જાય છે. હલકા, સુપાચ્ય, સરસ સાત્ત્વિક અન્નથી એ તૃપ્ત થાય છે. જીહ્વેન્દ્રિય વશ થવાથી કુપથ્યનું એક ભારે સંકટ દૂર થાય છે. એ જ રીતે કામેન્દ્રિયની ઉત્તેજના પણ સત્ત્વગુણી વિચારોથી શમી જાય છે. કુમાર્ગમાં, વ્યભિચારમાં, વાસનામાં મન ઓછું દોડે છે અને બ્રહ્મચર્યમાં તેની શ્રદ્ધા વધે છે. પરિણામે વીર્યરક્ષાનો માર્ગ સરળ થઈ જાય છે. કામેન્દ્રિય અને સ્વાદેન્દ્રિય એ બે જ મુખ્ય ઈન્દ્રિયો છે. એમનો સંયમ થવો એ સ્વાસ્થ્ય-રક્ષા અને શરીરવૃદ્ધિનો પ્રધાન હેતુ છે. એની સાથે સાથે પરિશ્રમ, સ્નાન, સૂવું, જાગવું, સફાઈ જેવી બીજી દિનચર્યાઓ પણ સત્ત્વગુણી થઈ જાય છે. એનાથી આરોગ્ય અને દીર્ઘ જીવનનાં મૂળ મજબૂત થાય છે.

માનસિક ક્ષેત્રમાં સત્ત્વગુણોની વૃદ્ધિને લીધે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મત્સર, સ્વાર્થ, આળસ, વ્યસન, વ્યભિચાર, ઇર્ષા, જૂઠ, પાખંડ, ચિંતા, ભય, શોક, કંજૂસાઈ જેવા દોષો ઓછા થવા માંડે છે. એ ઓછા થવાની સાથે જ સંયમ, નિયમ, ત્યાગ, શમતા, નિરહંકાર, સાદાઈ, નિષ્કપટતા, સત્યનિષ્ઠા, નિર્ભયતા, નિરાલસ્ય, વિવેક, સાહસ, ધૈર્ય, દયા, પ્રેમ, સેવા, નિશ્ચિતતા, ઉદારતા, કર્તવ્યપરાયણતા, આસ્તિકતા જેવા સદ્ગુણો વધે છે. એવા માનસિક કાયાકલ્પનું પરિણામ એ આવે છે કે દૈનિક જીવનમાં ખાસ કરીને નિત્ય આવતાં દુઃખોનું સહજ સમાધાન થાય છે. ઈન્દ્રિયસંયમ અને સંયમિત દિનચર્યાને લીધે શારીરિક રોગોનું મોટેભાગે નિરાકરણ થઈ જાય છે. વિવેક જાગૃત થવાથી અજ્ઞાનજન્ય ચિંતા, શોક, ભય, આશંકા, મોહ, મમતા, હાનિ અર્પિત દુઃખોમાંથી છુટકારો થાય છે. ઈશ્વર-વિશ્વાસને લીધે બુદ્ધિ સ્થિર રહે છે અને ભાવિ જીવન નિશ્ચિત બની જાય છે. ધર્મ-પ્રવૃત્તિને લીધે પાપ, અન્યાય અનાચાર વગેરે સંભવતાં નષ્ટાં પરિણામે રાજદંડ, સમાજદંડ, આત્મદંડ અને ઈશ્વરદંડની વાતથી પીડિત થવું પડતું નથી. સેવા, નમ્રતા, ઉદારતા, દાન, ઈમાનદારી, લોકહિત વગેરે મુજબને લીધે બીજાઓનું ભલું કરી શકાય છે અને નુકસાનની શંકા રહેતી નથી. એનાથી પ્રાયઃ બધા લોકો કૃતજ્ઞ, પ્રશંસક, સહાયક, ભક્ત તેમજ રક્ષક બને છે. પારસ્પરિક સદ્ભાવનાઓ પરિવર્તનથી આત્માને તૃપ્ત કરનાર પ્રેમ અને સંતોષ નામક રસ દિનપ્રતિદિન અધિક પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ થઈને જીવન આનંદમય થતું જાય છે. આ પ્રકારે શારીરિક અને માનસિક ક્ષેત્રોમાં સત્ તત્ત્વની વૃદ્ધિ થવાથી બંને બાજુ આનંદનો સ્ત્રોત વહે છે અને ગાયત્રીનો સાધક એમાં નિમગ્ન રહીને આત્મસંતોષ અને પરમાનંદનું રસાસ્વાદન કરતો રહે છે.

આત્મા ઈશ્વરનો અંશ હોવાથી, ઈશ્વરમાં હોય છે એ બધી શક્તિઓ બીજરૂપે તેની અંદર છુપાયેલી રહે છે. એ શક્તિઓ સુષુપ્તાવસ્થામાં જ રહે છે અને માનસિક તાપોના, વિષય-વિકારોના, દોષદુર્ગુણોના ઢગલામાં અજ્ઞાતરૂપે પડી રહે છે. લોકો માને છે કે અમે દીનહીન, તુચ્છ અને અશક્ત ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

છીએ. પણ જે સાધકો મનોવિકારોનો પરદો હટાવીને નિર્મલ આત્મજ્યોતિનું દર્શન કરવા સમર્થ થાય છે, તેઓ જાણે છે કે સર્વશક્તિમાન ઈશ્વરની જ્યોતિ એમના આત્મામાં મોજૂદ છે અને તેઓ પરમાત્માના સાચા ઉત્તરાધિકારી છે. અગ્નિ ઉપરની રાખ ઉડાડી દેવાથી ફરીથી અંગારો પ્રગટ થાય છે. એ અંગારો નાનો હોય છે, છતાં ભયંકર અગ્નિકાંડોની સંભાવનાથી ભરેલો હોય છે. ગાયત્રીસાધનાથી સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિ થાય છે અને આત્મા પર પડેલાં આવરણ હટી જાય છે. એ પરદો ફાટી જતાં જ તુચ્છ મનુષ્ય મહાન આત્મા (મહાત્મા) બની જાય છે. કેમ કે આત્મામાં અનેક જ્ઞાન, વિજ્ઞાન, સાધારણ, અસાધારણ, અદ્ભુત, આશ્ચર્યજનક શક્તિનો ભંડાર છુપાઈ રહેલો છે, તે ખૂલી જાય છે અને તે સિદ્ધ યોગીના રૂપમાં દેખાવા માંડે છે. સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાને માટે બહારથી કંઈ લાવવું પડતું નથી, પણ માત્ર આત્મા પરનાં આવરણો દૂર કરવાં પડે છે. ગાયત્રીની સત્ત્વગુણી સાધનાનો સૂર્ય, તામસિક અંધકારના પડદાને હટાવી દે છે અને આત્મા સહજ ઈશ્વરીયરૂપે પ્રકટ થઈ જાય છે. આત્માનું એ નિર્મળ રૂપ સર્વ રિદ્ધિ-સિદ્ધિઓથી પૂર્ણ હોય છે.

ગાયત્રી દ્વારા થયેલ સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિ અનેક પ્રકારની આધ્યાત્મિક અને સાંસારિક સમૃદ્ધિઓની જનની છે. શરીર અને મનની શુદ્ધિ સાંસારિક જીવનને અનેક દૃષ્ટિએ સુખશાંતિમય બનાવે છે. આત્મામાં વિવેક અને આત્મબળની માત્રામાં વધારો થવાથી પર્વત જેવડી મોટી લાગતી મુશ્કેલીઓ આત્મવાન વ્યક્તિને તણખલા જેવી હલકી જણાય છે. એનું કોઈ પણ કામ અટકી રહેતું નથી. કાં તો એની ઈચ્છા પ્રમાણે પરિસ્થિતિ બદલાઈ જાય છે અથવા પરિસ્થિતિ અનુસાર તે પોતાની ઈચ્છાને બદલે છે. કલેશનું કારણ ઈચ્છા અને પરિસ્થિતિની વચ્ચે રહેલી પ્રતિકૂળતા હોય છે. વિવેકી માણસ એ સંઘર્ષને બંનેમાંથી કોઈ એકને અપનાવીને ટાળી દે છે અને સુખપૂર્વક જીવન વિતાવે છે. એને માટે આ પૃથ્વી પર પણ સ્વર્ગીય સુખસરિતા વહેવા લાગે છે.

બરી રીતે સુખ અને આનંદનો આધાર બહારનાં સુખસાધનો પર હોતો નથી પરંતુ મનુષ્યની માનસિક સ્થિતિ પર હોય છે. મનની ભાવનાને કારણે જે માણસ એક વખત રાજસી ભોજનોથી તેમજ રેશમી ગાદીતકિયાથી પણ સંતોષ પામતો ન હતો, તે જ માણસ એક સંતના ઉપદેશથી ત્યાગ અને સંન્યાસ ગ્રહણ કરે છે એટલું જ નહિ પણ જંગલની ભૂમિને જ ઉત્તમ પથારી માને છે. તેમજ વનનાં કંદમૂળને જ ઉત્તમ ભોજન માનવાં લાગે છે. આ જે ફેરફાર થયો તે માત્ર મનોભાવ કે વિચારધારાના બદલાવાના કારણે જ થયો ને ! ગાયત્રી બુદ્ધિની અધિષ્ઠાત્રી દેવી છે અને તેની પાસે આપણે-સદ્બુદ્ધિ જ માગ્યા કરીએ છીએ. તેથી કરીને ગાયત્રી ઉપાસનાના ફળરૂપે આપણા વિચારોનો સ્તર ઊંચો આવે અને માનવજીવનની વાસ્તવિકતાને પોતાની વર્તમાન સ્થિતિમાં જ આપણે આનંદ-આનંદ અનુભવતા રહીએ એ દીવા જેવું સ્પષ્ટ અને સ્વાભાવિક છે.

ઘણા લાંબા સમયથી અમે ગાયત્રી ઉપાસનાનો પ્રચાર કરીએ છીએ, તેથી અનેક સાધકોનો અમને પરિચય છે. હજારો વ્યક્તિઓને આ દિશામાં અમારા માર્ગદર્શનથી પ્રોત્સાહન મળ્યું છે. એમાંથી જે લોકો સાધનાક્ષેત્રમાં ચાલુ રહ્યા છે તેમને આશ્ચર્યજનક લાભો થાય છે. તે લોકો એ લાભોને ગાયત્રીનું વરદાન માને છે. તેઓ એના ઊંડા વિવેચનમાં ઊતરવા માગતા નથી કે કઈ રીતે, કયા વૈજ્ઞાનિક નિયમોને આધારે સાધના-શ્રમનું સીધું સાદું ફળ એમને મળ્યું છે. એના વિવેચનમાં એમને સામાન્ય રીતે અરુચિ હોય છે. એમનું કહેવું છે કે, ભગવતી ગાયત્રી કૃપા પ્રત્યેની કૃતજ્ઞતા જ અમારી ભક્તિભાવના વધારશે અને તેથી જ અમને અનેક લાભો થશે અને એમનું આ મંતવ્ય ઘણી રીતે સાચું છે. શ્રદ્ધા અને ભક્તિ વધારવાને માટે ઈષ્ટ દેવતાના સાધનાસ્વરૂપ પ્રત્યે ગાઢ પ્રેમ, કૃતજ્ઞતા, ભક્તિ અને તન્મયતા હોવાં આવશ્યક છે. ગાયત્રીસાધના દ્વારા એક સૂક્ષ્મ વિજ્ઞાનસંમત પ્રજ્ઞાલિથી લાભ થાય છે. એ જાણીને એ મહાતત્ત્વ સાથે સંબંધ દઢ કરવા માટે કૃતજ્ઞતા અને ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ભક્તિભાવનાનો પુટ અધિકાધિક રાખવો આવશ્યક છે.

ગાયત્રી ઉપાસનાથી અનેક લોકોને જે અનેક પ્રકારના લાભો થયા છે, એનાં ઘણાં સંસ્મરણો આજે પણ અમારી સ્મૃતિમાં છે. એમાંથી થોડાંક સંસ્મરણો હવે પછીનાં પૃષ્ઠોમાં આપવાનો વિચાર રાખીએ છીએ કે જેથી વાચકો પણ આ માર્ગનું અનુકરણ કરીને લાભાન્વિત થઈ શકે.

મહાપુરુષો દ્વારા ગાયત્રી - મહિમાનાં ગાન

હિન્દુ ધર્મમાં અનેક માન્યતાઓ પ્રચલિત છે. વિવિધ બાબતો સંબંધમાં મતભેદો પણ છે. પણ ગાયત્રી મંત્રનો મહિમા એક એવું તત્ત્વ છે જેનો બધા સંપ્રદાયોએ, બધા ઋષિઓએ અને બીજા બધાઓએ એક મતથી સ્વીકાર કર્યો છે.

અથર્વવેદ ૧૯-૭૧-૧માં ગાયત્રીની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે જેમાં એને આયુ, પ્રાણ, શક્તિ, કીર્તિ, ધન અને બ્રહ્મતેજ આપનારી કહેવામાં આવી છે.

વિશ્વામિત્રનું કથન છે-‘ગાયત્રી જેવો ચારે વેદોમાં બીજો મંત્ર નથી. સંપૂર્ણ વેદ, યજ્ઞ, દાન, તપ ગાયત્રી મંત્રની એક કળા સમાન પણ નથી.’

ભુગવાન મનુ કહે છે-‘બ્રહ્માજીએ ત્રણ વેદોના સારરૂપ ત્રણ ચરણવાળો ગાયત્રી મંત્ર બનાવ્યો. ગાયત્રીથી ચંદ્રિયાતો એવો પવિત્ર કરનારો કોઈ બીજો મંત્ર નથી. જે માણસ ત્રણ વર્ષ સુધી નિયમિત ગાયત્રીનો જપ કરે છે તે ઈશ્વરને પ્રાપ્ત કરે છે. જે દ્વિજ બંને સંઘ્યાઓમાં ગાયત્રી જપે છે તેને વેદાધ્યયનનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. બીજી કોઈ સાધના ન કરે તો પણ કેવળ ગાયત્રી જપથી તેને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. જેવી રીતે સર્પ કાંચળીથી છૂટી જાય છે તેવી રીતે નિત્ય એક હજાર જપ કરનારો પાપોથી છૂટી જાય છે. જે બ્રાહ્મણ ગાયત્રીની ઉપાસના નથી કરતો તે નિંદાને પાત્ર છે.’

યોગીરાજ યાજ્ઞવલ્ક્ય કહે છે કે -‘ગાયત્રી અને બધા વેદોને એક ત્રાજવામાં તોલવામાં આવ્યા. એક બાજુ ધ્ય અંગો સહિત વેદો અને બીજી બાજુ ગાયત્રીને રાખવામાં આવી. આમ કરતાં ગાયત્રીનું પલ્લું નમેલું રહ્યું. વેદોનો સાર ઉપનિષદો છે, ઉપનિષદોનો સાર વ્યાહતિઓ સહિત ગાયત્રી છે. ગાયત્રી વેદની જનની છે, પાપનો નાશ કરનારી છે, એનાથી અધિક પવિત્ર કરનારો બીજો કોઈ મંત્ર સ્વર્ગ કે પૃથ્વીમાં નથી. ગંગા સમાન કોઈ તીર્થ નથી, કેશવથી શ્રેષ્ઠ કોઈ દેવ નથી અને ગાયત્રી મંત્રથી શ્રેષ્ઠ એવો કોઈ મંત્ર થયો નથી અને થવાનો પણ નથી. ગાયત્રી જાણનારો સમસ્ત વિદ્યાઓનો વેત્તા અને શ્રેષ્ઠ ક્ષોત્રિય થઈ જાય છે. જે દ્વિજ ગાયત્રીપરાયણ નથી તે વેદોમાં પારંગત હોવા છતાં પણ શુદ્ધ જેવો છે. બીજે કરેલો તેનો શ્રમ વ્યર્થ છે, જે ગાયત્રી નથી જાણતો તે માણસ બ્રાહ્મણત્વથી વ્યુત અને પાપયુક્ત થઈ જાય છે.’

પારાશરજી કહે છે-‘સમસ્ત જપ, સૂક્તો તથા વેદમંત્રોમાં ગાયત્રી મંત્ર પરમ શ્રેષ્ઠ છે. વેદ અને ગાયત્રીની તુલનામાં ગાયત્રીનું પલ્લું નીચું નમે છે. ભક્તિપૂર્વક ગાયત્રીને જપનારો મુક્ત થઈને પવિત્ર બની જાય છે. વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ ઈતિહાસ ભણ્યો હોવા છતાં જે ગાયત્રીને જાણતો નથી, એને બ્રાહ્મણ સમજવો ન જોઈએ.’

શંખઋષિનો મત છે-‘નરકરૂપી સમુદ્રમાં પડતાને હાથ પકડીને બચાવનારી ગાયત્રી છે. પૃથ્વી અને સ્વર્ગમાં એના કરતાં ચંદ્રિયાતી બીજી કોઈ વસ્તુ નથી. ગાયત્રીને જાણનાર અચૂક સ્વર્ગને મેળવે છે.’

શૌનિક ઋષિનો મત છે-‘બીજી ઉપાસનાઓ કરે કે ન કરે, ફક્ત ગાયત્રીના જપથી દ્વિજ જીવનમુક્ત થઈ જાય છે અને પારલૌકિક સમસ્ત સુખોને પ્રાપ્ત કરે છે. સંકટના સમયમાં દશ હજાર જપ કરવાથી વિપત્તિનું નિવારણ થાય છે.’

અત્રિ ઋષિનું કહેવું છે કે-“ગાયત્રી આત્માને પરમ શુદ્ધ કરનારી છે. એના પ્રતાપથી કઠણ દોષો અને દુર્ગુણોનું નિવારણ થઈ જાય છે. જે મનુષ્ય ગાયત્રી તત્ત્વને સારી રીતે સમજી લે છે તેને માટે જગતમાં કોઈ સુખ બાકી રહેતું નથી.”

મહર્ષિ વ્યાસ કહે છે-‘જે પ્રકારે પુષ્પનો સાર મધ અને દૂધનો સાર ઘી છે તે પ્રકારે સમસ્ત વેદોનો સાર ગાયત્રી છે. સિદ્ધ કરેલી ગાયત્રી કામધેનુ સમાન છે. ગંગા શરીરનાં પાપોને નિર્મળ કરે છે. ગાયત્રીરૂપી બ્રહ્મ-ગંગાથી આત્મા પવિત્ર થાય છે. જે ગાયત્રીને છોડીને બીજી ઉપાસનાઓ કરે છે, તે પક્વાન છોડીને ભિક્ષા માંગનાર જેવો મૂર્ખ છે. કાર્યની સફળતા તથા તપની વૃદ્ધિને માટે ગાયત્રીથી શ્રેષ્ઠ એવું બીજું કશું નથી.’

ભારદ્વાજ ઋષિ કહે છે-‘બ્રહ્મા આદિ દેવતાઓ પણ ગાયત્રીનો જપ કરે છે, એ બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર કરાવનારી છે. અનુચિત કામ કરનારાઓના દુર્ગુણો ગાયત્રીના જપથી છૂટી જાય છે. ગાયત્રીરહિત વ્યક્તિ શુદ્ધ કરતાં પણ અપવિત્ર છે.’

ચરક ઋષિ કહે છે - ‘જે બ્રહ્મચર્યપૂર્વક ગાયત્રીની ઉપાસના કરે છે અને આમળાનાં તાજાં ફળોનું સેવન કરે છે તે દીર્ઘજીવી થાય છે.’

નારદની ઉક્તિ છે - ‘ગાયત્રી ભક્તિનું જ સ્વરૂપ છે. જ્યાં ભક્તિરૂપી ગાયત્રી છે, ત્યાં નારાયણનો નિવાસ થાય એમાં કોઈ સંદેહ નથી.’

વશિષ્ઠજીનો મત છે કે-‘મન્દમતિ, કુમાર્ગંગામી અને અસ્થિરમતિ પણ ગાયત્રીના પ્રભાવથી ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કરે છે. તેની સદ્ગતિ નિશ્ચિત છે. જે પવિત્રતા અને સ્થિરતાપૂર્વક સાવિત્રીની ઉપાસના કરે છે તે આત્મલાભ પ્રાપ્ત કરે છે.’

ઉપરોક્ત મતોને મળતા આવે એવા મતો લગભગ બધા ઋષિઓના છે. એનાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, બીજી બધી બાબતોમાં તેમની વચ્ચે મતભેદો હશે છતાં ગાયત્રીની બાબતમાં એ બધામાં સમાન શ્રદ્ધા હતી અને તેઓ પોતાની ઉપાસનામાં એને પ્રથમ સ્થાન આપતા હતા.

વર્તમાન શતાબ્દીના આધ્યાત્મિક તથા દાર્શનિક મહાપુરુષોએ પણ ગાયત્રીના એ મહત્ત્વનો એ જ પ્રકારે સ્વીકાર કર્યો છે. આજનો યુગ બુદ્ધિ અને તર્કનો, પ્રત્યક્ષવાદનો યુગ છે. આ શતાબ્દીની પ્રભાવશાળી ગણ્યમાન્ય વ્યક્તિઓની વિચારધારા કેવળ ધર્મગ્રંથો કે પરંપરાઓ પર આધારિત નથી રહી. એમણે બુદ્ધિવાદ, તર્કવાદ અને પ્રત્યક્ષવાદને એમનાં કાર્યોમાં મુખ્ય સ્થાન આપ્યું છે. એવા મહાપુરુષોને પણ બધી બાજુએથી પરખ કર્યા પછી ગાયત્રી તત્ત્વ સો ટચનું સોનું પ્રતીત થયું છે. નીચે એમાંથી કેટલાકના વિચાર આપવામાં આવ્યા છે.

મહાત્મા ગાંધી કહે છે-‘ગાયત્રી મંત્રનો નિરંતર જપ રોગીઓને સારા કરવામાં અને આત્માની ઉન્નતિ માટે ઉપયોગી છે. ગાયત્રીનો સ્થિર ચિત્તે અને શાંત હૃદયે કરાયેલો જપ આપત્તિકાળનાં સંકટોને દૂર કરવા સમર્થ નીવડે છે.’

લોકમાન્ય તિલક કહે છે-‘ભારતીય પ્રજા બહુમુખી દાસતાનાં જે બંધનોમાં જકડાયેલી છે, તેમનો અંત રાજવૈતિક સંઘર્ષ કરવાથી થવાનો નથી. એના આત્માની અંદર પ્રકાશ ઉત્પન્ન થવો જોઈએ, જેથી સત્ અને અસત્નો વિવેક થાય, કુમાર્ગને છોડીને શ્રેષ્ઠ માર્ગ પર ચાલવાની પ્રેરણા મળે. ગાયત્રી મંત્રમાં એ જ ભાવના વિદ્યમાન છે.’

મહામના માલવીયાજીએ કહ્યું છે-‘ઋષિઓએ જે મહામૂલાં રત્નો આપણને આપ્યાં છે, તેમાં એક અનુપમ રત્ન ગાયત્રી છે. ગાયત્રીથી બુદ્ધિ પવિત્ર થાય છે. ઈશ્વરનો પ્રકાશ આત્મામાં આવે છે. આ પ્રકાશથી અસંખ્ય આત્માઓને ભવબંધનમાંથી મુક્તિ મળી છે. ગાયત્રીમાં ઈશ્વરપરાયણતાના ભાવ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે. તેની સાથે જ તે ભૌતિક અભાવો દૂર કરે છે. ગાયત્રીની ઉપાસના ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

બ્રાહ્મણોને તો ખાસ આવશ્યક છે. જે બ્રાહ્મણ ગાયત્રીનો જપ નથી કરતો તે પોતાના કર્તવ્યધર્મને છોડવાનો અપરાધ કરે છે.’

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર કહે છે-‘ભારતવર્ષને જગાડનાર જે મંત્ર છે તે એટલો સંરળ છે કે એક જ શ્વાસમાં એનું ઉચ્ચારણ કરી શકાય છે. તે છે ગાયત્રી મંત્ર. આ પુનિત મંત્રનો અભ્યાસ કરવામાં કંઈ પણ ઊંડાપોહ, મતભેદ કે શોરબકોરની જરૂર નથી.’

યોગી અરવિંદ ઘોષે અનેક ઠેકાણે ગાયત્રી જપ કરવાનો નિર્દેશ કર્યો છે. એમણે બતાવ્યું છે કે, ગાયત્રીમાં એવી શક્તિ રહેલી છે કે જે મહત્ત્વપૂર્ણ કાર્ય કરી શકે છે. એમણે કેટલાય સાધકોને સાધના માટે ગાયત્રીનો જપ બતાવ્યો છે.

સ્વીમી રામકૃષ્ણ પરમહંસનો ઉપદેશ છે - ‘હું લોકોને કહેતો આવ્યો છું કે લાંબી સાધના કરવાની કોઈ અગત્યની નથી. આ એક નાની સરખી ગાયત્રીની ઉપાસના કરી જુઓ. ગાયત્રીનો જપ કરવાથી મોટી મોટી સિદ્ધિઓ મળી જાય છે. આ મંત્ર નાનો છે પણ એની શક્તિ બહુ જ મોટી છે.’

સ્વામી વિવેકાનંદનું કથન છે-‘રાજા પાસે એવી વસ્તુ માગવી જોઈએ, જે તેના ગૌરવને અનુકૂળ હોય. પરમેશ્વર પાસે માગવા જેવી વસ્તુ સદ્બુદ્ધિ છે. જેના પર પરમાત્મા પ્રસન્ન થાય છે તેને તે સદ્બુદ્ધિનું પ્રદાન કરે છે. સદ્બુદ્ધિથી સન્માર્ગ પર પ્રગતિ થાય છે અને સત્કર્મથી બધા પ્રકારનું સુખ મળે છે. જે સત્ તરફ આગળ વધી રહ્યા છે તેને કોઈ વાતની તાણ પડતી નથી. ગાયત્રી સદ્બુદ્ધિનો મંત્ર છે. તેથી એને મંત્રોનો મુકુટમણિ કહેવામાં આવ્યો છે.’

જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્યનું કથન છે-‘ગાયત્રી મંત્રના મહિમાનું વર્ણન કરવું મનુષ્યના સામર્થ્યની બહાર છે. બુદ્ધિનું શુદ્ધ થવું એ એટલું માટું કાર્ય છે કે તેની તુલના જગતના બીજા કોઈ કામ સાથે થઈ શકે એમ નથી. આત્મપ્રાપ્તિ કરવાની દિવ્ય દૃષ્ટિ જે બુદ્ધિથી પ્રાપ્ત થાય છે, તેની પ્રેરણા ગાયત્રી દ્વારા થાય છે. ગાયત્રી આદિમંત્ર છે એનું અવતરણ પાપોનો નાશ કરવા માટે, ઋતુનું અભિવર્ધન કરવા માટે થયું છે.’

સ્વામી રામતીર્થે કહ્યું છે-‘રામને પ્રાપ્ત કરવા સૌથી મોટું કામ છે. ગાયત્રીનો અભિપ્રાય બુદ્ધિને કામરુચિમાંથી હટાવીને રામરુચિમાં જોડવાનો છે, જેની બુદ્ધિ પવિત્ર હશે તે જ રામને પ્રાપ્ત કરી શકશે. ગાયત્રી પોકારે છે કે બુદ્ધિમાં એટલી પવિત્રતા હોવી જોઈએ કે એ રામને કામથી વધારે માને.’

રમણ મહર્ષિનો ઉપદેશ છે કે, ‘યોગવિદ્યામાં મંત્રવિદ્યા બહુ જ પ્રબળ છે. મંત્રોની શક્તિથી અદ્ભુત સફળતાઓ મળે છે. ગાયત્રી મંત્ર એવો મંત્ર છે, જેનાથી આધ્યાત્મિક અને ભૌતિક બંને પ્રકારના લાભ મળે છે.’

સ્વામી શિવાનંદજી કહે છે-‘બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં ગાયત્રીનો જપ કરવાથી ચિત્ત શુદ્ધ થાય છે અને હૃદયમાં નિર્મળતા આવે છે, શરીર નીરોગી રહે છે, સ્વભાવમાં નમ્રતા આવે છે. બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ બનવાથી દૂરદર્શિતા વધે છે અને સ્મરણશક્તિનો વિકાસ થાય છે. મુશ્કેલ સંજોગોમાં ગાયત્રી દ્વારા દેવી સહાય મળે છે. એનાથી આત્મદર્શન થાય છે.’

કાલીકમલીવાળા બાબા વિશુદ્ધાનંદજીનું કથન છે કે - ‘શરૂઆતમાં તો ગાયત્રી તરફ રુચિ પણ થતી નથી. જો ઈશ્વરકૃપાથી થઈ જાય તો તેવો માણસ કુમાર્ગગામી નથી રહેતો. ગાયત્રી જેના હૃદયમાં વાસ કરે છે તેનું મન ઈશ્વરમાં જોડાય છે. વિષય-વિકારોની વ્યર્થતા એને સારી રીતે સમજાવા માંડે છે. અનેક મહાત્માઓ ગાયત્રીનો જપ કરીને સિદ્ધ થયા છે. પરમાત્માની શક્તિ જ ગાયત્રી છે. જે ગાયત્રીની નિકટ જાય છે તે શુદ્ધ બની જાય છે. આત્મકલ્યાણને માટે મનની શુદ્ધિ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

આવશ્યક છે. મનની શુદ્ધિ માટે ગાયત્રી મંત્ર અદ્ભુત છે. ઈશ્વરપ્રાપ્તિને માટે ગાયત્રી જપને પ્રથમ પગથિયું માનવું જોઈએ.’

દક્ષિણ ભારતના પ્રસિદ્ધ આત્મજ્ઞાની ટી. સુબ્બારાવ કહે છે - ‘સવિતા નારાયણની દૈવી પ્રકૃતિને ગાયત્રી કહે છે. આદિશક્તિ હોવાથી એને ગાયત્રી કહેવામાં આવી છે.’ ગીતામાં એનું વર્ણન ‘આદિત્યવણ તરીકે કરવામાં આવ્યું છે. ગાયત્રીની ઉપાસના કરવી એ યોગનું સૌથી પ્રથમ અંગ છે.’

શ્રી સ્વામી કરપાત્રીજીનું કથન છે કે-‘જે ગાયત્રીનો અધિકારી છે તેણે નિત્ય નિયમિત એનો જપ કરવો જોઈએ. બ્રાહ્મણોને માટે ગાયત્રી જપ એક આવશ્યક ધર્મકૃત્ય છે.’

ગીતા ધર્મના વ્યાખ્યાતા સ્વામી વિદ્યાનંદનું કહેવું છે - ‘ગાયત્રી બુદ્ધિને પવિત્ર કરે છે. બુદ્ધિની પવિત્રતા કરતાં જીવનમાં બીજો કોઈ વિશેષ લાભ નથી. તેથી ગાયત્રી એક બહુ જ મોટા લાભની જનની છે.’

ડૉ. રાધાકૃષ્ણનું કહે છે - ‘જો આપણે બધા આ સાર્વભૌમિક પ્રાર્થના ગાયત્રી પર વિચાર કરીશું તો આપણને માલુમ પડશે કે, તે વાસ્તવમાં આપણું કેવું ભલું કરે છે. ગાયત્રી આપણામાં ફરીથી જીવનનો સ્રોત ઉત્પન્ન કરનારી આકુલ પ્રાર્થના છે.’

પ્રસિદ્ધ આર્યસમાજ મહાત્મા સર્વદાનંદજીનું કથન છે - ‘ગાયત્રી મંત્ર દ્વારા પ્રભુનું પૂજન એ સદાની આર્યોની વાત રહી છે. ઋષિ દયાનંદે પણ એ જ શૈલીનું અનુસરણ કરીને ધ્યાનનું વિધાન તથા વેદોનો સ્વાધ્યાય કેમ કરવો તે બતાવ્યું છે. એમ કરવાથી અંતઃકરણથી શુદ્ધિ તથા બુદ્ધિ નિર્મળ થઈને મનુષ્યનું જીવન પોતાને માટે તેમજ બીજાઓને માટે હિતકર થઈ જાય છે. આ શુભ કર્મમાં જેટલા પણ શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ હોય તેટલા અવિદ્યા અને કલેશોનો હાસ થાય છે. જે જિજ્ઞાસુ ગાયત્રી મંત્ર તરફ પ્રેમ ધરાવે છે અને નિયમપૂર્વક તેનું ઉચ્ચારણ કરે છે, તેને માટે એ મંત્ર આ સંસાર સાગર તરવાની નાવ અને આત્મપ્રાપ્તિનો માર્ગ છે.’

આર્યસમાજના જન્મદાતા સ્વામી દયાનંદ ગાયત્રીના શ્રદ્ધાળુ ઉપાસક હતા. ગ્વાલિયરના રાજા સાહેબને સ્વામીજીએ કહ્યું હતું કે, ભાગવત-સપ્તાહ કરતાં ગાયત્રી-પુરશ્ચરણ અધિક શ્રેષ્ઠ છે. એમણે જયપુરના સચ્ચિદાનંદ હીરાલાલ રાવળ, ઘોડલસિંહ આદિને ગાયત્રી જપનો વિધિ સમજાવ્યો હતો. મુલતાનમાં ઉપદેશ આપતી વખતે સ્વામીજીએ ગાયત્રી મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરીને કહ્યું કે આ મંત્ર બધાથી શ્રેષ્ઠ છે. ચારે વેદોનું મૂળ આ જ ગુરુમંત્ર છે. પહેલાંના વખતમાં બધા ઋષિમુનિઓ એનો જપ કરતા હતા. સ્વામીજીએ અનેક સ્થળોએ ગાયત્રી-અનુષ્ઠાનોનું આયોજન કરાવ્યું હતું, જેમાં ચાલીસની સંખ્યામાં વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને બોલાવવામાં આવ્યા હતા. એ જપ ૧૫ દિવસ સુધી ચાલ્યા હતા.

થિયોસોફિકલ સોસાયટીના એક મોટા સદસ્ય પ્રો. આર. શ્રીનિવાસનું કથન છે, ‘હિંદુ વિચારસરણીમાં ગાયત્રીને સૌથી અધિક શક્તિશાળી મંત્ર માનવામાં આવ્યો છે. એનો અર્થ પણ ખૂબ ઊંચો અને ગૂઢ છે. આ મંત્રના અનેક અર્થ થાય છે અને ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની ચિત્તવૃત્તિવાળા મનુષ્યો પર આનો પ્રભાવ પણ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનો થતો જોવા મળે છે. આમાં દૃષ્ટ અને અદૃષ્ટ, ઉચ્ચ અને નીચ, માનવ અને દેવ બધાને જ કોઈ એક રહસ્યમય તંતુથી એકત્ર કરવાની શક્તિ જોવામાં, અનુભવવામાં આવી છે. જ્યારે આ મંત્રનો અધિકારી મનુષ્ય ગાયત્રીના અર્થ અને રહસ્ય, મન અને હૃદયને એકાગ્ર કરીને તેનું શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરે છે, ત્યારે તેનો સંબંધ દૃશ્ય સૂર્યમાં રહેલી મહાન ચૈતન્યશક્તિ સાથે સ્થાપિત થઈ જાય છે. તે માણસ ગમે ત્યાં જપ કરતો હોય, પણ તેની ઉપર અને આસપાસના વાતાવરણમાં વિરાટ આધ્યાત્મિક પ્રભાવ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ પ્રભાવ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

જ એક મહાન આધ્યાત્મિક આશીર્વાદ છે. આ કારણોના લીધે આપણા પૂર્વજોએ ગાયત્રી મંત્રની અનુપમ શક્તિનાં આટઆટલાં વખાણ કર્યાં છે.’

આ પ્રકારના શતાબ્દીના જાણીતા બુદ્ધિમાન મહાપુરુષોના અનેક અભિપ્રાયો અમારી પાસે સંગ્રહિત છે. એમના પર વિચાર કર્યા પછી એવા નિષ્કર્ષ પર આવવું પડે છે કે ગાયત્રી ઉપાસના એ કોઈ અંધવિશ્વાસ કે અંધપરંપરા નથી, પરંતુ એની પાછળ આત્મોન્નતિ કરાવનાર સંપૂર્ણ તત્ત્વોનું બળ છે. આ મહાન શક્તિને અપનાવવાનો જેમણે જેમણે પ્રયત્ન કર્યો છે તેમને લાભ થયો છે જ. ગાયત્રીની સાધના કદી નિષ્ફળ જતી નથી.

ગાયત્રી - સાધનાથી સત્ત્વગુણી સિદ્ધિઓ

પ્રાચીન ઈતિહાસ પુરાણો દ્વારા જાણવા મળે છે કે, પ્રાચીનકાળમાં પ્રાયઃ ઋષિ મહર્ષિઓ ગાયત્રીના આધાર પર યોગસાધના અને તપશ્ચર્યા કરતા હતા. વશિષ્ઠ, યાજ્ઞવલ્ક્ય, અત્રિ, વિશ્વામિત્ર, વ્યાસ, શુકદેવ, દધીચિ, વાલ્મીકિ, ચ્યવન, શંખ, કૈત્રેય, જાબાલિ, ઉદદાલક, વૈશપાયન, દુર્વાસા, પરશુરામ, પુલસ્ત્ય, દત્તાત્રેય, અગસ્ત્ય, સનતકુમાર, કણ્વ, શૌનક આદિ ઋષિઓનાં જીવન-વૃત્તાંતો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, એમની સફળતાના મૂળમાં ગાયત્રી જ હતી.

થોડા જ સમય પહેલાં એવા મહાત્માઓ થઈ ગયા, તેમણે પણ ગાયત્રીનો આશ્રય લઈને પોતાના આત્મબળ તેમજ બ્રહ્મતેજને પ્રકાશમાન કર્યું હતું. એમનો ઈષ્ટદેવ, આદર્શ સિદ્ધાંત વગેરે ભલે ભિન્ન હતા, પણ વેદમાતા પ્રત્યે તેમની અનન્ય શ્રદ્ધા હતી. એમણે શરૂઆતમાં આ મહાશક્તિનું જ દુગ્ધપાન કર્યું, એથી તેઓ પ્રતિભાયુક્ત મહાપુરુષો થઈ શક્યા હતા.

શંકરાચાર્ય, સમર્થગુરુ રામદાસ, નરસિંહ મહેતા, દાદુ દયાળ, સંત જ્ઞાનેશ્વર, સ્વામી રામાનંદ, ગોરખનાથ, મછીન્દ્રનાથ, હરિદાસ, તુલસીદાસ, રામાનુજાચાર્ય, માધવાચાર્ય, રામકૃષ્ણ પરમહંસ, સ્વામી વિવેકાનંદ, રામતીર્થ, યોગી અરવિંદ, મહર્ષિ રમણ, ગૌરંગ મહાપ્રભુ, સ્વામી દયાનંદ, મહાત્મા એકરસાનંદ આદિ અનેક મહાત્માઓનો વિકાસ ગાયત્રીની મહાશક્તિથી જ થયો હતો.

આયુર્વેદના સુપ્રસિદ્ધ ગ્રંથ માધવ નિદાનના નિર્માતા શ્રી માધવાચાર્યે આરંભમાં ૧૩ વર્ષો સુધી વૃંદાવનમાં રહીને ગાયત્રી પુરસ્કરણ કર્યું હતું. જ્યારે તેમને કંઈ પણ સફળતા ન મળી ત્યારે નિરાશ થઈને કાશી ચાલ્યા ગયા અને એક અવધૂતની સલાહથી ભૈરવની તાંત્રિક ઉપાસના કરવા લાગ્યા. થોડા જ દિવસોમાં ભૈરવે પ્રસન્ન થઈને પીઠ પાછળથી તેમને કહ્યું કે, ‘વર માગો !’ માધવાચાર્યજીએ તેમને કહ્યું કે, ‘તમે સામે આવો અને દર્શન આપો.’ ભૈરવે જવાબ આપ્યો - ‘હું ગાયત્રીઉપાસકની સામે નથી આવી શકતો’ એ વાતનું સાધવાચાર્યને બહુ જ આશ્ચર્ય થયું અને તેમણે તેમને કહ્યું, ‘જો ગાયત્રી - ઉપાસકની સામે તમે આવી શકતા ન હો તો ઘેરદાન તો કેમ આપી શકો ? કૃપા કરીને મને એ તો બતાવો કે મારી અત્યાર સુધીની ગાયત્રી ઉપાસના નિષ્ફળ કેમ ગઈ ?’ ભૈરવે જવાબ આપ્યો “તમારાં પૂર્વજન્મનાં પાપોનો નાશ કરવામાં જ અત્યાર સુધીની સાધના વપરાઈ ગઈ. હવે તમારો આત્મા નિષ્પાપ થઈ ગયો છે. હવે પછી તમે જે સાધના કરશો તે અવશ્ય સફળ થશે.” એ સાંભળીને માધવાચાર્યજી પાછા વૃંદાવન આવ્યા અને ફરીથી ગાયત્રી પુરસ્કરણનો આરંભ કર્યો. અંતે તેમને માતાનાં દર્શન થયાં અને પૂર્ણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ.

શ્રી મહાત્મા દેવગિરિજીના ગુરુ હિમાલયની એક ગુફામાં ગાયત્રી દ્વારા તપ કરતા હતા. એમની ઉંમર ૪૦૦ વર્ષ કરતાં વધારે હતી. તેઓ આસન પરથી ઊઠીને ભોજન, શયન, સ્થાન કે મળત્યાગને માટે પણ ક્યાંય જતા નહીં એ કામોની તેમને જરૂર પણ પડતી નહીં.

નવરાઈની પાસેની રામટેકરીના ગાઢ જંગલમાં હરિહર નામના એક મહાત્માને ગાયત્રીનું તપ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હતી. મહાત્માની કુટીર પાસે જવા સાત માઈલનું ગાઢ જંગલ પસાર કરવું પડતું હતું. તે જંગલમાં સિંહ, વાઘ વગેરે હિંસક પ્રાણીઓ રહેતાં હતાં. કોઈ માણસ હરિહરનાં દર્શને જાય તો તેને બે ચાર સિંહો અને વાઘનો રસ્તામાં ભેટો થતો. હરિહરબાબાને દર્શને જાઉં છું - એટલું જ કહેવાથી તેઓ રસ્તો છોડીને ચાલ્યા જતા હતા.

લક્ષ્મણગઢમાં એક વિશ્વનાથ ગોસ્વામી નામક પ્રસિદ્ધ ગાયત્રી-ઉપાસક થઈ ગયા. એમના જીવનનો અધિકાંશ ભાગ ગાયત્રી ઉપાસનામાં જ પસાર થતો હતો. એમના આશીર્વાદથી સીકરના એક કુટુંબનો ગરીબાઈમાંથી છુટકારો થયો હતો. તે કુટુંબના લોકો આજે પણ પંડિતજીની સમાધિ પર પોતાનાં બાળકોનું મુંડન કરાવે છે.

જયપુર રાજ્યમાં જૈન નામના ગામમાં પં. હરરાય નામના એક નૈષ્ઠિક ગાયત્રી -ઉપાસક રહેતા હતા. એમને એમના મૃત્યુની અગાઉથી જ જાણ થઈ ગઈ હતી. એમણે પોતાનાં પરિજનોને ધાર્મિક ઉપદેશ આપ્યો, વાતચીત કરી અને ગાયત્રી મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરતાં કરતાં સ્વર્ગવાસી થયા.

જૂનાગઢના એક વિદ્વાન પં. મણિશંકર ભટ્ટ પહેલાં યજમાનોને માટે દક્ષિણા લઈને ગાયત્રી અનુષ્ઠાન કરતા હતા. જ્યારે તે દ્વારા અનેક લોકોને ભારે લાભ થતો જોયો ત્યારે તેમણે પોતાનું આખું જીવન ગાયત્રી ઉપાસનામાં જ બહુ જ શાંતિથી પસાર કર્યું.

જયપુર પ્રાંતમાં બૂઢા દેવલ ગામમાં વિષ્ણુદાસજીનો જન્મ થયો. તેઓ આજન્મ બ્રહ્મચારી રહ્યા. એમણે પુષ્કરમાં એક ઝૂંપડી બનાવીને ગાયત્રીની ઘોર તપસ્યા કરી હતી. પરિણામે એમને અનેક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી. મોટા મોટા રાજાઓ એમની ઝૂંપડીની ધૂળ માથે ચઢાવતા હતા. જયપુર અને જોધપુરના મહારાજા અનેકવાર એમની ઝૂંપડી પર ગયા હતા. ઉદયપુરના મહારાજા તો અત્યંત આગ્રહ કરીને તેમને પોતાની રાજધાનીમાં લઈ ગયા હતા અને તેમના ગાયત્રી પુરસ્કરણની શાહી તૈમારીની સાથે ત્યાં પૂર્ણાહુતિ કરાવી હતી. એ બ્રહ્મચારીને વિષે અનેક ચમત્કારિક કથાઓ પ્રસિદ્ધ છે.

ખાતૌલીથી સાત માઈલ દૂર આવેલા ધૌકલેશ્વરમાં મગનાનંદ નામના એક ગાયત્રી સિદ્ધ મહાપુરુષ રહેતા હતા. એમના આશીર્વાદથી ખાતૌલીના ઠેકેદારની છીનવાઈ ગયેલી જાગીર પોલિટિકલ એજન્ટે પાછી આપી હતી.

રતનગઢના પં. ભૂધરમલ નામના એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ ગાયત્રીના અનન્ય ઉપાસક થઈ ગયા. તે સંવત ૧૯૬૬માં કાશી આવેલા અને અંત સુધી ત્યાં જ રહ્યા હતા. પોતાના મૃત્યુની જાણ તેમને અગાઉથી જ થઈ ગયેલી હોવાથી એમણે વિશાળ ધાર્મિક આયોજન કર્યું હતું. તેમણે સાધના કરીને અષાઢ સુદ પંચમી, સં. ૧૯૮૨માં શરીરનો ત્યાગ કર્યો હતો. એમના આશીર્વાદથી અનેક માણસો લખપતિ બની ગયા હતા.

અલવર રાજ્યના એક ગામના સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં જન્મેલા એક સજ્જનને કોઈ કારણસર વૈરાગ્ય ઊપજ્યો. તેઓ મથુરા આવ્યા અને એક ટેકરા પર સાધના કરવા લાગ્યા. એક કરોડ ગાયત્રી જપ કર્યા પછી તેમને ગાયત્રીનો સાક્ષાત્કાર થયો અને તેઓ સિદ્ધ થઈ ગયા. એ સ્થાન ગાયત્રી ટેકરાને નામે હજુ પણ પ્રસિદ્ધ છે. ત્યાં એક નાનું-સરખું મંદિર છે, જેમાં ગાયત્રીની મૂર્તિની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. એમનું નામ બૂટી-સિદ્ધ હતું. તેઓ સદા મૌન રહેતા હતા. એમના આશીર્વાદથી અનેકોનું કલ્યાણ થયું હતું. ધૌધપુર અને અલવરના રાજા તેમના પ્રત્યે ભારે આસ્થા ધરાવતા હતા.

આર્યસમાજના સંસ્થાપક સ્વામી દયાનંદ ગુરુ પ્રજ્ઞાયજ્ઞ સ્વામી વિરજાનંદ સરસ્વતીએ ભારે તપશ્ચર્યાપૂર્વક ગંગાને તીરે રહીને ત્રણ વર્ષ સુધી ગાયત્રીના જપ કર્યા હતા. એ અંધ સંન્યાસીએ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

પોતાના તપોબળથી, અગાધ વિદ્યા અને અલૌકિક બ્રહ્મતેજ પ્રાપ્ત કર્યા હતાં.

માન્ધાતા ઓંકારેશ્વર મંદિરની પાછળની એ ગુફામાં એક મહાત્મા ગાયત્રી જપ કરતા હતા મૃત્યુસમયે એમના પરિવારની વ્યક્તિઓ હાજર હતી. પરિવારના એક બાળકે પ્રાર્થના કરી કે, 'મારી બુદ્ધિ મંદ છે, મને વિદ્યા નથી આવડતી. કંઈ આશીર્વાદ આપતા જાઓ, જેથી મારા દોષો દૂર થઈ જાય.' મહાત્માજીએ તે બાળકને પોતાની પાસે બોલાવીને કમંડળમાંથી થોડું પાણી તેની જીભ પર મૂક્યું અને આશીર્વાદ આપ્યો કે તું પૂર્ણ વિદ્વાન થઈ જઈશ. આગળ જતાં એ બાળક મહાન પ્રતિભાશાળી વિદ્વાન થઈ ગયો અને ઈંદોરમાં ઓંકાર જોષીના નામે પ્રખ્યાત થયો. ઈંદોર નરેશ એમનાથી એટલા પ્રભાવિત થયા હતા કે સવારે ફરવા જતી વખતે એમને પોતાની સાથે લઈ જતા.

ચાંદોદ ક્ષેત્ર નિવાસી ગુપ્ત યોગેશ્વર શ્રી ઉદ્ભવજી જોષી એક સિદ્ધ મહાપુરુષ થઈ ગયા. ગાયત્રી ઉપાસનાને લીધે એમની કુંડલિની શક્તિ જાગૃત થઈ અને તે પરમ સિદ્ધ થઈ ગયા. એમની કૃપાથી અનેક મનુષ્યોના પ્રાણ બચી જવા પામ્યા હતા. કેટલાકોને ધન પ્રાપ્ત થયું હતું, કેટલાયે ભારે આફતોમાંથી બચી ગયા હતા. તેઓની ભવિષ્યવાણી સદા સાચી પડતી. એક માણસે એમનું પારખું લેવા માટે દુસ્સાહસ કરેલું. તેને કોઠ થયેલો.

વડોદરાના મંજુસર નિવાસી શ્રી મુકુટરામજી મહારાજે ગાયત્રી ઉપાસનામાં પરમ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી. તેઓ દરરોજ આઠ કલાક જપ કરતા હતા. એમને અનેક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી. દૂર દેશના સમાચારો જાણે આંખોથી જોતા હોય તેવી રીતે સાચોસાચ કહી દેતા હતા. તેની પરીક્ષા કર્યા બાદ તે બધા સાચેસાચા નીકળતા હતા. તેઓ ગુજરાતી એક બે ચોપડી જેટલું જ ભણ્યા હતા. પરંતુ જગતની બધી ભાષાઓ સારી રીતે બોલી તથા સમજી શકતા હતા. વિદેશી લોકો એમની પાસે આવીને પોતાની ભાષામાં તેમની સાથે કલાકો સુધી વાર્તાલાપ કરતા હતા. યોગ, જ્યોતિષ, વૈદક, તંત્ર તથા ધર્મશાસ્ત્રનું એમને પૂરેપૂરું જ્ઞાન હતું. મોટા મોટા પંડિતો એમની પાસે પોતાના મુશ્કેલ પ્રશ્નોના ઉકેલ મેળવવા આવતા હતા. એમણે કેટલીક એવી કરામતો બતાવી હતી જેથી એમના પર લોકોને અતૂટ શ્રદ્ધા બેસી ગઈ હતી.

વરસોડામાં એક ઋષિરાજે સાત વર્ષ સુધી નિરાહાર રહીને ગાયત્રી પુરસ્ચરણ કર્યા હતાં. એમની વાણી સિદ્ધ થઈ હતી. પોતે જે કહેતા તે સિદ્ધ થઈ જતું હતું.

કલ્યાણના 'સંત' અંકમાં એક હરેરામ નામના બ્રાહ્મણ બ્રહ્મચારીનો પ્રસંગ છે. તેઓ ગંગાની વચ્ચે આવેલી એક ટેકરી પર રહીને ગાયત્રીની આરાધના કરતા હતા. એમનું બ્રહ્મતેજ અવર્ણનીય હતું. આખું શરીર તેજથી ઝગારા મારતું હતું. એમણે પોતાની સિદ્ધિથી અનેકોનાં દુઃખોનું નિવારણ કર્યું હતું.

દેવપ્રયાગના વિષ્ણુદત્તજી વાનપ્રસ્થીએ ચાંદ્રાચણ વ્રતોની સાથે સવાલક્ષ જપનાં સાત અનુષ્ઠાનો કર્યા હતાં. તેથી એમનું આત્મબળ ખૂબ વધી ગયું હતું. એમને અનેક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી. લોકોને જ્યારે એ વાતની ખબર પડી ત્યારે ઘણે દૂર દૂરથી લોકો પોતાનું દુઃખ દૂર કરાવવા તેમની પાસે આવવા લાગ્યા. વાનપ્રસ્થીજી આ ખેલમાં પડી ગયા. રોજરોજ ઘણો ખર્ચ થવાથી ભંડાર ખાલી થઈ ગયો. પાછળથી એમને ઘણો પશ્ચાત્તાપ થયો. પછી તેઓ મૃત્યુ સુધી એકાંત સાધના કરતા રહ્યા.

રૂઢ પ્રયાગના સ્વામી નિર્મલાનંદ સંન્યાસીને ગાયત્રીની સાધનાથી ભગવતીનાં દિવ્ય દર્શન અને ઈશ્વર સાક્ષાત્કારનો લાભ પ્રાપ્ત થયો હતો. એથી એમને અસીમ તૃપ્તિ થઈ હતી.

બિહાર પાસે ખંડેરાવ નામક એક વયોવૃદ્ધ તપસ્વી એક વિશાળ રાયણના ઝાડ નીચે ગાયત્રીસાધના કરતા હતા. એકવાર એમણે વિરાટ ગાયત્રી યજ્ઞ અને જમણવાર કર્યો હતો. આખો દિવસ હજારો માણસોની પંગતો મંડાતી રહી. રાતે બે વાગે રાંધેલ ખૂટી ગયું અને હજારો લોકો ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ભૂખ્યા રહી ગયા. ત્યારે ખંડેરાવે સૂચના આપી કે ગંગાજીમાંથી ચાર ડબા પાણી ભરી લાવો અને એનાથી પૂરીઓ તળો. એમ કરવાથી પૂરીઓ ધીના જેવી સ્વાદિષ્ટ બની હતી. પછી બીજે દિવસે ચાર ડબા ધી મંગાવીને ગંગાજીમાં પધરાવવામાં આવ્યું હતું.

કાશીમાં જે દિવસોમાં બાબૂ શિવપ્રસાદજી ગુપ્ત દ્વારા 'ભારત માતા'ના મંદિરનો શિલારોપણવિધિ બાબા ભગવાનદાસ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો તે સમયે ૨૦૦ દિવસ સુધી એક મોટો મહાયજ્ઞ કરવામાં આવ્યો હતો. એમાં વિદ્વાનો દ્વારા ૨૦ લાખ ગાયત્રી જપ કરવામાં આવેલા. યજ્ઞની પૂર્ણાહૂતિના દિવસે આસપાસનાં વૃક્ષોનાં સુકાઈ ગયેલાં પાંદડાં ફરી લીલાછમ બની ગયેલાં અને એક વૃક્ષમાં તો ઋતુ ન હોવા છતાં પણ ફળ આવી ગયેલાં. આ અવસરે પંડિત મદનમોહન માલવીયજી, રાજા મોતીચંદ્ર, હાઈકોર્ટના જજ શ્રી કનૈયાલાલ અને અન્ય અનેક ગણ માન્ય વ્યક્તિ હાજર હતી. એ બધી જ વ્યક્તિઓએ આ ઘટના નજરે જોઈ અને ગાયત્રીના પ્રભાવને જાતે નિહાળ્યો.

ગઢવાલના મહાત્મા ગોવિંદાનંદ ભયંકર સર્પોનું ઝેર ઉતારવાની બાબતમાં ખૂબ જાણીતા હતા. તેઓ કહેતા હતા કે હું ગાયત્રીના જપના પ્રભાવથી જ અનેક રોગોને દૂર કરું છું. આ જ રીતે સમસ્તીપુરના એક ધનવાન પુરુષ શોભાનસાહુ પણ ગાયત્રી મંત્રના પ્રભાવથી ભયંકર ઝેરી વીંછીઓ અને હડકાયાં કૂતરાંના ઝેરમાંથી લોકોને મુક્ત કરતા હતા. અનેક સાત્ત્વિક સાધકો ફક્ત ગાયત્રી મંત્રથી મંત્રેલા જળથી મોટા મોટા રોગોને દૂર કરી દે છે.

સ્વર્ગીય પંડિત મોતીલાલ નહેરૂનું જીવન જોકે તે સમયના વાતાવરણને કારણે એક જુદા જ કાર્યક્ષેત્રમાં પસાર થયું હતું પણ પાછલા દિવસોમાં તેઓને ગાયત્રી જ સાંભરેલી અને એના જપ કરતાં કરતાં જ તેઓએ દેહ છોડેલો. આથી એમ ચોક્કસ લાગે છે કે ગાયત્રીના સંસ્કાર એકદમ ભુંસાઈ જતા નથી. પરંતુ આગળની પેઢી સુધી પણ પોતાનો પ્રભાવ ટકાવી રાખે છે. પંડિતજીના પૂર્વજો ધાર્મિક પ્રવૃત્તિના અને ગાયત્રીના ઉપાસકો હતા અને એ પૂર્વજોના મંત્રજપના પ્રભાવથી જ પંડિતજીને મૃત્યુસમયે ગાયત્રી સાંભરેલી.

અમદાવાદના શ્રી ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા ગાયત્રીના શ્રદ્ધાળુ ઉપાસક અને પ્રચારક હતા. એમની ઉંમર ૮૦ વર્ષની હતી. શરીર અને મનમાં સત્ત્વગુણની અધિકતા હોવાથી મહાત્માઓમાં જોવામાં આવે છે એ બધા ગુણો એમનામાં જોવામાં આવતા હતાં.

દીનવાન સ્વામી મનોહરદાસજીએ ગાયત્રીનાં કેટલાંક પુરસ્કારો કર્યાં છે. એમનું કહેવું છે કે, આ મહાસાધનાથી મને એટલો મોટો લાભ થયો છે કે જેમ કોઈ લોભીને પોતાનું ધન પ્રગટ કરવાનો સંકોચ થાય છે તેમ એ લાભને પ્રગટ કરવાની કોઈ જાતની ઈચ્છા મને નથી થતી.

હટાના શ્રી રમેશચંદ્ર દુબેને ગાયત્રીસાધનાને લીધે અનેકવાર મોટા અનુભવો થયા છે અને એ કારણે એમની નિષ્ઠામાં વધારો થાય છે.

પાટણના શ્રી જટારંકર નાન્દીની ઉંમર ૭૭ વર્ષથી વધારે હતી. તેઓ છેલ્લાં પચાસ વર્ષોથી ગાયત્રીની ઉપાસના કરતા હતા. કુવિચારો અને કુસંસ્કારોમાંથી મુક્તિ અને દૈવી તત્ત્વોની અધિકતાનો લાભ એમણે પ્રાપ્ત કર્યો હતો અને એને તેઓ જીવનની મોટી સફળતા માનતા હતા.

વૃંદાવનના કાઠિયા બાબા, ઊડિયા બાબા, પ્રજ્ઞાયજ્ઞ સ્વામી ગંગેશ્વરાનંદજી ગાયત્રીની ઉપાસનાથી આરંભ કરીને પોતાની સાધનાને આગળ વધારવા સમર્થ થયા છે. વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના પ્રાયઃ બધા આચાર્યો ગાયત્રીની ઉપાસના પર ખાસ ભાર મૂકે છે.

નવાબગંજના પં. બલભદ્રજી બ્રહ્મચારી, સહરાનપુર જિલ્લાના સ્વામી દેવદર્શનજી, બુલંદશહેર પ્રાંતના પરિવ્રાજક મહાત્મા યોગાનંદજી, બ્રહ્મનિષ્ઠ સ્વામી બ્રહ્મર્ષિદાસજી ઉદાસીન, બિહાર પ્રાંતના મહાત્મા અનાસક્તજી, યજ્ઞચાર્ય પંડિત જગન્નાથ શાસ્ત્રી ઓમ, રાજગઢના મહાત્મા હરિ ઓમ તત્ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

સત્ આદિ કેટલાય સંત મહાત્માઓ ગાયત્રી ઉપાસનામાં પૂર્ણ મનોયોગથી જોડાયેલા છે. અનેક ગૃહસ્થીઓ પણ તપસ્વી જીવન પસાર કરીને આ મહાન સાધનામાં પ્રવૃત્ત છે. એ માર્ગ પર ચાલીને એમને મહત્વપૂર્ણ આધ્યાત્મિક સફળતા પ્રાપ્ત થઈ રહી છે.

અમે પોતે અમારા જીવનના આરંભથી જ ગાયત્રી ઉપાસના કરી છે અને તે અમારા જીવનનો આધાર જ બની ગઈ છે. દોષો, મનોવિકારો, કુવિચારો અને કુસંસ્કારોને દૂર કરવામાં જે થોડી-ઘણી સફળતા મળી છે તે એને જે આભારી છે. બ્રાહ્મણત્વની, બ્રાહ્મી ભાવનાઓની, ધર્મપરાયણતાની, સેવા, સંયમ, સ્વાધ્યાય અને તપશ્ચર્યાની જે થોડી ઘણી પ્રવૃત્તિઓ છે, તે માતાની કૃપાથી જ છે. અનેકવાર વિપ્રત્તિઓમાંથી એણે અમને બચાવ્યા છે અને અંધકારમાં માર્ગ બતાવ્યો છે. સ્વજીવનની આ ઘટનાઓનું વર્ણન બહુ જ વિસ્તૃત છે જેને કારણે અમારી શ્રદ્ધા દિનપ્રતિદિન માતાનાં ચરણોમાં વધતી રહી છે એનું વર્ણન અહીં કરવાનું ઠીક નથી. અમારા પ્રયત્ન અને પ્રોત્સાહનથી જે સજ્જનોએ વેદમાતાની ઉપાસના કરી છે, એમાંથી બધાની આત્મશુદ્ધિ, પાપો તરફ ઘૂણાં, સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિ, સન્માર્ગો શ્રદ્ધા, સંયમ, પવિત્રતા, આસ્તિકતા, સજાગતા તેમજ ધર્મપરાયણતાની પ્રવૃત્તિઓ વધવા પામી છે. એમને બીજા સાંસારિક લાભો થયા હોય કે ન થયા હોય આત્મિક લાભ તો એમને બધા થયા છે જ. જો વિવેકપૂર્વક વિચાર કરવામાં આવે તો એ લાભ એવા મહાન છે કે એમની આગળ ધનસંપત્તિની નાની મોટી સફળતાઓનું કંઈ મહત્ત્વ નથી.

આથી અમે અમારા વાયકોને આગ્રહપૂર્વક અનુરોધ કરીએ છીએ કે તેઓ ગાયત્રીની ઉપાસના કરીને તેનાથી થનારા લાભોના ચમત્કારો જુએ. જે વેદમાતાનું શરણ સ્વીકારે છે, એમના અંતઃકરણમાં સત્ત્વગુણ, વિવેક, સદ્વિચાર અને સત્કર્મો પ્રત્યે અસાધારણ રુચિ જાગૃત થાય છે. એ આત્મજાગૃતિ લૌકિક અને પારલૌકિક, સાંસારિક અને આત્મિક સર્વ પ્રકારની સફળતાઓ આપનારી છે.

ગાયત્રી - સાધનાથી શ્રી, સમૃદ્ધિ અને સફળતા

ગાયત્રી ત્રિગુણાત્મક છે. એની ઉપાસનાથી જેમ સત્ત્વગુણ વધે છે, એ જ રીતે કલ્યાણકારક અને ઉપયોગી રજોગુણની પણ અભિવૃદ્ધિ થાય છે.

રજોગુણી આત્મબળ વધવાથી મનુષ્યની ગુપ્ત શક્તિઓ જાગૃત થાય છે, જે સાંસારિક જીવનના સંવર્ષમાં અનુકૂળ પ્રતિક્રિયા ઉત્પન્ન કરે છે. ઉત્સાહ, સાહસ, સ્ફૂર્તિ, ચેતના, આશા, દૂરદર્શિતા, તીવ્ર બુદ્ધિ, તકની પિછાણ, વાણીમાં માધુર્ય, વ્યક્તિત્વમાં આકર્ષણ, સ્વભાવમાં મિલનસારપણું - જેવી અનેક નાની મોટી વિશેષતાઓ ઉન્નત તથા વિકસિત થાય છે. જેનાથી તે 'શ્રી' તત્ત્વનો ઉપાસક ગુપ્ત રીતે એક નવા જ ઢાળમાં ઢળાતો જાય છે જેને કારણે એક સાધારણ વ્યક્તિ પણ ધનિક અને સમૃદ્ધ થઈ શકે છે.

ગાયત્રી ઉપાસકોમાં મનુષ્યને દુઃખી બનાવનારી ત્રુટિઓ નષ્ટ થઈને મનુષ્ય ક્રમશઃ સમૃદ્ધિ, પૂર્ણતા અને ઉન્નતિ તરફ આગળ વધે એવી વિશેષતાઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ગાયત્રી પોતના સાધકોની જોળીમાં સુવર્ણમુદ્રાઓ નથી ભરતી એ ઠીક છે, પણ સાચું છે કે સાધક દીનહીન ન રહે એમ તો એ કરે જ છે. આ પ્રકારનાં અનેક ઉદાહરણો અમારી જાણમાં છે. તેમાંથી કેટલાંક નીચે આપવામાં આવે છે -

હરઈ જિલ્લા છિંદવાડાના પં. ભૂરેલાલજી બ્રહ્મચારી લખે છે, 'આજીવિકામાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થવાને લીધે ધનધાન્યથી પરિપૂર્ણ છું. જે કાર્યમાં હાથ નાખું છું તે સફળ જ થાય છે. અનેક જાતનાં સંકટોનું નિવારણ આપમેળે જ થઈ જાય છે. આવો તો ગાયત્રી મંત્ર જપવાનો મારો પોતાનો

અનુભવ છે.’

ઝાંસીના પં. લક્ષ્મીકાંત ઝા વ્યાકરણ-સાહિત્યાચાર્ય લખે છે - બાળપણમાં જ મને ગાયત્રી પર શ્રદ્ધા થઈ ગઈ હતી અને આજેય હું એક હજાર મંત્રોનો નિત્ય જપ કરું છું. એના પ્રતાપથી મેં સાહિત્યચાર્ય, વ્યાકરણચાર્ય, સાહિત્યરત્ન તથા વેદશાસ્ત્રી આદિ પરીક્ષાઓ પાસ કરી તથા ઝાંસીની સંસ્કૃત કોલેજનો પ્રિન્સિપાલ બન્યો. મેં એક શેઠના ૧૬ વર્ષના મરણપથારીએ પડેલા પુત્રના પ્રાણ ગાયત્રી મંત્રના પ્રભાવથી બચી ગયેલા જોયા છે. જેથી મારી શ્રદ્ધા વિશેષ દઢ થઈ ગઈ છે.’

વૃંદાવનના પંડિત તુલસીરામ શર્મા લખે છે - ‘લગભગ દસ વર્ષ થયાં હશે, શ્રી ઉડિયા બાબાની પ્રેરણાથી હાથરસ નિવાસી લાલા ગણેશીલાલે ગંગાકિનારે કર્ણવાસમાં ચોવીસ લાખ ગાયત્રીનું અનુષ્ઠાન કરાવ્યું હતું. એ વખતથી ગણેશીલાલની આર્થિક દશા દિનપ્રતિદિન ઊંચી જતી ગઈ અને આજે એમની પ્રતિષ્ઠા સમૃદ્ધિ ત્યારના કરતાં ચારગણી છે.’

પ્રતાપગઢના પં. હરનારાયણ શર્મા લખે છે કે “મારા એક નજીકના સગાએ કાશીમાં એક મહાત્માને ધનપ્રાપ્તિનો ઉપાય પૂછ્યો. મહાત્માએ ઉપદેશ આપ્યો કે, પ્રાતઃકાળના ચાર વાગે ઊઠીને શૌચાદિથી પરવારીને સ્નાન - સંઘ્યા પછી ઊભા રહીને એક હજાર ગાયત્રીના જપ કર્યા કરો.” અને એમ કરવાથી એનું આર્થિક કષ્ટ દૂર થઈ ગયું.

પ્રયાગ જિલ્લાના છિતૌના ગ્રામનિવાસી પં. દેવનારાયણજી સંસ્કૃત ભાષાના અસાધારણ વિદ્વાન અને ગાયત્રીના અનન્ય ઉપાસક છે. ત્રીસ વર્ષની ઉંમર સુધી અધ્યયન કર્યા પછી તેમણે ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કર્યો. સ્ત્રી અત્યંત સુશીલ તેમજ પતિભક્ત મળી. વિવાહને લાંબો સમય થઈ ગયા પછી પણ સંતાન ન થયું ત્યારે તે પોતાના વંધ્યત્વથી દુઃખી થવા લાગી. પંડિતજીએ એની ઈચ્છા જાણી લઈને સવાલક્ષ જપનું અનુષ્ઠાન કર્યું. થોડા દિવસ પછી એમને એક પ્રતિભાવાન મેઘાવી પુત્ર થયો જે હાલ સંસ્કૃત ભાષાની સર્વોચ્ચ ઉપાધિ પ્રાપ્ત કરવાની તૈયારી કરી રહ્યો છે.

પ્રયાગની પાસે જમુનીપુર ગામમાં રામનિધિશાસ્ત્રી નામના એક બ્રાહ્મણ વિદ્વાન રહેતા હતા. તે અત્યંત નિર્ધન હતા. પરંતુ ગાયત્રી સાધનામાં એમની ભારે તત્પરતા હતી. એકવાર નવ ઉપવાસ કરીને એમણે નવાહ પુનશ્ચરણ કર્યું. પુનશ્ચરણના છેલ્લે દિવસે મધરાતે ભગવતી ગાયત્રીએ પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપે તેમને દર્શન દીધું અને કહ્યું - ‘તમારા ઘરમાં અમુક સ્થાને સુવર્ણમુદ્રાઓથી ભરેલો એક ઘડો છે તે ખોદી કાઢીને તમારી દરિદ્રતા દૂર કરો.’ પંડિતજીએ ઘડો બહાર કાઢ્યો અને તેઓ ધનપતિ થઈ ગયા.

ઈન્દોરનિવાસી પંડિતજી કહે છે કે એક માણસ પોતાની પત્ની સાથે લડ્યા ઝઘડ્યા કરતો હતો. થોડા દિવસ સુધી ગાયત્રી મંત્રથી અભિમંત્રિત જળ પીવાથી એનો સ્વભાવ બદલાઈ ગયો અને ઉતરોત્તર એ પતિપત્નીનો સ્નેહ વધતો ગયો.

વડોદરાના વકીલ રામચંદ્ર કાલીશંકર પાઠક શરૂઆતમાં ૧૦ રૂપિયાની નોકરી કરતા હતા. એ વખતે એમણે એક ગાયત્રી પુરશ્ચરણ કર્યું ત્યારથી એમની રુચિ વિદ્યાધ્યયનમાં લાગી અને ધીરે-ધીરે તેઓ કાયદાશાસ્ત્રી બની ગયા. આજે એમની માસિક આવક લગભગ ૫૦૦ રૂપિયાની છે.

મહુવા(કાઠિયાવાડ)ના શ્રી રણછોડલાલભાઈનું કથન છે કે, એક માણસનો છોકરો મેટ્રિકમાં બે વખત નાપાસ થયો. અંતે એણે દુઃખી થઈને ગાયત્રીમંત્રનો જપ કરાવ્યો અને તેમનો છોકરો તે વર્ષે સારા ગુણ મેળવીને પાસ થયો.

ગુજરાતના મધુસૂદન સ્વામીનું સંન્યાસ લેતા પહેલાનું નામ માયાશંકર દયાશંકર પંડ્યા હતું. તેઓ સિદ્ધપુરમાં રહેતા હતા. શરૂઆતમાં તેઓ રૂ. ૨૫/ની નોકરી કરતા હતા. એમણે રોજ એક હજાર ગાયત્રી જપથી આરંભ કરીને ચાર હજાર સુધી વધાર્યા. પરિણામે તેમને બઢતી મળી. તેઓ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

વડોદરા રાજ્ય રેલવેના આસિસ્ટન્ટ ટ્રાફિક સુપરિન્ટેન્ડેન્ટના હોદ્દા સુધી પહોંચ્યા અને એમનો પગાર રૂપિયા ત્રણસોનો થયો. ઉત્તરાવસ્થામાં એમણે સંન્યાસ લીધો હતો.

માંડૂક્ય ઉપનિષદ્ પર કંડિકા રચનારા વિદ્વાન શ્રી ગોડપાદનો જન્મ એમના પિતાના ઉપવાસપૂર્વક સાત દિવસ સુધીના ગાયત્રી જપના ફળસ્વરૂપ થયો હતો.

પ્રસિદ્ધ સાહિત્યકાર પં. દ્વારકાદાસ ચતુર્વેદી પહેલાં અલહાબાદના સિવિલ સર્જનના હેડક્લાર્ક હતા. એમણે વૉરન હેસ્ટિંગ્સનું જીવનચરિત્ર લખ્યું. તે રાજદ્રોહાત્મક માનવામાં આવ્યું અને એમની નોકરી છૂટી ગઈ. મોટું કુટુંબ અને નિર્વાહનું સાધન ન રહેતાં દુઃખી થઈ જતાં એમણે ગાયત્રીની ઉપાસના કરી અને એ તપસ્યાના પરિણામે એમને પુસ્તક લેખનનું સ્વતંત્ર કાર્ય મળી ગયું. ત્યારથી એમણે ઘણી સાહિત્યસેવા કરી. એમાંથી તેમને ધનપ્રાપ્તિ થઈ. એમણે દર સાલ ગાયત્રી અનુષ્ઠાન કરવાનો નિયમ બનાવ્યો હતો અને તેઓ નિત્ય જપ કર્યા કરતા.

સ્વર્ગીય પં. બાલકૃષ્ણ ભટ્ટ હિન્દીના પ્રખ્યાત સાહિત્યકાર હતા. તેઓ નિત્ય ગાયત્રીના જપ કરતા અને કહેતા કે 'ગાયત્રી જપ કરનારને કોઈ પણ જાતની ખોટ રહેતી નથી. ભટ્ટજી સદા વિદ્યા, ધન અને જનથી ભર્યા ભર્યા રહ્યા.'

પ્રયાગ વિશ્વવિદ્યાલયના પ્રોફેસર ક્ષેત્રેશચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયનો ભાણેજ તેમને ત્યાં રહીને ભણતો હતો. ઈન્ટરની પરીક્ષા વખતે તેનું તર્કશાસ્ત્ર બહુ કાચું હોવાથી તે દુઃખી થઈ ગયો. પ્રોફેસર સાહેબે તેને પ્રોત્સાહન આપીને પરીક્ષા આપવા મોકલ્યો અને પોતે રજા લઈને આસન જમાવીને ગાયત્રી જપવા લાગ્યા. અને જ્યાં સુધી તે છોકરો આવ્યો નહિ ત્યાં સુધી સતત જપ કરતા રહ્યા. છોકરાએ આવીને કહ્યું કે આજનું પેપર સારું ગયું અને તે લખતી વખતે મારી કલમ જાણે કોઈ પકડીને લખાવતું હોય એમ જ મને લાગ્યું. પછી તે સારા માર્ક પાસ થયો.

અલહાબાદના પં. પ્રતાપનારાયણ ચતુર્વેદીની નોકરી છૂટી ગઈ. ઘણે ઠેકાણે તપાસ કરવા છતાં નોકરી મળી નહીં, ત્યારે તેમણે તેમના પિતાના આદેશ અનુસાર ગાયત્રીના સવાલક્ષ જપ કર્યા. પરિણામે 'પાયોનિયર' પત્રમાં પહેલાંના કરતાં અઢીગણા પગારની નોકરી મળી ગઈ.

કલકત્તાના શા. મોડકમલ કેજડીવાલ આરંભમાં જોધપુર રાજના એક ગામમાં બાર રૂપિયામાં શિક્ષક હતા. એક નાનીસરખી પુસ્તિકાથી આકર્ષિત થઈને એમણે ગાયત્રી જપનો નિત્યક્રમ રાખ્યો. જપ કરતાં કરતાં એમના મનમાં પ્રેરણા થઈ કે મારે કલકત્તા જવું જોઈએ ત્યાં મારી આર્થિક ઉન્નતિ થશે, તેથી તેઓ કલકત્તા પહોંચી ગયા. ત્યાં વ્યાપારના ક્ષેત્રમાં નોકરી કરીને ગાયત્રી જપ કરતા રહ્યા. રૂના વેપારમાં તેમને ઘણો લાભ થયો અને થોડા જ દિવસોમાં તેઓ લખપતિ બની ગયા.

બુલઢાના શ્રી બદ્રીપ્રસાદ વર્મા બહુ જ નબળી આર્થિક સ્થિતિના માણસ હતા. માસિક રૂ. ૫૦ના પગારમાં પોતાના કુટુંબના આઠ માણસોનો તેમને ગુજારો કરવો પડતો હતો. કન્યાવિવાહને યોગ્ય થઈ ગઈ. સારે ઠેકાણે આપવા માટે હજારો રૂપિયાની પહેરામણી આપવી પડે એમ હતું. તેથી તેઓ દુઃખી રહેતા અને ગાયત્રી માતાનાં ચરણોમાં આંસુ વહેવડાવતા હતા. અચાનક એવો સંજોગ આવ્યો કે એક ડેપ્યૂટી કલેક્ટરના છોકરાની જાન, કન્યાપક્ષ સાથે ઝઘડો થવાથી પાછી જતી હતી. ડેપ્યૂટી સાહેબ વર્માજીને ઓળખતા હતા. રસ્તામાં જ તેમનું ગામ આવતું હતું. એમણે વર્માજીને કહેણ મોકલ્યું કે, તમારી કન્યાનું લગ્ન આજે જ અમારા છોકરા સાથે કરી દો. વર્માજી રાજી રાજી થઈ ગયા. એમ.એ. પાસ છોકરો જે નહેર પાતામાં માસિક રૂ. ૬૦૦નો પગારદાર એન્જિનિયર છે, તેની સાથે એમની છોકરીનાં લગ્ન માત્ર રૂ. ૧૫૦માં થઈ ગયાં.

દેહરાદૂનનો વસંતકુમાર નામનો વિદ્યાર્થી એક વર્ષે મેટ્રિકમાં નાપાસ થયો અને બીજે વર્ષે

પણ પાસ થવાની તેને આશા પણ નહોતી. ગાયત્રી ઉપાસના કરવાથી તે બીજે વર્ષે સારી રીતે પાસ થઈ ગયો.

સંભલપુરના બા. કૌશલકિશોર માહેશ્વરી અસવર્ણ માતાપિતાથી ઉત્પન્ન થયેલા હોવાથી જ્ઞાતિબહાર હતા. વિવાહ ન થવાને લીધે એમનું ચિત્ત ભારે દુઃખી રહેતું હતું. ગાયત્રી માતા આગળ પોતાનું દુઃખ રડીને પોતાનું મન હલકું કરતા હતા. ૨૬ વર્ષની ઉંમરે લગ્ન એક સુશિક્ષિત તેમજ બ્રિચા ખાનદાન કુટુંબની અત્યંત રૂપવાન અને સર્વગુણયુક્ત કન્યા સાથે થયાં. માહેશ્વરીજીનાં બીજાં ભાઈબહેનોનાં લગ્ન પણ ઉચ્ચ અને સમૃદ્ધ પરિવારોમાં થયાં અને જાતિ બહિષ્કારના અપમાનમાંથી એમનું કુટુંબ સંપૂર્ણ રીતે મુક્ત થઈ ગયું.

હૃદયનગર જિલ્લા મંડળના પં. શંભુપ્રસાદ મિશ્ર ગાયત્રીના અનન્ય ભક્ત છે. પોતાનાથી અનેકગણા સાધનપૂર્ણ હરીફોને હરાવીને તેઓ ડિસ્ટ્રિક્ટ બોર્ડના ચેરમેન ચૂંટાઈ આવ્યા.

બહાલપુરના રાધાવલ્લભ તિવારીનાં લગ્ન થયે ૧૬ વર્ષ વીતી ગયાં છતાં કંઈ સંતાન ન થયું ત્યારે તેમણે ગાયત્રી ઉપાસના કરવા માંડી. પરિણામે તેમને એક પુત્ર તથા એક પુત્રીની પ્રાપ્તિ થઈ.

પ્રાચીનકાળમાં દશરથ રાજાને પુત્રેષ્ટિ યજ્ઞ કરવાથી અને રાજા દિલીપને ગુરુ વશિષ્ઠના આશ્રમમાં ગાયત્રી ઉપાસના સાથે ગૌ દુગ્ધનો કલ્પ કરવાથી સુસંતતિ પ્રાપ્ત થઈ હતી. રાજા અશ્વપતિને ગાયત્રી યજ્ઞ કરવાથી સંતાન પ્રાપ્ત થયાં હતાં. કુંતીએ પુરુષના સંયોગ વિના જ ગાયત્રી મંત્ર દ્વારા સૂર્યશક્તિને આકર્ષિત કરીને કર્ણને ઉત્પન્ન કર્યો હતો.

દિલ્હીમાં નવી સડક પર શ્રી બુદ્ધરામ ભટ્ટ નામના એક દુકાનદાર છે. એમને ૪૫ વર્ષની ઉંમર સુધી કોઈ સંતાન થયું ન હતું. ઉપાસનાથી એટલી મોટી ઉંમરે તેમને પુત્ર-પ્રાપ્તિ થઈ. તે પુત્ર સુંદર અને તેજસ્વી છે.

ગુરુકુલ વૃંદાવનના એક કાર્યકર્તા સુદામા મિત્રને ઘેર ૧૪ વર્ષ સુધી કંઈ બાળક જન્મ્યું ન હતું. ગાયત્રી પુરસ્કરણ કરવાથી એમને ત્યાં એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો અને વંશ ચાલુ રહ્યો.

સરસઈના જીવણલાલ વર્માનો ત્રણ વર્ષનો છોકરો સ્વર્ગવાસી થઈ ગયો. એમનું ઘર બાળકવિહોળું થઈ જવાથી ઘરના બધા માણસો ઉદ્વિગ્ન થઈ ગયા. એમણે ગાયત્રીની ખાસ ઉપાસના કરી. બીજે જ મહિને એમની પત્નીને સ્વપ્નમાં દેખાયું કે એમનો બાળક ખોળામાં ચઢી ગયો છે અને જ્યારે તેને છાતીએ લગાડવા ગઈ કે તુરત જ તેમના ગર્ભમાં પ્રવેશી ગયો. એ સ્વપ્ન પછી નવ મહિના વીત્યા બાદ જે બાળક જન્મ્યો તે દરેક બાબતમાં મરી ગયેલા પુત્રની પ્રતિમૂર્તિ જ હતો. એ બાળકના જન્મથી એમનો બધો શોક દૂર થઈ ગયો.

વૈજનાથભાઈ રામજીભાઈ ભુલારેને વિદ્વાનો દ્વાર અનેક ગાયત્રી અનુષ્ઠાનોથી આશ્ચર્યજનક લાભ થયા. છ કન્યાઓ પછી એમને પુત્ર થયો. સત્તર વર્ષનો તેમનો જૂનો રોગ સારો થઈ ગયો અને વેપારમાં એ પહેલાં તેમને કદી પણ થયો નહોતો એટલો લાભ થયો.

ડોરી બજારના પં. પૂજામિશ્રનું કથન છે કે, અમારા પિતા પં. દેવીપ્રસાદ એક ગાયત્રીઉપાસક મહાત્માના શિષ્ય હતા. પિતાજીની આર્થિક પરિસ્થિતિ સારી નહોતી. એમને ચિંતામાં જોઈને મહાત્માજીએ એમને ગાયત્રી ઉપાસના બતાવી. પરિણામે ખેતીમાં સારો લાભ થવા લાગ્યો. નાની સરખી ખેતીની ઊપજમાંથી અમારી હાલત સંતોષકારક થઈ છે અને બચતના રૂ. ૨૦ હજાર બેંકમાં જમા થઈ ગયા છે.

ગુજરાતના ઈડર રાજ્યના વતની પં. ગૌરીશંકર રેવાશંકર યાજ્ઞિકે ૧૨ વર્ષની ઉંમરથી ગાયત્રી-ઉપાસા શરૂ કરી દીધી હતી અને નાની ઉંમરમાં જ ગાયત્રી ૨૪-૨૪ લાખનાં ત્રણ પુસ્તકો કર્યાં હતાં. એ પરિશ્રમથી તેમનામાં વિદ્યા, જ્ઞાન તથા અન્ય શુભ સંસ્કારોની વૃદ્ધિ એટલી બધી થઈ ગઈ કે તેઓ જ્યાં ગયા ત્યાં તેમના આદર - સન્માન થવા લાગ્યાં અને દરેક કાર્યમાં તેમને સફળતા મળવા લાગી. તેઓના પૂર્વજો પૂનામાં એક પાઠશાળા ચલાવતા હતા. એ પાઠશાળામાં વિદ્યાર્થીઓને ઉચ્ચકોટિનું ધાર્મિક શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું. પં. ગૌરીશંકરજીએ એવી પાઠશાળા પોતાને ઘેર ચલાવવાનું શરૂ કર્યું અને સાથે સાથે વિદ્યાર્થીઓને ગાયત્રી ઉપાસના કરવાનો ઉપદેશ પણ તેઓ આપવા લાગ્યા. એમણે પાઠશાળામાં જે વિદ્યાર્થી પોતાનું ભોજન ખર્ચ ન કાઢી શકે તેને રોજ એક હજાર ગાયત્રી જપ કરે તો પાઠશાળા તરફથી ભોજન આપવાની વ્યવસ્થા કરી હતી. આને કારણે પૂનાના બ્રાહ્મણો પંડિતજીના કુટુંબને ગુરુગૃહ માનતા અને એ રીતે તેઓની પ્રસિદ્ધિ પુષ્કળ થયેલી.

જબલપુરના રાધેશ્યામ શર્માના ઘરમાં હંમેશાં બીમારીઓ સતાવતી રહેતી. એમની આવકનો મોટો ભાગ વેદો અને ડોક્ટરોના ઘરમાં ચાલ્યો જતો હતો. જેવો એમણે ગાયત્રી ઉપાસનાનો આરંભ કર્યો કે તુરત જ બીમારીઓ વિદાય થઈ ગઈ.

સીકરના શ્રી શિવ ભગવાનજી સોમાણી ક્ષયથી સખત બીમાર થયા હતા. એમના સાળા મંગેગામના શિવરતનજી મારુએ એમને માનસિક જપ કરવાની સલાહ આપી. માંદગી ભયંકર હતી અને આઠ-દસ દિવસમાં કશું થઈ જશે. એવો ભય સેવાતો હતો. આવી ભયંકર સ્થિતિમાં સોમાણીજીએ ગાયત્રી માતાનો આશ્રય લીધો અને સારા થઈ ગયા. હાલમાં તેઓ પૂર્વવત્ પોતાનો કારભાર ચલાવે છે.

ગોવર્ધન પીઠના શંકરાચાર્યજીએ 'મંત્ર શક્તિ યોગ'માં લખ્યું છે કે કોલ્હાપુરના રાવસાહેબ મામલતદાર ગાયત્રી મંત્રથી સાપનું ઝેર ઉતારી દે છે.

રોહડા નિવાસી શ્રી નૈનૂરામજીને વીસ વર્ષનો એક જૂનો રોગ હતો. ઘણી દવાઓ કરવા છતાં તે સારો થયો નહીં. આખરે ગાયત્રીની ઉપાસના કરવાથી તે સદંતર દૂર થઈ ગયો.

આવાં તો અનેક ઉદાહરણો મળી શકે, જેમાં સાધકો ગાયત્રી ઉપાસનાથી રાજસિક વૈભવ ભોગવતા થઈ ગયા છે.

ગાયત્રી-સાધનાથી આપત્તિઓનું નિવારણ

વિપરીત પરિસ્થિતિઓનો પ્રભાવ બહુ પ્રબળ હોય છે. એની ઝપટમાં જેઓ ફસાઈ ગયા, તે વિપત્તિઓ તરફ તણાતા જ જાય છે. બીમારી, ધનહાનિ, મૃત્યુ, કોર્ટ, શત્રુતા, બેકારી, ગૃહકલહ, વિવાહ, કરજ આદિની હારમાળા જ્યારે ચાલુ જ રહે છે ત્યારે માણસ હેરાન-પરેશાન થઈ જાય છે. કહેવત છે કે વિપત્તિ એકલી આવતી નથી, તે હંમેશાં કુટુંબ-કબીલા સાથે આવે છે. એક મુશ્કેલી આવે છે ને ચારેબાજુથી ઘેરાયેલો માણસ ચક્રવ્યુહમાં ફસાયોનો અનુભવ કરે છે. એવા વિકટ સમયમાં જે લોકો નિરાશા, ચિંતા, ભય, નિરુત્સાહ, ગભરાટ, ક્રિકંતવ્યમૂઢતામાં પડીને હાથપગ ચલાવવાનું છોડી દે છે અને ધ્રુજવા માંડે છે, તેઓ લાંબા સમય સુધી ઘણાં કષ્ટ ભોગવે છે.

વિપત્તિ અને વિપરીત પરિસ્થિતિમાંથી છૂટવા માટે ધૈર્ય, સાહસ, વિવેક અને પ્રયત્નની આવશ્યકતા છે. આ ચાર ખૂણાવાળી નાવમાં બેસીને જ સંકટોની નદી પાર કરવાનું સુગમ થઈ પડે છે. આપત્તિના સમયમાં ગાયત્રીની સાધના આ ચાર તત્ત્વોને મનુષ્યના અંતઃકરણમાં વધારે ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

પ્રોત્સાહિત કરે છે, જેથી યોગ્ય માર્ગ શોધવામાં તે સફળ થાય છે અને વિપત્તિમાંથી ઊગરી જાય છે.

આપત્તિમાં ફસાયેલી અનેક વ્યક્તિઓ ગાયત્રીની કૃપાથી કેવી રીતે પાર ઊતરી તેના કેટલાક દાખલાઓ અમારી જાણમાં છે.

ઘાટકોપર, મુંબઈના શ્રી આર. બી. વેદ ગાયત્રીની કૃપાથી સાંપ્રદાયિક ધોર દંગાના દિવસોમાં મુસ્લીમ વસતીમાંથી નિર્ભયપણે નીકળતા હતા. એમની છોકરીને એક વાર ભયંકર કોલેરા થયો, તે પણ એની કૃપાથી શાંત થયો. એક મહત્વપૂર્ણ કેસ એમની ગેરહાજરીમાં જ ચાલી ગયો અને તેનો નિર્ણય તેમની તરફેણમાં જ આવ્યો.

ઈંદોર, કાંગડાના ચૌ. અમરસિંહ એક એવી જગ્યાએ માંદા પડ્યા કે જ્યાંનાં હવાપાણી ઘણાં જ ખરાબ હતાં અને જ્યાં દાકતરી સારવાર પણ મળી શકે એમ ન હતી. એ ભયંકર માંદગીમાં ગાયત્રીની પ્રાર્થનાને એમણે ઓસડ બનાવ્યું અને સારા થઈ ગયા.

મુંબઈના પં. રામશરણ શર્મા જ્યારે ગાયત્રી અનુષ્ઠાન કરી રહ્યા હતા તે દિવસોમાં તેમના માતાપિતા સખત બીમાર હતા. પરંતુ અનુષ્ઠાનના પ્રભાવથી તેમનો વાળ પણ વાંકો ન થયો. બંને નીરોગી થઈ ગયાં.

ઈંદોરના ડૉ. રામનારાયણજી ભટનાગરને એમની સ્વર્ગસ્થ પત્નીએ સ્વપ્નમાં દર્શન દઈને ગાયત્રી જપ કરવા જણાવ્યું હતું. ત્યારથી તે બરાબર એની સાધના કરતા રહ્યા છે. ચિકિત્સા કરવામાં એમના હાથને એવો જશ છે કે, મોટા મોટા અસાધ્ય રોગો એમની ચિકિત્સાથી સારા થયા છે.

કનકુવા હમીરપુરાના લક્ષ્મીનારાયણ શ્રીવાસ્તવ બી.એ.એલ.એલ.બી.નાં પત્ની પ્રસવકાળમાં અત્યંત કષ્ટથી પીડિત થયા કરતાં હતાં. ગાયત્રી ઉપાસનાથી એમનું કષ્ટ ઘણું ઓછું થઈ ગયું. એક વાર એમનો છોકરો મોતીઝરાથી પીડિત થયો, તેની બેહોશી અને બૂમોથી બધા લોકો ગભરાઈ ગયા. વકીલ સાહેબની ગાયત્રી પ્રાર્થનાથી તેને સારી ઊંઘ આવી અને થોડા જ દિવસમાં તે તદ્દન સારો થઈ ગયો.

જફરાપુરના ઠા. રામકિરણજી વૈદ્યની ધર્મપત્ની એક બે વર્ષથી સંગ્રહણીથી પીડાતી હતી. અનેક ઉપચારો કરવા છતાં પણ કંઈ લાભ થયો નહીં ત્યારે સવાલાખ જપનું અનુષ્ઠાન કરવામાં આવ્યું. ફળસ્વરૂપે તે તદ્દન સારી થઈ ગઈ અને તેને એક પુત્ર પણ થયો.

કસરાવદ, નિમાડના શ્રી શંકરલાલ વ્યાસનો પુત્ર એટલો માંદો હતો કે દાકતર વૈદ્યોએ તેના જીવવાની આશા છોડી દીધી હતી. દસ હજાર ગાયત્રીના જપથી તે સારો થઈ ગયો. એક વાર વ્યાસજી એક પહાડી જંગલમાં ફસાઈ ગયા. હિંસક પશુઓ ત્યાં બૂમો પાડતાં આમતેમ ફરી રહ્યાં હતાં. આ સંકટ સમયમાં એમણે ગાયત્રીનું ધ્યાન કર્યું અને એમના પ્રાણ બચી ગયા.

બિહિયા, શાહાબાદના શ્રી ગુરુચરણ આર્યને એક પ્રસંગે કેદમાં પૂરવામાં આવ્યા. છૂટકારાને માટે તે જેલમાં જપ કરતા રહ્યા. તે અચાનક જેલમાંથી છૂટી ગયા અને તેમની સામે ચાલતા કેસમાં પણ તેઓ નિર્દોષ તરીકે છૂટી ગયા.

મુદ્રાવજાના શ્રી. પ્રકાશનારાયણ મિશ્ર ધોરણ ૧૦ના અભ્યાસમાં કૌટુંબિક મુશ્કેલીઓમાં ધ્યાન આપી શક્યા નહીં. પરીક્ષાના ૨૫ દિવસો બાકી રહી ગયા ત્યારે એમણે વાંચવાનો અને સાથે જ ગાયત્રી જપનો આરંભ કર્યો. પાસ થવાની આશા ન હોતી. છતાં એમને સફળતા મળી. મિશ્રાજીના પિતાને દુશ્મનના એક કારસ્તાનથી જેલમાં જવું પડે એમ હતું. પરંતુ ગાયત્રીના અનુષ્ઠાનથી તેઓ એ આપત્તિમાંથી બચી ગયા.

કાશીના પંડિત ધરણીદત્ત શાસ્ત્રીનું કથન છે કે મારા દાદા પં. કનૈયાલાલજી ગાયત્રીના ઉપાસક હતા. બચપણમાં હું મારા દાદાની સાથે રાતના વખતે કૂવા પર પાણી લેવા ગયો. ત્યાં એક ભયંકર પ્રેતાત્મા મારા જોવામાં આવ્યો. તે કોઈ વાર પાડો બનીને તો કોઈ વાર ડુક્કર બનીને મારા પર આક્રમણ કરવા મથતો હતો. તે કદી મોઢામાંથી તો કદી માથામાંથી ભયંકર અગ્નિજ્વાળાઓ કાઢતો. કદી મનુષ્ય તો કદી હિંસક જંતુ બનીને એક દોઢ કલાક સુધી તે ભય ઊભો કરતો રહ્યો. દાદાએ મને ડરી ગયેલો જોઈને સમજાવ્યો કે, બેટા આપણે ગાયત્રીના ઉપાસક છીએ. આ ભૂત આપણું કંઈ પણ બગાડી શકે એમ નથી. આખરે અમે બંને ઘેર ક્ષેમકુશળ આવી ગયા. ભૂતનો ગુસ્સો નિષ્ફળ ગયો.

‘સનાઢ્ય જીવન’ ઈટાવાના સંપાદક પં. પ્રભુદયાળ શર્મા કહે છે કે, એમની પુત્રવધૂ અને પૌત્રીઓને કોઈ દુષ્ટ પ્રેતાત્માનો વળગાડ થયો હતો. હાથ, પગ અને મગજમાં ભારે પીડા સાથે તેઓ બેભાન થઈ જતી હતી. રોગમુક્તિના બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા ત્યારે ગાયત્રીનો આશ્રય લેવાથી એ તકલીફ દૂર થઈ ગઈ. એ જ રીતે પંડિતજીનો ભત્રીજો મૃત્યુના મુખમાં સપડાયો હતો. એને ખોળામાં લઈને ગાયત્રીના જપ કરવામાં આવ્યા અને બાળક સારો થઈ ગયો.

શર્માજીના કાકા દાનાપુર (પટના) ગયા હતા. ત્યાં તેઓ સ્નાન કર્યા પછી ગાયત્રીનો જપ કરતા હતા ત્યારે અચાનક એમને કાને શબ્દો પડ્યા કે જલદી ભાગી નીકળો, આ મકાન હમણાં પડી જવાનું છે. તેઓ બારીમાંથી કૂદીને બહાર નીકળ્યા અને માંડ ચાર છ ડગલાં ગયા હશે ત્યાં તો મકાન પડી ગયું અને તેઓ આબાદ રીતે બચી ગયા.

શેખપુરના અમોલચંદ ગુપ્તાના બચપણમાં જ પિતાનું અને કિશોરાવસ્થામાં માતાનું મૃત્યુ થવાથી કુસંગમાં પડવાથી અનેક ભૂરી આદતોમાં ફસાઈ ગયા હતા. દોસ્તોનો ડાયરો આખો દિવસ જામતો અને પાનાં, શેતરંજ, ગાયનવાદન, વેશ્યાનૃત્ય, સિગારેટ, શરાબ, જુગાર, વ્યભિચાર, નાચ, તમાશા, ભોજનપાર્ટી આદિના મોજશોખ ચાલતા રહેતા. આવા કુચક્રમાં પાંચ વર્ષમાં જ રોકડ, ઝવેરાત, મકાન અને વીસ હજારની મિલકત સ્વાહા થઈ ગઈ. જ્યારે કંઈ ન રહેવા પામ્યું ત્યારે નિર્વાહની મુસીબત ઊભી થઈ. એ સ્થિતિમાં એમનું ચિત્ત ખૂબ જ અશાંત રહેવા લાગ્યું. એવામાં એક દિવસ એક મહાત્માએ એમને ગાયત્રીનો ઉપદેશ આપ્યો. તેમની શ્રદ્ધા તેમાં બેઠી. એથી ધીમે ધીમે ઉત્તમ વિચારોની વૃદ્ધિ થઈ. પશ્ચાત્તાપની ભાવના વધવાથી એમણે ચાંદ્રાયણ વ્રત, તીર્થયાત્રા, અનુષ્ઠાનો અને પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યાં. હાલમાં તેઓ એક દુકાન માંડીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. હવે તેઓ જૂની કુટેવોથી મુક્ત થઈ ગયા છે.

રાનીપુરાના ઠા. જંગજીત રાઠોડ એક ઘાડ કેસમાં સપડાયા હતા. પરંતુ જેલમાં ગાયત્રીના જપ કરતા રહ્યા તેથી નિર્દોષ છૂટી ગયા.

અંબાલાના મોતીલાલ માહેશ્વરીનો છોકરો કુસંગમાં પડવાથી એવી ખરાબ આદતોનો શિકાર બની ગયો હતો કે એમના પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબ પર કલંકના છાંટા ઊડતા હતા. માહેશ્વરીજીએ દુઃખી થઈને ગાયત્રીનું શરણ લીધું. એ તપશ્ચર્યાના પ્રભાવથી છોકરાની મતિ પલટાઈ અને અશાંત કુટુંબમાં ફરીથી શાંત વાતાવરણ ઉત્પન્ન થયું.

ટોંકના શિવનારાયણ શ્રીવાસ્તવના પિતા મરી જવાથી જમીનદારીની બે હજાર રૂપિયાની વાર્ષિક આવક પર ૧૬ વ્યક્તિઓનો ગુજારો કરવાનો હતો. કોઈ કામ કરતું ન હતું અને જમીનની આવકમાંથી જ બધો ખર્ચ કરવા માગતા હતા. તેથી એ ઘર ફાટફૂટ અને કલહનો અખાડો બની ગયું. માહેશ્વરીને એ વાતનું મોટું દુઃખ હતું, કારણ કે તેઓ જ કુટુંબના વડા હતા. અંતે એક મહાત્માના ઉપદેશથી તેમણે ગાયત્રીના જપનો આરંભ કર્યો. પરિસ્થિતિ બદલાઈ. સહુની બુદ્ધિમાં ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

સુધારો થયો. કમાવા જેવા લોકો નોકરી અને વ્યાપારમાં લાગી ગયા, ઝઘડા શાંત થયા, ડગમગતું ઘર બચી ગયું.

અમરાવતીના સોહનલાલ મેહરોત્રાની સ્ત્રીને ભૂતની તકલીફ નડતી હતી. ભારે મુસીબત હતી અને હજારો રૂપિયા ખર્ચ કરી ચૂક્યા હતા. સ્ત્રી દિવસે દિવસે નબળી પડતી હતી. એક દિવસ મહેરાત્રીના સ્વપ્નમાં એમના પિતાજીએ કહ્યું- 'બેટા ગાયત્રીનો જપ કર, બધી વિપત્તિઓ દૂર થઈ જશે.' બીજા દિવસથી તેમણે તેમ કર્યું. પરિણામે ભૂતના ઉપદ્રવો શાંત થઈ ગયા અને સ્ત્રી રોગમુક્ત થઈ ગઈ. એની બહેનની નણંદ પણ એ જ ઉપાયથી ભૂતની બાધામાંથી મુક્ત થઈ.

ચાચૌડાના ડૉ. ભગવાન સ્વરૂપની સ્ત્રી પણ ભૂતબાધાથી મરણ પામે એવી સ્થિતિએ પહોંચી ગઈ હતી. એની પ્રાણની રક્ષા પણ એક ગાયત્રીઉપાસકના પ્રયત્નથી થઈ.

બિઝૌલીના બા. ઉમાશંકર ખરેના કુટુંબને ગામના જાટોની સાથે દુશ્મનાવટ હતી. તેને લીધે અનેક વાર તેમના ઘર પર ધાડ પડી ને મોટા મોટા નુકસાનો થયાં. સદાને માટે તેમનો જાન જોખમમાં રહેતો. ખરેજીએ ગાયત્રી ભક્તિનો માર્ગ અપનાવ્યો. એમના મધુર વ્યવહારથી ગામ સાથેનું પુરાણું વેર સમાપ્ત થઈને સદ્ભાવના સ્થપાઈ. બધા લોકો પ્રેમથી હળીમળીને રહેવા લાગ્યા.

બડકપુરાના શ્રી ગોકુલચંદ સક્સેના રેલવેના ગુડ્ઝ ક્લાર્ક હતા. એમની સાથે કામ કરનારા બીજા કર્મચારીઓ એમનો દ્વેષ કરતા હતા અને એમની નોકરી છૂટી જાય એમ ઈચ્છતા હતા, પણ તેમના બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા. સક્સેનાજીને વિશ્વાસ છે કે, ગાયત્રી માતા એમનું રક્ષણ કરે છે અને કોઈ એમનું કંઈ બગાડી શકતું નથી.

મુંબઈના શ્રી માણેકચંદ પાયોટિયા વેપારમાં ખોટ આવવાથી કરજદાર બની ગયા. કરજ ચૂકવવાની કંઈ વ્યવસ્થા થતી ન હતી. સડામાં વધારે નુકસાન થઈ ગયું. દેવાળિયા થઈને પ્રતિષ્ઠા ખોવાઈને દુઃખી જીવન જીવવાનાં સ્પષ્ટ ચિહ્નો દેખાવા લાગ્યાં. વિપત્તિમાં સહાય મેળવવા માટે એમણે ગાયત્રી - પુરસ્ચરણ કરાવ્યું. વખત જતાં એમને થોડો થોડો લાભ થયો. રૂ અને ચાંદીમાં એવા કેટલાક ઉત્તમ ચાન્સ લાગી ગયા કે એમનું બધું કરજ ભરપાઈ થઈ ગયું. તૂટી ગયેલો વેપાર પાછો ચમકવા લાગ્યો.

દિલ્હીના પ્રખ્યાત પહેલવાન ગોપાલ વિશ્વોઈ કોઈ મોટી કુસ્તી રમવા જતા, તો તે પહેલા ગાયત્રી પુરસ્ચરણ કરતા હતા. તેથી તે સદા જીત મેળવતા હતા.

વાંસવાડીના શ્રી સીતારામ માલવીયને ક્ષય રોગ થયો હતો. એક્સરેમાં દેખાડતાં ડૉક્ટર ફેફસાં બગાડી ગયાનો અભિપ્રાય આપ્યો હતો. દશા નિરાશાજનક હતી. સેંકડો રૂપિયાની દવા ખાવાં છતાં કંઈ આરામ થયો નહીં. પછી એક વયોવૃદ્ધના કહેવાથી એમણે ખાટલા પર પડ્યા પડ્યા ગાયત્રી જપ શરૂ કર્યો અને મન સાથે પ્રતિજ્ઞા કરી કે મારું જીવન બચી જાય તો દેશહિતમાં ગાળીશ. પ્રભુની કૃપાથી તેઓ બચી ગયા. ત્યારથી આજ સુધી તેઓ આદિવાસી ભીલો તથા પછાત વર્ગની સેવા કરી રહ્યા છે.

થરથરાના લા. કરસનદાસનો છોકરો બહુ જ નબળો અને કમજોર થઈ ગયો હતો અને વારંવાર બીમાર પડતો હતો. તેની ઉંમર સોળ વર્ષની હોવા છતાં તે ૧૩ વર્ષનો હોય એવો દેખાતો હતો. છોકરાને તેના કુલગોરે ગાયત્રી ઉપાસના કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. તેનું મન એ તરફ લાગ્યું. એક એક કસીને તેની બધી બીમારીઓ જતી રહી. કસરત કરવા લાગ્યો. એ ત્રણ વર્ષમાં એનું શરીર દોઢું બની ગયું અને ઘરનું કામકાજ હોશિયારીથી કરવા લાગ્યો.

પ્રયાગના શ્રી મુન્નુલાલજીના દોહિત્રની સ્થિતિ બહુ જ ખરાબ થઈ ગઈ હતી. ગળું સુજી ગયું હતું. ડૉક્ટરો બધા જ પ્રયત્નો કરતા પણ કોઈ પ્રયત્નમાં સફળતા મળી નહિ. આથી તેમના ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

કુટુંબીજનોગ્ને ગાયત્રી ઉપાસનાનું શરણ લીધું. આખી રાત ગાયત્રી જપ અને ગાયત્રી ઉપાસનાનું શરણ લીધું. આખી રાત ગાયત્રી જપ અને ગાયત્રી ચાલીસાના પાઠ ચાલુ રહ્યા. સવાર થતાં થતાં તો સ્થિતિમાં આશ્ચર્યકારક સુધારો થયો અને બે ચાર દિવસમાં તો તે હરતો - ફરતો ખેલતો-કૂદતો થઈ ગયો.

આસ નિવાસી શ્રી રામકરણજી આમંત્રણ મળ્યાથી કોઈને ત્યાં ભોજન કરવા ગયા. ત્યાંથી પાછા ફરતાં જ તેમનું મગજ વિકૃત થઈ ગયું. ગાંડાની જેમ આમતેમ ફરવા લાગ્યા, એક દિવસ પોતાની જાંઘ પર ઈંટ મારીને જાંઘ સુઝવી નાંખી. તેથી એમનું જીવન લગભગ નિરર્થક જેવું જ થઈ ગયું. એક દિવસ તેમના કેટલાક સંબંધીઓ તેમને પકડીને જબરજસ્તીથી પ્રસિદ્ધ ગાયત્રી-ઉપાસક પં. રામગોપાલજીની પાસે લઈ આવ્યા. તેમણે કૃપા કરીને ગાયત્રી મંત્રથી મંત્રેલા ચોખાના દાણા તેમના પર નાખ્યા તેથી તેઓ મૂર્છિત થઈ ગયા. થોડી વાર પછી તેઓની મૂર્છા વળીને તેમણે પીવાનું પાણી માગ્યું. ગાયત્રી મંત્ર વડે અભિમંત્રિત જળ તેમને પીવડાવ્યું. થોડા જ દિવસમાં તેઓ તદ્દન સ્વસ્થ થઈ ગયા.

શ્રી નારાયણપ્રસાદ કશ્યપ રાજનાંદગામવાળાના એક ભાઈ પર કેટલાક લોકોએ ફોજદારી કેસ માંડ્યો. એ કેસ ચાર વર્ષ સુધી ચાલ્યો એવી જ રીતે એમના નાનાભાઈ પર ખૂનનો કેસ થયો. એમણે ગાયત્રીનો આશ્રય લીધો અને બંને નિર્દોષ છૂટી ગયા.

સ્વામી યોગાનંદજીને કેટલાક મ્લેચ્છો અકારણ બહુ જ સતાવતા હતા. એમને ગાયત્રીનું આગ્નેયાસ્ત્ર સિદ્ધ હતું. તેનો પ્રયોગ તેમણે કેટલાક મ્લેચ્છો પર કર્યો અને તેમનાં શરીર એવાં બળવા લાગ્યાં કે જાણે કોઈએ અગ્નિ લગાવ્યો હોય. તેઓ મરણતુલ્ય કષ્ટથી તરફડવા લાગ્યા. ત્યારે લોકોએ પ્રાર્થના કરવાથી એ અંતર્દાહને શાંત કર્યો. ત્યાર પછી એ બધા તદ્દન સીધા થઈ ગયા.

નન્દનપુરવાના સત્યનારાયણજી એક સારા ગાયત્રી ઉપાસક હતા. એમને વગર કારણે સતાવનાર કેટલાક ગુંડાઓ પર એવો વજ્રપાત થયો કે એમાંનો એક ભાઈ ૨૪ જ કલાકમાં કોલેરાથી મરી ગયો અને ઘાડ પાડવા બદલ બાકીના પોલીસોને હાથે પકડાઈ ગયા. એમને પાંચ પાંચ વર્ષની જેલ પડી.

આવાં અનેક પ્રમાણો મોજૂદ છે, જેનાથી એ સાબિત થાય છે કે, શ્રદ્ધાપૂર્વક ગાયત્રી માતાનો આશ્રય લેવાથી મનુષ્ય અનેક આપત્તિમાંથી છૂટી જાય છે અને અનિવાર્ય કર્મભોગો તેમજ કઠોર પ્રારબ્ધમાં પણ કેટલીક વાર આશ્ચર્યજનક સુધારો દેખાય છે.

ગાયત્રી ઉપાસનાનો મૂળ લાભ આત્મશાંતિ છે. આ મહામંત્રના પ્રભાવથી આત્મામાં સત્ત્વગુણ વધે છે અને અનેક પ્રકારની આત્મિક સમૃદ્ધિઓ વધે છે. તેની સાથે જ અનેક પ્રકારના દુન્યવી લાભો પણ મળતા જાય છે. અલબત્ત દુન્યવી લાભો તો ગૌણ જ ગણવા જોઈએ.

મહિલાઓ માટે પણ ગાયત્રી-સાધના

પ્રાચીનકાળમાં ગાર્ગી, મૈત્રેયી, મદાલસા, અનસૂયા, અરૂંધતી, દેવયાની કુંતી, શતરૂપા, વૃંદા, મંદોદરી, તારા, દ્રૌપદી, દમયંતી, ગૌતમી, અપાલ, સુલભા, શાવતી, ઉશિજા, સાવિત્રી, લોપામુદ્રા, પ્રતિશેયી, વૈશાલિની બેહુલા, સુનીતિ, શકુંતલા, પિંગલા, જરતકારૂ, રોહિણી, ભદ્રા, વિદુલા, ગાંધારી, અંજની, શર્મિષ્ઠા, સીતા, દેવહુતિ, પાર્વતી, અદિતિ, શયી, સત્યવતી, સુકન્યા આદિ મહાસતીઓ વેદજ અને ગાયત્રીની ઉપાસક હતી. એમણે ગાયત્રી શક્તિની ઉપાસના દ્વારા પોતાના આત્માને સમુન્નત બનાવ્યો હતો અને યૌગિક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી હતી. એમણે સધવા અને ગૃહસ્થ રહીને સાવિત્રીની આરાધનામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી હતી. એ વિદુષી સ્ત્રીઓનાં વિસ્તૃત વૃત્તાંત

એમની સાધનાઓ અને સિદ્ધિઓનું વર્ણન આ નાના પુસ્તકમાં કરી શકાય એમ નથી. જેમણે ભારતીય ઇતિહાસ - પુરાણો વાંચ્યાં છે, તેઓ સારી રીતે જાણે છે કે, ઉપરોક્ત સ્ત્રીઓ વિદ્વાતા, સાહસ, શક્તિ, શૌર્ય, દૂરદર્શિતા, નીતિ, ધર્મ, સાધના, આત્મોન્નતિ આદિ પરાક્રમોમાં પોતપોતાની રીતે અનોખી જાજ્વલ્યમાન તારિકાઓ હતી. એમણે વખતોવખત એવા ચમત્કારો કરી બતાવ્યા છે જે જોઈને આશ્ચર્યમાં પડી જવાય છે.

જૂના સમયમાં સાવિત્રીએ એક વર્ષ સુધી ગાયત્રી તપ કરીને એવી શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી કે જેનાથી તે પોતાના પતિના પ્રાણ ચમરાજના હાથમાંથી પાછા લાવી શકી. દમયંતીનું જપ એવું જ હતું તેની સાથે કુચેષ્ટા કરનાર વ્યાધને તેણે ભસ્મ કરી નાંખ્યો હતો. ગાંધારી આંખો પર પાટા બાંધીને એવું તપ કરતી હતી કે, જેથી એનાં નેત્રોમાં એવી શક્તિ પેદા થઈ હતી કે તેના દષ્ટિપાત માત્રથી દુર્યોધનનું શરીર અભેદ થઈ ગયું હતું. જાંઘ પર શરમને કારણે કપડું નાખવામાં આવ્યું હતું તેટલો જ ભાગ કાચો રહી ગયો હતો અને એના પર પ્રહાર કરીને ભીમે દુર્યોધનને માર્યો હતો. અનસૂયાના તપથી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ નાનાં બાળકો બની ગયાં હતાં. સતી શાંડલીના તપોબળથી તેણે સૂર્યના રથને રોક્યો હતો. સુકન્યાના તપથી જીર્ણશીર્ષ અવન ઋષિ તરૂણ બન્યા હતા. સ્ત્રીઓની તપશ્રદ્ધાનો ઇતિહાસ કંઈ પુરુષોથી ઊતરે એવો નથી. એ સ્પષ્ટ છે કે સ્ત્રી અને પુરુષ બધાં માટે તપનો પ્રમુખ માર્ગ ગાયત્રી જ છે.

વર્તમાન સમયમાં પણ સ્ત્રીઓની ગાયત્રી સાધનાનો અમને સારો પરિચય છે અને એ વાતની પણ જાણ છે કે એનાથી કેટલાય મોટા પ્રમાણમાં તેમને આત્મિક અને સાંસારિક સુખશાંતિ પ્રાપ્ત થઈ છે.

એક સુપ્રસિદ્ધ ઍજીનિયરનાં પત્ની શ્રીમતી પ્રેમખ્યારી દેવીને અનેક પ્રકારની સાંસારિક વિટંબણાઓમાંથી પસાર થવું પડેલું હતું. એમણે અનેક સંકટ સમયે ગાયત્રીનો આશ્રય લીધો હતો અને વિષમ પરિસ્થિતિમાંથી છુટકારો મેળવ્યો હતો.

દિલ્હીના એક અત્યંત ઊંચા કુટુંબનાં મહિલા શ્રીમતી ચંદ્રકાંતા જેરથ બી.એ. ગાયત્રીનાં અનન્ય સાધિકા છે. એમણે એ સાધના દ્વારા બીમારોની પીડા દૂર કરવામાં વિશેષ સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે. દર્દથી બેચેન રોગીને એમના અભિમંત્રિત કરસ્પર્શથી આરામ થઈ જાય છે. એમને ગાયત્રીમાં એટલી બધી તન્મયતા છે કે ઊઠતા - બેસતાં જપ આપોઆપ થયા જ કરે છે.

નગીનાના એક પ્રતિષ્ઠિત શિક્ષણશાસ્ત્રીનાં ધર્મપત્ની શ્રીમતી મેઘાવતીને બાળપણથી જ ગાયત્રી સાધનાને માટે તેમના પિતાજી પાસેથી પ્રોત્સાહન મળ્યું હતું. ત્યારથી જ તેમણે એની સાધના પ્રેમપૂર્વક ચાલુ રાખી છે. કેટલાક ચિંતાજનક પ્રસંગોમાં ગાયત્રીની ઉપાસનાથી એમની મનોકામના પૂર્ણ થઈ છે.

શિલોંગની એક સતી સાધ્વી દેવી શ્રીમતી ગુણવંતીના પતિ માત્ર ૨૦ વર્ષની ઉંમરે જ મરણ પામ્યા. ત્યારે તેમને માત્ર દોઢ વર્ષનો પુત્ર હતો. એમને તથા એમના સસરાને આ મૃત્યુથી ભારે આઘાત લાગ્યો અને શોકથી પીડિત થઈને બંને હાડપિંજર જેવાં થઈ ગયાં. એક દિવસ એક જ્ઞાનીએ તેમના સસરાને ગાયત્રીનો ઉપદેશ આપ્યો. શોકનિવારણ માટે એમણે એનો જપ કરવા માંડ્યો. કેટલાક દિવસ પછી ગુણવંતીને સ્વપ્નમાં એક તપસ્વિનીએ દર્શન આપ્યાં અને કહ્યું, 'કોઈ પ્રકારની ચિંતા કરીશ નહીં. હું તારી રક્ષા કરીશ. મારું નામ ગાયત્રી છે. જ્યારે તને કશાની જરૂર પડે ત્યારે તું મારું સ્મરણ કરજે.' સ્વપ્નના બીજા દિવસથી જ એણે ગાયત્રી સાધનાનો આરંભ કર્યો. ત્યાર પછીનાં તેર વર્ષમાં તેમના પર અનેક આપત્તિઓ આવી અને તે બધી ટળી ગઈ. હાલમાં એમનો ૧૬ વર્ષનો છોકરો બી.એ.નો અભ્યાસ કરે છે અને તેને માસિક ૪૦ રૂપિયાની સરકારી છાત્રવૃત્તિ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

મળે છે તથા રૂ. ૭૫નાં ટ્યૂશનો મળ્યાં છે. કુટુંબનો નિર્વાહ સારી રીતે ચાલે છે. ગાયત્રી પર એની અનન્ય શ્રદ્ધા છે.

હૈદરાબાદ (સિંધ)નાં શ્રીમતી વિમલાદેવીનાં સાસુ બહુ જ કર્કશ સ્વભાવનાં હતાં અને વર શરાબ, વેશ્યાગમન આદિ બૂરી લતોમાં ડૂબી ગયો હતો. વારંવાર તે બિચારીને વર તથા સાસુનાં ગાળાગાળી તથા મારપીટ સહન કરવા પડતાં હતાં. તેથી ભારે દુઃખી થઈને આત્મહત્યાનો વિચાર કરી રહી હતી. વિમલાને કોઈએ તેની વિપત્તિ - નિવારણના ઉપાય તરીકે ગાયત્રીની ઉપાસનાનો માર્ગ બતાવ્યો અને તેણે ગાયત્રીની ઉપાસના કરવા માંડી. તેનું ધાર્યું ફળ મળ્યું. થોડા જ દિવસોમાં તેના વરનો અને સાસુનો સ્વભાવ આશ્ચર્યકારક રીતે બદલાઈ ગયો. એક દિવસ તેના પતિને ભયંકર સ્વપ્ન આવ્યું કે એનાં દુષ્ટમોને લીધે કોઈ દેવદૂત એને મરણતુલ્ય કષ્ટ આપી રહ્યો છે. સ્વપ્ન પછી એ ભયની અસર તેના મન પર કેટલાક મહિનાઓ રહેવા પામી અને એ દિવસથી એનો સ્વભાવ બદલાઈ ગયો. હવે એનું જીવન પૂર્ણ પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ છે. વિમલાનો દૃઢ વિશ્વાસ છે કે એના ઘરને આનંદમય બનાવનારી ગાયત્રી જ છે. જપ વગર ભોજન નહીં કરવાનો એને વર્ષોથી નિયમ ચાલે છે.

બારીસાલ (બંગાલ)ના એક મોટા ઓફિસરનાં ધર્મપત્ની શ્રીમતી હેમલતા ચેટર્જીને ૩૩ વર્ષનાં થયાં ત્યાં સુધીમાં સંતાન ન થવાથી તેમનાં કુટુંબીજનો તેમના ઉપર નારાજ હતાં અને કદી કદી તો તેમના પતિનાં બીજાં લગ્નની ચર્ચા પણ થતી હતી. હેમલતા આ બધાથી વધારે દુઃખી રહેતા હતાં અને એમને મૂર્છાનો રોગ લાગુ પડ્યો હતો. કોઈ સાધકે એમને ગાયત્રીસાધનાની વિધિ બતાવી અને શ્રદ્ધાપૂર્વક ઉપાસના કરવા લાગ્યાં. ઈશ્વરની કૃપાથી તેમને એક કન્યા થઈ, તેનું નામ ગાયત્રી રાખવામાં આવ્યું. ત્યાર પછી બે બે વર્ષના અંતરે તેમને બીજા બે પુત્રો પણ થયા. ત્રણે બાળકો સ્વસ્થ છે. ગાયત્રીમાં એ કુટુંબની બહુ જ શ્રદ્ધા છે.

જેસલમેરના શ્રીમતી ગોગનબાઈને ૧૬ વર્ષથી હિસ્ટીરિયા (મૃગી)નો રોગ લાગુ પડ્યો હતો. આઠ વર્ષ સુધી તેઓ આ રોગથી બહુ જ દુઃખી થયાં હતાં. તેમને ઉપવાસપૂર્વક ગાયત્રીનો જપ કરવાનો વિધિ બતાવવામાં આવ્યો અને તેઓ અન્નનો ત્યાગ કરીને ફળ અને દૂધ પર નિર્વાહ કરવા લાગ્યાં અને ભક્તિપૂર્વક ગાયત્રીની ઉપાસનાથી ચાર માસની અંદર એમનો આઠ વર્ષનો જૂનો હિસ્ટીરિયા રોગ દૂર થઈ ગયો.

ગુજરાનવાલાનાં સુન્દરીબાઈને પહેલાં કંઠમાળનો રોગ હતો. તે થોડો સારો થયો ત્યારે પ્રદરનો રોગ ભયંકર રૂપમાં લાગુ પડ્યો. દરેક વખતે લાલ પાણી વહેવા માંડ્યું. કેટલાંક વર્ષો સુધી આ રોગ ચાલુ રહેવાથી એમનું શરીર હાડપિંજર જેવું થઈ ગયું. ચામડી અને હાડકાંની વચ્ચે માંસનું નામ પણ દેખાતું ન હતું. આંખો ઊંડી પેસી ગઈ હતી. ઘરના માણસો એમના મૃત્યુથી પ્રતીક્ષા કરતાં હતાં. આવી સ્થિતિમાં તેમને એક પાડોશી બ્રાહ્મણીએ કહ્યું કે ગાયત્રી માતા તરણતારિણી છે. એનું ધ્યાન કરો. સુંદરબાઈના મનમાં એ વાત ઠસી ગઈ. તેમણે ખાટલામાં પડ્યાં પડ્યાં જપ કરવા માંડ્યા અને ઈશ્વરની કૃપાથી બિલકુલ નિરોગી થઈ ગયાં. બે વર્ષ પછી એમને એક પુત્ર પણ થયો જે ઘણો જ તંદુરસ્ત અને સ્વસ્થ છે.

ગોદાવરી જિલ્લાનાં વસંતદેવીને ભૂતોન્માદ હતો. ભૂતપ્રેત એમના માથા પર ચઢેલાં રહેતાં હતાં. ૧૨ વર્ષની ઉંમરમાં તો તે ડોશી જેવાં દેખાવા લાગ્યાં. એમના પિતા વ્યાધિથી એમને મુક્ત કરાવવા માટે પુષ્કળ ખર્ચ અને પરેશાની ઉઠાવી ચૂક્યા હતા. પરંતુ કંઈ ફાયદો ન જણાતાં આખરે તેમણે ગાયત્રી પુસ્ત્રરણ કરાવ્યું અને એમની પુત્રીનો વ્યાધિ દૂર થઈ ગયો.

ભાર્યુના ડોક્ટર રાજારામ શર્માની પુત્રી સાવિત્રીદેવી ગાયત્રીની શ્રદ્ધાળુ ઉપાસક છે. એણે ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ગામડામાં રહીને આયુર્વેદનું ઊંચું અધ્યયન કર્યું અને પરીક્ષાના દિવસોમાં માંદી પડવા છતાં પણ આયુર્વેદાચાર્યની પરીક્ષામાં પ્રથમ શ્રેણીમાં પાસ થઈ.

કાનપુરના પં. અયોધ્યાપ્રસાદ દીક્ષિતનાં ધર્મપત્ની શાંતિદેવી ફાઈનલ પાસ હતાં. ૧૧ વર્ષ સુધી ભણવાનું છોડીને તેઓ કુટુંબની જંજાળમાં ગુંથાઈ રહ્યાં. એક વર્ષ અચાનક એમણે મેટ્રિકનું ફોર્મ ભર્યું અને ગાયત્રી ઉપાસનાના પ્રતાપે થોડી ઘણી તૈયારીથી જ પાસ થઈ ગયાં.

બાલાપુરની સાવિત્રીદેવી દુબે નામની મહિલાની અઢાર વર્ષની ઉંમરે જ તેના પતિનું મૃત્યુ થયું હતું. તેથી તે અતિશય શોકમગ્ન રહેતી હતી અને તેનું શરીર સુકાઈને કાંટા જેવું થઈ ગયું હતું. એક દિવસ એના પતિએ સ્વપ્નમાં કહ્યું કે તું ગાયત્રીની ઉપાસના કર, તેનાથી મારા આત્માને સદ્ગતિ મળશે અને તારું વૈધવ્ય શાંતિપૂર્વક પસાર થશે. એણે પતિની આજ્ઞા અનુસાર તેમ કર્યું, તેથી તેને સંસારમાં રહેવા છતાં પણ એક ઉચ્ચકોટિની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ. તે જે જે વાતો કહેતી તે તે સાચી જ પડતી.

કટક જિલ્લાના રામપુર ગામમાં એક લુહારની છોકરી સોનીબાઈને સ્વપ્નમાં નિત્ય અને જાગૃત અવસ્થામાં કદી કદી ગાયત્રીનું દર્શન થાય છે. તે જે ભવિષ્યવાણી ઉચ્ચારે છે તે મોટે ભાગે સાચી જ પડે છે.

મુરીદપુરની સંતોષકુમારી બચપણથી જ મંદબુદ્ધિ હતી. એના બાપે એને ભણાવવા માટે બહુ પ્રયત્નો કર્યા પણ તેમાં સફળતા મળી નહીં. પ્રારબ્ધ સમજીને બધા લોકો ચૂપ થઈ ગયા. લગ્નનાં ચાર વર્ષ પછી એ વિધવા થઈ ગઈ. વૈધવ્ય ગુજારવા માટે એણે ગાયત્રીની આરાધના કરવા માંડી. એક રાતે એને ગાયત્રીએ દર્શન આપ્યાં અને કહ્યું કે, મેં તારી બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ કરી દીધી છે, ભણવા માંડ તારું જીવન સફળ થઈ જશે, બીજા જ દિવસથી એનામાં ભણવાનો ઉત્સાહ આવ્યો. અને એની બુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થઈ તીક્ષ્ણ બની ગઈ. અમુક વર્ષ પછી તે મેટ્રિકની પરીક્ષામાં પાસ થઈને હાલમાં સ્ત્રી કેળવણીના કાર્યમાં લાગી ગઈ છે.

રંગપુર બંગાલનાં શ્રીમતી સરલા ચૌધરીનાં ઘણાં બાળક મરણ પામ્યાં હતાં. એક પણ બાળક જીવતું નહિ હોવાથી તે બહુ જ દુઃખી રહેતાં હતાં. એમને ગાયત્રીની સાધના બતાવવામાં આવી, જેને અપનાવ્યાથી તેમને ત્રણ પુત્રોની માતા બનવાનું સુખ પ્રાપ્ત થયું.

ભીલવાડા પ્રાંતમાં એક સરમણિ નામની સ્ત્રી બહુ ક્રૂર તાંત્રિક હતી. એને ત્યાંના લોકો ડાકણ માનતાં. એક વયોવૃદ્ધ સંન્યાસીએ એને ગાયત્રીની દીક્ષા આપી ત્યારથી તેણે એ બધું છોડી દઈને ભગવાનની ભક્તિમાં ચિત્ત પરોવ્યું અને સાધુજીવન પસાર કરવા લાગી.

બહેરામપુરની પાસે એક કુમારી કન્યા ગુફા બનાવીને દસ વર્ષની ઉંમરથી તપસ્યા કરી રહી છે. એની ઉંમર આજે ચાલીસ વર્ષની છે. ચહેરા પર તેજ એવું છે કે આપણી આંખો અંજાઈ જાય. એનાં દર્શને દૂર દૂરથી લોકો આવે છે. એ સદા ગાયત્રીનો જપ કર્યા કરે છે.

મીરાબાઈ, સહજોબાઈ, રંતિવતી, લીલાવતી, દયાબાઈ, અહલ્યાબાઈ, સખુબાઈ, મુક્તાબાઈ વગેરે અનેક ઈશ્વરભક્ત, વૈરાગિણીઓ થઈ છે. તેમનાં જીવન વિરક્ત અને પરમાર્થપૂર્ણ હતાં. એમાંથી ઘણી સ્ત્રીઓએ ગાયત્રીની ઉપાસના કરીને પોતાનો ભક્તિભાવ અને વૈરાગ્ય વધાર્યો હતો.

આ રીતે મહિલાઓ આ શ્રેષ્ઠ સાધનાથી પોતાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરતી આવી છે અને સાંસારિક સુખસંપત્તિની પ્રાપ્તિ અને આપત્તિઓમાંથી મુક્તિની પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરી રહી છે. વિધવાબહેનોને માટે ગાયત્રી સાધના એક સર્વોત્તમ તપશ્ચર્યા છે. એનાથી માનસિક વિકારો શાંત થાય છે, ઈદ્રિયોનું શમન થાય છે, શોક વિયોગની આગ બુઝાય છે, બુદ્ધિમાં સાત્ત્વિકતા આવે છે ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

અને મન ઈશ્વરમાં જોડાય છે. નમ્રતા, સેવા, શીલ, સદાચાર, સાદાઈ, ધર્મરુચિ, સ્વાધ્યાય-પ્રિયતા, આસ્તિકતા તેમજ પરમાર્થપરાયણતાનું તત્ત્વ વધે છે. ગાયત્રી સાધનાની તપશ્ચર્યાથી અનેક એવી બાલવિધવાઓએ, જેમની ઓછી ઉંમરને લીધે તેમના તરફ આશંકાની નજરે જોવાતું હતું, તેમણે પોતાનાં જીવન સતીસાધ્વી જેવાં વિતાવ્યાં છે. જ્યારે આવી બહેનો ગાયત્રીમાં તન્મય બને છે ત્યારે પોતાનું વૈધવ્યનું દુઃખ ભૂલી જાય છે અને તપસ્વિની, સાધ્વી, બ્રહ્માવાદિની, ઉજ્જવળ ચારિત્રવાળી બની જાય છે અને બ્રહ્મચર્ય તો એમનું જીવન સહચર બનીને રહે છે.

સ્ત્રી અને પુરુષ, નર અને નારી બંને વર્ગ વેદમાતા ગાયત્રીનાં પુત્ર-પુત્રી છે. બંનેય માતાની બે આંખો છે. માતા કોઈમાં ભેદભાવ રાખતી નથી. માતાને પુત્રી પુત્રથી પણ વધારે વહાલી હોય છે. વેદમાતા ગાયત્રીની સાધના પુરુષો કરતાં પણ સ્ત્રીઓને વધારે સરળ અને અધિક શીઘ્ર ફળદાયક છે.

જીવનનો કાયાકલ્પ

ગાયત્રી મંત્રથી આત્મિક કાયાકલ્પ થઈ જાય છે. આ મહામંત્રની ઉપાસનાનો આરંભ કરતાંની સાથે જ સાધકને એવું પ્રતીત થાય છે કે, મારા આંતરિક ક્ષેત્રમાં એક નવી હિલચાલ શરૂ થઈ છે. સત્ત્વગુણી તત્ત્વોની અભિવૃદ્ધિ થવાથી દુર્ગુણો, કુવિચારો, દુઃસ્વભાવ વગેરે ઘટવા માંડે છે અને સંયમ, નમ્રતા, પવિત્રતા, ઉત્સાહ, સ્ફૂર્તિ, મધુરતા, ઈમાનદારી, સત્યનિષ્ઠા, ઉદારતા, પ્રેમ, સંતોષ, શાંતિ, સેવાભાવ આદિ સદ્ગુણોનું પ્રમાણ દિનપ્રતિદિન વધતું જાય છે. પરિણામે લોકો એના સ્વભાવ અને આચરણથી સંતુષ્ટ થઈને બદલામાં પ્રશંસા, કૃતજ્ઞતા, શ્રદ્ધા અને સન્માનના ભાવ રાખે છે અને વખતોવખત તેને સહાય પણ કરે છે. આ ઉપરાંત આ સદ્ગુણો પોતે એટલા મધુર હોય છે કે જેના હૃદયમાં એમનો નિવાસ થાય ત્યાં આત્મસંતોષનું પરમ શાંતિદાયક શીતલ ઝરણું સદા વહેતું થાય છે.

ગાયત્રી સાધકના મનઃક્ષેત્રમાં અસાધારણ પરિવર્તન થઈ જાય છે. વિવેક, દીર્ઘદષ્ટિ, તત્ત્વજ્ઞાન અને ઋતંભરા બુદ્ધિની અભિવૃદ્ધિ થઈ જવાને લીધે અનેક અજ્ઞાનજન્ય દુઃખોનું નિવારણ થઈ જાય છે. પ્રારબ્ધવશ અનિવાર્ય કર્મફલને લીધે કષ્ટસાધ્ય પરિસ્થિતિઓ પ્રત્યેકનાં જીવનમાં આવતી રહે છે. હાનિ, શોક, વિયોગ, આપત્તિ, રોગ, આક્રમણ, વિરોધ આદિની વિભિન્ન પરિસ્થિતિઓમાં જ્યાં સાધારણ મનોભૂમિના લોકોને મૃત્યુતુલ્ય કષ્ટ થાય છે, ત્યાં આત્મબળ સંપન્ન સાધક તેના વિવેક, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, સાહસ, આશા, ધૈર્ય, સંતોષ, સંયમ અને ઈશ્વરવિશ્વાસના આધારોએ બધી મુશ્કેલીઓને તરી જાય છે. ખરાબ અથવા સાધારણ પરિસ્થિતિમાં પણ તે આનંદનો માર્ગ શોધી કાઢે છે અને મસ્તી તેમજ પ્રસન્નતામાં જીવન પસાર કરે છે.

જગતમાં સૌથી મોટો લાભ 'આત્મબળ' ગાયત્રી સાધકને પ્રાપ્ત થાય છે. એ ઉપરાંત બીજા પણ અનેક સાંસારિક લાભો થતા જોવામાં આવે છે. બીમારી, કમજોરી, ગૃહકલેશ, મનોમાલિન્ય, કોર્ટ કચેરીઓ, દાંપત્યસુખનો અભાવ, મગજની નિર્બળતા, ચિત્તની અસ્થિરતા, સંતાન સંબંધી દુઃખ, કન્યાનો વિવાહની ચિંતા, ખરાબ ભવિષ્યની આશંકા, પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ ન થવાનો ભય, ખરાબ આદતોનું બંધન વગેરે મુશ્કેલીઓમાં સપડાયેલા અનેક લોકોએ ગાયત્રી માતાની આરાધના કરીને એ બધામાંથી મુક્તિ મેળવેલી છે.

આનું કારણ એ છે કે, દરેક મુશ્કેલીની પાછળ તેમના મૂળમાં આપણી જ ત્રુટિઓ, અયોગ્યતાઓ અને દોષો અવશ્ય હોય છે જ. સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિની સાથે આપણા આહારવિહાર, વિચાર, દિનચર્યા, દષ્ટિકોણ, સ્વભાવ અને કાર્યક્ષમતામાં પરિવર્તન થાય છે અને એ પરિવર્તન જ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

આપત્તિઓના નિવારણનો અને સુખશાંતિની સ્થાપનાનો રાજમાર્ગ બની જાય છે. કેટલીકવાર આપણી ઈચ્છાઓ, તૃષ્ણાઓ, લાલસાઓ, કામનાઓ એવી હોય છે કે, તે આપણી યોગ્યતા અને પરિસ્થિતિઓ સાથે મેળ ખાતી નથી. મગજ શુદ્ધ થવાથી બુદ્ધિમાન માણસ એ માટે મૃગતૃષ્ણાઓનો ત્યાગ કરીને અકરાણ દુઃખી થવામાંથી અને ભ્રમજાળમાંથી મુક્ત થાય છે. અવશ્યંભાવી, ન ટળનારા પ્રારબ્ધને ભોગવવાનું જ્યારે સામે આવે છે ત્યારે સાધારણ વ્યક્તિ મોટી ચીસ પાડી ઊઠે છે. પરંતુ ગાયત્રીસાધનાથી તેનું આત્મબળ અને સાહસ એટલું વધી જાય છે કે, તે એને હસતાં હસતાં સહન કરે છે.

કોઈ વિશેષ આપત્તિના નિવારણ માટે અને કોઈ આવશ્યકતાની પ્રાપ્તિને માટે પણ ગાયત્રીની સાધના કરવામાં આવે છે. મોટે ભાગે એનું પરિણામ ભારે આશાજનક હોય છે. જ્યાં ચારેબાજુ નિરાશા, અસફળતા, આશંકા અને ભયનો અંધકાર જ છવાયો હોય ત્યાં વેદમાતાની કૃપાથી દૈવી પ્રકાશ ઉત્પન્ન થયો હોય અને નિરાશા આશામાં પલટાઈ ગઈ હોય એવું જોવામાં આવે છે. મોટાં કઠણ કાર્યો પણ સહેલાસટ થઈ ગયેલાં અમે અમારી આંખોએ જોયેલાં હોવાથી અમારો એવો અતૂટ વિશ્વાસ થઈ ગયો છે કે, કદી પણ કોઈની ગાયત્રી સાધના નિષ્ફળ જતી નથી.

ગાયત્રી સાધના આત્મબળ વધારવાનો આધ્યાત્મિક વ્યાયામ છે. એકાદ કુસ્તીમાં જીતવા માટે અને નામના મેળવવા માટે કેટલાક લોકો પહેલવાની અને વ્યાયામની પ્રેક્ટીસ કરે છે. જો કદાચ કોઈ અભ્યાસી એકાદ કુસ્તીમાં હારી જાય તો પણ એમ ન માની લેવું જોઈએ કે એનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો છે. એ બહાને એનું શરીર તો મજબૂત થઈ જશે ને તે જીવનમાં અનેક વખત કામ આવશે. નીરોગિતા, સૌંદર્ય, દીર્ઘજીવન, કઠોર પરિશ્રમ કરવાની લાયકાત, દામ્પત્યસુખ, સુસંતતિ, વધારે આવક, શત્રુઓથી નિર્ભયતા આદિ કેટલાક લાભો એવા છે કે જે કુસ્તીમાં કોઈને પછાડવા કરતાં ઓછા મહત્વની નથી. સાધનાથી ભલે કોઈ વિશેષ પ્રયોજન પ્રારબ્ધવશાત્ પૂરું ન પણ થાય તો પણ કોઈને કોઈ પ્રકારે સાધનાના પરિશ્રમ કરતાં વધારે લાભ અવશ્ય મળે છે જ.

આત્મા પોતે અનેક રિદ્ધિ સિદ્ધિદા કેન્દ્ર છે. જે શક્તિઓ પરમાત્મામાં છે તે જ એના અમર યુવરાજ જેવા આત્મામાં છે. પરંતુ જેમ રાખ છવાવાથી અંગારા મંદ થાય છે, તેમ આંતરિક મલિનતાને લીધે આત્મતેજ કુંઠિત થઈ જાય છે. ગાયત્રીની સાધનાથી મલિનતાનો એ પડદો દૂર થઈ જાય છે અને રાખ ઉડાડી નાખવાથી જેવી રીતે દેવતા પ્રજ્વલિત સ્વરૂપમાં નજરે પડવા લાગે છે, તેવી જ રીતે સાધનાથી આત્મા પણ પોતાની રિદ્ધિ-સિદ્ધિ સાથે જ બ્રહ્મતેજથી પ્રગટ થાય છે. યોગીઓને જે લાભ અનેક કઠણ તપસ્યાને અંતે પ્રાપ્ત થાય છે, તે લાભ ગાયત્રીના ઉપાસકને અલ્પ પ્રયાસથી પ્રાપ્ત થાય છે.

ગાયત્રી ઉપાસનાનો આવો પ્રભાવ આ યુગમાં પણ સમયે સમયે અનુભવવામાં આવે છે. છેલ્લાં પચાસેક વર્ષો દરમિયાન હજારો માણસો આ ઉપાસનાને કારણે આશ્ચર્યજનક સફળતાઓ મેળવી ચૂક્યા છે અને પોતાના જીવનને એમણે ખૂબ ઉચ્ચ અને સાર્વજનિક રીતે કલ્યાણકારક તથા પરોપકારી બનાવ્યું છે. એમની એ ઉપાસનાની સફળતાને લીધે અનેકોએ પ્રેરણા પણ પ્રાપ્ત કરી છે. ગાયત્રી સાધનામાં આત્મોન્નતિનો ઉચ્ચ ગુણ એટલો બધો છે કે તેનાથી કલ્યાણ અને જીવનસુધાર સિવાય અન્ય કોઈ અનિષ્ટની શક્યતા જ નથી.

પ્રાચીનકાળમાં મહર્ષિઓએ મોટી મોટી તપસ્યાઓ અને યોગસાધના કરીને અણિમા, મહિમા આદિ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી હતી. એમની ચમત્કારિક શક્તિઓનાં વર્ણનોથી આપણા ઇતિહાસ પુરાણો ભરેલાં પડ્યાં છે. તે તપસ્યા અને યોગસાધના ગાયત્રીના આધારે જ કરવામાં આવતી હતી. આજે પણ અનેક એવા મહાત્માઓ જીવે છે જેમની પાસે દૈવીશક્તિ અને સિદ્ધિઓનો ભંડાર છે. એમનું ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

કહેવું છે કે, ગાયત્રીથી ચડિયાતો એવો યોગમાર્ગમાં સુગમતાપૂર્વક સફળતા મેળવવાનો બીજો કોઈ રસ્તો નથી. સિદ્ધ પુરુષો ઉપરાંત સૂર્યવંશી અને ચંદ્રવંશી સાહુ ચક્રવર્તી રાજાઓ પણ ગાયત્રીના ઉપાસક હતા. બ્રાહ્મણ લોકો ગાયત્રીની બ્રહ્મશક્તિના બળે જગદ્ગુરુ બન્યા હતા અને ક્ષત્રિયો ગાયત્રીના ભર્ગતેજથી ચક્રવર્તી શાસકો બન્યા હતા.

આ સનાતન સત્ય આજે પણ એટલું જ સત્ય છે. ગાયત્રી માતાનો શ્રદ્ધાપૂર્વક આશ્રય લેનાર મનુષ્ય કદી પણ નિરાશ થતો નથી.

સ્ત્રીઓનો ગાયત્રી-ઉપાસનાનો અધિકાર

ભારતવર્ષમાં પહેલેથી જ સ્ત્રીનું યોગ્ય માન રહ્યું છે અને પુરુષના કરતાં વધારે પવિત્ર માનવામાં આવી છે. સ્ત્રીઓને મોટે ભાગે 'દેવી'ના સંબોધનથી સંબોધિત કરવામાં આવે છે. તેમના નામની પાછળ 'દેવી' લગાડવામાં આવે છે. જેમકે શાંતિદેવી, ગંગાદેવી, દયાદેવી વગેરે. જેમ પુરુષો બી.એ., શાસ્ત્રી, સાહિત્યરત્ન આદિ પરીક્ષાઓ ઉત્તીર્ણ કરીને પોતાનાં નામ પાછળ એ પદવીઓ લખે છે તેવી જ રીતે કન્યાઓ પોતાના જન્મજાત, ઈશ્વરના આપેલા દૈવી ગુણો, દૈવી વિચારો અને દિવ્ય વિશેષતાઓને લીધે અલંકૃત થાય છે.

દેવતાઓ અને મહાપુરુષોની સાથે એમની અર્ધાંગિનીઓનાં નામ પણ જોડવામાં આવે છે. સીતારામ, રાઘેશ્યામ, ગૌરીશંકર, લક્ષ્મીનારાયણ, ઉમામહેશ, માયાબ્રહ્મ, સાવિત્રી-સત્યવાન આદિ નામોમાં નારીનું પહેલું અને નરનું બીજું સ્થાન છે. પવિત્રતા, દયા, કરુણા, સેવા, સહાનુભૂતિ, સ્નેહ, વાત્સલ્ય, ભક્તિભાવના આદિ ગુણોમાં નારીને નરના કરતાં બધા વિચારકોએ વધારે ચઢિયાતી માની છે.

આમ ધાર્મિક, આધ્યાત્મિક અને ઈશ્વરપ્રાપ્તિ સંબંધી કાર્યોમાં નારીનું બધે સ્વાગત કરવામાં આવ્યું છે અને તેની મહાનતાને અનુકૂળ તેની પ્રતિષ્ઠા પણ કરાઈ છે. વેદો પર દૃષ્ટિપાત કરવાથી સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે, વેદોના મંત્રદૃષ્ટા જેમ અનેક ઋષિમુનિઓ છે તેમ અનેક ઋષિકાઓ પણ છે. ઈશ્વરીય જ્ઞાન-વેદ મહાન આત્માવાળી વ્યક્તિઓ ઉપર પ્રકટ થયું હતું અને તેમણે એ મંત્રોને પ્રકટ કર્યા હતા. આ રીતે જેમના ઉપર વેદ પ્રકટ થયેલ તે મંત્રદૃષ્ટાઓને ઋષિ કહેવામાં આવે છે. ઋષિ કેવળ પુરુષો જ થયા નથી પરંતુ સ્ત્રીઓ પણ થઈ છે. ઈશ્વરે પુરુષોની જેમ સ્ત્રીઓના અંતઃકરણમાં પણ એ પ્રકારનું વેદજ્ઞાન પ્રકાશિત કર્યું છે, કેમ કે પ્રભુને મન તો બંનેય સંતાન સરખાં છે. મહાન, દયાળુ ન્યાયી અને નિષ્પક્ષ પ્રભુ નર અને નારી વચ્ચે ભેદ જ કેમ રાખે ?

ઋગ્વેદ ૧૦/૭૫ના બધા મંત્રોની ઋષિકાઓ સૂર્યા સાવિત્રી છે. શબ્દનો અર્થ નિરૂક્તમાં આ પ્રકારે કરવામાં આવ્યો છે. "ઋષિ દર્શનાત્ સ્તોમાન્ દદર્શતિ । ઋષયે મંત્ર દષ્ટારઃ ।" અર્થાત્ ઋષિઓ મંત્રોના દૃષ્ટા છે. એમનાં રહસ્યોને સમજીને પ્રચાર કરનારો 'ઋષિ' કહેવાય છે.

ઋગ્વેદની ઋષિકાઓની સૂચી બ્રહ્મદેવતાના રજમા અધ્યાયમાં આ મુજબ છે -

ઘોષા ગાંધા વિશ્વવારા અપાલોપનિષન્નિત્ ।
 બ્રહ્મજાયા જહુર્જાનામ આગસ્ત્યસ્ય સ્વસાદિતિ ॥૮૪॥
 ઈંદ્રાણી ચંદ્રમાતા ચ સરમા રોમસોર્વશી ।
 લોપામુદ્રા ચ નદ્યશ્ચ યમી નારી ચ શાશ્વતી ॥૮૫॥
 ક્ષીર્લક્ષ્મીઃ સાર્પરાણી વાકશ્રદ્ધા મેઘા ચ દક્ષિણા ।
 રાત્રિ સૂર્યા ચ સાવિત્રી બ્રહ્મવાદિન્ય ઈ રિતાઃ ॥૮૬॥

અર્થાત્-ઘોષા, ગાંધા, વિશ્વવારા, અપાલાં, ઉપનિષદ્ જહુ, અદિતિ, ઈંદ્રાણી, સરમા, રોમશા, ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ભૂમિકા

ગાયત્રી એક એવી દૈવી શક્તિ છે, જેની સાથે સંબંધ સ્થાપીને મનુષ્ય પોતાના જીવન-વિકાસમાં ખૂબ મદદ મેળવી શકે છે. પરમાત્માની અનેક શક્તિઓ છે. એ બધી જ શક્તિઓનાં કાર્યો અને ગુણો જુદાં જુદાં છે. એ તમામ શક્તિઓમાં ગાયત્રીનું સ્થાન ખૂબ ઊંચું છે. આ ગાયત્રી શક્તિ મનુષ્યમાં સદ્બુદ્ધિ પ્રેરે છે. ગાયત્રીની સાથે આત્મ- સંબંધ બાંધનાર મનુષ્યમાં નિરંતર એક એવો સૂક્ષ્મ અને ચેતન વિદ્યુતપ્રવાહ વહેવા લાગે છે, જે મુખ્યત્વે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અંતઃકરણને પ્રભાવિત કરે છે. બૌદ્ધિક ક્ષેત્રના અનેક કુવિચારો, અસત્ સંકલ્પો તેમજ પતન કરાવનારા દુર્ગુણોનો અંધકાર ગાયત્રીરૂપી દૈવી પ્રકાશના ઉદયથી દૂર થઈ જાય છે. જેમ જેમ એ સ્વર્ગીય પ્રકાશ વધે છે તેમ તેમ એ અંધકાર સમૂળગો નષ્ટ થતો જાય છે.

માનવ મનને વ્યવસ્થિત, સ્વસ્થ, સતોગુણી અને સમતોલ બનાવવામાં ગાયત્રી અચૂક રીતે ચમત્કારી પ્રભાવ ઉત્પન્ન કરે છે અને એ પણ નક્કી જ છે કે જે મનુષ્યની મનોભૂમિ જેટલા અંશે સુવિકસિત હોય તેટલા અંશે તે સુખી રહેવાનો. કારણ કે વિચારો દ્વારા જ મનુષ્યને કાર્ય કરવાની પ્રેરણા મળે છે અને કાર્યોનાં જ પરિણામો સુખ-દુઃખ તરીકે મનુષ્ય ભોગવતો હોય છે. જેના વિચારો ઉત્તમ છે તે ઉત્તમ જ કાર્ય કરશે અને જેનાં કાર્ય ઉત્તમ હશે તેનાં ચરણોમાં સુખ-શાંતિ આપમેળે જ નમતાં આવશે.

ગાયત્રીઉપાસના દ્વારા સાધકોને મોટા મોટા લાભ મળે છે. અમારી સલાહ અને અમારા માર્ગદર્શન હેઠળ આજ સુધી અનેક મનુષ્યોએ ગાયત્રીઉપાસના કરી છે અને એ લોકોને લૌકિક અને આત્મિક એવા અનેક પ્રકારના આશ્ચર્યજનક લાભ થયેલા અમે અમારી આંખે જોયા છે. આનું કારણ એ જ છે કે આ ઉપાસનાથી એમને દૈવી વરદાન તરીકે સદ્બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના પ્રકાશથી મનુષ્યને દીનહીન, દુઃખી, દરિદ્ર, કુમાર્ગામી અને ચિંતાતુર બનાવી રાખનારી દુર્બળતાઓ, ગૂંચવણો અને કઠણાઈઓ દૂર થવાના માર્ગો આપમેળે જ મળતા થાય છે. જે પ્રકાશનો પ્રભાવ અંધકાર ગણાય છે, તે અંધકાર કોઈ સ્વતંત્ર વસ્તુ છે જ નહિ. ખરેખર તો સદ્બુદ્ધિ-સદ્જ્ઞાનનો અભાવ એનું નામ જ દુઃખ છે, બાકી પરમાત્માની આ પુણ્યમય સૃષ્ટિમાં દુઃખનો એક પણ કણ ક્યાંય નથી. પરમાત્મા પોતે સત્-ચિત્-આનંદસ્વરૂપ છે અને તેની સૃષ્ટિ પણ એવી જ છે. મનુષ્ય ફક્ત પોતાની આંતરિક દુર્બળતા અને સદ્જ્ઞાનના અભાવને કારણે જ દુઃખી રહે છે. નહિ તો દેવને દુર્લભ મનુષ્યશરીર અને 'સ્વર્ગાદપિ ગરીયસી' ધરતી માતા ઉપર દુઃખનું કોઈ કારણ નથી. અહીં તો સર્વથા આનંદ જ છે.

સદ્જ્ઞાનની ઉપાસનાનું નામ જ ગાયત્રીસાધના છે. જે લોકો આ સાધનાના સાધક છે, એમને આત્મિક અને સાંસારિક સુખોની તૃષ્ણા કદી રહેતી જ નથી, એવો અમારો દઢ વિશ્વાસ અને લાંબા સમયનો અનુભવ છે. આ પુસ્તકમાંની ચર્ચાઓ વિષે કોઈ સ્પષ્ટતા કે સહકારની જરૂર જણાય તો જવાબી પત્ર લખીને અમને પૂછાવી શકાય છે.

ગાયત્રી અંગેની શાસ્ત્રીય ચર્ચા, ઋષિઓનો અનુભવ અને તેઓની રચનાઓ આ પુસ્તકના બીજા ભાગમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યાં છે. જિજ્ઞાસુ એનો પણ લાભ લે.

શ્રી શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજી

પં. શ્રી શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીનો

સંક્ષિપ્ત પરિચય

આજે સર્વત્ર અવિશ્વાસ, અનીતિ, ચૂસણનીતિ અને સ્વાર્થ ઈત્યાદિની બોલબાલા છે તથા વિશ્વભરમાં કોઈ ને કોઈ રીતે સંઘર્ષ, અશાંતિ, કલેશ અને દુઃખ જ જોવા- સાંભળવા મળે છે. એવા સમયમાં એક નવા અને યુગાનુસારી સંદેશાને આપીને પૂજ્ય શ્રી શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીને દૈવી યોજનાઓ જગતના દુઃખી અને માર્ગ ભૂલેલા લોકોને સાચો માર્ગ બતાવવા અને સાચા અર્થમાં સુખી કરવા મોકલ્યા. તેઓશ્રી આવ્યા ને પોતાનું યુગ કાર્ય એક દૃષ્ટિએ પૂર્ણ કરીને બીજી રીતે તે કાર્યને સંપૂર્ણ રીતે સફળ કરવા હિમાલયના સંપર્કમાં રહીને ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરવા માટે ચાલ્યા પણ ગયા હતા.

પોતાની ૪૦ વર્ષની ઉંમર સુધી પોતાના દિવ્ય ગુરુના આદેશ મુજબ કેવળ ઉગ્ર તપશ્ચર્યા જ તેઓ કરતાં રહ્યા. તેમની ૧૬ વર્ષની નાની ઉંમરમાં તેઓશ્રીને તેમના દિવ્ય ગુરુજીએ દર્શન દીધેલાં અને ગાયત્રી ઉપાસના કરવાનો આદેશ આપેલો. તેઓશ્રીની એ આજ્ઞા મુજબ પૂજ્ય આચાર્યજીએ સર્વ રસોનો ત્યાગ કરી કેવળ જવના લોટની ભાખરી અને કેવળ મોળી છાશ ઉપર રહીને સતત ૩૦ વર્ષ ગાયત્રીઉપાસના કરેલી. એ ઉપાસનાકાળ

દરમિયાન અનેક વાર તેઓશ્રીને તેમના દિવ્ય ગુરુજીનાં દર્શન થતાં ને તેમના તરફથી મળતી બધી જ આજ્ઞાઓનું પૂજ્ય આચાર્યજી પાલન કરતા. પૂજ્ય ગુરુજી ૬૦૦ વર્ષની ઉંમરના છે ને હિમાલય પ્રદેશમાં અજ્ઞાતરૂપે જ રહે છે. ગાયત્રી ઉપાસનાની સાથોસાથ એ દિવ્ય ગુરુએ પૂજ્ય આચાર્યજીને પ્રાચીન ભારતીય સમગ્ર વેદ સાહિત્યનું અનુશીલન અને પ્રકાશન કરવાની આજ્ઞા આપેલી તે મુજબ પૂજ્ય આચાર્યજીએ સમગ્ર વેદો, સર્વ ઉપનિષદો, સર્વ સ્મૃતિઓ, બ્રાહ્મણ-ગ્રંથો, ષટ્દર્શનો, ઈતિહાસ ગ્રંથો, બધાં પુરાણો અને અનેક તંત્ર-ગ્રંથો વગેરેનો અભ્યાસ કર્યો ને એકલે હાથે એ સંપૂર્ણ સાહિત્યનાં હિન્દી ભાષામાં ભાષ્યો કર્યાં. જીવનના થોડાં વર્ષોમાં એટલા સંપૂર્ણ ગ્રંથો કેવળ વાંચવા જ અતિ મુશ્કેલ ગણાય, એ સ્થિતિમાં ગ્રંથોનાં ભાષ્ય કરવાનું કાર્ય તો ખરેખર અલૌકિક જ ગણાય. તેઓશ્રીએ ચારે વેદો, ૧૦૮ ઉપનિષદો, બધી સ્મૃતિઓ, મુખ્ય બ્રાહ્મણ ગ્રંથો, બધાં પુરાણો, ષટ્દર્શનો તથા શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ઈત્યાદિ ગ્રંથોને સરળ હિન્દીમાં ઉતારીને તે ગ્રંથોને બધા લોકો માટે સુલભ અને સુગમ બનાવી ભારતીય સંસ્કૃતિ પર મોટો ઉપકાર કર્યો છે.

પૂજ્ય આચાર્યજીના દિવ્ય ગુરુનું નામ શ્રી સર્વેશ્વરનંદજી છે. પૂ. આચાર્યજીની ૧૬ વર્ષની નાની ઉંમરમાં જ્યારે તેઓશ્રીએ તેમને પ્રથમ વાર દર્શન આપ્યાં ત્યારની મન:સ્થિતિનું વર્ણન પૂજ્ય આચાર્યજીએ સ્વમુખે કહ્યું છે.

“એક ઓરડામાં એક દિવસ હું ગાયત્રીજપ કરતો હતો ત્યાં એકાએક મારી આસપાસ બધે તેજ ફેલાઈ ગયું. એ અલૌકિક તેજને જોઈને હું ગભરાઈ ગયો, મને ડર લાગ્યો, તેથી મેં ઊંઠીને બહાર દોડી જવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેમાં મને સફળતા મળી નહિ. મારાં અંગો જકડાઈ જ ગયાં ન હોય તેવો મેં અનુભવ કર્યો. છેવટે બૂમ પાડીને કોઈને બોલાવી એ સ્થિતિમાંથી મુક્તિ મેળવવાના હેતુએ બૂમ પાડવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ બૂમ જ પડાય નહિ. આવી સ્થિતિ થોડીવાર રહી. અંતે એ પ્રકાશપુંજમાં એક તેજસ્વી વૃદ્ધ પુરુષનાં દર્શન થયાં. આ પણ મારી ગભરામણમાં વધારો કરનાર જ દેશ્ય હતું. પણ એ સૌમ્ય મૂર્તિએ મને ઉદેશીને કહ્યું “ગભરાઈશ નહિ, હું તારો માર્ગદર્શક છું. તને તારા છેલ્લા ત્રણ ત્રણ જન્મોથી માર્ગદર્શન આપતો આવ્યો છું. તું એક દૈવી કાર્યને માટે પેદા થયો છે ને એ કાર્ય તારે પૂરું કરવાનું છે. આ જન્મે પણ તને સદા મારું માર્ગદર્શન મળતું રહેશે. આંખો બંધ કર, હું તને બતાવું.” એમ તેમના કહ્યા પછી આચાર્યજીએ આંખો બંધ કરતાં તેમને તેમના ત્રણ જન્મોનો ઈતિહાસ એક ચલચિત્રની જેમ દેખાડ્યો ને એ જન્મોની તપશ્ચર્યા વિષે પણ તેમની સ્મૃતિ તાજી થઈ. આમ દર્શન દઈને તથા ગાયત્રીઉપાસનાનો બોધ આપીને એ દિવ્યમૂર્તિ અદેશ્ય થઈ ગઈ અને પૂજ્ય આચાર્યજી તન, મન, ધનથી તે દિવ્ય પુરુષના સાચા શિષ્ય બની રહ્યા.

આ રીતે અનેક જન્મોથી જે મહાપુરુષ એક વિશિષ્ટ દૈવી કાર્ય માટે તપશ્ચર્યા કરી રહ્યા હતા તે મહાપુરુષ આગ્રા નજીકના આંવલખેડા ગામમાં પં. રૂપરામ શર્મા નામના એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણને ત્યાં જન્મેલા. તેઓશ્રીના પિતા પં. રૂપરામ શર્મા એક સારા વિદ્વાન, ભાગવત કથાકાર, સંસ્કારી બ્રાહ્મણ અને વિદ્વાનોના મિત્ર હતા. સ્વ. પંડિત મોતીલાલ નહેરુ તથા વિખ્યાત પંડિત સ્વ. મદનમોહન માલવિયાજી તેમના મિત્રો હતા. પૂજ્ય આચાર્યજીને યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર પંડિત મદનમોહન માલવિયાજીએ કરાવેલા. પંડિત રૂપરામ શર્મા એક બહુ મોટા જમીનદાર હતા. આમ પૂજ્ય આચાર્યજી એક શ્રીમંત અને સંસ્કારપૂર્ણ પરિવારમાં જન્મેલા.

૩૦ વર્ષની તપશ્ચર્યા (ગાયત્રી-મંત્રનાં ૨૪ મહાપુરુશ્વરણો માટેનો સમય) દરમિયાન ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાનના સિદ્ધાંતોને તેઓશ્રીએ અનેક રીતે ચકાસેલા અને તે પ્રમાણે જીવન જીવવાનો આગ્રહ રાખેલો. પોતે જીવનમાં જેનું આચરણ કર્યું ન હોય એવી કોઈ વાતનો ઉપદેશ તેઓએ કદી આપ્યો નથી. અર્થાત્ તેઓના ઉપદેશની વાતો તેમના જીવનમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવોની સાબિતીએ ચળાઈને પ્રગટી છે. આચરણ કરીને બતાવે તેનું નામ આચાર્ય. આ દષ્ટિએ પણ પૂજ્ય આચાર્યજી સાચા આચાર્ય છે. અન્ય અનેક અર્થોમાં તેઓનું આ નામ સાર્થક છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને ભારતીય તત્ત્વવિદ્યાના સિદ્ધાંતો અનુસાર જીવન જીવી કોઈ પણ વ્યક્તિ ઉચ્ચ જીવનનો આનંદ અને સ્વર્ગીય સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે એમ તેઓ માનતા. એ વાતનો દાખલો બેસાડવા તેઓશ્રી સંપૂર્ણ ત્યાગી અને સંયમી રહેવા છતાં - મહાન સંત અને યોગી હોવા છતાં, સંન્યાસી કે સાધુ સંતો જેવો વેશ તેમણે ધારણ કરેલો નહિ કે ગૃહસ્થાશ્રમનો ત્યાગ કરેલો નહિ અને સર્વ રીતે સામાન્ય ગૃહસ્થોના જેવો જ રહેવાનો આગ્રહ રાખેલો. સંપૂર્ણ ખાદીનાં ભારતીય કપડાં ને કેનવાસનાં પગરખાં તેમનો નિત્યનો પોશાક હતો. અન્ય લોકોને તેઓ પોતાનાથી જુદા છે એમ ન લાગે માટે કપાળમાં ચંદન કે ચાંદલો વગેરે જેવા સાધુતાનાં બાહ્ય ચિહ્નો તેમણે સદાયે દૂર રાખેલાં.

અનેક દિવ્ય સિદ્ધિઓને પ્રાપ્ત કરેલા મહાત્માઓના જીવન વિષે આપણે ઘણું ઘણું સાંભળીએ છીએ, પરંતુ આ મહાપુરુષ એવી અનેક અકલ્પ્ય અને અલૌકિક સિદ્ધિઓ અને યોગ્યતાઓથી પરિપૂર્ણ હોવા

છતાં તદ્દન સાદા અને નિરાભિમાની ગૃહસ્થ તરીકે રહેલા. યોગી, યતિ, મહાત્મા કે મહાપુરુષ હોવાનો દાવો તેમના તરફથી કદી થયેલો નહિ.

ભારતીય તત્ત્વવિદ્યાનું મનન, ચિંતન ને નિદિધ્યાસન કર્યા પછી તેઓશ્રીની દૃઢ માન્યતા હતી કે એ વિદ્યાના સિદ્ધાંતો જ વિશ્વને સાચી સુખશાંતિ આપી શકે એમ છે અને એ સિદ્ધાંતો દ્વારા જ વિશ્વમાં એક આદર્શ યુગનું-સ્વર્ગનું નિર્માણ કરી શકાય એમ છે. ભારતીય તત્ત્વવિદ્યાના સિદ્ધાંતોનું જે વિકૃત સ્વરૂપ આજે જોવા મળે છે તેને સાચા સ્વરૂપમાં મૂકવા માટે અને લોકોના મગજમાંથી અજ્ઞાનજન્ય ભ્રમો દૂર કરવા માટે તેઓશ્રીએ અથાક પ્રયત્નો કર્યા છે. આજના જીવનને ધ્યાનમાં રાખીને આજના અજ્ઞાનજન્ય જનમાનસને ગળે ઊતરે એ રીતે નવીન ને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાનના સિદ્ધાંતોને તેમણે સ્પષ્ટ કર્યા છે. આ દિશામાં તેઓશ્રીના પ્રયત્નો વિશેષ મહત્ત્વપૂર્ણ કહી શકાય.

જીવનમાં ત્યાગ અને પ્રેમ એમના જીવનના મહાન સિદ્ધાંતો હતા. આ બંને આદર્શો અને ભાવનાઓને તેઓશ્રીએ એ રીતે જીવનમાં ઉતાર્યા હતા કે ત્યાગ અને પ્રેમના તો તેમને અવતાર જ કહી શકાય. કોઈ પણ જાણીતી કે અજાણી વ્યક્તિ તેમના સંપર્કમાં આવતાં તેમનાથી આકર્ષિત થયા વિના રહી શકી નથી. તેઓશ્રીનું અંતર અત્યંત ક્રુણાર્દ છે. મહાપુરુષોની સાચી ઓળખ તો તેમના અંતરના વૈભવમાં જ રહેલી છે. કોઈનું પણ દુઃખ જોઈને તેઓ અતિશય ક્રુણાર્દ બની જાય ને તન, મન અને ધનથી તેનું દુઃખ દૂર કરવાનો તેઓ પ્રયત્ન કરે છે. આ રીતે લાખો માણસોને તેઓએ પોતાની અલૌકિક શક્તિઓ દ્વારા અનેક પ્રકારનાં કષ્ટો દૂર કરવામાં મદદ કરેલી ને આજે લાખો માણસો એવા છે કે જેઓ તેઓશ્રીના આજીવન ઋણી છે.

તેઓશ્રીના ત્યાગની બાબતમાં પણ એમ જ હતું. લાખોની પૈતૃકસંપત્તિ કેવળ લોકોપયોગી કાર્યોમાં ને યુગનિર્માણ પ્રવૃત્તિની પાછળ તેઓએ અર્પી દીધેલી. પોતાના પુસ્તકોના અધિકારો પણ વ્યક્તિગત ઉપયોગ માટે તેમણે રાખેલા નહિ. તેમના અંગત ઘરેણાં પણ આ રીતે જ અર્પી દીધેલાં. હિમાલય જતા પહેલાં તેઓશ્રીએ પોતાની ગણાતી સમગ્ર મિલકતનું જાહેર વિલ કર્યું હતું. તે અંગેનો તેઓશ્રીનો લેખ વાંચતા આ અંગે કદી કોઈ પણ મહાપુરુષે વિચાર્યું પણ ન હોય એવો તેમનો અભૂતપૂર્વ ત્યાગ જોઈ-જાણી શકાય છે. જનસંપર્કથી દૂર હિમાલય-નિવાસ પણ તેઓએ કેવળ વિશ્વકલ્યાણની ભાવનાથી જ અને ગુરુઆજ્ઞાથી અપનાવ્યો.

પૂજ્ય આચાર્યજીના જીવનનાં અનેક આકર્ષણો છે. તેઓ અનેક અલૌકિક અનેક અકલ્પ્ય સિદ્ધિઓને વરેલા સિદ્ધ તપસ્વી અને જ્ઞાની છે. તેઓ વિચારક હતા ને એ બધા કરતાં પણ વિશેષ આકર્ષક તો તેમનું એક માતા સરખું પ્રેમાળ ને ક્રુણાપૂર્ણ હૃદય છે. અન્ય કંઈ પણ કદાચ એમની પાસે ન હોય તો પણ એમની આ દૈવી સંપત્તિ-પ્રેમ છલોછલ હૃદય-તેમની મહાનતાને સિદ્ધ કરવા અને કોઈને પણ પોતાનું બનાવવા માટે પૂરતી હતી. એમની પાસે માતાની મમતા છે, પિતાનો મમતાભર્યો આગ્રહ છે અને એ દુર્લભ સંપત્તિથી જ તેઓ એક વિશાળ પરિવારનાં પરિજનોને સ્વેચ્છાએ વશ કરી શક્યા છે.

કેવળ વિશ્વકલ્યાણની ભાવના જેમની નસેનસમાં ઊભરાતી, એવા આ મહાન પુરુષનો મત છે કે વિશ્વનાં મોટા ભાગનાં દુઃખોનું મુખ્ય કારણ સદ્બુદ્ધિનો અભાવ છે. ગાયત્રીઉપાસનાનું સમર્થન કરતાં તેઓશ્રી કહે છે કે ગાયત્રીમંત્ર એ સદ્બુદ્ધિ માટેની ઈશ્વર પ્રત્યેની પ્રાર્થના છે. ગાયત્રીમંત્રનાં નાનો છે છતાં તેના ૨૪ અક્ષરોના ભાષ્યરૂપે જ સર્વ વેદો, રામાયણ, મહાભારત, શ્રીમદ્ ભાગવત અને અન્ય અનેક આર્ષગ્રંથોની રચના થઈ છે. કોઈ પણ આર્ષગ્રંથ એવો નથી, જેણે ગાયત્રીમંત્રનું ભાષ્ય ને કર્યું હોય; કોઈ પણ મહાપુરુષ એવો નથી જેણે ગાયત્રીમંત્ર અંગે વિચાર્યું ન હોય. તે મંત્રનાં અક્ષરે અક્ષરમાં જીવનને ધન્ય બનાવે એવો ઉપદેશ અને શક્તિઓ ભર્યા છે. ગાયત્રી વેદોની માતા છે અને ભારતીય સંસ્કૃતિ તથા ભારતીય તત્ત્વવિદ્યાનો સાર છે. આ માટે આજના યુગના લોકોને ગાયત્રીમંત્ર દ્વારા ઈશ્વરોપાસનાની ખાસ જરૂર છે. ભારતીય સંસ્કૃતિના પ્રાણરૂપ ગાયત્રીમંત્ર ઉપરાંત, ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાનની યજ્ઞભાવનાને પણ તેઓ મહત્ત્વપૂર્ણ ગણતા. ગાયત્રી માતા છે તો યજ્ઞ પિતા છે. આથી તેઓ ગાયત્રીયજ્ઞો કરવાની અને યજ્ઞની ઉદાત્ત ભાવના કેળવવાની જરૂરિયાત પર પુષ્કળ ભાર મૂકે છે.

વિશ્વમાં એક નવા આદર્શ યુગનું નિર્માણ થાય, એક સ્વસ્થ સમાજનું નિર્માણ થાય એ હેતુથી પૂજ્યશ્રીએ એક આદર્શ “યુગ નિર્માણ યોજના” તૈયાર કરેલી છે. વર્ષો સુધી એ મહાન યોજનાનો પ્રચાર અને પ્રસાર તેઓ કરતા રહ્યા. તેઓશ્રીના એ પ્રયત્નોના પરિણામે આ દેશમાં ને અન્યત્ર ગાયત્રી પરિવાર શાખાઓ અને યુગ નિર્માણ પરિવાર શાખાઓ સ્થપાયી છે. આ દેશમાં ને વિદેશોમાં પૂજ્ય આચાર્યજીના ૫૦ લાખથી વિશેષ સંખ્યામાં શિષ્યો છે. આ બધા શિષ્યોને તેઓ “અખંડ જ્યોતિ” તથા “યુગ નિર્માણ યોજના” નામનાં બે માસિકો દ્વારા નિયમિત માર્ગદર્શન આપતા. યુગ નિર્માણ યોજનાના અનુસંધાનમાં

ઉર્વશી, લોપામુદ્રા, યમી, શાશ્વતી, સૂર્યા, સાવિત્રી આદિ બ્રહ્મવાદિનીઓ છે.

ઋગ્વેદના ૧૦-૧૩૪, ૧૦-૩૯, ૧૦-૪૦, ૮-૯૧, ૧૦-૯૫, ૧૦-૧૦૭, ૧૦-૧૦૯, ૧૦-૧૫૪, ૧૦-૧૫૯, ૧૦-૧૮૯, ૫-૨૮, ૮-૯૧ આદિ સૂક્તોની મંત્રદષ્ટા આ ઋષિકાઓ છે.

એવાં અનેક પ્રમાણો મળે છે, જેનાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સ્ત્રીઓ પણ પુરુષોની માફક યજ્ઞો કરતી અને કરાવતી હતી. તેઓ યજ્ઞવિદ્યા અને બ્રહ્મવિદ્યામાં પારંગત હતી. કેટલીક નારીઓ તો આ સંબંધમાં પોતાના પિતાને તેમજ પતિને માર્ગદર્શન આપતી હતી.

તૈત્તિરીય બ્રાહ્મણમાં સોમ દ્વારા 'સીતા સાવિત્રી' ઋષિકાને ત્રણ વેદ આધ્યાનું વર્ણન વિસ્તારપૂર્વક આવે છે.

તં ત્રયો વેદા અન્ય સૃજયન્ત અથ હ સીતા સાવિત્રી સોમ રાજાન ચક્રમે તસ્યા ઉ હ ત્રીન્ વેદાન્ પ્રદદૌ ।

તૈત્તિરીય ૨/૩/૧૦

આ મંત્રમાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે, કેવી રીતે સોમે સીતા સાવિત્રીને પણ વેદ આપ્યા.

મનુની પુત્રી 'ઈડા'નું વર્ણન કરતી વખતે તૈત્તિરીય ૧-૧ ૪ માં એને 'યજ્ઞાનકાશિની' કહેવામાં આવે છે. યજ્ઞાનકાશિષનો અર્થ સાયજ્ઞ ચાર્યે 'યજ્ઞતત્વ - પ્રકાશન - સમર્થાઃ' કર્યો છે. ઈડાએ પોતાના પિતાને યજ્ઞ સંબંધી સલાહ આપતાં કહ્યું-

સાડબ્રવીદીડા મનુમ્ । તથા વાડહં તવાગ્નિમાધાસ્યામિ । યથા પ્રજયા પશુભિર્મિથુને જનિષ્યસે । પ્રત્યસ્મિલોકે સ્થાસ્યસિ । અમિ સુવર્ગલોકં જેષ્યસીતિ ।

તૈત્તિરીય બ્રા. ૧/૪

ઈડાએ મનુને કહ્યું-તમારા અગ્નિનું એવું સંવર્ધન કરીશ જેથી તમને પશુ, ભોગ, પ્રતિષ્ઠા અને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થાય.

પ્રાચીન સમયમાં ગૃહસ્થાશ્રમી સ્ત્રીઓ હતી અને બ્રહ્મપરાયણ સ્ત્રીઓ પણ હતી. એ બંને પોતપોતાના કાર્યક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતી હતી. ગૃહસ્થાશ્રમનું સંચાલન કરતી હતી. તેઓને 'સદ્યોવધૂ' કહેતા અને જે વેદાધ્યયન, બ્રહ્મઉપાસના આદિ પારમાર્થિક કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત રહેતી હતી તેમને 'બ્રહ્મવાદિની' કહેતા.

બ્રહ્મવાદિની અને સદ્યોવધૂનાં કાર્યો તો અલગ અલગ હતાં પણ એમનો મૌલિક ધર્માધિકારોમાં કંઈ અંતર ન હતું જુઓ -

દ્વિવિદ્યા સ્ત્રિયો બ્રહ્મવાદિન્યઃ સદ્યોવધ્વશ્ચ । તત્ર બ્રહ્મવાદિની નામુણ્યનામ્ । અગ્નીન્ધનં વેદાધ્યયન સ્વગૃહે ભિક્ષાચર્યા ચ । સદ્યોવધૂના તૂપસ્થિતે વિવાહકાલે વિદુપનયનં કૃત્વા વિવાહઃ કાર્ય ।

હરીત ધર્મસૂત્ર ૨૧/૨૦/૨૪

બ્રહ્મવાદિની અને સદ્યોવધૂ એ બે પ્રકારની સ્ત્રીઓ હોય છે. એમાંથી બ્રહ્મવાદિની યજ્ઞોપવીત, અગ્નિહોત્ર, વેદાધ્યયન તથા પોતાના ઘરમાં ભિક્ષા તૈયાર કરે છે. સદ્યોવધૂઓને યજ્ઞોપવીત આવશ્યક છે. તે વિવાહના સમયે આપવામાં આવે છે.

શતપથ બ્રાહ્મણમાં યાજ્ઞવલ્ક્ય ઋષિની ધર્મપત્ની મૈત્રેયીને બ્રહ્મવાદિની કહેવામાં આવી છે.

તયોર્હ મૈત્રેયી બ્રહ્મવાદિની બભૂવ ।

અર્થાત્ -- મૈત્રેયી બ્રહ્મવાદિની હતી. બ્રહ્મવાદિનીનો અર્થ બૃહદારણ્યક, ઉપનિષદ્નું ભાષ્ય કરતી વખતે શ્રી શંકરાચાર્યજીએ 'બ્રહ્મવાદનશીલા' એવો કર્યો છે. બ્રહ્મનો અર્થ છે-વેદ, બ્રહ્મવાદનશીલા એટલે વેદ પર પ્રવચન કરનારી.

જો બ્રહ્મનો અર્થ ઈશ્વર એવો કરવામાં આવે તો પણ વેદજ્ઞાન વગર બ્રાહ્મપ્રાપ્તિ થઈ શકતી

નથી. તેથી વેદને જાણનારો જ બ્રહ્મને જાણી શકે છે. જુઓ-
ના વેદ વિન્મનુતે તં બૃહન્તમ્ ।

- તૈત્તિરીય.

એતં વેદાનુવચનેન બ્રાહ્મણા વિવદિષન્તિ યજ્ઞેન તપસાડનાશકેન ।

-બૃહદારણ્યક ૪/૪/૨૨

જે રીતે પુરુષ બ્રહ્મચારી રહીને તપ, સ્વાધ્યાય અને યોગ દ્વારા બ્રહ્મને પ્રાપ્ત કરતા હતા, તે જ પ્રકારે સ્ત્રીઓ બ્રહ્મચારિણી રહીને નિર્વાહ પરમાર્થ પ્રાપ્ત કરતી હતી.

જૂના વખતમાં અનેક સુપ્રસિદ્ધ બ્રહ્મચારિણીઓ થઈ ગઈ છે, જેમની પ્રતિભા અને વિદ્વતાની ચારે બાજુ કીર્તિ ફેલાઈ હતી. મહાભારતમાં એવી અનેક બ્રહ્મચારિણીઓનું વર્ણન આવે છે.

ભારદ્વાજસ્ય ધુહિતા રુપેણ પ્રતિમા ભવિ ।

શ્ર તવતી નામ વિભોકુમારી બ્રહ્મચારિણી ।

મહાભારત શલ્ય પર્વ. ૪૮/૨

ભરદ્વાજને શ્રુતવતી નામની કન્યા હતી. તે બ્રહ્મચારિણી હતી. કુમારી સાથે જ બ્રહ્મચારિણી શબ્દ લગાડવાનું તાત્પર્ય એ છે કે તે અવિવાહિત અને વેદાધ્યયન કરનારી હતી.

અત્રૈવ બ્રાહ્મણી સિદ્ધ કૌમાર બ્રહ્મચારિણી ।

યોગયુક્તાદિવં માતા, તપઃસિદ્ધા તપસ્વિની ॥

મ.ભા. શલ્ય પર્વ ૫૪/૬

યોગસિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારી, કુમારાવસ્થાથી જ વેદાધ્યયન કરનારી તપસ્વિની, સિદ્ધા નામની બ્રાહ્મણી મુક્તિને પ્રાપ્ત થઈ.

બભૂવ શ્રીમતી રાજન્ શાંડિલ્યસ્ય મહાત્મનઃ ।

સુવા ધૃતવ્રતા સાધ્વી નિયતા બ્રહ્મચારિણી ॥

સાધુ તપ્સ્વા તપો ધોરે દુશ્જરં સ્ત્રીજનેન્ હ ।

ગતા સ્વર્ગ મહાભાગા દેવબ્રાહ્મણ પૂજિતા ॥

મહા. શલ્ય ૫૪/૯

મહાત્મા શાંડિલ્યની પુત્રી 'શ્રીમતી' હતી. તેણે વ્રતો ધારણ કર્યાં હતાં. તે વેદાધ્યયનમાં નિરંતર પ્રવૃત્ત રહેતી. અત્યંત કઠણ તપ કરીને તે દેવી બ્રાહ્મણોથી પૂજાઈ અને સ્વર્ગમાં ગઈ.

અત્રસિદ્ધા શિવા નામ બ્રાહ્મણો વેદપારગા ।

અધીત્ય સકલાન્ વેદાન્ લેમેડસંદેહમક્ષયમ્ ॥

મહા. ઉદ્યોગ પર્વ ૧૦૯/૧૮

શિવા નામની બ્રાહ્મણી વેદમાં પારંગત હતી, તેણે બધા વેદોનો અભ્યાસ કરીને મોક્ષ મેળવ્યો હતો.

મહાભારતના શાંતિપર્વના અધ્યાય ૩૨૦માં 'સુલભા' નામની બ્રહ્મવાદિની સંન્યાસિનીનું વર્ણન છે. તેણે રાજા જનકની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કર્યો હતો. એ જ અધ્યાયના ૮૨માં શ્લોકમાં સુલભાએ પોતાનો નિશ્ચય બતાવતાં કહ્યું છે કે-

પ્રધાનો નામ રાજર્ષિ વ્યક્ત તે શ્રોત્રમાગતઃ ।

કુલે તસ્ય સમુત્પન્નાં સુલભાં નામ વિદ્ધિ મામ્ ॥

સાહ તસ્મિન્ કુલે જાતા ભર્તર્યસતિ મદ્ધિધે ।

વિનીતા મોક્ષધર્મૈષુ ધરામ્યેકં મુનિવ્રતમ્ ॥

મહા. શાંતિ પર્વ ૩૨૦/૮૨

હું પવિત્ર ક્ષત્રિય કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી સુલભા છું. મને અનુરૂપ પતિ ન મળવાથી મેં ગુરુઓ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

પાસે શાસ્ત્ર ભણીને સંન્યાસ ગ્રહણ કર્યો છે.

પાંડવ પત્ની દ્રોપદીની વિદ્વતાનું વર્ણન કરતાં આચાર્ય શ્રી આનંદતીર્થ(માધવાચાર્ય)જીએ 'મહાભારત નિર્ણય'માં લખ્યું છે કે -

વેદાશ્ચપુત્રમસ્ત્રીભિઃ કૃષ્ણાઘાભિરિહાખિલાઃ ।

અર્થાત્ - ઉત્તમ સ્ત્રીઓએ કૃષ્ણા (દ્રોપદી) વગેરેની માફક વેદ ભણવો જોઈએ.

તેભ્યો દધાર કન્યે દ્વૈ, વયુનાં ધારિણી સ્વધા ।

ઉભે તે બ્રહ્મવાદિન્યૌ, જ્ઞાનવિજ્ઞાન પારગે ॥

શ્રીમદ્ ભાગવત ૪/૧/૬૪

'સ્વધાને બે પુત્રીઓ થઈ, જેમના નામ વયુનો અને ધારિણી હતાં. તે બંનેય જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનમાં પૂર્ણ, પારંગત અને બ્રહ્મવાદિની હતી.'

વિષ્ણુ પુરાણ ૧/૧૦ અને ૧૮/૧૮માં તેમજ માર્કંડેય પુરાણ અ. પર માં આ જ પ્રકારે બ્રહ્મવાદિનીઓ (વેદ અને બ્રહ્મનો ઉપદેશ કરનારીઓ)નાં વર્ણન છે.

સતત મૂર્તિમંતશ્ચ વેદશ્ચત્વાર એવ ય ।

સન્તિ યસ્યાશ્ચ જિહ્વાગ્રે યા ય વેદવતી સ્મૃતા ॥

બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણ પ્રકૃતિ ૧૪ ખંડ ૬૫

અને ચારે વેદો કંઠસ્થ હતા, તેથી તેને વેદવતી કહેતા.

આ પ્રમાણે નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારિણી અને બ્રહ્મવાદિની સ્ત્રીઓ અગણિત હતી. એ ઉપરાંત ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરનારી કન્યાઓ દીર્ઘકાળ સુધી બ્રહ્મચારિણી રહીને વેદશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પછી વિવાહ કરતી હતી તેથી જ તેમનાં સંતાનો ઉજ્જવળ નક્ષત્રી જેવા યશસ્વી, પુરુષાર્થી અને કીર્તિમાન થતાં હતાં. ધર્મગ્રંથોનો સ્પષ્ટ આદેશ છે કે, કન્યાએ બ્રહ્મચારિણી રહ્યા પછી જ વિવાહ કરવો.

બ્રહ્મચર્યેણ કન્યા યુવાન વિન્દ્યે પતિમ્ ।

અથર્વ. ૧૧/૬/૧૮

અર્થાત્ - કન્યા બ્રહ્મચર્યનું અનુષ્ઠાન કરીને તે દ્વારા યોગ્ય પતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

કેવળ અવિવાહિત રહેવાને જ બ્રહ્મચર્ય નથી કહેવાતું. જે સંયમપૂર્વક વેદની પ્રાપ્તિમાં નિરત રહે છે, તે બ્રહ્મચારી છે. જુઓ-

સ્વરોતિ યદા વેદં, ચરેદદ વેદબ્રતાની ય ।

બ્રહ્મચારી ભવતાવદ ઉર્વ્વસ્નાતો ગૃહી ભવેત્ ॥

-દક્ષસ્મૃતિ

અર્થાત્ - પુરુષ જ્યારે વેદને અર્થસહિત ભણે છે અને એના પ્રતો ગ્રહણ કરે છે, ત્યારે બ્રહ્મચારી કહેવાય છે. ત્યાર પછી તે વિદ્વાન બનીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરે છે.

અથર્વવેદ ૧૧/૭/૭૧ની વ્યાખ્યા કરતાં સાયણાચાર્યે લખ્યું છે.

'બ્રહ્મચર્યેણ બ્રહ્મ વેદઃ તદધ્યયનાર્થનાચર્યમ્ ।'

અર્થાત્ - વેદનો અર્થ બ્રહ્મચર્ય છે. આ સૂત્રના પ્રથમ મંત્રની વ્યાખ્યા કરતાં સાયણાચાર્યે લખ્યું છે કે -

'બ્રહ્મણિ વેદોત્ય કેડધ્યેતવ્યે વાયરિતું શીલસ્ય તથોક્તઃ ।'

અર્થાત્ - બ્રહ્મચારી તે છે, કે જે વેદના અધ્યયનમાં વિશેષરૂપે નિમગ્ન રહે છે.

મહર્ષિ ગાગ્યાયણાચાર્યે પ્રણવવાદમાં કહ્યું છે -

ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

‘બ્રહ્મચારિણા ચ બ્રહ્મચારિણીભિઃ સહ વિવાહઃ પ્રશસ્યો ભવતિ ।’

અર્થાત્ - બ્રહ્મચારીઓનો વિવાહ બ્રહ્મચારિણીઓ સાથે થાય એ જ ઉચિત છે, કેમ કે જ્ઞાન અને વિદ્યા વગેરેની દૃષ્ટિએ બંને સમાન હોય તો જ તે સંતુષ્ટ અને સુખી રહી શકે છે. મહાભારતમાં પણ આ વાતને પુષ્ટિ આપવામાં આવે છે.

યયોરેવ સમં વિતં યયોરેવ સમં શ્રુમ્ ।

તયોર્મેત્રી વિવાહશ્ચ ન તુ પુષ્ટવિપુષ્ટયાઃ ॥

મહાભારત ૧/૧૩૧/૧૦

જેમનાં સમૃદ્ધિ તથા જ્ઞાન સમાન છે, તેમનામાં મિત્રતા અને વિવાહ ઉચિત છે, ન્યૂનાધિકમાં નહીં.

ઋગ્વેદ ૧/૧/૫ નું ભાષ્ય કરતાં મહર્ષિ દયાનંદે લખ્યું છે-

યા કન્યા યાવચ્ચતુર્વિંશતિ વષમાયુસ્તાવદ્ બ્રહ્મચર્યેણ જિતેન્દ્રિય તથા સાંયોપાંગ વેદવિદ્યા અધીયતે તાઃ મનુષ્યજાતિભૂષિકા ભવન્તિ ।

અર્થાત્ - જે કન્યાઓ ૧૪ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્યપૂર્વક સાંગોપાંગ વેદવિદ્યાઓ ભણે છે તેઓ મનુષ્ય જાતિને શોભિત કરે છે.

ઋગ્વેદ ૫/૬૨/૧૧ ના ભાષ્યમાં મહર્ષિએ લખ્યું છે-

બ્રહ્મચારિણી પ્રસિદ્ધકીર્તિ સત્પુરુષં સુશીલ શુભગુણરુપસમન્વિતં પ્રીતિમન્તં પતિ

ગ્રહીતુમિચ્છેત્ તથૈવ બ્રહ્મચાર્યાપિ સ્વસદશીમેવ બ્રહ્મચારિણીસ્ત્રિયં ગ્રહણીયાત્ ।

અર્થાત્ - બ્રહ્મચારિણી સ્ત્રી કીર્તિમાન, સુશીલ, સત્પુરુષ, ગુણવાન, રૂપવાન અને પ્રેમી સ્વભાવના પતિની ઇચ્છા કરે, તે જ રીતે બ્રહ્મચારી પણ પોતાના સમાન બ્રહ્મચારિણી (વેદ અને ઈશ્વરની જ્ઞાતા) સ્ત્રીને ગ્રહણ કરે.

જ્યારે વિદ્યાધ્યયન કરવાની કન્યાઓને પુરુષોના જેટલી જ સગવડ હતી ત્યારે આ દેશની નારીઓ ગાર્ગી અને મૈત્રેયી જેવી વિદુષી થતી હતી. યાજ્ઞવલ્ક્ય જેવા ઋષિને એક સ્ત્રીએ પરાજિત કર્યા હતા અને તેમણે ચિઢાઈને ધમકી આપતાં કહ્યું હતું કે વધારે પ્રશ્ન ન પૂછો નહીં તો તમારું અકલ્યાણ થશે.

આ જ રીતે શ્રી શંકરાચાર્યને ભારતીદેવી સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવો પડ્યો હતો. એ ભારતીદેવીએ શંકરાચાર્ય સાથે એવો અદ્ભુત શાસ્ત્રાર્થ કર્યો હતો કે મોટા-મોટા વિદ્વાન પણ અચંબો પામ્યા હતા. એમના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવા માટે શંકરાચાર્યને નિરુત્તર થઈને એક માસની મુદત માંગવી પડી હતી. શંકર દિગ્વિજયમાં ભારતીદેવી વિષે લખ્યું છે-

સર્વાણિ શાસ્ત્રાણિ ષડંવેદાન્, કાવ્યદિકાન્ વેત્તિ પર ચ સર્વમ્ ।

તન્નાસ્તિ નો વેત્તિ યદત્ર બાલા, તસ્માદભૃચ્ચિત્રપદં જનાનામ્ ॥

-શંકર દિગ્વિજય ૩/૧૬

ભારતદેવી સર્વ શાસ્ત્ર તથા અંગો સહિત સર્વ વેદો અને કાવ્યોને જાણતી હતી. એનાથી વધે એવી શ્રેષ્ઠ અને વિદ્વાન સ્ત્રી બીજી કોઈ ન હતી.

આજે જેમ સ્ત્રીઓને શાસ્ત્રાધ્યયન કરવાની મનાઈ કરવામાં આવે છે, તેમ એ સમયમાં એવો પ્રતિબંધ હોય તો યાજ્ઞવલ્ક્ય અને શંકરાચાર્ય સાથે ટક્કર લેનારી સ્ત્રીઓ કેવી રીતે થઈ હોય ? પ્રાચીનકાળમાં અધ્યયનની નરનારીઓને બધાંને સરખી છૂટ હતી.

સ્ત્રીઓને યજ્ઞની બ્રહ્મા બનાવ્યાના અને આચાર્ય બનાવ્યાનાં પ્રમાણો મોજૂદ છે. ઋગ્વેદમાં નારીને સંબોધન કરીને કહેવામાં આવ્યું છે કે, તું ઉત્તમ આચરણ દ્વારા ‘બ્રહ્મા’ નું પદ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

અર્થઃ પશ્યસ્વ મોપરિ સન્તરા પાદકૌ હર ।
માતે કશપ્લકૌ દશન્ સ્ત્રી હિ બ્રહ્મા વિભૂવિથ ॥

-ઋગ્વેદ ૮/૩૩

અર્થાત્ - હે નારી ! તું નીચું જોઈને ચાલ. નાહક આસપાસની વસ્તુઓ અને વ્યક્તિઓને જોયા ન કર. તારા પગને સાવધાની તથા સત્યતાથી મૂક. વસ્ત્રો એ પ્રકારે પહેર કે જેથી લજ્જા સચવાય. આ રીતનું ઉચિત પાલન કરવાથી તું જરૂર બ્રહ્માની પદવી પામવા માટે યોગ્ય બનીશ. હવે એ જોવાનું છે કે બ્રહ્માનું પદ કેટલું ઊંચું છે અને તે કેવી યોગ્યતાવાળા માણસને પ્રાપ્ત થાય છે.

બ્રહ્મ વા ઋત્વીજામ્મિષકતમઃ ।

-શતપથ ૧/૭/૪/૧૯

અર્થાત્ - બ્રહ્મા ઋત્વિજોની ત્રુટિઓને દૂર કરનારા હોવાથી તે બધા પુરોહિતોથી ઊંચા છે. તસ્યાદો બ્રહ્મનિષ્ઠઃ સ્યાત્ તં બ્રાહ્મણ કુર્વીત ।

-ગોપથ ઉત્તરાર્ધ ૧/૩

અર્થાત્ - જે સર્વથી વધારે બ્રહ્મનિષ્ઠ (પરમેશ્વર અને વેદોનો જ્ઞાતા હોય) તેને બ્રહ્મા બનાવવો જોઈએ.

અથ કેન બ્રહ્મત્વં ક્રિયતે ઈતિ ત્રટયા વિદ્યયેતિ ।

-ઐતરેય ૫/૩૩

જ્ઞાન, કર્મ, ઉપાસના એ ત્રણે વિદ્યાઓના પ્રતિપાદક વેદોનો પૂર્ણ જ્ઞાનથી મનુષ્ય બ્રહ્મા થઈ શકે છે.

અથ કેન બ્રહ્મત્વં ક્રિયતે ઈત્યનયા ।
ત્રટયા વિદ્યયેતિ હ બરુયત્ ॥

-શતપથ ૧૧/૫/૮૭

વેદોનો પૂર્ણ જ્ઞાન (વિવિધ વિદ્યા)થી જ મનુષ્ય બ્રહ્માના પદને યોગ્ય થાય છે.

વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં કેટલાંક સ્થળોએ એવા એવા ઉલ્લેખ છે, જેનાથી જણાય છે કે, વેદનું અધ્યયન અધ્યાપન પણ સ્ત્રીઓનું કાર્યક્ષેત્ર હતું. જુઓ-

‘ઈડગ્ય’ ૩/૩/૨૧ના મહાભારતમાં લખ્યું છે કે -

ઉત્પેત્યાધીયતેડસ્યા ઉપાધ્યાયા । ઉપાધ્યાયા

અર્થાત્ જેમની પાસે આવીને કન્યાઓ વેદનો એક ભાગ તથા વેદાંગોનું અધ્યયન કરે, તે ઉપાધ્યાયી અથવા ઉપાધ્યાયા કહેવાય છે.

મનુએ પણ ઉપાધ્યાયનાં લક્ષણો આ જ બતાવ્યાં છે-

એકદેશ તુ વેદાંગાન્યપિ વા પુનઃ ।

યોડધ્યાપતિ ભૃત્યર્થમ્ ઉપાધ્યાયઃ સ ઉચ્યતે ॥

-૨/૧૪૧

જે વેદનો એક ભાગ તથા વેદાંગોને ભણાવે છે, તેને ઉપાધ્યાય કહેવામાં આવે છે. વળી જુઓ-

આચાર્યાદ્દણત્વમ્ ચ ।

-અષ્ટાધ્યાયી ૪/૩/૨/૪૨

આ સૂત્ર પર સિદ્ધાન્ત કૌમુદીમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે-
ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

आचार्यस्य स्त्री आचार्यानी पुयोगे इत्येव आचार्या स्वयं व्याख्यात्री ।

जे स्त्री वेदो पर प्रवचन करनारी छे, तेने आचार्या कहे छे. आचार्यानां लक्षणो मनुअे आ प्रकारे बताव्यां छे.

उपनीय तु यः शिष्य वेदमध्यापयेद् द्विजः ।
संकल्पं सरहस्यं य तमाचार्यं प्रयक्षते ॥

२/१४०

जे शिष्यने यज्ञोपवीत संस्कार करीने कल्पसहित अने रहस्यसहित वेद भण्णावे छे, तेने आचार्य कहे छे.

स्वर्गीय महाभयोपाध्याय पं. शिवदत्त शर्मा सिद्धांत कौमुदीनुं संपादन करती वषते आ संबंधमां महत्त्वपूर्णा टिप्पणी आपतां लभ्युं छे के आथी स्त्रीओनो वेद भण्णवानो अधिकार विदित थाय छे.

उपर जण्णावेलां प्रमाणो जेया पछी वांचको विचार करे के स्त्रीओने गायत्रीनो अधिकार नथी-अेम कहेवुं केटवुं उचित छे ?

स्त्रीओने शुं वेदनो अधिकार नथी ?

गायत्री मंत्रनो स्त्रीओने अधिकार छे के नथी ? अे कोई स्वतंत्र प्रश्न नथी. अेवो जुदो विधिनिषेध छे ज नहि के स्त्रीओने गायत्रीनो जप करवो के नही. अे प्रश्न अे माटे उकाववामां आव्यो छे के-कहेवाय छे के स्त्रीओने वेदनो अधिकार नथी, केम के गायत्री पण वेदमंत्र छे, तेथी बीज मंत्रोनी माइक अेनुं उच्यारण करवानो अधिकार पण स्त्रीओने होवो जेईअे.

स्त्रीओने वेदाधिकारी न थवानो प्रतिबंध वेदोमां नथी. अेवा केटलाय मंत्रो छे, जेनुं स्त्रीओ द्वारा ज उच्यारण थाय छे. अे मंत्रोमां स्त्रीखिगनी क्रियाओ छे, जेथी स्पष्ट थाय छे के, स्त्रीओ मारइत ज अे प्रयोगो थवा जेईअे जुओ -

उदसौ सूर्यो अगाद् उदयं मामको भगः अहं ।
तद्विद् बला पधिमभ्य साक्षि विधा सहि ॥
अहं केतुरहं भूर्धाहमुत्रा विवायनी ।
ममेदनुकृतं पातः सेह नाया उपायरेय ॥
मम पुत्रा शत्रुरुष्टोडये मे द्रुहिता विराट ।
उताहमस्मि सं जया पत्यौ मे श्लोक उत्तमः ॥ -

ऋग्वेद १०/१५८/२/३

अर्थ - सूर्योदयनी साथे साथे मारुं सौभाग्य वधे, हुं पतिदेवने प्राप्त करुं, विरोधीओने पराजित करनारी अने सहनशील बनूं. हुं तेजस्विनी अने प्रभावशाली वक्ता बनूं. पतिदेव मारी ईच्छा, ज्ञान अने कर्मने अनुकूल कार्यो करे. मारा पुत्र अंदरना अने बहारना शत्रुओनो नाश करे. मारी पुत्रीओ पोताना सद्गुणोने लीधे प्रकाशवान थाय. हुं मारां कार्योथी पतिदेवना यशने उज्ज्वल बनावुं.

त्र्यंबकं यजामहे सुगन्धि पतिवैदनम् ।
उर्वारुकमिव बन्धनादितौ मुक्षीय मामतः ॥

- यजु. २/६०

अर्थात् - अमे कुमारिकाओ उत्तम पति प्राप्त करावनारा परमात्मानुं स्मरण करीने यज्ञ करीअे जे अमने आ पितृकुलथी तो अलग पाडे, परंतु पतिकुलथी कही वियोग न करावे. गायत्री महाविज्ञान - भाग-१

आशा सान्तं सौमनसं प्रजां सौभाग्यं रयिम् ।
अग्निरनुव्रता भूत्वा सन्नत्ने सुकृतायकम् ॥

-अथर्व. १४/२/५२

वधू कહે છે, હું યજ્ઞાદિ શુભ અનુષ્ઠાનો કરવા માટે શુભ વસ્ત્રો પહેરું છું. સદા સૌભાગ્ય, આનંદ, ધન તથા સંતાનની કામના કરતી સદા પ્રસન્ન રહીશ.

વેદોડપવિત્તરસિ વેદસે ત્વા વેદો મે વિન્દ વિદેય ધરુતવન્ત કુલાનયિનં રાસ્યસ્પોષં સહસ્ત્રિણમ્
। વેદો વાજંદદાતુ મે વેદો વીર દદ ત મે ।

-કારક સંહિતા ૫/૪/૨૩

આપ વેદ છો, બધા શ્રેષ્ઠ ગુણો અને ઐશ્વર્ય આપનારા છો. જ્ઞાનલાભને માટે તમને સારી રીતે પ્રાપ્ત કરું. વેદ મને તેજસ્વી કુળને ઉત્તમ બનાવવાવાળું અને ઐશ્વર્ય વધારવાનું જ્ઞાન આપો. વેદ મને શ્રેષ્ઠ વીર સંતાનો આપો.

વિવાહને સમયે વર-વધૂ બંને એકસાથે મંત્રોચ્ચારણ કરે છે.

સમજજન્તુ વિશ્વેદેવા સમાપો હૃદયાનિ નૌ સંમાતરિશ્વા સંધાતા સમુદ્રેષ્ટી દધાતુ નૌ ।

ઋગ્વેદ ૧૦/૮૫/૪૭

અર્થાત્ - બધા વિદ્વાન લોકો એ જાણી લો કે અમારા બંનેનાં હૃદયો પાણીની જેમ પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક મળી રહ્યાં છે વિશ્વનિયંતા પરમાત્મા તથા વિદુષી દેવીઓ અમારા બંનેના પ્રેમને સ્થિર બનાવવામાં મદદ કરે.

સ્ત્રીઓએ વેદમંત્રોનું ઉચ્ચારણ કર્યાનાં અસંખ્ય ઉદાહરણો મોજૂદ છે. શતપથ બ્રાહ્મણ ૧૪/૧૪/૧૬માં પત્ની દ્વારા યજુર્વેદના ૩૩/૨૭ મંત્ર 'તષ્ટ્ર મંતસ્વા સયેમ' આ મંત્રનું પત્ની દ્વારા ઉચ્ચારણ કરાવવાનું વિધાન છે. શતપથના ૧/૮/૨/૨/૧ તથા ૧/૮/૨/૨૨, ૨૩માં સ્ત્રીઓ દ્વારા યજુર્વેદના ૨૩/૨૩/૨૫, ૨૭, ૨૮ મંત્રો બોલવાનો આદેશ છે.

તૈત્તિરીય સંહિતાના ૧/૧/૧૦ 'સુપ્રજસસ્વતી વયમ્' આદિ મંત્રો સ્ત્રીને મુખે બોલાવવાનો આદેશ છે.

આશ્વલાયન ગૃહસૂત્ર ૧/૧/૮ ના 'પાણિ ગૃહ્યાદિગત્યા'માં પણ આ પ્રકારે યજમાનની ગેરહાજરીમાં તેની પત્ની, પુત્ર અથવા કન્યાને યજ્ઞ કરવાનો આદેશ છે.

કાઠક ગૃહસૂત્ર ૩/૧/૩૦ તેમજ ૨૭/૩માં સ્ત્રીઓને માટે વેદાધ્યયન મંત્રોચ્ચારણ તેમજ વૈદિક કર્મકાંડ કરવાનું પ્રતિપાદન છે. લોગાક્ષિ ગૃહસૂત્રની ૨૫મી કંડિકામાં પણ એવાં જ પ્રમાણો છે.

પારસ્કર ગૃહસૂત્ર ૧/૫/૧, ૨ મુજબ વિવાહ વખતે કન્યા લાજાહોમના મંત્રો પોતે બોલે છે, સૂર્યદર્શનના સમયે પણ તે યજુર્વેદના ૩૬/૨૪ મંત્ર 'તચ્યક્ષુર્દેવ હિતં.....' નું પોતે જ ઉચ્ચારણ કરે છે. વિવાહ વખતે 'સમજજન' કરતી વખતે વરવધૂ બંને સાથે-સાથે 'અયેનો 'સમજજયતિ.....' એ ઋગ્વેદ ૧૦/૮૫/૪૮નો મંત્ર બોલે છે.

તાડય બ્રાહ્મણ ૫/૬/૮ યજ્ઞમાં સ્ત્રીઓને વીણા લઈને સામવેદનું ગાન કરવાનો આદેશ છે તથા ૫/૬/૧૫માં સ્ત્રીઓને કળશ ઉપાડીને વેદગાન કરતાં કરતાં પરિક્રમા કરવાનું વિધાન છે.

ઐતરેય ૫/૨/૨૦ માં કુમારી ગંધર્વ ગૃહતાનું ઉપાખ્યાન છે, જેમાં કન્યાના યજ્ઞ અને વેદાધિકારનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે.

કાત્યાયન શ્રૌત સૂત્ર ૧ / ૧ / ૭ તથા ૪ / ૧ / ૨ ૨ તથા ૧૦/૧૩ તથા ૬/૬/૩ તથા ૨૬/૪/૧૩ તથા ૩/૧/૨૮ તથા ૨૬/૭/૧ તથા ૨૦/૬/૧૨, ૧૩ આદિમાં એવો સ્પષ્ટ આદેશ છે કે અમુક વેદમંત્રોનું ઉચ્ચારણ સ્ત્રીએ કરવું.

ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

લાટયાયન શ્રૌતસૂત્રતા પત્ની માટે સસ્વર સામવેદના મંત્રોમાં ગાયનનું વિધાન છે.

શાંખાયન શ્રૌતસૂત્રના ૧/૧૨/૧૩ માં તથા આશ્વલાયન શ્રૌતસૂત્ર ૧/૧૧/૧માં આજ પ્રકારના વેદમંત્રોચ્ચારણના આદેશ છે. મંત્ર બ્રાહ્મણના ૧/૨/૩માં કન્યા દ્વારા વેદમંત્રના ઉચ્ચારણની આજ્ઞા છે.

નીચેના મંત્રોમાં વધૂને વેદ પરાયણ થવાને માટે કેટલો સુંદર આદેશ આપવામાં આવ્યો છે.
બ્રહ્મ પર યુજ્યતાં બ્રહ્મ પૂર્વ બ્રહ્માન્તતો મધ્યતો બ્રહ્મ સર્વતઃ અનાવ્યાધાં દેવ પુરાં પ્રપદં
શિવા સ્વોના પતિલોકે વિરાજ ।

અથર્વ ૧૪/૧૪/૬૪

હે વધુ ! તારી આગળ, પાછળ, મધ્યમાં તથા અંતે સર્વત્ર વેદવિષયક જ્ઞાન રહે. વેદજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરીને તે મુજબ તું તારું જીવન બનાવ. મંગલમયી સુખદાયિની અને સ્વસ્થ થઈને પતિના ઘરમાં વિરાજ અને પોતના સદ્ગુણોથી પ્રકાશવાન થા.

કુલાયિની ધરુણવતી પુરન્ધિ સ્યોમે સીદ સદને પૃથિવ્યાઃ । અભિત્વા રુદ્રા વસવો ગૃણન્તુ
ઈમા બ્રહ્મ પીપિહિ સૌમગાય અશ્વિતાધ્વર્ય સાદયત ભિહિત્વા ।

યજુ . ૧૪/૨

હે સ્ત્રી ! તું કુલવતી, ઘી આદિ પૌષ્ટિક પદાર્થોના ઉચિત ઉપયોગ કરનારી, તેજસ્વિની, બુદ્ધિમતી. સત્કર્મ કરનારી થઈને સુખપૂર્વક રહે. તું એવી ગુણવતી અને વિદુષી થા કે રૂદ્ર અને વસુ પણ તારી પ્રશંસા કરે. સૌભાગ્યની પ્રાપ્તિ માટે આ વેદમંત્રોના અમૃતનું વારંવાર ઉત્તમ પ્રકારે પાન કર. વિદ્વાનો તને શિક્ષણ આપીને આ પ્રકારની ઉચ્ચ સ્થિતિ પર પ્રતિષ્ઠા કરે.

એ બધા જાણે છે કે, વેદમંત્રો વગર યજ્ઞ થતો નથી અને યજ્ઞમાં પતિપત્ની ઉભયને સમ્મિલિત રહેવું આવશ્યક છે. શ્રી રામચન્દ્રે સીતાની ગેરહાજરીમાં સોનાની પ્રતિમા રાખીને યજ્ઞ કર્યો હતો. બ્રહ્માજીને પણ સાવિત્રીની ગેરહાજરીમાં બીજી પત્નીની વરણી કરવી પડી હતી, કેમ કે યજ્ઞની પૂર્તિને માટે પત્નીની હાજરી હોવી જોઈએ. જો સ્ત્રી યજ્ઞ કરતી હોય તો એને વેદાધિકાર નથી એવી વાત જ કેમ થઈ શકે ? જુઓ -

યજ્ઞો વા એષ યોડપજ્નીકઃ ।

-તૈત્તિરીય સં. ૨/૨/૨/૬

અર્થાત્ - પત્ની વગર યજ્ઞ થઈ શકતો નથી.

અથો અર્ધો વા એષઆત્મનઃ યત્પત્ની ।

તૈત્તિરીય સં. ૩/૩/૩/૫

અર્થાત્ - પત્ની પતિની અર્ધાંગિની છે. તેથી એના વિનાનો યજ્ઞ અપૂર્ણ છે.

યા દામ્યતિ સમનસા સુનુત આત ધાવતઃ દેવાસો નિત્યયાડશિરા ॥

-ઋગ્વેદ ૮/૩૧/૫૧

હે વિદ્વાનો ! જે પતિપત્ની એકચિત્ત થઈને યજ્ઞ કરે છે અને ઈશ્વરની ઉપાસના કરે છે તે સદા સુખી રહે છે.

વિત્વા તતસ્ત્રે મિયુના અવસ્યવઃ યદ્દ ગવ્યન્તા દ્વાજના સમૂહસિ ।

-ઋગ્વેદ ૨/૧૮/૬

હે પરમાત્મન્ ! તારે નિમિત્તે જ યજ્ઞમાનો પત્ની સાથે યજ્ઞ કરે છે એ લોકોને તું સ્વર્ગપ્રાપ્તિ કરાવે છે, તેથી તેઓ સાથે મળીને યજ્ઞ કરે છે.

अग्निहोत्रस्य शुश्रुषा सन्ध्योपासमेव य ।
कार्यं पत्न्या प्रतिदिनं बहिकर्म य नैत्यिकम् ॥

- स्मृति रत्न.

पत्नी प्रतिदिन अग्निहोत्र, संध्या उपासना, बहिवैश्वदेव आदि नित्य कर्म करे.
જો પુરુષ ન હોય તો સ્ત્રીને એકલીને પણ યજ્ઞ કરવાનો અધિકાર છે. જુઓ-
હોમે કર્તાર: સ્વસ્થાસંભવં પત્યાદય: ।

-ગદાધરાચાર્ય

હોમ કરવામાં પહેલું સ્વયં યજમાનનું સ્થાન છે. તે ન હોય તો પત્ની પુત્ર આદિએ તે કરવો.
પત્ની કુમાર: પુત્રી વા શિષ્યો વાડપિ યથાક્રમમ્ ।
પૂર્વપૂર્વસ્ય આભાવે વિદ્વાધ્યાદુત્તરોતર: ॥

-પ્રયોગ રત્નસ્મૃતિ

યજમાન: પ્રધાન: સ્યાત્ પત્ની પુત્રશ્ચ કન્કા ।
ઋત્વિક્ શિષ્યો ગુરુભ્રાતા ભાગિનેય સુતાપતિ: ॥

- સ્મૃત્યર્થસાર

ઉપરના બે શ્લોકોનો ભાવાર્થ એવો છે કે, જો યજમાન હવનને ટાણે કંઈક કારણસર
ગેરહાજર હોય તો એની પત્ની, પુત્ર, કન્યા, શિષ્ય, ગુરુ, ભાણેજ કે જમાઈ આદિએ તે કરી લેવો.
આહરપ્યુત્તમસ્ત્રીણામ્ અધિકારં તું વૈદિકે ।
યથોર્વશી યમી ચૈવ શચ્યાઘાશ્ચ તથાડપરા: ॥

-વ્યોમ સંહિતા

શ્રેષ્ઠ સ્ત્રીઓને વેદનું અધ્યયન તથા વૈદિક કર્મકાંડ કરવાનો અધિકાર છે, જેમ ઉર્વશી, યમી
શચી આદિ ઋષિકાઓએ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

अग्निहोत्रस्य शुश्रुषा सन्ध्योपासनमेव य ।

-સ્મૃતિ રત્ન (કુલ્લુ ભટ્ટ)

આ શ્લોકમાં સ્ત્રીઓના યજ્ઞોપવીત અને સંયોપાસનાનું પ્રત્યક્ષ વિધાન છે.

या स्त्री ભર્વા વિયુક્તાપિ સ્નાયારે સંયુતા શુભા ।

સા ચ મન્ત્રાન્ પ્રગૃહણાતુ સ ભર્તી તદનુજાય ॥

- ભવિષ્ય પુરાણ ઉ પ. ૪/૧૩/૬૨, ૬૩

ઉત્તમ આચરણવાળી વિધવા સ્ત્રીએ વેદમંત્રો ગ્રહણ કરવા અને સઘવા સ્ત્રીએ પોતાના
પતિની અનુમતિથી મંત્રોને ગ્રહણ કરવા.

यथाधिकार: શ્રૌતેષુ તે ષિતા કર્મ સુશ્રુત: ।

એવહેવાનુમ્ન્યસ્વ બ્રહ્માણ બ્રહ્મવાદિતામ્ ॥

-યમસ્મૃતિ

જેવી રીતે સ્ત્રીઓને વેદોનાં કર્મોનો અધિકાર છે, તેવો જ બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનો પણ
તેમને અધિકાર છે.

કાત્યાયની ચ મૈત્રેયી ગાર્ગી વાયકનવી તથા ।

એવમાહ્ય વિદુબ્રહ્મ તસ્માત્ સ્ત્રી બ્રહ્મવિદ્ ભવેતુ ॥

- વામીય માધ્યમ્

ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

જેમ કાત્યાયની, મૈત્રેયી, વાયકનવી, ગાર્ગી આદિ સ્ત્રીઓ બ્રહ્મ (વેદ અને ઈશ્વર)ને જાણનારી હતી તેવી જ બધી સ્ત્રીઓએ બનવું જોઈએ.

વાલ્મીકિ રામાયણમાં કૌશલ્યા, કૈકેયી, સીતા, તારા આદિ નારીઓ દ્વારા વેદમંત્રોનું ઉચ્ચારણ, અગ્નિહોત્ર, સંધ્યોપાસનાનું વર્ણન આવે છે.

સંધ્યાકાલે મનઃશ્યામ ધ્રુ ગમેષ્યતિ જાનકી ।

નદી યેમાં શુભ કલાં સધ્યાર્થ વરવર્ણિનો ॥

- વા. રા. ૫૪/૧૫/૪૮

સંધ્યાકાળના સમયે સીતા આ ઉત્તમ જળવાળી નદીના તટ પર સંધ્યા કરવા માટે અવશ્ય આવશે.

વેદેહો શોકસન્તપ્તા હુતાશનમુપગામ્ ।

-વાલ્મીકિ રા. સુંદર ૪૩/૨૩

અર્થાત્ - ત્યારે શોકસંતપ્ત સીતાજીએ હવન કર્યો.

તદા સુમન્ત્રં મંત્રાણા કૈકેયી પ્રત્યુવાચ હ ।

ત્યારે વેદમંત્રોને જાણવાવાળી કૈકેયીએ સુમંત્રને કહ્યું.

સા કૌમવસના હૃષ્ટા, નિત્યં વ્રતપરાયણા ।

અર્ગિન જુહોતિ સ્મ તદા મન્ત્રવિત્કૃકમંગલા ॥

-વા. રામાયણ ૨/૨૦/૧૫

વેદમંત્રોને જાણનારી, વ્રતપરાયણ, પ્રસન્નમુખ, સુવેશી કૌશલ્યા મંગલપૂર્વક અગ્નિહોત્ર કરી રહી હતી.

તતઃ સ્વસ્ત્યયન કૃત્વા યન્ત્રવિદ્દં વિજયૈષિણી ॥

-વા. રામાયણ ૪/૧૬/૧૨

ત્યારે મંત્રોને જાણનારી તારાએ પોતાના પતિ વાલીના વિજય માટે સ્વસ્તિવાચનના મંત્રોનો પાઠ કરીને અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કર્યો.

ગાયત્રીમંત્રના અધિકારના સંબંધમાં તો ઋષિઓએ બીજા પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે. નીચેનાં બે સ્મૃતિ પ્રમાણો જુઓ. આમાં સ્ત્રીઓને માટે ગાયત્રીની ઉપાસનાનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે.

પુરા કલ્પેષુ નારીણાં મૌજ્જવન્ધનમિષ્યત ।

અધ્યાપનં ચ વેદાનાં સાવિત્રીવાચનં તથા ॥

-યમસ્મૃતિ

પ્રાચીન સમયમાં સ્ત્રીઓને મૌજ્જવન્ધન, વેદોનો અભ્યાસ તથા ગાયત્રીનો ઉપદેશ ઈષ્ટ હતો. મનસા ભર્તુ રભિચારે ચિરાત્રં યાવક ક્ષોરોદનં ભુંજનાડધશયીત ઉર્ધ્વ ત્રિરાત્રાદપ્સુ નિમગ્નાયાઃ સાવિત્રિષ્ટ શતેન સિરોભિઃ જુહુયાત્ પૂતા ભવતીતિ વિજાયતે ।

-વારિષ્ઠ સ્મૃતિ ૨૯/૭

જો સ્ત્રીના મનમાં પતિ પ્રત્યે દુર્ભાવ આવે તો એ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા સાથે ૧૦૮ મંત્ર ગાયત્રીના જપ કરવાથી તે પવિત્ર થઈ જાય છે.

આટલાં આટલાં પ્રમાણો છતાં પણ એવું કહેવાય કે સ્ત્રીઓને ગાયત્રીનો અધિકાર નથી તો તેને દુરાગ્રહ અથવા કુસંસ્કાર જ માનવો જોઈએ.

નારી પર પ્રતિબંધ અને લાંછન શા માટે ?

ગાયત્રી ઉપાસનાનો અર્થ છે ઈશ્વરને માતા માનીને તેના ખોળામાં બેસવું. જગતના જેટલા સંબંધો છે, જેટલી સગાઈઓ છે તે બધામાં માતાની સગાઈ વધારે પ્રેમપૂર્ણ અને અધિક ઘનિષ્ટ છે. પ્રભુને જે દષ્ટિએ આપણે જોઈએ છીએ, તે ભાવના મુજબ તે આપણને જવાબ આપે છે. જો જીવ ઈશ્વરના ખોળામાં માતૃભાવનાથી બેસે છે, તો જરૂર ત્યારથી વાત્સલ્યપૂર્ણ જવાબ વાળે છે.

સ્નેહ, વાત્સલ્ય, કરુણા, દયા, મમતા, ઉદારતા, કોમલતા આદિ તત્ત્વો પુરુષના કરતાં નારીમાં વિશેષ પ્રમાણમાં હોય છે. બ્રહ્મનું અડધું વામાંગ, બ્રાહ્મીતત્ત્વ અધિક કોમળ, આકર્ષક અને જલદી દ્રવનારું હોય છે. તેથી અનાદિકાળથી ઋષિલોકો ઈશ્વરની ઉપાસના માતૃભાવે કરતા આવ્યા છે અને તેમણે ભારતીય ધર્માવલંબીને એ સુખસાધ્ય, સરલ અને શીઘ્ર સફળ થનારી સાધના પ્રણાલીને અપનાવવાનો આદેશ આપ્યો છે. ગાયત્રી ઉપાસના એ પ્રત્યેક ભારતીયનું ધાર્મિક નિત્યકર્મ છે. કોઈ પણ પ્રકારનું સંધ્યાવંદન કરવામાં આવે, તેમાં ગાયત્રીનું હોવું આવશ્યક છે. ખાસ પ્રકારનાં લૌકિક કે પારલૌકિક પ્રયોજનને માટે વિશેષ રૂપમાં ગાયત્રીની ઉપાસના કરવામાં આવે છે. પરંતુ એટલું ન થઈ શકતું હોય તો, નિત્યકર્મની સાધના તો દૈનિક કર્તવ્ય છે. તેને ન કરવાથી ધાર્મિક કર્તવ્યો ન કરવાનું પાપ લાગે છે.

પુત્ર અને પુત્રી બંને માતાનાં પ્રાણપ્રિય સંતાનો છે. ઈશ્વરને નર અને નારી બંને પ્યારાં છે. કોઈના તરફ ન્યાયી માતા પિતા ભેદભાવ રાખતાં નથી કે આ પુત્ર છે ને આ પુત્રી છે. ઈશ્વરે ધાર્મિક કર્તવ્યો અને આત્મકલ્યાણની સાધનાની નર અને નારી એ બંને માટે ગોઠવણ કરી છે. એ સમતા, ન્યાય અને નિષ્પક્ષતાની દષ્ટિએ ઉચિત છે. તર્ક અને પ્રમાણોથી સિદ્ધ જ છે. આ સીધાસાદા સત્યમાં વિઘ્ન નાખવું અસંગત જ ગણાય.

મનુષ્યની સમજણ ભારે વિચિત્ર છે. તેમાં કદી કદી એવી વાતો ઘૂસી જાય છે જે સર્વથા અનુચિત અને અનાવશ્યક હોય છે. પ્રાચીનકાળમાં નારી જાતિનું યોગ્ય સન્માન હતું. પછી એક સમય એવો પણ આવ્યો જ્યારે સ્ત્રી જાતિને સામૂહિક રૂપમાં ધિક્કારવા યોગ્ય પતિત, ત્યાજ્ય, પાતકી, અનધિકારિણી અને ઘૃણિત ઠરાવવામાં આવી. એ વિચારધારાએ નારીના મનુષ્યોચિત અધિકારો પર આક્રમણ કર્યું અને પુરુષની શ્રેષ્ઠતા અને સગવડનું પોષણ કરવા માટે અનેક પ્રતિબંધ મૂકીને તેને શક્તિહીન, સાહસહીન, વિદ્યાહીન બનાવીને એટલી નિર્બળ બનાવી દીધી કે તે બિચારીને સમાજને માટે ઉપયોગી થઈ પડવાનું તો આધું જ રહ્યું, પણ આત્મરક્ષાને માટે પણ તે બીજાઓની આશ્રિત થઈ ગઈ. આજે ભારતની નારી પાળેલાં પશુ-પક્ષીઓ જેવી સ્થિતિમાં આવી પડી છે. એનું કારણ પેલી ઊલટી સમજ છે, જે મધ્યકાળની સામંતશાહીમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે. પ્રાચીન સમયમાં ભારતીય નારી પુરુષ સમોવડી હતી. રથનાં પૈડાં ઠીક હોવાથી સમાજની ગાડી ઉત્તમ રીતે ચાલતી હતી. પણ આજે તો એક પૈડું ક્ષત:વિક્ષત થઈ જવાથી બીજું પૈડું પણ લથડી ગયું છે. અયોગ્ય નારીસમાજનો ભાર પુરુષોને ખેંચવો પડે છે. એ અવ્યવસ્થાથી આપણા દેશ અને જાતિને કેટલી ક્ષતિ પહોંચી છે, તેથી કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે.

મધ્યકાલીન અંધકારયુગની કેટલીય વિચિત્રતાઓને સુધારવાને માટે વિવેકશીલ અને દૂરદર્શી મહાપુરુષો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે એ આનંદની વાત છે. સુજ્ઞ પુરુષો એવો વિચાર કરવા લાગ્યા છે. મધ્યકાલીન સંકીર્ણતાની લોઢાની સાંકળથી સ્ત્રીને છોડાવવામાં ન આવે તો આપણા રાષ્ટ્રને તેનું પ્રાચીન ગૌરવ કદી પણ ફરી પ્રાપ્ત થશે નહીં. પ્રાચીન સમયમાં સ્ત્રીઓની જેવી સ્થિતિ હતી તે સ્થિતિએ તેમને પાછી પહોંચાડવાથી આપણું અડધું અંગ વિકસિત થશે અને ત્યારે જ આપણો સર્વાંગી

વિકાસ થઈ શકશે. આ શુભ પ્રયત્નમાં મધ્યકાલીન કુસંસ્કારો અને રૂઢિઓનું અંધાનુકરણ કરવું એને જ ધર્મ માની બેસનારી વિચારધારાને હવે કોઈ પણ પ્રકારે અટકાવી દેવી જોઈએ.

ઈશ્વરભક્તિ, ગાયત્રીની ઉપાસના જેવી બાબતમાં પણ એવું કહેવામાં આવે છે કે, સ્ત્રીઓને એનો અધિકાર નથી. એ માટે કેટલાંક પુસ્તકોના દાખલાઓ ટાંકવામાં આવે છે કે, સ્ત્રીઓએ વેદમંત્રો બોલવા નહીં. કેમ કે ગાયત્રી પણ વેદમંત્ર છે, તેથી સ્ત્રીઓએ એને અપનાવવો નહીં. આ પ્રમાણે સામે અમારો કશો વિરોધ નથી. કારણ એક સમયમાં ભારત એવી માન્યતામાંથી પસાર થયું હતું. એક જમાનામાં યુરોપમાં તો એમ માનવામાં આવતું કે ઘાસપાંદડાંની જેમ સ્ત્રીઓમાં પણ આત્મા નથી અને આ બાબતમાં અહીં પણ આને મળતી જ માન્યતા બાંધી લેવામાં આવી હતી. એમ કહેવાતું હતું કે-

નિરિદ્રિયાહ્યમન્ત્રાશ્ચ સ્ત્રયોડનૃતમિતિ સ્થિતિઃ ।

અર્થાત્ - સ્ત્રીઓને ઈન્દ્રિયો હોતી નથી. તે મંત્રથી રહિત અસત્ય સ્વરૂપિણી અને ધૃષ્ટિત છે. સ્ત્રીને ઢોર, ગમાર, શુદ્ર અને પશુની માફક મારવાને યોગ્ય ઠરાવનાર વિચારકોનું કહેવું હતું કે-

પુશ્ચલ્યાશ્ચલચિત્તાશ્ચ નિઃસ્નેહા ય સ્વભાવતઃ ।

રક્ષિતા તત્ર તોડવીહ ભર્તૃશ્ચેતા વિકુર્વતે ॥

અર્થાત્ - સ્ત્રીઓને સ્વભાવે જ વ્યભિચારિણી, ચંચલ ચિત્તની અને પ્રેમશૂન્ય હોય છે, એમની બહુ જ હોશિયારીથી સંભાળ રાખવી જોઈએ.

વિશ્વાસપાત્રં ન કિમસ્તિ નારી । દ્વારં કિમેક નરકસ્ય નારી ॥

વિજ્ઞાન્મહા વિજ્ઞમોડસ્તિ કો વા । નાર્યાઃ પિશાચ્યા ન ચ વંચિતો યઃ ।

પ્રશ્ન - વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય કોણ નથી ? ઉત્તર - નારી.

પ્રશ્ન - નરકનું એક માત્ર દ્વાર કયું ? ઉત્તર - નારી.

પ્રશ્ન - બુદ્ધિમાન કોણ છે ? ઉત્તર - જે નારીરૂપી પિશાચિણીથી ઠગાય નહીં તે.

જ્યારે સ્ત્રીઓના સંબંધમાં આવી માન્યતાઓ ફેલાવવામાં આવી હોય ત્યારે તેમને વેદશાસ્ત્રોથી, ધર્મકર્તવ્યોથી જ્ઞાન-ઉપાર્જનથી વંચિત રાખવાનો પ્રતિબંધ મૂક્યો હોય એ નવાઈની વાત નથી. આ પ્રકારના બીજા પણ અનેક પ્રતિબંધસૂચક શ્લોકો જોવામાં આવે છે.

સ્ત્રીસૂદ્રદ્વિજબન્ધૂનાં ત્રયી ન શ્રુતિ ગોચરા । - ભાગવત

અર્થાત્ - સ્ત્રીઓ, શૂદ્રો અને નીચ બ્રાહ્મણોને વેદ સાંભળવાનો અધિકાર નથી.

અમન્ત્રિકા તુ કાર્યેયં સ્ત્રીણામાવૃદ્ધશેષતઃ ।

સંસ્કારાર્થ શરીરસ્ય યથાકાલે યથાકમમ્ ॥

- મનુ. ૨/૨૬

અર્થાત્ - સ્ત્રીઓના જાતકર્માદિ બધા સંસ્કારો વેદમંત્રો વિના જ કરવા જોઈએ.

‘નન્વેવં સતિ સ્ત્રીશૂદ્રસહિતાઃ સર્વે વેદાધિકારિણીઃ ।’

- સાયણ

સ્ત્રી અને શૂદ્રોને વેદનો અધિકાર નથી.

“વેદેડનધિકારાત્ ।”

- શંકરાચાર્ય

સ્ત્રીઓ વેદની અધિકારિણી નથી.

‘અધ્યયનરહિતયા સ્ત્રિયા તદનુષ્ટનમશક્યત્વાત્ તસ્માત્ પુંસ એવોપસ્થાનાદિકમ્ ।’

- માધવાચાર્ય

સ્ત્રી અધ્યયનરહિતા હોવાને કારણે મંત્રોચ્ચારણ કરી શકતી નથી તેથી પુરુષે મંત્રપાઠ કરવો.

‘સ્ત્રીશૂદ્રૌ નાધીયતામ્ ।’

સ્ત્રી અને શૂદ્રોએ વેદ ભણવા નહીં.

ન વૈ કન્યા ન યુવતિઃ ।

કન્યાએ કે સ્ત્રીએ પણ ન ભણવા.

આ રીતે સ્ત્રીઓને ધર્મજ્ઞાન, ઈશ્વર-ઉપાસના અને આત્મકલ્યાણથી રોકનારા પ્રતિબંધોને કેટલાક ભોળા મનુષ્યો ‘સનાતન’ માની લે અને એનું સમર્થન કરવા માંડે છે. એવા લોકોએ જાણવું જોઈએ કે, પ્રાચીન સાહિત્યમાં આવો પ્રતિબંધ ક્યાંયે નથી. પરંતુ એમાં તો બધે સ્ત્રીઓની મહાનતાનું વર્ણન છે અને તેને પણ પુરુષોના જેટલા જ સર્વ ધાર્મિક અધિકારો હતા. આ પ્રતિબંધો તો સમય સુધી કેટલીક વ્યક્તિઓની ઘેલછાયુક્ત પ્રવૃત્તિનું પ્રમાણ માત્ર છે. એવા લોકોએ ધર્મગ્રન્થોમાં જ્યાં ત્યાં આવા બેહૂદા શ્લોકો ઘૂસાડી દઈને પોતાની પ્રવૃત્તિને ઋષિપ્રણિત હોવાનું સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

ભગવાન મનુએ નારી જાતિની મહાનતાનો મુક્તકંઠે સ્વીકાર કરતાં લખ્યું છે કે -

પ્રજનાર્થ મહાભાગાઃ પૂજાહર્લા ગૃહદીપ્તયઃ ।

સ્ત્રિયઃ શ્રિયશ્ચ ગહેષુ ન વિશેષોઽસ્તિ કશ્ચન ॥

-મનુ. ૯/૨૬

યત્પય ધર્મકાર્યાણિ શુશ્રુરુપા રતિરુત્તામ ।

દારાધીનસ્તથા સ્વર્ગઃ પિતૃણામાન્મરશ્ચ હ ॥

-મનુ. ૯/૨૮

યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજયન્તે રમન્તે તત્ર, દેવતાઃ ।

યત્રૈતાસ્તુ ન પૂજયન્તે સર્વાસ્તત્રાફલા ક્રિયાઃ ॥

- મનુ. ૨/૫

અર્થાત્ - સ્ત્રીઓ પૂજાને યોગ્ય છે, મહાભાગ છે, ઘરની દીપ્તિ છે. કલ્યાણકારિણી છે, ધર્મકાર્યોની સહાયિકા છે. સ્વર્ગ સ્ત્રીઓને અધીન જ છે. જ્યાં સ્ત્રીઓની પૂજા થાય છે, ત્યાં દેવતા નિવાસ કરે છે અને જ્યાં એમનો તિરસ્કાર થાય છે, ત્યાં સર્વ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ થઈ જાય છે.

જે મનુ ભગવાનની શ્રદ્ધા નારી જાતિ પ્રત્યે આટલી ઉચ્ચ કોટિની હતી, તેમના જ ગ્રંથોમાં કેટલેક સ્થળે સ્ત્રીઓની પેટ ભરીને નિંદા અને એમની ધાર્મિક સુવિધાનો નિષેધ છે. મનુ જેવાં મહાપુરુષ આવી પરસ્પર વિરોધી વાતો કદી પણ લખે નહીં. જરૂર એ એમના ગ્રંથોમાં પાછળથી દાખલ કરી દેવામાં આવી છે. આ મેળવણીનાં પ્રમાણો પણ મળી આવે છે.

માયા કાપિ મનુસ્મૃતિસ્તદ્દુચિતા વ્યાખ્યાપિ મેઘાતિથેઃ ।

સા લુપ્તૈવ વિદૈર્વશાત્કવચિદપિ પ્રાપ્યં ન તત્પુસ્તકમ્ ॥

શ્લોણીન્દ્રો મદનો સહારણ સુનો દેશાન્તરરાદાહાતેઃ ।

જીર્ણોદ્ધારમચીકરત્ તત્ ઈતસ્તપુસ્તકૈલિખિતૈ ॥

-મેઘાતિથિરચિત મમનુષ્ય સ્મૃતેરૂપોદ્ધાતઃ ॥

અર્થાત્ - પ્રાચીનકાળમાં કોઈ પ્રમાણિક મનુસ્મૃતિ હતી અને તેની મેઘ તિથિએ ઉચિત વ્યાખ્યા કરી હતી. દુર્ભાગ્યવશ તે પુસ્તક લુપ્ત થઈ ગયું, ક્યાંય મળી શક્યું નહીં. ત્યારે રાજા મદને તે પુસ્તકો ઉપરથી જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.

દૈત્યા સર્વે વિપ્રકુલેષુ ભૂત્વા,
કલૌયુગે ભારતે ષષ્ટ સાહસ્યામ ।
નિષ્કાસ્ય કાંશ્ચિન્નવનિર્મિતાના,
નિવેશન તગ કુર્વતિ નિત્વમ્ ।

-ગરુડપુરાણ ૧/૫૯

રાક્ષસ લોકો બ્રાહ્મણ કુળમાં ઉત્પન્ન થઈને મહાભારતના છ હજાર શ્લોકોમાંથી અનેક શ્લોકોનો નિકાલ કરી નાખશે અને તેને સ્થાને નવા કૃત્રિમ શ્લોકો દાખલ કરશે. એ જ વાત માધવાચાર્યજીએ આ પ્રમાણે કહી છે-

કવચિદ્ ગ્રન્ધાન્ પ્રક્ષિપન્તિ કવચિદન્તરિતાનપિ ।
કુર્યુઃ કવચિચ્ચ વ્યત્યાસં પ્રમાદાત્ કવચિદન્યથા ॥
અનુત્સન્નાઃ અપિ ગ્રન્થા વ્યાકુલઃ ઈતિ સર્વશઃ ।

સ્વાર્થી લોકો કેટલાક ગ્રંથોનાં વચનોને પ્રક્ષિપ્ત કરી નાખે છે, ક્યાંક કાઢી નાખે છે, ક્યાંક જાણીબૂઝીને, ક્યાંક પ્રમાદથી બદલી નાખે છે. આમ પ્રાચીન ગ્રન્થો ભારે અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગયા છે.

જે દિવસોમાં આ મિશ્રણ થઈ રહ્યું હતું, તે દિવસોમાં પણ સજાગ વિદ્વાન બ્રાહ્મણોએ આવી મેળવણીનો સખત વિરોધ કર્યો હતો. મહર્ષિ હારીતે આ જાતિની વિરુદ્ધની ઉક્તિઓનો ધોર વિરોધ કરીને લખ્યું છે કે-

નશુદ્રસમાઃ સ્ત્રિયઃ । ન હિ શુદ્રયોતૌ બ્રાહ્મણક્ષત્રિય વૈશ્યાઃ
જાયન્તે તસ્માચ્છન્દસા સ્ત્રિયઃ સંસ્કકાર્થોઃ ।

- હારિત

સ્ત્રીઓ શૂદ્રો સમાન નથી. શૂદ્ર યોનિમાંથી ભલા બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્યોની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ શકે ? સ્ત્રીઓને વેદ દ્વારા સુસંસ્કૃત કરવી જોઈએ.

નર અને નારી એક જ રથનાં બે ચક્રો છે. એક જ મુખનાં બે નેત્રો છે. એકના વિના બીજું અપૂર્ણ છે. બંને અડધાં અંગો મળવાથી એક પૂર્ણાંગ બને છે. માનવપ્રાણીના અવિભક્ત બે ભાગોમાં આ પ્રકારની અસમાનતા, દ્વિધા, ઊંચનીચની ભાવના પેદા કરવી ન જોઈએ. ભારતીય ધર્મમાં સદાય નરનારીને એક અને અવિભક્ત અંગ માનવામાં આવ્યાં છે.

અથૈવાત્મા તથા પુત્રઃ પુત્રેણ બુહિતા સમા ।

- મનુ ૯/૧૩૦

સંતાનો આત્મા સમાન છે. જેવો પુત્ર તેવી જ પુત્રી, બંને સમાન છે.

ઐતાવાનેવ પુરુષો યજ્જાયાત્મા પ્રજેતિ હ ।

વિપ્રાઃ પ્રાહુસ્તથા ચૈતદ્ધો ભર્તા સા સ્મૃતાઙ્ગના ॥

- મનુ. ૯/૪૫

પુરુષ એકલો હોતો નથી. પણ પોતે, પત્ની અને સંતાન મળીને પુરુષ બને છે. વિપ્રો કહે છે જે ભર્તા છે તે જ ભાર્યા છે.

‘અર્થ અર્ઘ્નો વા એષ આત્મનઃ યત્ પત્ની ।’

પત્ની પુરુષનું અડધું અંગ છે.

આ દૃષ્ટિએ નારીને પ્રભુની વાણી વેદજ્ઞાનથી વંચિત રાખવામાં આવે એ યોગ્ય નથી. બીજા મંત્રોની જેમ ગાયત્રીનો પણ એને પૂરો અધિકાર છે. આપણે ઈશ્વરની ઉપાસના નારીના રૂપમાં ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

કરીએ છીએ અને પછી નારી જાતિને ધૃષ્ટિત, પતિત, અસ્પૃશ્ય, અનધિકારિણી ઠેરવીએ એ શું યોગ્ય કહેવાય ? આ વાતનો આપણે જાતે જ વિચાર કરવો જોઈએ.

વેદોનું જ્ઞાન સહુને માટે છે. નર નારી બધાને માટે છે. ઈશ્વર પોતાનાં સંતાનોને જે સંદેશ આપે છે એને સાંભળવા પર પ્રતિબંધ મૂકવો એ તો ઈશ્વરનો જ દ્રોહ કરવા જેવું છે. વેદ ભગવાન પોતે કહે છે-

સમાને મન્ત્રઃ સમિતિ સમાની સમાનં મનઃ સહચિત્તમેષામ્ ।

સમાકં મન્ત્રમભિમન્ત્રયે વઃ સમાનં વો હવિષા જુહોમિ ॥

ઋગ્વેદઃ ૧૦/૧૯૧/૩

હે સમસ્ત નરનારીઓ ! તમારે માટે આ મંત્રો સમાન રૂપમાં આપવામાં આવ્યા છે તથા તમારો પરસ્પર વિચારવિનિમય પણ સમાન રૂપમાં થાઓ. તમારી સભાઓ સર્વને માટે સરખા રૂપમાં ખુલ્લી રાખો. તમારું મન અને ચિત્ત સમાન તથા મળેલું થાઓ. હું તમને સમાન રૂપથી મંત્રોનો ઉપદેશ કરું છું અને સમાનરૂપે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય પદાર્થ આપું છું.

માલવીયાજી દ્વારા નિર્ણય

સ્ત્રીઓને વેદમંત્રોનો અધિકાર છે કે નહીં એ પ્રશ્ન ઉપર કાશીના પંડિતોમાં મોટો વિવાદ થયો હતો. હિન્દુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં કુમારી કલ્યાણી નામની વિદ્યાર્થીની વેદના વર્ગમાં પ્રવેશ મેળવવા ઈચ્છતી હતી, પરંતુ પ્રચલિત માન્યતાનુસાર વિશ્વવિદ્યાલયે એને દાખલ કરવાનો ઈન્કાર કર્યો. અધિકારીઓનું કહેવું હતું કે શાસ્ત્રોમાં સ્ત્રીઓને વેદનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો નથી.

આ વિષય પર પત્ર-પત્રિકાઓમાં ઘણા દિવસ વાદવિવાદ ચાલ્યો. વેદાધિકારના સમર્થનમાં 'સાર્વદેશિક' પત્રે ઘણા લેખો છાપ્યા અને વિરોધમાં કાશીના 'સિદ્ધાંત' પત્રમાં પણ ઘણા લેખો પ્રસિદ્ધ થયા. આર્યસમાજ તરફથી ડેપ્યુટેશન વિશ્વવિદ્યાલયના અધિકારીઓને મળ્યું. દેશભરમાં આ વિષયની પુષ્કળ ચર્ચા થઈ.

અંતે વિશ્વવિદ્યાલયે મહામના મદનમોહન માલવીયાના પ્રમુખપણા નીચે આ પ્રશ્નનો વિચાર કરવા માટે એક કમિટી નીમી. તેમાં અનેક ધાર્મિક વિદ્વાનોને સામેલ કરવામાં આવ્યા હતા. એ કમિટીએ આ બાબતમાં શાસ્ત્રોનું ગંભીર વિવેચન કરીને એવો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો કે સ્ત્રીઓને પણ પુરુષોની જેમ વેદાધિકાર છે. આ નિર્ણયની ઘોષણા તા. ૨૨મી ઓગસ્ટ, ૧૯૫૬ને દિને સનાતન ધર્મના પ્રાણસ્વરૂપ ગણાતા મહામના માલવીયાજીએ કરી. તદઅનુસાર કુમારી કલ્યાણીદેવીને હિન્દુ વિશ્વવિદ્યાલયના વેદવર્ગમાં દાખલ કરવામાં આવી અને શાસ્ત્રીય આધારે નિર્ણય કરવામાં આવ્યો કે વિશ્વવિદ્યાલયમાં સ્ત્રીઓના વેદાધ્યયન પર કોઈ પ્રતિબંધ રહેશે નહીં. સ્ત્રીઓ પણ પુરુષોની જેમ વેદનો અભ્યાસ કરી શકશે.

મહામના માલવીયાજી તથા એમના સહયોગી અન્ય વિદ્વાનો પણ કોઈ સનાતન ધર્મ વિરોધી હોવાનો સંદેહ કરી શકે એમ નથી. સનાતન ધર્મમાં એમની આસ્થા પ્રસિદ્ધ છે. આવા લોકોએ આ પ્રશ્નનો ઉકેલ કરી દીધો હોવા છતાં જે લોકો વેદાધિકાર નથી એમ કહેતા હોય તેમની બુદ્ધિને કેવા પ્રકારની કહેવી, તેની સમજ પડતી નથી.

પં. મદનમોહન માલવીયા સનાતન ધર્મના પ્રાણ હતા. એમનું શાસ્ત્રજ્ઞાન, એમની વિદ્વત્તા, દૂરદર્શિતા અને ધાર્મિક દૃઢતા અસંદિગ્ધ હતાં. આવા મહાપંડિતે અનેક પ્રામાણિક વિદ્વાનો સાથે ચર્ચાવિચારણા કરીને સ્ત્રીઓના અધિકારનો સ્વીકાર કર્યો છે, તે નિર્ણય પછી પણ જે લોકો તે બાબતમાં પ્રશ્નો ઊભા કરે છે, તેમના હઠાગ્રહને દૂર કરવા સ્વયં બ્રહ્માજી પણ અસમર્થ છે.

બેદની વાત એ છે કે લોકો સમયની ગતિને પણ ઓળખતા નથી. હિંદુ સમાજની ઘટતી સંખ્યા અને શક્તિનો પણ ખ્યાલ કરતા નથી ને માત્ર પાંચ-પચીસ કલ્પિત અને ક્ષેપક શ્લોકોને આધારે દેશ અને સમાજનું અહિત કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. પ્રાચીનકાળની અને આજની વિદ્વાન સ્ત્રીઓનાં નામ આજે પણ જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે. વેદોમાં સંખ્યાબંધ સ્ત્રી ઋષિઓના ઉલ્લેખ મંત્રદષ્ટા તરીકે મળે છે. છતાં એવા માણસો એ તરફ ન જોતાં મધ્યકાળમાં મહાન ઋષિઓના નામે લખેલા કેટલાક સ્વાર્થી લોકોના લખેલાં પુસ્તકોને આધારે સમાજસુધારના પવિત્ર કાર્યમાં દખલ કર્યા કરે છે. આવા માણસો તરફ ધ્યાન ન આપતાં વર્તમાનયુગના ઋષિ માલવીયાજીની સંમતિનું અનુસરણ કરવું એ જ સમાજસેવકોનું કર્તવ્ય છે.

સ્ત્રીઓ અનધિકારિણી નથી

આ પહેલાંનાં પૃષ્ઠોમાં શાસ્ત્રોના આધારે જે પ્રમાણો આપવામાં આવ્યાં છે, તે દરેક ઉપર વાંચકો વિચાર કરે. પ્રત્યેક વિચારવંતને એ સહજ ખાતરી થઈ જશે કે વેદશાસ્ત્રમાં એવો કોઈ પ્રતિબંધ નથી, જે ધાર્મિક કાર્યોને માટે, સદ્જ્ઞાન ઉપાર્જનને માટે વેદશાસ્ત્રોનું શ્રવણ-મનન કરવાને માટે સ્ત્રીઓને રોકતો હોય ? હિંદુધર્મ વૈજ્ઞાનિક ધર્મ છે, વિશ્વધર્મ છે, એમાં એવી કોઈ વિચારધારાને સ્થાન નથી, જે સ્ત્રીઓને ધર્મ, ઈશ્વર, વેદવિદ્યા આદિના ઉત્તમ માર્ગમાંથી રોકીને તેમને અજ્ઞાન દશામાં પડી રહેવા માટે લાચાર બનાવી રાખે. પ્રાણીમાત્ર પર અનંત દયા અને કૃપા રાખનારા ઋષિમુનિઓ એવા નિષ્કુર ન હતા, કે ઈશ્વરીય જ્ઞાન જેવા વેદના અધ્યયનમાંથી સ્ત્રીઓને વંચિત રાખે અને તેમને આત્મકલ્યાણના માર્ગે જતાં રોકે ? હિન્દુ ધર્મ ખૂબ જ ઉદાર છે. વિશેષતાથી સ્ત્રીઓને માટે તો એમાં બહુ જ આદર, શ્રદ્ધા તેમજ ઊંચું સ્થાન છે. આવી પરિસ્થિતિમાં ગાયત્રી ઉપાસના જેવા ઉત્તમ કાર્ય માટે તેમને કોણ અનાધિકારી કહી શકે ?

આમ તેમ પાંચ દસ એવા પણ શ્લોકો મળી આવે છે, જે સ્ત્રીઓને વેદશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરતી રોકે છે. પંડિત સમાજમાં એવા શ્લોકો પર વિશેષ ધ્યાન અપાયું છે. શરૂઆતમાં લાંબા સમય સુધી અમારી પણ એવી જ માન્યતા હતી કે સ્ત્રીઓને વેદાધિકાર નથી. પરંતુ જેમ જેમ શાસ્ત્રીય સંશોધનમાં ઊંડો પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળ્યો, તેમ તેમ ખબર પડી કે એ પ્રતિબંધક શ્લોકો ‘મધ્યકાલીન’ સામંતશાહી માન્યતાના પ્રતિનિધિ છે. તે સમયમાં આવા પ્રકારના શ્લોકો ગ્રંથોમાં ઘુસાડી દેવામાં આવ્યા હતા. સત્ય સનાતન વેદોક્ત ભારતીય ધર્મની વિચારધારા સ્ત્રીઓ પર કોઈ પ્રતિબંધ મૂકતી નથી. એમાં પુરુષોની માફક સ્ત્રીઓને પણ ઈશ્વર-ઉપાસના અને વેદશાસ્ત્રોનો આશ્રય લઈને આત્મકલ્યાણ કરવાની પૂરેપૂરી છૂટ છે.

પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા વિદ્વાનોની એવી જ સંમતિ છે. સાધના અને યોગની પ્રાચીન પરંપરાઓ જાણનાર મહાત્માઓનું કથન પણ એવું જ છે કે, સ્ત્રીઓ પહેલેથી જ ગાયત્રીનો અધિકાર ધરાવે છે. સ્વર્ગીય મહામના માલવીયાજી સનાતન ધર્મના પ્રાણ હતા. એમના હિન્દુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં શરૂઆતમાં સ્ત્રીઓને વેદ ભણાવવાની મનાઈ હતી પરંતુ જ્યારે એમણે પંડિત મંડળીના સહયોગથી જાતે ઊંડી શોધ કરી તો તેઓ પણ એ નિર્ણય પર આવ્યા કે સ્ત્રીઓને માટે કોઈ પ્રતિબંધ નથી. રૂઢિવાદી લોકોની રતીભર પણ પરવા ન કરતાં પોતાના વિદ્યાલયમાં તેમણે સ્ત્રીઓને વેદ ભણાવવાની જાહેર વ્યવસ્થા કરી દીધી.

હજુ કેટલાક મહાનુભાવો કહેતા સંભળાય છે કે, ‘સ્ત્રીઓને ગાયત્રીનો અધિકાર નથી.’ એવા લોકોની આંખો ઉઘાડવા માટે આ પુસ્તકમાં થોડાક દાખલાઓ આપવામાં આવ્યા છે. સંભવ છે કે જ્ઞાનના અભાવે કોઈ વિરોધ કરતા હોય. દુરાગ્રહથી કોઈ વિવાદનો અંત આવતો નથી.

પોતાની જ વાતને સિદ્ધ કરવા માટે હઠ પકડવી એ શોભતું નથી. વિવેકી વ્યક્તિઓનો સદા એ સિદ્ધાંત હોય છે કે, 'જે સત્ય હોય તે અપનાવવું.' અવિવેકી મનુષ્ય જ જે અમારું તે જ સત્ય એવું સિદ્ધ કરવા માટે નાહકના વિતંડાવાદ ઊભા કરે છે.

વિચારવાન વ્યક્તિઓએ એકાંત સ્થાનમાં બેસીને પોતાને એવો પ્રશ્ન પૂછવો જોઈએ કે (૧) સ્ત્રીઓને ગાયત્રી યા વેદમંત્રોનો અધિકાર ન હોત તો પ્રાચીનકાળમાં સ્ત્રીઓ વેદોની મંત્રદ્રષ્ટા ઋષિકાઓ કેમ થઈ ? (૨) જો વેદનો અધિકાર તેમને ન હોત તો યજ્ઞ આદિ ધાર્મિક કૃત્યો તથા ષોડશ સંસ્કારોમાં તેમને કેમ સામેલ રાખવામાં આવતી હતી ? (૩) વિવાહ આદિ પ્રસંગોમાં સ્ત્રીઓના મુખથી વેદમંત્રોનું ઉચ્ચારણ કેમ કરાવવામાં આવે છે ? (૪) વેદમંત્રો વગર સ્ત્રીઓ નિત્ય સંધ્યા અને હવન શી રીતે કરી શકે છે ? (૫) જો સ્ત્રીઓને અધિકાર ન હોત તો અહલ્યા, અનસૂયા, અરુન્ધતી, મૈત્રેયી, મદાલસા આદિ અગણિત સ્ત્રીઓ વેદશાસ્ત્રમાં પારંગત કેવી રીતે હતી ? (૬) જ્ઞાન, ધર્મ અને ઉપાસનાના સ્વાભાવિક અધિકારોથી, સ્ત્રીઓને વંચિત રાખવી એ શું અન્યાય અને પક્ષપાત નથી ? (૭) શું સ્ત્રીઓને આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ અયોગ્ય ઠરાવવાથી એમનાં સંતાનો ધાર્મિક થશે ? (૮) જો સ્ત્રી પુરુષની અર્ધાંગિની છે તો તે અડધું અંગ અધિકારી અને અડધું અનાધિકારી કહેવાય એ કેમ જ બને ?

આ પ્રશ્નો પર વિચાર કરવાથી દરેક નિષ્પક્ષ વ્યક્તિનો અંતરાત્મા જ જવાબ આપશે કે, સ્ત્રીઓ પર ધાર્મિક અયોગ્યતાનો પ્રતિબંધ મૂકવો એ કેટલું અસંગત છે ? એમને પણ પુરુષોની જેમ જ ગાયત્રી આદિનો અધિકાર હોવો જોઈએ. અમે પોતે તો આ જ નિર્ણય પર પહોંચ્યા છીએ. અમને એવી અનેક સ્ત્રીઓનો પરિચય છે જેમણે શ્રદ્ધાપૂર્વક ગાયત્રી માતાની ઉપાસના કરી છે અને પુરુષોની માફક જ સંતોષપૂર્વક પરિણામ પ્રાપ્ત કર્યું છે. કેટલીક વાર તો એમને પુરુષો કરતાં પણ અધિક અને ત્વરિત સફળતા મળી છે. કન્યાઓએ ઉત્તમ વર પ્રાપ્ત કરવા માટે, સધવાઓએ પતિનું સુખ અને સુસંતતિ મેળવવા અને વિધવાઓએ સંયમ અને ધર્મ ઉપાર્જન કરવામાં આશાજનક સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે.

આત્મા ન તો સ્ત્રી છે કે ન પુરુષ. વિશુદ્ધ બ્રહ્મજ્યોતિની ચિનગારી છે. આત્મિક પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરવા માટે, જેમ પુરુષને કોઈ ગુરુ અથવા માર્ગદર્શકની આવશ્યકતા હોય છે, તેવી જ રીતે સ્ત્રીને પણ હોય છે. તાત્પર્ય એ છે કે સાધનાક્ષેત્રમાં સ્ત્રી પુરુષનો ભેદ નથી.

સાધક 'આત્મા' છે. એણે પોતાને એક સ્ત્રી કે પુરુષ ન માનતાં આત્મા માનવો જોઈએ. સાધનાક્ષેત્રમાં બધા આત્માઓ સમાન છે. લિંગભેદને કારણે એમના પર કોઈ અયોગ્યતા લદાવી ન જોઈએ.

પુરુષ કરતાં સ્ત્રીમાં ધાર્મિક તત્ત્વોની માત્રા વધારે હોય છે. પુરુષો પર ખરાબ વાતાવરણ અને વ્યવહારની છાયા વધારે પડે છે, જેથી દોષોનું પ્રમાણ વધે છે. આર્થિક સંબંધમાં રહેવાથી ચોરી તેમજ બેઈમાનીના પ્રસંગો પણ એની સામે આવે છે. પરંતુ સ્ત્રીઓનું કાર્યક્ષેત્ર સીધું સાદું, સાત્ત્વિક અને સરળ હોય છે. ઘરમાં એને જે કાર્ય કરવાં પડે છે, સેવાની માત્રા અધિક પ્રમાણમાં રહે છે. એ પોતે આત્મનિગ્રહ કરે છે, પણ બાળકો પ્રત્યે, પતિ પ્રત્યે, સાસુ-સસરા પ્રત્યે, દિયર-જેઠ આદિ પ્રત્યે પોતાનો વ્યવહાર સૌમ્ય, સહૃદય, સેવાપૂર્ણ, ઉદાર, શિષ્ટ તેમજ સહિષ્ણુ રાખે છે. એની દિનચર્યા સત્ત્વગુણી હોય છે. તેથી પુરુષો કરતાં એનો અંતરાત્મા વધારે પવિત્ર રહે છે. ચોરી, હત્યા, ઠગાઈ, ધૂર્તતા, શોષણ, નિષ્ઠુરતા, વ્યસન, અહંકાર, અસંયમ, અસત્ય આદિ દુર્ગુણો ખાસ કરીને પુરુષોમાં જ જોવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓમાં આ પ્રકારનાં પાપો ઓછાં પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. હાલમાં ફેશન-પ્રિયતા, અશિષ્ટતા, કર્કશતા, શ્રમચોરી આદિ નાની નાની બૂરાઈઓ સ્ત્રીઓમાં પણ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

લાગી છે, પરંતુ પુરુષોની તુલનામાં સ્ત્રીઓ અનેકગણી સદ્ગુણી છે. તેમના દોષો પુરુષોની સરખામણીએ ખૂબ સીમિત છે.

એવી સ્થિતિમાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓમાં ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ વધારે પ્રમાણમાં હોય એ સ્વાભાવિક છે. એમની મનોભૂમિમાં ધર્મનાં અંકુરો જલદી ફૂટી નીકળે છે, તેથી ઘરમાં પૂજા- આરાધના વ્યવસ્થા નિયમિત કરી શકે છે. તે પોતાનાં બાળકોમાં ધાર્મિક સંસ્કારોનું સારી રીતે સિંચન કરે છે. આ બધું જોતાં મહિલાઓને ધાર્મિક સાધના માટે ઉત્સાહિત કરવાની જરૂર છે. એથી વિરુદ્ધ એમને અનાધિકારી, શૂદ્ર આદિ કહીને એમના માર્ગમાં પથ્થરો ખડકીને તેમને નિરુત્સાહિત કરવી કંઈ રીતે ઉચિત છે તેની સમજ પડતી નથી.

મહિલાઓએ વેદશાસ્ત્રો અપનાવ્યાના અને ગાયત્રીની સાધના કર્યાનાં અનેક પ્રમાણો ધમગ્રંથોમાં ભરેલાં છે. તેમના તરફ આંખો બંધ કરીને, બે ચાર પ્રક્ષિપ્ત શ્લોકોને પકડી બેસવું અને તેને અધારે સ્ત્રીઓને વેદોનો અધિકાર નથી એમ કહેવું એ કંઈ બુદ્ધિની વાત નથી. સામાન્ય રીતે ધર્મ પ્રત્યે કોઈની પ્રવૃત્તિ ભાગ્યે જ હોય છે. તેમાં વળી કોઈને ઉત્સાહ અને સુવિધા હોય તો તેને અનાધિકારી ઘોષિત કરી તેની ઉપાસનાનો માર્ગ બંધ કરી દેવો એમાં જરા પણ વિવેકશીલતા નથી.

અમે પૂરતી તપાસ, વિચાર, મનન અને શોધ કરીને પૂર્ણ વિશ્વાસથી એ નિર્ણય પર આવ્યા છીએ કે સ્ત્રીઓને પુરુષોના જેટલો જ ગાયત્રીનો અધિકાર છે. તેમણે સંકોચનો તદ્દન ત્યાગ કરીને પ્રસન્નતાપૂર્વક ગાયત્રીની ઉપાસના કરવી જોઈએ. એમ કરવાથી તેમનાં ભવબંધનો કપાશે. જન્મમરણથી ફાંસીમાંથી તેઓ છૂટશે અને તેઓ જીવનમુક્ત અને સ્વર્ગીય શાંતિની અધિકારિણી બનશે. સાથે જ પોતાના પુણ્યપ્રતાપથી પોતાનાં પરિજનોના સ્વાસ્થ્ય, સૌભાગ્ય, વૈભવ તેમજ સુખસંતોષમાં દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ કરવામાં મહત્વપૂર્ણ સહયોગ આપી શકશે. ગાયત્રીને અપનાવનારી સ્ત્રીઓ સાચા અર્થમાં દેવીઓ બને છે. એમનામાં અનેક દિવ્ય ગુણોનો પ્રકાશ થાય છે. તેમજ એ બધે આદરને પાત્ર થાય છે. જે એમનો ઈશ્વરદત્ત જન્મજાત અધિકાર છે.

ગાયત્રીના શાપ-વિમોચન અને ઉત્કીલનનું રહસ્ય

ગાયત્રી મંત્રનો મહિમા ગાતાં શાસ્ત્રો અને ઋષિમુનિઓ થાકતા નથી. એની પ્રશંસા અને મહત્તાના સંબંધમાં જેટલું કહેવાયું છે એટલું કોઈ બીજાની પ્રશંસામાં કહેવાયું નથી. પ્રાચીન સમયમાં મોટા મોટા તપસ્વીઓએ મુખ્યત્વે ગાયત્રીની જ તપશ્ચર્યા કરીને ઈચ્છિત સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી હતી. શાપ અને વરદાન માટે તેઓ ગાયત્રીનો જ વિવિધ પ્રકારે ઉપયોગ કરતા હતા.

પ્રાચીનકાળમાં ગાયત્રી ગુરુમંત્ર હતો. આજે ગાયત્રીમંત્ર પ્રસિદ્ધ છે. મોટાભાગના માણસો એ જાણે છે અને કોઈને કોઈ પ્રકારે એનો જપ કરે છે અથવા કોઈ પ્રસંગે એનું સ્મરણ કરી લે છે. પણ એટલા માત્રથી જ એનો વિશેષ લાભ થતો જોવામાં આવતો નથી. ગાયત્રી જાણનારા અને ન જાણનારાઓ વચ્ચે કંઈ ઝાઝું અંતર દેખાતું નથી. તેથી આશંકા થવા લાગે છે કે - ‘કદાચ ગાયત્રીની પ્રશંસા કરનારાઓએ અત્યુક્તિ તો નહિ કરી હોય?’ કેટલાક લોકો ઉત્સાહ દેખાડીને થોડા જ દિવસોમાં તેને છોડી દે છે. તેઓ માને છે કે, અમે ગાયત્રીની આટલી ઉપાસના કરી પણ લાભ તો કંઈ જ ન થયો. તો શા સારું એ માટે વ્યર્થ સમય બરબાદ કરવો ?

કારણ એ છે કે પ્રત્યેક કાર્ય એક નિશ્ચિત વિધિવ્યવસ્થા દ્વારા જ પૂરું થાય છે. ગમે તેમ, ગમે તે કોઈ રીતે, આરંભ કરવામાં આવે તો તેનું ધારેલું પરિણામ આવતું નથી. મશીન દ્વારા મોટાં મોટાં કાર્યો થાય છે પરંતુ તે ઉચિત રીતે ચલાવવામાં આવે તો જ. જો કોઈ જડભરત માણસ મશીનને ફાવે તેમ ચાલુ કરી દે તો લાભ થવાનો તો દૂર જ રહ્યો પરંતુ કારખાનાને માટે અને ચલાવનાર

માટે સંકટ ઉત્પન્ન થાય છે. મોટર ઝડપી વાહન છે એની મારફત એક દિવસમાં કેટલાય માર્દલોની મુસાફરી સુખપૂર્વક થાય છે. પરંતુ ડ્રાઈવરને તેની મશીનરીનું જ્ઞાન ન હોય તો અકસ્માત જ થઈ જાય અને ડ્રાઈવર, અંદર બેસનારાઓ અને ખુદ મોટરને પણ નુકસાન થાય. જો આવું થાય તો તેમાં કંઈ મોટરની શક્તિ પર અવિશ્વાસ કરવો યોગ્ય ન કહેવાય. આ રીતે જડ સાધકો દ્વારા કરાયેલી ઉપાસના જો નિષ્ફળ જાય તો તેમાં કશું આશ્ચર્ય નથી.

જે વસ્તુ જેટલી વધારે મહત્વની હોય છે એટલી જ એની પ્રાપ્તિ પણ મુશ્કેલ હોય છે. ઈપલાં, કોડીઓ, સહેલાઈથી મળી શકે છે એને ગમે તે વીણી શકે છે. પણ મોટી જેને મેળવવાં હોય તેણે તો સમુદ્રને તળિયે જ જવું પડે અને એ કામ તો યોગ્ય જ્ઞાતા પાસેથી શીખવું પડે. કોઈ અજાણ્યો આદમી ડૂબકી મારવાને બાળકની રમત સમજીને સમુદ્રને તળિયે ઊતરવા માટે ડૂબકી મારે તો નિષ્ફળ જ નીવડે ને !

ગાયત્રીમાં બીજા બધા મંત્રો કરતાં એક ખાસ વિશેષતા એ છે કે, નિશ્ચિત વિધિથી સાધના ન કરનારને કોઈ નુકસાન નથી થતું અને પરિશ્રમ પણ નિષ્ફળ જતો નથી. કંઈક લાભ તો થાય છે. પણ એ વિધિસર સાધના કરવાથી થાય છે તેટલો નથી હોતો. ગાયત્રી તાંત્રિક ઉપાસનામાં તો યોગ્ય વિધિ વગરની સાધનાથી હાનિ પણ થાય છે. પણ સાધારણ સાધનામાં એવો કોઈ ભય નથી. છતાં મહેનતનું પૂરેપૂરું ફળ ન મળે એ પણ એક પ્રકારની હાનિ જ છે. તેથી બુદ્ધિમાન મનુષ્યો ઉતાવળા અને અભિમાની થઈ ઉપેક્ષા ન કરતાં સાધનામાર્ગે જેમ હાથી નદી પાર કરતી વખતે કમેકમે ધીમે ધીમે પગલાં માંડતો આગળ વધે છે એમ ધીરજપૂર્વક ચાલે છે.

કેટલીકે ઔષધિઓ નિયત માત્રામાં લઈ વિધિપૂર્વક તૈયાર કરીને રસાયણ બનાવવામાં આવે અને નિશ્ચિત માત્રામાં નિશ્ચિત પ્રમાણ સાથે દર્દીને સેવન કરાવવામાં આવે, તો આશ્ચર્યજનક લાભ થાય છે. પણ એનાથી ઊલટું ગમે તે રીતે તેને તૈયાર કરીને પછી ગમે તે પ્રમાણમાં આપવામાં આવે તો જરૂર પરિણામ સારું ન આવે. એ ઔષધિઓ વિધિપૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવે તો અમૃત જેવા લાભ આપે છે પણ વિધિ વિના તૈયાર કરેલી હોય તો નિરર્થક જ જાય છે. આમ થવાથી તે વનસ્પતિનો દોષ કાઢવો યોગ્ય નથી. ગાયત્રી- સાધના પણ વિધિપૂર્વક ન કરવામાં આવે અને કંઈ લાભ ન થાય તો તેમાં ગાયત્રીનો શો વાંક ?

પાત્ર કુપાત્ર ગમે તે કોઈ ગાયત્રી શક્તિનો મનમાન્યો પ્રયોગ ન કરી શકે એ ખાતર કલિયુગની પૂર્વે જ એને કીલિત કરી દેવામાં આવી છે. જે એનું ઉત્કીલન કરી શકે છે તે જ એનો લાભ ઉઠાવી શકે છે. સરકાર બંદૂકનું લાઈસન્સ તે માણસને જ આપે છે જે એને પાત્ર હોય. અણુબૉમનું રહસ્ય યોગ્ય લોકો સુધી જ સીમિત રાખવામાં આવ્યું છે, કારણ કે ગમે તે કોઈ એનો દુરુપયોગ ન કરી બેસે. કીમતી ખજાનાની તિજોરીઓને મોટાં ચોરતાળાં લગાવેલાં હોય છે. તેથી અનાધિકારી લોકો એને ઉઘાડી શકે નહીં. આ જ રીતે ગાયત્રીને કીલિત કરી દેવામાં આવી છે, કે જેથી કોઈ પણ એને અયોગ્ય પ્રયોજન માટે સિદ્ધ ન કરે.

પુરાણોમાં એવો ઉલ્લેખ મળે છે કે એક વાર ગાયત્રીને વિશિષ્ટ અને વિશ્વામિત્ર ઋષિઓએ શાપ આપ્યો કે એની સાધના નિષ્ફળ થાય. આવડી મોટી શક્તિ નિષ્ફળ થવાથી બધે હાહાકાર મચી ગયો. ત્યારે દેવતાઓએ પ્રાર્થના કરી કે, આ શાપનું નિવારણ થવું જોઈએ. અંતે એવો માર્ગ કાઢવામાં આવ્યો કે જે શાપમોચનની વિધિ પૂરી કરીને ગાયત્રી-સાધના કરશે તેનો પ્રયત્ન સફળ થશે અને બાકીના લોકોનો શ્રમ નકામો જશે. આ પૌરાણિક ઉપાખ્યાનમાં એક ભારે રહસ્ય છુપાયેલું છે, જેને ન જાણનારા કેવળ 'શાપમુક્તા ભવ'માં મંત્રોને બોલીને પોતાની સાધના શાપમુક્ત થઈ ગયેલી માને છે.

વશિષ્ઠનો અર્થ છે-‘વિશેષ કરીને શ્રેષ્ઠ ગાયત્રી સાધનામાં જેણે વિશેષ રૂપમાં પરિશ્રમ કર્યો છે, જેણે સવા કરોડ જપ કર્યા છે, તેને વશિષ્ઠની પદવી આપવામાં આવે છે. રઘુવંશીઓના કુલગુરુઓ સદા એવા જ વશિષ્ઠ-પદવીધારી હતા. રઘુ, અજ, દિલીપ, દશરથ, રામ, લવ-કુશ એ છ પેઢીઓના ગુરુ એક જ વશિષ્ઠ નહીં પણ જુદા જુદા હતા. તેઓએ ઉપાસનાને આધારે વશિષ્ઠ પદવી મેળવી હતી. વશિષ્ઠનું શાપમોચન કરવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આવા પ્રકારના વશિષ્ઠ પાસેથી ગાયત્રીસાધના શીખવી જોઈએ. એમને આપણા પથપ્રદર્શક બનાવવા જોઈએ. કારણ એ છે કે માર્ગમાં ક્યાં ક્યાં મુશ્કેલીઓ આવે છે અને તેનું નિવારણ કેવી રીતે થઈ શકે એ માત્ર અનુભવીઓ જ જાણતા હોય છે. જ્યારે કોઈને પાણીમાં તરવાનું શીખવવામાં આવે ત્યારે તેની સાથે કોઈ કુશળ તરવૈયો રહે છે કારણ કે કદાચ નવો તરવા શીખતો ડૂબવા માંડે તો પેલો તેનો હાથ પકડીને બહાર કાઢે અને પાર ઉતારે અને તરતી વખતે તેનાથી કોઈ ભૂલ થાય તો તેને બરાબર તરવાની રીતો સમજાવે. જ્યારે કોઈ શીખવનાર તરવૈયો ન હોય અને તરતા શીખવાને માટે બાળકો હઠ કરે તો કોઈ વૃદ્ધ પુરુષ બાળકોને સમજાવવા માટે કહેશે બાળકો ! તળાવમાં ઊતરશો નહીં. એને તરવૈયા ગુરુનો શાપ છે. ગુરુના શાપથી મુક્ત થયા વગર તરવાનું શીખશો તો નિષ્ફળ જશો.’ આ શબ્દોમાં અલંકાર છે. એને શાબ્દિક અત્યુક્તિ પણ કહી શકાય. પણ તથ્ય બિલકુલ સાચું છે. શિક્ષકની દોરવણી વગર તરવું એ તો કેવળ દુઃસાહસ જ છે.

સવા કરોડ જપની સાધના કરનારા ગાયત્રીઉપાસકની વશિષ્ઠ સંરક્ષતા પ્રાપ્ત કરી લેવી, એનું જ નામ વશિષ્ઠ શાપમોચન છે. એવો સાધક નિર્ભય રીતે પોતાના માર્ગે તેજીથી બેઘડક આગળ વધતો ચાલ્યો જાય છે. રસ્તાની મુશ્કેલીઓને તે સંરક્ષક દૂર કરતો જાય છે અને સાધક ધારેલા સ્થળે જલદી પહોંચી જાય છે.

ગાયત્રીને કેવળ વશિષ્ઠનો શાપ નથી. એક બીજો શાપ પણ છે. તે છે વિશ્વામિત્રનો. આં રત્નકોષ પર બેવડું તાળું મારેલું છે, કેમ કે અધિકારી લોકોથી જ તે ઉઘાડી શકાય અને કોઈ લેભાગુ, અશ્રદ્ધાળુ, દગાબાજ, હરામખોરોનો ગજ ત્યાં વાગી ન શકે. વિશ્વામિત્રનો અર્થ છે દુનિયાની ભલાઈ કરનારો, પરમાર્થી, ઉદાર, કર્તવ્યનિષ્ઠ સત્પુરુષ, ગાયત્રીનો શિક્ષક કેવળ વશિષ્ઠ ગુણવાળો હોય એટલું જ બસ નથી પણ એ વિશ્વામિત્ર પણ હોવો જોઈએ. કઠોર સાધના અને તપશ્ચર્યાથી ખરાબ સ્વભાવના લોકોને પણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. રાવણ વેદપાઠી હતો. એણે મોટી મોટી તપશ્ચર્યાઓ કરીને આશ્ચર્યકારક સિદ્ધિઓ પણ પ્રાપ્ત કરી હતી. એ રીતે એને વશિષ્ઠ પદવીધારી તો કહી શકાય પણ વિશ્વામિત્ર નહીં. કેમ કે જગતની ભલાઈના અને પરમાર્થના ગુણો એનામાં નહોતા. સ્વાર્થી, લાલચુ અને સકીર્ણ વૃત્તિના લોકો ભલે મોટા સિદ્ધ હોય, તેઓ શિક્ષક તરીકે નિયુક્ત કરવા લાયક નથી. આ જ બેવડું શાપવિમોચન છે. જેણે વિશિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્ર બંને ગુણોવાળા માર્ગદર્શક ગાયત્રી ગુરુ પ્રાપ્ત કરી લીધા તેણે બંને શાપોથી ગાયત્રીને છોડાવી છે. એની સાધના શાસ્ત્રમાં વર્ણન કર્યા પ્રમાણે જ ફળ આપશે.

આ કાર્ય સરળ નથી. કેમ કે એક તો વશિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્રના ગુણોથી સંપન્ન હોય એવી વ્યક્તિ જ મુશ્કેલીથી મળી શકે છે. કદાચ મળે તો તે બધાની જવાબદારી પોતાના ઉપર લેવા તૈયાર હોતી નથી, કારણ એની શક્તિ અને સામર્થ્ય સીમિત હોય છે અને તે વડે તે બહુ જ થોડાઓની સેવા કરી શકે. નિશાળમાં એક શિક્ષક ૩૦ની સંખ્યા સુધી વિદ્યાર્થીઓને ભણાવી શકે છે. જો એ સંખ્યા ૬૦ની થઈ જાય તો તે શિક્ષક ભણાવી શકે નહીં અને બાળકો ભણી પણ ન શકે. તેથી એવા સુયોગ્ય શિક્ષક હંમેશાં મળી શકતા નથી. લોભી, સ્વાર્થી અને ઠગ ગુરુઓની ખોટ નથી કે જે બે રૂપિયા ગુરુદક્ષિણા લેવાના લોભથી ગમે તેના ગળામાં કંઠી બાંધે છે. એવા લોકોને માર્ગદર્શક પસંદ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

કરવા એ કેવળ આત્મવંચના અને વિટંબણા જ છે.

ગાયત્રીની દીક્ષા ગુરુમુખ થઈને લેવામાં આવે છે, ત્યારે જે તે ફળ આપે છે. દારૂને જમીન પર ફાવે ત્યાં ફેંકી દઈને તેમાં દિવાસળી ચાંપવામાં આવે તો તે સામાન્ય વસ્તુની જેમ બળી જાય છે. પરંતુ તેને જો બંદૂકમાં ભરી ફોડવામાં આવે તો તેમાંથી પ્રાણઘાતક શક્તિ પેદા થાય છે. માત્ર કાગળ પર છાપેલો મંત્ર ભણવામાં અને ગુરુમુખે ભણવામાં આવેલા ગાયત્રી મંત્ર વચ્ચે આવું મોટું અંતર છે.

ગાયત્રીની વિધિપૂર્વક સાધના કરવી એ જ આપણા પરિશ્રમને સફળ કરવાનો સીધો માર્ગ છે. એ માર્ગનો પહેલો આધાર એવા પથપ્રદર્શકને શોધી કાઢવો એ છે, જે વશિષ્ઠ તેમજ વિશ્વામિત્ર જેવા ગુણવાળો હોય, જેના સંરક્ષણમાં શાપ-વિમોચિત ગાયત્રી સાધના થઈ શકે. એવો સુયોગ્ય સંરક્ષક સહુથી પહેલું એ જુએ છે કે, સાધકની મનોભૂમિ, શક્તિ, સામર્થ્ય, રુચિ વગેરે કેવાં છે. તે અનુસાર તે એને સાધનવિધિ બતાવે છે. પોતાની મેળે વિદ્યાર્થી એ નક્કી કરી શકતો નથી કે ક્રમાનુસાર મારે શું શું વાંચવું જોઈએ. કઈ કક્ષાની યોગ્યતા વિદ્યાર્થી ધરાવે છે અને એને શું ભણાવવું જોઈએ, એની તો શિક્ષકને જ ખબર હોય છે. જેવી રીતે જુદી જુદી પ્રકૃતિના એક રોગના રોગીઓને ઔષધિ પણ અલગ અલગ અનુપાત તથા માત્રાનું ધ્યાન રાખીને આપવામાં આવે છે, તેવી જ રીતે સાધકોની આંતરિક સ્થિતિ અનુસાર એની સાધનાના નિયમોમાં ફરક થઈ જાય છે. એનો નિર્ણય સાધક પોતે કરી શકતો નથી. એ કાર્ય તો સુયોગ્ય, અનુભવી અને સૂક્ષ્મદર્શી માર્ગદર્શક જ કરી શકે.

આધ્યાત્મિક માર્ગ આગળ વધવા માટે શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ એ બે મુખ્ય અવલંબન છે. એ બંનેનો અભ્યાસ ગુરુને માધ્યમ બનાવીને કરવામાં આવે છે. જેમ ઈશ્વરોપાસનાનું પ્રારંભિક માધ્યમ કોઈ મૂર્તિ, ચિત્ર યા છબીને બનાવવામાં આવે છે, તે જ રીતે શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસની ઉન્નતિ ગુરુ નામક વ્યક્તિ ઉપર દૃઢતાપૂર્વક તે (શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ) જમાવવાથી થાય છે. પ્રેમ તો સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઈ, મિત્ર આદિ પર પણ થઈ શકે છે. પણ શ્રદ્ધાયુક્ત પ્રેમનું પાત્ર તો ગુરુ જ હોય છે. માતા-પિતા જો વશિષ્ઠ-વિશ્વામિત્ર ગુણોવાળા હોય તો તેઓ સહુથી ઉત્તમ ગુરુ જ છે. ગુરુ પરમ હિતચિંતક શિષ્યની મનોભૂમિથી પરિચિત અને કમજોરીઓને સમજનારા હોય છે. તેથી એના દોષોને જાણીને ધીરે ધીરે દૂર કરવાનો ઉપાય કરે છે, પરંતુ તેના દોષોને લીધે તેની ઘૃણા કે વિરોધ કરતા નથી તેમ જ એને અપમાનિત, તિરસ્કૃત કે બદનામ થવા દેતા નથી. તે ધીરે ધીરે તેની રૂચિ પ્રમાણે તેને બીજી બાજુએ વાળવાનો પ્રયત્ન કરે છે, જેથી તેના દોષો આપમેળે જ દૂર થઈ જાય છે. જેમ માતા પોતે પચાવેલા ભોજનના કૂચામાંથી દૂધ બનાવીને પોતાના બાળકને પિવડાવે છે તેમ યોગ્ય ગુરુ સાધના દ્વારા એકત્રિત કરેલી પોતાની આધ્યાત્મિક શક્તિનો ધીરે ધીરે શિષ્યના અંતઃકરણમાં પ્રવેશ કરાવતા રહે છે. માતાનું દૂધ પીને બાળક બળવાન થાય છે. ગુરુનું આત્મતેજ પીને શિષ્યનું આત્મબળ વધે છે. આ પ્રકારની ગુરુની દયાને આધ્યાત્મિક ભાષામાં 'શક્તિપાત' કહે છે. એવા ગુરુ પ્રાપ્ત થવા એ તો પૂર્વસંચિત ગુણસંસ્કારોનું ફળ અથવા પ્રભુની મહાન કૃપા જ માનવી જોઈએ.

કેટલાક માણસો એમ વિચારે છે કે અમે પહેલાં એક પુરુષને ગુરુ કરેલા હવે અમને બીજા કોઈને ગુરુ બનાવવાનો અધિકાર નથી. એ માણસોનો વિચાર તો એવો ગણી શકાય કે, કોઈ વિદ્યાર્થી એવું કહે કે, 'અક્ષરનો આરંભ કરતી વખતે મેં જેને અધ્યાપક માન્યો હતો તેના વગર બીજા કોઈને પણ હું અધ્યાપક માનું નહીં અને તેની પાસેથી શિક્ષણ લઉં નહીં.' એક જ અધ્યાપક પાસેથી દુનિયાના બધા જ વિષયો જાણી લેવાની આશા રાખી શકાય નહીં અને એ અધ્યાપક કદી મરી જાય, રોગી થઈ જાય, ક્યાંક ચાલ્યો જાય તો પણ તેની પાસેથી જ શિક્ષણ મેળવવાનો આગ્રહ રાખવો શું ઉચિત ગણાશે? એ જ પ્રકારે એક માણસનું તેના પ્રાથમિક ગુરુ કરતાં જ્ઞાન વિશેષ વધી જાય છતાં ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

એ જ ગુરુ પાસેથી એને જિજ્ઞાસાઓનું સમાધાન કરી લેવાનું કહેવામાં આવે તો એ કેવી રીતે બની શકે ?

પ્રાચીનકાળના ઇતિહાસ પર દૃષ્ટિપાત કરતાં આ પ્રશ્નનું સમાધાન થઈ જાય છે. મહર્ષિ દત્તાત્રેયે ચોવીસ ગુરુ કર્યા હતા. રામ અને લક્ષ્મણે વશિષ્ઠ પાસેથી શિક્ષણ લીધું હતું અને વિશ્વામિત્ર પાસેથી પણ ઘણું શીખ્યા હતા. એ બંને તેમના ગુરુઓ હતા. શ્રીકૃષ્ણ સાંદીપનિ ઋષિ પાસે ભણ્યા હતા અને મહર્ષિ દુર્વાસા પણ તેમના ગુરુ હતા. અર્જુનના ગુરુ દ્રોણાચાર્ય હતા, તેમજ શ્રીકૃષ્ણ પણ હતા. ઇન્દ્રના ગુરુ બૃહસ્પતિ અને નારદ એ બંને હતા. આ પ્રકારના અનેક દાખલાઓ મળી આવે છે. એક ગુરુ આવશ્યકતાનુસાર અનેક શિષ્યોને લાભ આપી શકે છે અને એક શિષ્ય અનેક ગુરુઓ પાસેથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એમાં કોઈ જાતનું એવું સીમાબંધન નથી કે એક ગુરુ ઉપરાંત બીજાઓને ગુરુ ન જ કરવા અને એક ગુરુએ એક કરતાં વધારે શિષ્યો ન જ બનાવવા. એ જ રીતે એક જ વ્યક્તિના અનેક પુરોહિતો હોય છે. ગ્રામપુરોહિત, તીર્થપુરોહિત, કુલપુરોહિત, રાષ્ટ્રપુરોહિત, દીક્ષાપુરોહિત આદિ. એ બધા પુરોહિતો પોતપોતાના ક્ષેત્ર, અવસર અને કાર્યમાં પૂછવાયોગ્ય તથા પૂજનયોગ્ય છે. તેઓ એકબીજાના વિરોધીઓ નહિ પણ પૂરક છે.

ચોવીસ અક્ષરોનો ગાયત્રીમંત્ર સર્વપ્રસિદ્ધ છે. એને આજકાલના ભણેલા વર્ગના બધા જાણે છે છતાં ઉપાસના કરવી હોય, સાધનાજન્ય લાભો મેળવવા હોય, તો ગુરુમુખે ગાયત્રીની દીક્ષા લેવી જોઈએ. વશિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્રનું શાપવિમોચન કરાવીને, કીલિત ગાયત્રીનું ઉત્કીલન કરીને સાધન કરવી જોઈએ. ગુરુમુખ થઈને ગાયત્રીની દીક્ષા લેવી એ એક સંસ્કાર છે, જેમાં એ દિવસે ગુરુ-શિષ્ય બંનેને ઉપવાસ કરવો પડે છે. શિષ્ય ચંદન, ધૂપ, અક્ષત, પુષ્પ, નૈવેદ્ય, અન્ન, વસ્ત્ર, પાત્ર, દક્ષિણા આદિ વડે ગુરુનું પૂજન કરે છે. ગુરુ શિષ્યને મંત્ર આપે છે અને તેના માર્ગદર્શનનો ભાર પોતાના ઉપર લે છે. આ ગ્રંથિબંધન થયા પછી પોતાને યોગ્ય સાધનાનો નિર્ણય કરાવીને જ શિષ્ય શ્રદ્ધાપૂર્વક આગળ વધે છે, તે ભગવતીની કૃપાથી પોતાના ઇચ્છિત ઉદ્દેશને પ્રાપ્ત કરવામાં શક્તિમાન થાય છે.

જ્યારથી ગાયત્રીની દીક્ષા લેવામાં આવે ત્યારથી જ્યાં સુધી પૂર્ણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી સાધનાગુરુને સાધનાના સમય દરમિયાન પોતાની પાસે રાખવા જોઈએ. ગુરુ પ્રત્યક્ષરૂપે તો સદા સાથે રહી શકે નહિ. પરંતુ તેની છબી કાચની ફેમમાં મઢી પૂજાના સ્થાન પર રાખી શકાય છે અને ગાયત્રી સંઘ્યા, જપ, અનુષ્ઠાન અને કોઈ બીજી સાધનાનો આરંભ કરતાં પહેલાં ધૂપ, અક્ષત, નૈવેદ્ય, પુષ્પ, ચંદન વગેરેથી એ ચિત્રનું પૂજન કરવું જોઈએ. જ્યાં ચિત્ર ઉપલબ્ધ ન હોય ત્યાં એક નાળિયેરને ગુરુના પ્રતીક તરીકે સ્થાપવું જોઈએ. એકલવ્ય ભીલની કથા જાણીતી છે. તેણે દ્રોણાચાર્યની માટીની મૂર્તિ બનાવીને, તેને ગુરુ માનીને તેની પાસેથી બાણવિદ્યા પ્રાપ્ત કરી હતી. આખરે તે એવો સફળ ધનુર્ધારી બન્યો કે તેની વિશેષતા જોઈને પાંડવો જેવા પણ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. ચિત્ર યા નાળિયેરના માધ્યમથી ગુરુપૂજા કરી સાધનાનો આરંભ કરવામાં આવે તો પણ તે શાપમુક્ત તથા ઉત્કીલિત થશે.

યજ્ઞોપવીત-ગાયત્રીની મૂર્તિમાન પ્રતિમા

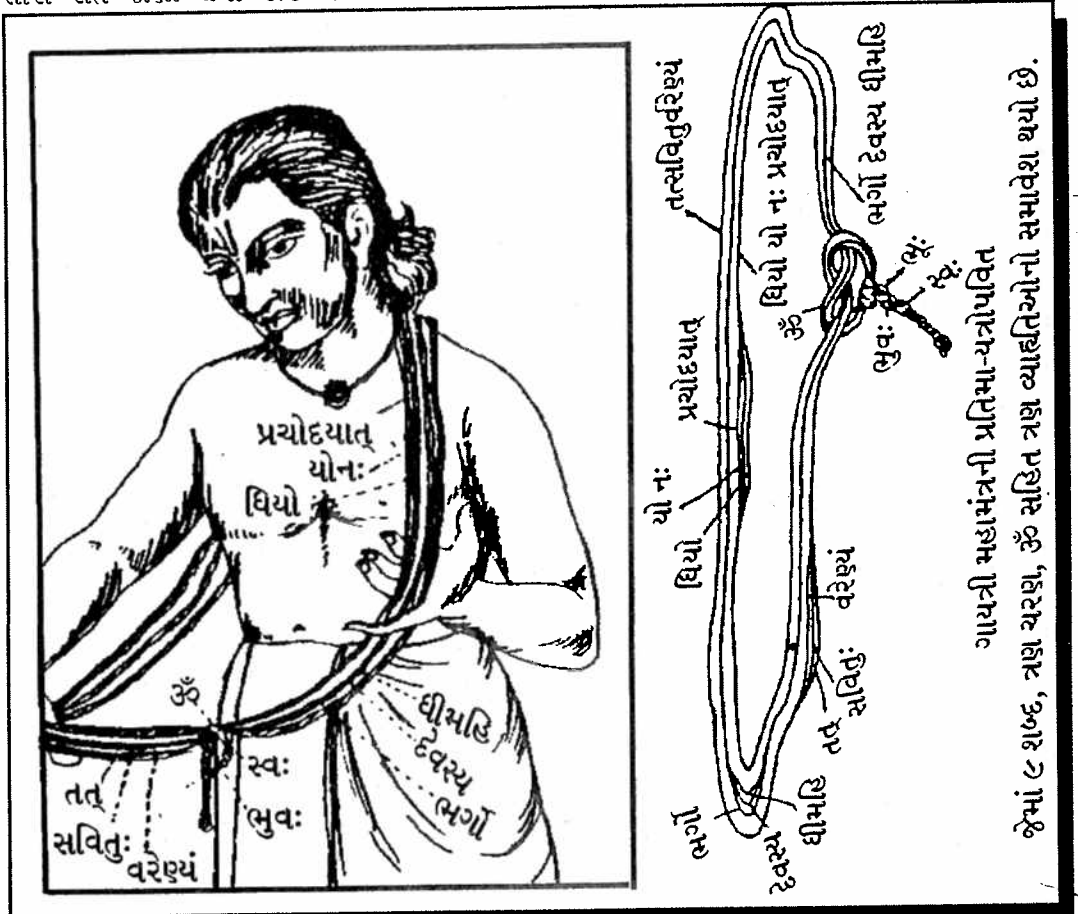
યજ્ઞોપવીતને ‘બ્રહ્મસૂત્ર’ પણ કહે છે. સૂત્ર દોરાને પણ કહેવામાં આવે છે અને જેનો અર્થ ઘણો જ વિસ્તૃત થાય છે એવી સંક્ષિપ્ત વાક્યરચનાને પણ ‘સૂત્ર’ કહે છે. વ્યાકરણ, દર્શન, ધર્મ, કર્મકાંડ આદિના અનેક ગ્રંથો એવા છે, જેમાં તેમના ગ્રંથકર્તાઓએ પોતાનાં મંતવ્યોને બહુ જ સંક્ષિપ્ત વાક્યોમાં સમાવ્યાં છે. એ સૂત્રો પર લાંબી લાંબી વૃત્તિઓ નોંધ તથા ટીકાઓ થઈ છે. એ બધા દ્વારા એ સૂત્રોમાં છુપાયેલા અર્થોનું સ્પષ્ટીકરણ થાય છે. ‘બ્રહ્મસૂત્ર’માં જોકે અક્ષરો નથી તો પણ સંકેતોથી

તેમાં ઘણું ઘણું બતાવવામાં આવ્યું છે. મૂર્તિઓ, ચિત્રો, ચિહ્નો વગેરેને આધારે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. જોકે એ બધામાં અક્ષરો હોતા નથી તો પણ તે ઘણું ઘણું પ્રગટ કરવા સમર્થ છે. ઈશારો કરવાથી એક માણસ પોતાના મનોભાવ બીજા આગળ રજૂ કરી શકે છે, ભલે એ ઈશારામાં કોઈ શબ્દો યા લિપિનો પ્રયોગ કરવામાં આવતો ન હોય. યજ્ઞોપવીતનાં બ્રહ્મસૂત્રો જોકે વાણી અને લિપિથી રહિત છે તો પણ એમાં અનેક વિશદ્ આશયો અને આદર્શો ભરેલા છે.

ગાયત્રીને ગુરુમંત્ર કહેવામાં આવે છે. યજ્ઞોપવીત ધારણ કરતી વખતે જ વેદારંભ કરાવવામાં આવે છે તે ગાયત્રીથી કરાવવામાં આવે છે. પ્રત્યેક દિવે ગાયત્રી જાણવી અનિવાર્ય છે. તેવી જ રીતે ઉપવીત ધારણ કરવું એ પણ અનિવાર્ય છે. આ ગાયત્રી યજ્ઞોપવીતનું જોડું લક્ષ્મીનારાયણ, સીયારામ, રાધેશ્યામ, પ્રકૃતિબ્રહ્મ, ગૌરીશંકર અને નરમાદાના જોડા જેવું છે. જેમ સ્ત્રી પુરુષની સંમિલિત અવસ્થાનું નામ જ ગૃહસ્થી છે તે જ રીતે ગાયત્રી ઉપવીતનું મિલન દિવજત્વ છે. ઉપવીત સૂત્ર છે તો ગાયત્રી એની વ્યાખ્યા છે. એ બંનેનો આત્મા એક સાથે જોડાયેલો છે.

યજ્ઞોપવીતમાં ત્રણ તાર છે, ગાયત્રીમાં ત્રણ ચરણ છે. 'તત્સવિતુર્વરેણ્યમ્' પ્રથમ ચરણ, 'ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ' બીજું ચરણ અને 'ધિયો યોનઃ પ્રચોદયાત્' ત્રીજું ચરણ છે. ત્રણ તારનું શું તાત્પર્ય છે, એમાં શો આશય સમાયેલો છે એ વાત સમજવી હોય તો ગાયત્રીનાં આ ત્રણ ચરણોને સારી રીતે જાણી લેવાં જોઈએ.

ગાયત્રી મહામંત્રની પ્રતિમા-ચત્રોપવિત

જેમાં ૮ શબ્દ, ત્રણ ચરણ, ૐ સહિત ત્રણ વ્યાહતિઓનો સમાવેશ થયો છે.

ઉપવીતમાં ત્રણ પ્રથમ ગ્રંથિઓ અને એક બ્રહ્મગ્રંથિ હોય છે. ગાયત્રીમાં ત્રણ વ્યાહતિઓ (ભૂ: ભુવ: સ્વ:) અને એક પ્રણવ (ૐ) છે. ગાયત્રીના આરંભમાં ઓમકાર અને (ભૂ: ભુવ: સ્વ:)નું જે તાત્પર્ય છે તેનો જ યજ્ઞોપવીતની ત્રણ ગ્રંથિઓ સંકેત કરે છે. આ ચાર ગાંઠો મનુષ્ય જાતિને શા શા બોધ આપે છે તે એ સંકેતોને સમજનાર સમજી શકે છે.

આ મહાવિજ્ઞાનને સરળતાપૂર્વક હૃદયંગમ કરવાને માટે અમે એને ચાર ભાગોમાં વિભક્ત કરીએ છીએ : (૧) પ્રણવ તથા ત્રણે વ્યાહતિઓ અર્થાત્ યજ્ઞોપવીતની ચાર ગ્રંથિઓ, (૨) ગાયત્રીનું પ્રથમ ચરણ અર્થાત્ યજ્ઞોપવીતનો પ્રથમ તાર, (૩) બીજું ચરણ અર્થાત્ બીજો તાર, (૪) ત્રીજું ચરણ અર્થાત્ ત્રીજો તાર. હવે આપણે એના પર વિગતવાર વિચાર કરીએ.

(૧) પ્રણવનો (ઓમનો) સંદેશ આ છે - 'પરમાત્મા સર્વત્ર સમસ્ત પ્રાણીઓમાં સમાયેલા છે. તેથી લોકસેવાને માટે નિષ્કામ ભાવથી કર્મ કરવું જોઈએ તથા આપણા મનને સ્થિર તથા શાંત રાખવું જોઈએ.'

(૨) ભૂ:નું તત્ત્વજ્ઞાન એવું છે કે - 'શરીર અસ્થાયી ઓજાર સમાન છે. તેથી એના પર વધારે પડતી આસક્તિ ન રાખતાં આત્મબળ વધારવાનો, શ્રેષ્ઠ માર્ગનો, સત્કર્મોનો આશ્રય ગ્રહણ કરવો જોઈએ.'

(૩) ભુવ: નું તાત્પર્ય છે - 'પાપોની વિરુદ્ધ રહેનારો મનુષ્ય દેવત્વને પ્રાપ્ત કરે છે. જે પવિત્ર આદર્શો અને સાધનોને અપનાવે છે તે જ બુદ્ધિમાન છે.'

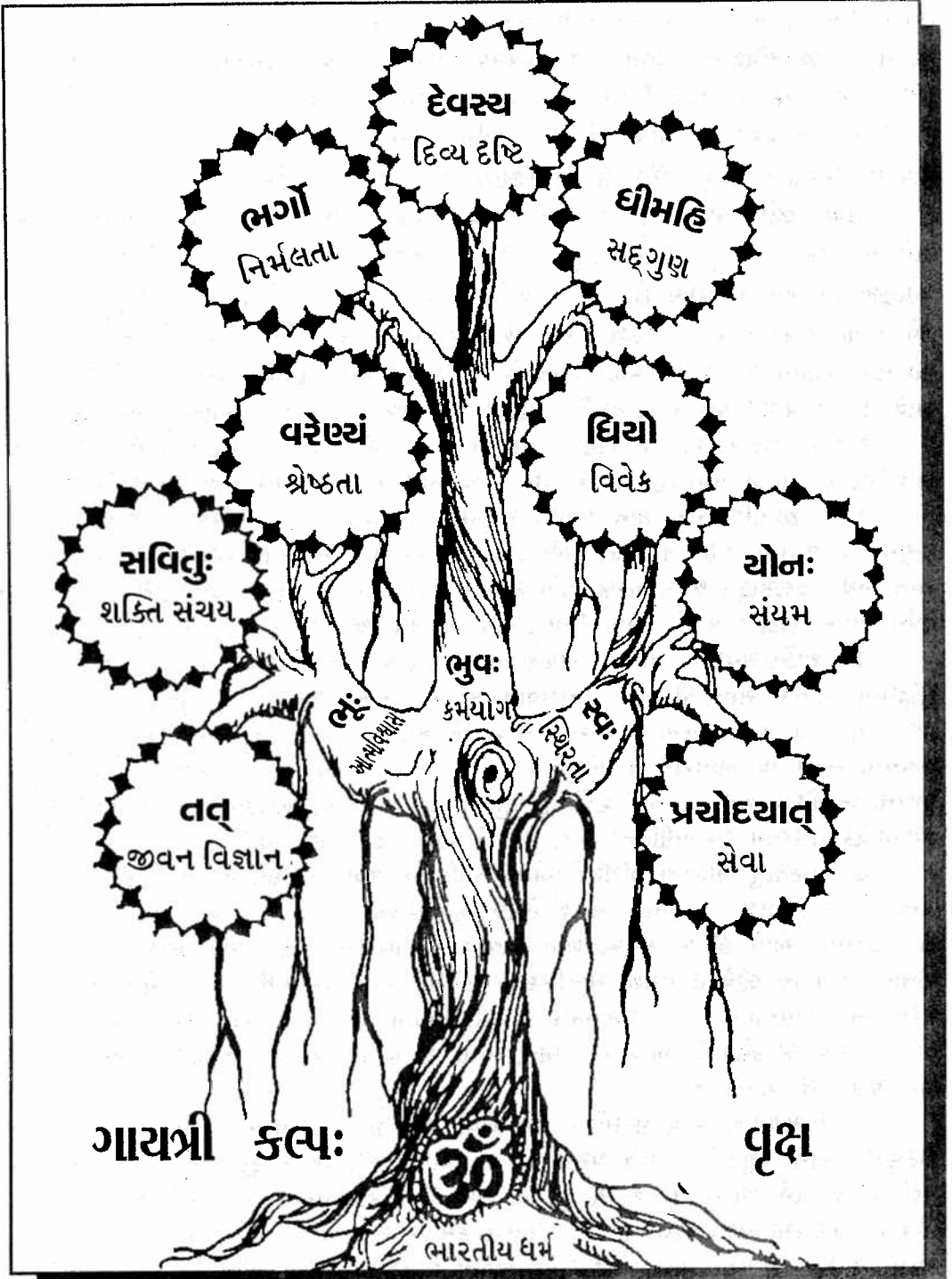
(૪) સ્વ: નો પ્રતિધ્વનિ આવો છે - 'વિવેક દ્વારા શુદ્ધ બુદ્ધિથી સત્યને જાણવા તેમજ સંયમ અને ત્યાગની નીતિનું આચરણ કરવા માટે પોતાને તથા બીજાઓને પ્રેરણા આપવી જોઈએ.'

યજ્ઞોપવીતધારીની નીતિ આમ ચતુર્મુખી હોય છે. એ સર્વનો સારાંશ એ કે, યોગ્ય માર્ગે પોતાની શક્તિઓને વધારે અને અંતઃકરણને ઉદાર રાખીને પોતાની શક્તિનો મોટો ભાગ લોકહિતમાં વાપરે. આવી કલ્યાણકારી નીતિથી ચાલનારો માણસ વ્યષ્ટિના રૂપમાં અને સમષ્ટિના રૂપમાં સુખ અને શાંતિ પ્રાપ્ત કરે છે. યજ્ઞોપવીત ગાયત્રીની મૂર્તિમાન પ્રતિમા છે. એનો જે સંદેશ મનુષ્ય જાતિને માટે છે, એના વગર બીજો કોઈ માર્ગ એવો નથી જેનાથી વૈયક્તિક અને સામાજિક સુખશાંતિ સ્થિર રહી શકે.

સ્વર્ગ એક કલ્પવૃક્ષ છે, જેની નીચે બેસીને જે વસ્તુની કામના કરવામાં આવે તે તરત જ સામે ઉપસ્થિત થઈ જાય છે. જે કોઈ ઈચ્છા કરવામાં આવે તે તરત પૂર્ણ થઈ જાય છે. તે કલ્પવૃક્ષ જેની પાસે હોય તે કેટલો સુખી અને સંતુષ્ટ હશે એની કલ્પના સહેજે કરી શકાય છે.

પૃથ્વી પર એવું કલ્પવૃક્ષ છે, જેમાં દેવલોકના કલ્પવૃક્ષના જેવી જ સંભાવનાઓ છુપાયેલી છે. એનું નામ છે - ગાયત્રી. ગાયત્રી મંત્રને સ્થૂળ નજરે જોવામાં આવે તો તે ૨૪ અક્ષરો અને નવ પદોની એક શબ્દશૃંખલા માત્ર છે. પરંતુ ગંભીરતાપૂર્વક એનું અવલોકન કરવામાં આવે તો એના પ્રત્યેક પદ અને અક્ષરમાં એવાં તત્ત્વોનું રહસ્ય છુપાયેલું માલૂમ પડશે કે, જેનાથી કલ્પવૃક્ષની જેમ આપણી બધી ઈચ્છાઓ પૂર્ણ થઈ શકે છે.

આ પ્રકરણમાં 'ગાયત્રી-કલ્પવૃક્ષ'નું ચિત્ર આપવામાં આવ્યું છે. એમાં બતાવ્યું છે કે, 'ઓમ' ઈશ્વર તરફની આસ્તિકતા જ ભારતીય ધર્મનું મૂળ છે એમાંથી આગળ જતાં એના ત્રણ ભાગ થાય

છે - ભૂ: ભુવ: સ્વ:-ભૂ: નો અર્થ છે. આત્મ, ભુવ: નો અર્થ છે-કર્મયોગ. સ્વ: નું તાત્પર્ય છે-
 ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

સ્થિરતા-સમાધિ. આ ત્રણ શાખાઓમાંથી ત્રણ ત્રણ ડાળીઓ નીકળે છે. એ દરેકનું વિશેષ તાત્પર્ય છે. તત્ - જીવનવિજ્ઞાન. સવિતુઃ - શક્તિસંચય. વરેણ્યં - શ્રેષ્ઠતા. ભર્ગો-નિર્મળતા. દેવસ્ય-દિવ્ય દષ્ટિ. ધીમહિ-સદ્ગુણ. ધિયો-વિવેક. યોનઃ-સંચય. પ્રયોદયાત્-સેવા. ગાયત્રી આપણી.

આ જ પ્રકારે અવિકસિત વ્યક્તિ જનોઈની નિત્ય સફાઈનું મનોભૂમિમાં આ બધાં જ બીજ વાવે છે. પરિણામે જે વૃક્ષ ઊગે છે, તે કલ્પવૃક્ષ કરતાં જરા પણ કમ હોતું નથી.

એવો ઉલ્લેખ મળે છે કે, કલ્પવૃક્ષનાં બધાં પાંદડાં રત્નજડિત છે. તે રત્નો જેવાં સુશોભિત અને બહુમૂલ્ય હોય છે. ગાયત્ર વૃક્ષમાં ઉપર જણાવેલાં નવ પાંદડાં, નિઃસંદેહ રત્નો જેવાં મહામૂલ્યવાન અને મહત્ત્વપૂર્ણ છે. પ્રત્યેક પાંદડું-પ્રત્યેક ગુણ રત્ન કરતાં જરા પણ ઊતરે એમ નથી. ઝવેરાતોમાં 'નવલખો હાર' પુષ્કળ કીમતી છે. નવલાખ રૂપિયાથી તૈયાર કરાયેલો 'નવલખો હાર' પહેરનારો પોતાને બહુ જ ભાગ્યવાન માને છે. જો ગંભીર અને તાત્ત્વિક અને દીર્ઘદષ્ટિથી જોવામાં આવે તો યજ્ઞોપવીત પણ નવરત્નજડિત હારથી કોઈ પણ પ્રકારે ઓછા મહત્ત્વનું નથી.

ગાયત્રી-ગીતાના આધારે યજ્ઞોપવીતના જે નવ તારોને ધારણ કરવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે, તે એટલા મહત્ત્વપૂર્ણ છે કે, તેનું મૂલ્ય નવરત્નો કરતાં પણ વધી જાય છે.

૧. જીવનવિજ્ઞાનનું જ્ઞાન થવાથી મનુષ્યને જન્મમરણનું રહસ્ય સમજાઈ જાય છે. એને મૃત્યુનો ડર લાગતો નથી. તે સદા નિર્ભય રહે છે. એને શરીરનો તથા સાંસારિક વસ્તુઓનો મોહ રહેતો નથી. ફલસ્વરૂપ જે સાધારણ હાનિ-લાભોને માટે લોકો દુઃખના સમુદ્રમાં ડૂબી જાય છે અને હર્ષના મદમાં છડી જાય છે, એવા ઉન્માદોમાંથી તે બચી જાય છે.

૨. શક્તિ-સંચયની નીતિને અપનાવનારો માણસ દિનપ્રતિદિન અધિકં સ્વસ્થ, વિદ્વાન, બુદ્ધિમાન, ધનિક, સહયોગી અને પ્રતિષ્ઠાવાન બને છે. નિર્બળ મનુષ્યો પર પ્રકૃતિનાં, બલવાનોનાં તથા દુર્ભાગ્યનાં જ આક્રમણો થાય છે એનાથી એ બચતો રહે છે અને શક્તિ પરિપૂર્ણતાને લીધે જીવનના અનકવિધ આનંદોને તે ભોગવે છે અને પોતાની શક્તિ વડે તે બીજાઓને મદદ કરીને પુણ્યનો ભાગીદાર બને છે. જ્યાં શક્તિનું સંતુલન હોતું નથી ત્યાં અનીતિ જામે છે. શક્તિસંચયનું સ્વાભાવિક પરિણામ છે-અનીતિનો અંત, કે જે સર્વને માટે કલ્યાણકારી છે.

૩. શ્રેષ્ઠતાનું અસ્તિત્વ પરિસ્થિતિઓમાં નહીં પણ વિચારોમાં હોય છે. જે વ્યક્તિ સમૃદ્ધિવાન બન્યો છે, પરંતુ લક્ષ્ય, સિદ્ધાન્ત, આદર્શ તેમજ અંતઃકરણની દષ્ટિએ નીચે પડ્યો છે, તે કનિષ્ઠ જ રહી જવાનો. એવો કનિષ્ઠ મનુષ્ય બધા વિવેકવાન માણસોની નજરે સદા હલકો ગણાય છે. પોતાની નીચતાને લીધે તે હંમેશાં માનસિક અશાંતિમાં રહે છે. એનાથી ઊલટું, કોઈ વ્યક્તિ ભલે ગરીબ અને સાધનહીન હોય, પણ એનો આદર્શ, સિદ્ધાંત, ઉદ્દેશ્ય અને અંતઃકરણ ઉચ્ચ તથા ઉદાર હોય તો શ્રેષ્ઠ જ કહેવાશે. એ શ્રેષ્ઠતા એને આનંદ જ આપતી રહે છે, જે મોટી સાંસારિક સંપત્તિ દ્વારા પણ મળી શકતી નથી.

૪. નિર્મળતાનો અર્થ છે-સૌંદર્ય. એ એવી વસ્તુ છે કે, જેને માત્ર મનુષ્ય જ નહીં પણ કીટપતંગો અને પશુપક્ષીઓ પણ પસંદ કરે છે. એ નિશ્ચિત છે કે કુરુપતાનું કારણ ગંદકી છે. મલીનતા જે કોઈ પણ સ્થાને હશે ત્યાં કુરુપતા રહેવાની જ અને ત્યાંથી દૂર જ રહેવાની સૌની ઈચ્છા હોય છે. શરીરમાં મેલ ભરેલો હોય તો માણસ કમજોર અને બીમાર રહેશે અને આ કારણે જેનાં કપડાં, ભોજન, ચામડી, વાળ, ઉપયોગમાં આવતી વસ્તુઓ વગેરેમાં ગંદકી હશે તો એ ઘૂણાસ્પદ, સ્વાસ્થ્ય બગાડનાર, કનિષ્ઠ તેમજ નિંદાયોગ્ય બની જશે. તો પછી મનમાં, બુદ્ધિમાં, અંતઃકરણમાં મલીનતા હોય તો પછી કહેવું જ શું? મનુષ્યનું સ્વરૂપ હેવાન અને શેતાનથી પણ ખરાબ થઈ જાય ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

છે. આ બધામાંથી બચવાનો એક જ ઉપાય 'સર્વતોમુખી નિર્મળતા' છે, જે અંદર અને બહાર સર્વ રીતે નિર્મળ છે, જેની કમાણી વિચારધારા, દેહ, વાણી, પોશાક, ઘર અને બીજી વસ્તુઓ નિર્મળ છે, સ્વચ્છ છે, શુદ્ધ છે, તે સર્વપ્રકારે સુંદર, પ્રસન્ન, પ્રફુલ્લ, મૃદુલ અને સંતુષ્ટ જોવામાં આવે છે.

૫. દિવ્ય દષ્ટિથી જોવાનો અર્થ એ છે કે-જગતનાં દિવ્ય તત્ત્વોની સાથે પોતાનો સંબંધ જોડવો. પ્રત્યેક પદાર્થ પોતાના સજાતીય પદાર્થને પોતાના તરફ ખેંચે છે અને પોતે તેમના તરફ ખેંચાય છે. એનો દષ્ટિકોણ દુનિયાની ભલાઈઓને જોવાનો, સમજવાનો અને અપનાવવાનો છે. એ પોતાની ચારેબાજુએ સારી જ વ્યક્તિઓને જુએ છે. લોકોના ઉપકારો, ભલમનસાઈ, સેવાભાવ, સહકાર અને સત્કાર્યો પર નજર કરતાં એવું જણાય છે કે, લોકોમાં બુરાઈઓ કરતાં ભલાઈઓ જ વધારે પ્રમાણમાં છે અને દુનિયા આપણી સાથે અપકાર કરતાં ઉપકાર જ વધારે કરી રહી છે. આંખો પર જેવા રંગના ચશ્મા ચઢાવવામાં આવે, તેવા જ રંગની તે વસ્તુઓ દેખાય છે. જેમની દષ્ટિ દોષિત હોય છે, તેમને માટે દરેક પદાર્થ અને પ્રાણી દોષિત, ખરાબ છે. પરંતુ જેની દષ્ટિ દિવ્ય છે, તેને પ્રભુની આ પુનિત ફૂલવાડીમાં બધે આનંદ જ આનંદ વરસતો દેખાય છે.

૬. સદ્ગુણ-પોતામાં સારી ટેવો, યોગ્યતાઓ, વિશેષતાઓને ધારણ કરવી એનું નામ સદ્ગુણ છે. વિનય, નમ્રતા, શિષ્ટાચાર, મધુર ભાષણ, ઉદાર વ્યવહાર, સેવા-સહકાર, ઈમાનદારી, પરિશ્રમશીલતા, નિયમિતતા, મિતવ્યયિતા, મર્યાદા, કર્તવ્યપરાયણતા, જાગૃતિ, પ્રસન્ન મુખમુદ્રા, ઘેર્ય, સાહસ, પરાક્રમ, પુરુષાર્થ, આશા, ઉત્સાહ એ બધા સદ્ગુણો છે. સંગીત, સાહિત્ય, કલા, શિલ્પ, વ્યાપાર, વકતૃત્વ, વ્યવસાય, ઉદ્યોગ, શિક્ષણ વગેરેમાં યોગ્યતા હોવી એ સદ્ગુણ છે. આવા સદ્ગુણો જે ધરાવતો હોય, તે આનંદમય જીવન ગુજારે જ. એની કલ્પના સહજ થઈ શકે એમ છે.

૭. વિવેક-એ એક પ્રકારનો આત્મિક પ્રકાશ છે, કે જેના દ્વારા સત્ય અસત્યની, ઉચિત-અનુચિતની, આવશ્યક-અનાવશ્યકની પરીક્ષા થાય છે. જગતમાં અસંખ્ય પરસ્પરવિરોધી માન્યતાઓ, રીતરિવાજો વિચારધારાઓ પ્રચલિત છે અને તે દરેકની પાછળ કંઈક તર્ક આધાર, કંઈક દાખલાઓ તેમજ કેટલાંક પુસ્તકો અને મહાપુરુષોના નામનો સંબંધ હોય છે. આવી દશામાં શું ગ્રાહ્ય છે અને શું અગ્રાહ્ય છે, એનો નિર્ણય કરવાનું કામ મુશ્કેલ છે. આ સંબંધમાં દેશ, કાળ, પરિસ્થિતિ, ઉપયોગિતા, જનહિત આદિ વાતો ધ્યાનમાં રાખીને સદ્બુદ્ધિથી જે નિર્ણય કરવામાં આવે છે, તે જ પ્રામાણિક અને ગ્રાહ્ય હોય છે. જેણે ઉચિત નિર્ણય કરી લીધો હોય તેણે સમજવું કે તેને સરળતાપૂર્વક સુખશાંતિના લક્ષને પહોંચવાનો માર્ગ મળી ગયો. જગતમાં મોટેભાગે કલહ, કલેશ, પાપ અને દુઃખનું કારણ દુર્બુદ્ધિ, ભ્રમ તથા અજ્ઞાન હોય છે. વિવેકી માણસ એ બધી મૂંઝવણોમાંથી અનાયાસે જ બચી જાય છે.

૮. સંયમ-જીવનશક્તિનું, વિચારશક્તિનું, ભોગેચ્છાનું, શ્રમનું સંતુલન બરાબર રાખવું તે સંયમ છે. એને ઓછુંય નહીં થવા દેવું કે નષ્ટ-નિષ્ક્રિય પણ ન થવા દેવું અને ખોટે માર્ગે વ્યય ન થવા દેવું એ સંયમનું તાત્પર્ય છે. માનવ શરીર આશ્ચર્યજનક શક્તિઓનું કેન્દ્ર છે. જો એ શક્તિઓનો અપવ્યય અટકાવીને ઉપયોગી દિશામાં વાપરવામાં આવે તો અનેક આશ્ચર્યજનક સફળતાઓ પ્રાપ્ત થઈને જીવનની પ્રત્યેક દિશામાં ઉન્નતિ થાય છે.

૯. સેવા-સહાય, સહયોગ, પ્રેરણા, ઉન્નતિ અને સુવિધા તરફ કોઈને આગળ વધારવા તેની એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ સેવા છે. આ દિશામાં આપણું શરીર અને મગજ આપણી સેવાનું સૌથી વધારે પાત્ર છે, કેમ કે તે સર્વથી આપણી વધારે નિકટ છે. સામાન્ય રીતે દાન આપવું, સમય આપવો, વિના મૂલ્યે આપણી શારીરિક કે માનસિક શક્તિ કોઈને માટે વાપરવી એને સેવા કહેવાય છે અને એમાં ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

આપણા ત્યાગથી બીજામાં ક્રિયાશક્તિ, આત્મનિર્ભયતા, સ્ફૂર્તિ, પ્રેરણા વગેરે જાગ્રત થઈ કે નહીં એવી કોઈ અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી. આ પ્રકારની સેવા બીજાને આળસ, પરાવલંબી અને ભાગ્યવાદી બનાવનારી હાનિકારક સેવા છે. આપણે તો એવા પ્રકારની સેવા કરવી જોઈએ જેથી બીજાઓમાં ઉત્સાહ વધે અને આત્મનિર્ભરતા તેમજ ક્રિયાશીલતાને સતેજ કરવામાં સહાયક થવાય. સેવા એ પોતાને તથા બીજાને ઉન્નત બનાવવાનું, જગતને વધારે સુંદર અને આનંદમય બનાવવાનું પુણ્ય કાર્ય છે. આ પ્રકારના સેવાભાવી પુણ્યાત્મા સાંસારિક દૃષ્ટિએ તથા આત્મદૃષ્ટિથી સુખી અને સંતુષ્ટ રહે છે.

આ નવા ગુણો નિઃસંદેહ નવરત્ન છે. માણેક, મોતી, પરવાળુ, પાનું, પોખરાજ, હીરો, નીલમ, ગોમેદ, લસણિયો એ નવ રત્ન છે. જેની પાસે એ રત્ન હોય છે, તે સર્વ રીતે સુખી ગણાય છે. પરંતુ ભારતીય ધર્મશાસ્ત્ર કહે છે કે, જેની પાસે યજ્ઞોપવીત અને ગાયત્રી- મિશ્રિત ઉપરોક્ત આધ્યાત્મિક નવરત્નો છે તે આ ભૂતળ પરનો કુબેર છે. ભલેને તેની પાસે ધનદોલત, જરજમીન ન હોય, આ નવરત્ન મંડિત કલ્પવૃક્ષ જેની પાસે છે તે વિવેકયુક્ત, યજ્ઞોપવીતધારી સદા સુલોકની સમૃદ્ધિ ભોગવે છે. એને માટે આ ભૂલોક સ્વર્ગ છે. એ કલ્પવૃક્ષ આપણને ચારે ફળ આપે છે ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ એ ચારે સમૃદ્ધિઓથી આપણને પરિપૂર્ણ કરી દે છે.

સાધકોને માટે યજ્ઞોપવીત આવશ્યક છે

કેટલીક વ્યક્તિઓ વિચારે છે યજ્ઞોપવીત અમને ફાવશે નહીં, અમારાથી એના નિયમોનું પાલન થઈ શકશે નહીં, તેથી અમારે તે ધારણ કરવું ન જોઈએ. એ તો એવી વાત થઈ, જેમ કોઈ કહે મારા મનમાં ઈશ્વરભક્તિ નથી, તેથી હું પૂજાપાઠ નહીં કરું. પૂજાપાઠ કરવાનું તાત્પર્ય ભક્તિ ઉત્પન્ન કરવી એ જ છે. એ ભક્તિ પહેલેથી જ હોત તો પૂજાપાઠ કરવાની કંઈ જરૂર જ નહોતી. આ જ વાત જનોઈની બાબતમાં છે. જો ધાર્મિક નિયમોનું પાલન એની મેળે જ થઈ જતું હોય તો એને ધારણ કરવાની આવશ્યકતા જ રહે નહીં. કેમ કે આપમેળે નિયમો પળાતા નથી. એને માટે તો યજ્ઞોપવીતનો પ્રતિબંધ મૂકીને એ નિયમો પાળવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. જે લોકો નિયમો પાળી શકે એમ ન હોય તેમણે તો જનોઈ અવશ્ય ધારણ કરવું જોઈએ. જે માંદા છે તેને દવા જોઈએ. જે માંદા જ ન હોય તેને દવાની શી જરૂર છે ?

નિયમો શા માટે પાળવા જોઈએ એને માટેની લોકોમાં વિચિત્ર માન્યતાઓ છે. કેટલાક લોકો સમજે છે કે, ભોજન વિષેના નિયમોનું પાલન કરવું એ જ જનોઈનો નિયમ છે. સ્નાન કર્યા વગર, બજારુ, વાસી અને પોતાની જાતના નહીં એવા એ બનાવેલું ભોજન ન કરવું એ જ યજ્ઞોપવીતની સાધના છે. આ એક અધૂરી અને ભ્રમપૂર્ણ માન્યતા છે. યજ્ઞોપવીતનું મંતવ્ય માનવજીવનની સર્વાંગપૂર્ણ ઉન્નતિ કરવી એ છે. એ ઉન્નતિઓમાં સ્વાસ્થ્યની ઉન્નતિ પણ એક છે, એને માટે બીજા નિયમોનું પાલન કરવાની સાથે ભોજન સંબંધી સાવધાની રાખવી ઉચિત છે. પરંતુ પ્રત્યેક બ્રાહ્મણ જીવનની સર્વાંગી ઉન્નતિના બધા નિયમોનું પૂર્ણપણે પાલન કરી શકતો નથી છતાં તે ખભે જનોઈ ધારણ કરે છે અને ભોજન વિષેના કોઈ નિયમમાં ત્રુટિ રહી જાય તો એમ નહીં સમજવું જોઈએ કે એનો જનોઈ ધારણ કરવાનો અધિકાર છિનવાઈ જાય છે. જો જૂઠું બોલવાથી, દુરાચારની દૃષ્ટિ રાખવાથી, બેઈમાની કરવાથી, આળસ, પ્રમાદ કે વ્યસનોમાં ગ્રસ્ત રહેવાથી જનોઈ તૂટતી નથી, તો કેવળ ભોજન વિષેના નિયમોમાં કોઈવાર સહેજ અપવાદ રહી જવાથી નિયમ તૂટી જાય છે એમ કેવી રીતે કહી શકાય ?

મળમૂત્ર ત્યાગતી વખતે કાન પર જનોઈ ચઢાવવામાં ભૂલ થઈ જવાનો અવશ્ય ભય રહે છે.

કેટલાક લોકો આ કારણે યજ્ઞોપવીત નથી પહેરતા અથવા પહેરવું છોડી દે છે. એ તો ઠીક છે કે કોઈ પણ નિયમનું કઠોરતાથી પાલન થવું જોઈએ. પરંતુ એવી ટેવ ન પડે ત્યાં સુધી નવશીખાઉ માટે કંઈક છૂટ રહેવી જોઈએ. તેથી તેને એક દિવસમાં ત્રણ વાર જનોઈ બદલવાની ફરજ નહીં પડે. એને માટે એમ કરવું જોઈએ કે જનોઈનો એક આંટો ગળાની આસપાસ વીંટાળવો જેથી તે કમરથી ઊંચી રહે. કાનમાં ભરાવવાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે મૂત્રની અશુદ્ધતાનો યજ્ઞસૂત્રને સ્પર્શ ન થઈ જાય. જનોઈ કંઠમાં લપેટી દેવામાં આવે તો તે કમરથી ઉપર રહે છે અને કદી કાન પર ન ચઢાવવાની ભૂલ થઈ જાય તો પણ તેને અશુદ્ધિનો સ્પર્શ થવાનો સંભવ નથી રહેતો. થોડા જ દિવસોમાં એવી આદત પડી જશે અને પછી જનોઈ કંઠમાં વીંટાળવાની આવશ્યકતા નહીં રહે.

નાની ઉંમરવાળા બાળકોને માટે તેમજ ભુલકણા માણસોને માટે એક તૃતીયાંશ યજ્ઞોપવીતની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે અને તે કંઠમાં પહેરાવવામાં આવે છે. તેનું 'કંઠી' શબ્દથી આચાર્યોએ સંબોધન કર્યું છે. નાનાં બાળકોને જ્યારે ઉપનયન થતું ત્યારે એને દીક્ષાની સાથે કંઠી પહેરાવવામાં આવતી. આજે પણ ગુરુ નામધારી પંડિતજી ગળામાં કંઠી પહેરાવીને અને કાનમાં ગુરુમંત્ર કહીને ગુરુદીક્ષા આપે છે.

પૂરું ધ્યાન રાખવામાં પણ મોટેભાગે ભૂલ કરે છે. આથી શરીરનો પરસેવો તેમાં ઊતરે છે અને જનોઈ ગંધાય છે. પરિણામે તેમાં રોગના જંતુઓ પડે છે. આવી સ્થિતિમાં એવો ઉપાય શોધાયો જેથી કંઠમાં પડેલી ઉપવીત કંઠીનો શરીર સાથે ઓછો સ્પર્શ થાય. આ નિમિત્તે તુલસી, રૂદ્રાક્ષ અથવા બીજી કોઈ પવિત્ર વસ્તુના મણકાને સૂત્રમાં પરોવીને કંઠી પહેરવામાં આવે છે, એથી મણકાઓનો જ શરીરને સ્પર્શ થાય અને સૂત્ર અલગ રહી જતું હોવાથી પરસેવાનો જમાવ ન થાય. તેથી મણકાવાળી કંઠીઓ પહેરવાનો રિવાજ ચાલુ થયો.

ગાયત્રીના ઉપાસકે છેવટે આંશિક રૂપમાં પણ યજ્ઞોપવીત અવશ્ય ધારણ કરવું જોઈએ, કારણ કે યજ્ઞોપવીત ગાયત્રીનું મૂર્તિમાન પ્રતીક છે. એને ધારણ કર્યા વગર ભગવતીની સાધનાનો ધાર્મિક અધિકાર મળતો નથી. આજકાલ નવી ફેશનથી ઘરેણાનો રિવાજ ઓછો થતો જાય છે, છતાં પણ ગળામાં કંઠી માળા કોઈને કોઈ રૂપમાં સ્ત્રીપુરુષો ધારણ કરે છે. ગરીબ સ્ત્રીઓ કાચના મણકાની માળા પહેરે છે અને સાધનસંપન્ન ઘરની સ્ત્રીઓ ચાંદી, સોનું, મોતી આદિની માળાઓ પહેરે છે. એ આભૂષણોનાં નામ હાર, નેકલેસ, માળા આદિ રખાય છે. પણ ખરી રીતે તો તે કંઠીઓનો જ એક પ્રકાર છે. ભલે સ્ત્રીની પાસે કંઈ આભૂષણ હોય કે ન હોય પરંતુ એટલું તો નિશ્ચિત છે કે કંઠી તો ગરીબમાં ગરીબ સ્ત્રી કોઈને કોઈ રૂપમાં ધારણ કરે છે જ. આ વસ્તુ સિદ્ધ કરે છે કે ભારતીય નારીઓએ પોતાના સહજ ધર્મને કોઈને કોઈ રૂપમાં જીવતો રાખ્યો છે અને તેઓ યજ્ઞોપવીત કોઈ પ્રકારે ધારણ તો કરે જ છે.

જે લોકોને યજ્ઞોપવીત ધારણ કરવાના અધિકારી ગણવામાં આવતા નથી, જેમને કોઈ દીક્ષા આપતું નથી, તેઓ પણ ગળામાં ત્રણ તારનો અથવા નવ તારનો દોરો ગાંઠો લગાવીને પહેલી લે છે. આ પ્રકારે ચિહ્ન પૂજા થઈ જાય છે. યજ્ઞોપવીતનું એક તૃતીયાંશ લાંબુ યજ્ઞોપવીત ગળામાં પહેરવાનો પણ કેટલીક જગ્યાએ રિવાજ છે.

ગાયત્રી-સાધનાનો ઉદ્દેશ

નવા વિચારોથી જૂના વિચારો બદલાઈ જાય છે. કોઈ માણસ અમુક વસ્તુને ખોટી માનતો હોય તો તેને તર્ક, પ્રમાણ અને દાખલાઓ આપીને નવી વાત સમજાવી શકાય છે. જો તે અત્યંત દુરાગ્રહી, મૂઠ, ઉત્તેજિત કે મદ્દાંધન ન હોય તો તેને કોઈ વાત સમજાવવાથી ખોટી માન્યતા દૂર થાય

છે. સ્વાર્થ અને અભિમાનને કારણે કોઈ પોતાની માન્યતાની વકીલાત કરે તો એ વાત જુદી છે. માન્યતા અને વિશ્વાસના ક્ષેત્રમાં એના વિચાર અવશ્ય બદલાઈ જાય છે. જ્ઞાનથી અજ્ઞાનને હટાવી દેવું એ કંઈ વધારે મુશ્કેલ નથી.

પરંતુ સ્વભાવ રુચિ, ઈચ્છા, ભાવના અને પ્રકૃતિની બાબતોમાં એવું નથી કે તે સાધારણ રીતથી બદલી શકાય. એ જે સ્થાન પર અહો આસન જમાવીને બેઠી હોય ત્યાંથી સહેલાઈથી ખસતી નથી. કારણ, મનુષ્ય ચોરાશી લાખ કીટ-પતંગો, જીવ-જંતુઓ, ક્ષુદ્ર યોનિઓમાં ભ્રમણ કરીને નરદેહમાં આવે છે. તેથી સ્વભાવતઃ એના આગલા જન્મજન્માંતરોના પાશવિક નીચ સંસ્કારો ભારે દઢતાથી એની મનોભૂમિમાં જમા થયેલા હોય છે. મગજમાં અનેક પ્રકારના વિચારો આવે છે અને જાય છે. એનામાં પરિવર્તન થતું રહે છે. પણ એનો વિશેષ પ્રભાવ મનોભૂમિ પર પડતો નથી. સારો ઉપદેશ સાંભળવાથી, ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચવાથી અને ગંભીરતાપૂર્વક પોતે આત્મચિંતન કરવાથી મનુષ્ય ભલાઈ અને બૂરાઈ વચ્ચેના અંતરને સારી રીતે સમજતો થાય છે અને પોતાની ભૂલો, બૂરાઈઓ, ત્રુટિઓ અને કમજોરીઓ સારી રીતે પ્રતીત થઈ જાય છે. બૌદ્ધિક રીતે એ વિચારે છે કે દોષોમાંથી એની મુક્તિ થવી જોઈએ. કેટલીક વાર તો એ પોતાની ભર્ત્સના પણ કરે છે. આટલું હોવા છતાં પણ તે પોતાની ચિરસંચિત બૂરાઈઓથી પોતાને અલગ કરી શકતો નથી.

નશાખોર, ચોર, દુષ્ટ, દુરાચારી પ્રકૃતિના મનુષ્યો સારી રીતે જાણે છે કે પોતે ખરાબ માર્ગ અપનાવ્યો છે અને બહુધા તેઓ એથી દૂરી જાય એમ પણ વિચારતા હોય છે, પરંતુ એમની ઈચ્છા માત્ર એક નિર્બળ કલ્પના જ રહી જાય છે અને એમના મનોરથ નિષ્ફળ જાય છે. બૂરાઈઓ દૂરતી નથી અને જ્યારે પ્રલોભનનો અવસર આવે છે, ત્યારે મનોભૂમિમાં મૂળ ઘાલી બેઠેલી વૃત્તિઓ વંટોળિયાની માફક ઉમટી પડે છે અને તે વ્યક્તિ પોતાની આદત પ્રમાણે ફરીથી બૂરાં કાર્યો કરી બેસે છે. વિચાર અને સંસ્કાર એ બેની તુલનામાં સંસ્કારની શક્તિ વધારે પ્રબળ છે. વિચાર એ એક નાનુંસરખું બાળક છે, જ્યારે સંસ્કાર સશક્ત અને પ્રૌઢ જેવો હોય છે. બંનેના યુદ્ધમાં પ્રાયઃ એવું જ પરિણામ જોવામાં આવે છે કે, બાળકની જ હાર થાય છે અને પ્રૌઢ જીતે છે. જોકે કોઈ મનસ્વી વ્યક્તિ શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા પૂતના અને રામ દ્વારા તાડકા વધનો દાખલો ઉપસ્થિત કરીને પોતાના વિચારબળ દ્વારા કુસંસ્કારો પર વિજય પ્રાપ્ત કરે છે. પણ સાધારણ રીતે લોકો કુસંસ્કારોની પકડમાં, જાળમાં ફસાયેલા પક્ષીની માફક સપડાઈ ગયેલા જ દેખાય છે. અનેક ધર્મોપદેશકો, જ્ઞાનીઓ, વિદ્વાનો, નેતાઓ મનાતા મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો જ્યારે કુકર્મયુક્ત જોવામાં આવે છે, ત્યારે તો એમ જ કહેવું પડે છે કે એમની પ્રૌઢ બુદ્ધિ પણ તેમના કુસંસ્કારો પર વિજય મેળવી શકી નથી. કેટલીકવાર તો ભલભલા ઈમાનદાર અને તપસ્વી મનુષ્યો કોઈ વિશેષ પ્રલોભનના સમયે ડગી જાય છે, ને એ માટે તેમને પાછળથી પસ્તાવું પડે છે. ચિરસંચિત પાશવિક વૃત્તિઓનો ભૂકંપ થાય છે ત્યારે સદાશયના આધાર પર ચિર પ્રયત્નથી રચાયેલી સુચરિત્રતાની દીવાલ પણ હાલી ઉઠે છે.

ઉપર જણાવેલી હકીકત ઉપરથી એમ માની લેવાનું નથી કે વિચારશક્તિ એક નિરર્થક વસ્તુ છે અને એનાથી કુસંસ્કારો પર જીત મેળવી શકાતી નથી. સાધારણ મનોબળવાળા માણસો આ બાબતમાં મંદ ગતિએ આગળ વધે છે અને કોઈક વાર તો તેમને નિરાશા અનુભવાય છે છતાં પણ કોઈ સદ્વિચારોનું કાર્ય જારી રાખે તો અવશ્ય જ કાલાંતરે કુસંસ્કારો પર વિજય મેળવી શકાય છે. અધ્યાત્મવિદ્યાના આચાર્યો આવાં આવશ્યક કાર્યોને આટલા વિલંબ સુધી પડવા રહેવા દેતા નથી. એમણે આ વિષયમાં ઘણી વધારે ગંભીરતા, સૂક્ષ્મ દષ્ટિ અને મનોયોગપૂર્વક વિચાર કરીને માનવઅંતઃકરણમાં રહેનારા પાશવિક સંસ્કારોનું પારદર્શી વિશ્લેષણ કર્યું છે અને પરિણામ પર પહોંચ્યા છે કે, મનઃક્ષેત્રના જે સ્તર પર વિચારોનું કંપન ક્રિયાશીલ રહે છે એનાથી કોઈ અધિક ઘેરા ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

સ્તર પર સંસ્કારોનું મૂળ હોય છે.

જેમ કૂવો ખોદતી વખતે જમીનમાંથી જુદી જુદી જાતની માટીનાં પડ નીકળે છે તેમ જ મનોભૂમિનાં પણ અનેક હોય છે અને તેમનાં કાર્યો, ગુણો અને ક્ષેત્રો જુદાં જુદાં હોય છે. ઉપરનાં બે પડો (૧) મન અને (૨) બુદ્ધિ છે. મનમાં ઇચ્છાઓ, વાસનાઓ, કામનાઓ પેદા થાય છે અને બુદ્ધિનું કામ વિચાર કરવો, માર્ગ શોધવો અને નિર્ણય કરવો એ છે. આ બંને પડો મનુષ્યના નજીકના સંપર્કમાં છે. એમને સ્થૂલ મન:ક્ષેત્ર કહેવામાં આવે છે. સમજવાથી તથા પરિસ્થિતિના પરિવર્તનથી એમાં સરળતાથી ફેર પડે છે.

આ સ્થૂલ ક્ષેત્રના ગાઢ પડને સૂક્ષ્મ મન:ક્ષેત્ર કહેવામાં આવે છે. એના મુખ્ય બે ભાગો છે, (૧) ચિત્ત અને (૨) અહંકાર. ચિત્તમાં સંસ્કાર, આદત, રુચિ, સ્વભાવ અને ગુણોનાં મૂળિયાં રહે છે. અહંકાર પોતાના વિષેની માન્યતાને કહેવામાં આવે છે. પોતાને જે વ્યક્તિ શ્રીમંત-ગરીબ, બ્રાહ્મણ-શૂદ્ર, પાપી-પુણ્યાત્મા, ભાગ્યવાન-અભાગી, સ્ત્રી-પુરુષ, મૂર્ખ-બુદ્ધિમાન, તુચ્છ-મહાન, જીવ-બ્રહ્મ, બદ્ધ-મુક્ત અદિ જેવા પણ માની લે છે તેને એવા જ અહંકારવાળો માનવામાં આવે છે. આત્માના અહમ્ના સંબંધી માન્યતાનું નામ જ અહંકાર છે. એ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકારના અનેક ભેદો-ઉપભેદો છે અને તેનાં ગુણકર્મો પણ જુદાં જુદાં છે. એનું વર્ણન અહીં થઈ શકે એમ નથી. અહીં તો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપવો એટલા માટે આવશ્યક છે, જેથી કુસંસ્કારોના નિવારણ વિશે વાચકો સારી રીતે સમજતા થાય.

જેમ મન અને બુદ્ધિનું જોડું છે તેમ ચિત્ત અને અહંકારનું જોડું છે. મનમાં અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ અને કામનાઓ હોય છે. એમાં કઈ દબાવી દેવા યોગ્ય છે એ બુદ્ધિ જાણે છે અને તે સભ્યતા, લોકાયાર, સામાજિક નિયમ, ધર્મ-કર્તવ્ય, સંભવ-અસંભવ આદિનું ધ્યાન રાખે છે અને જે ઇચ્છા કાર્યમાં ઉતારવા માટે લાયક હોય, તેને માટે જ બુદ્ધિ પોતાના પ્રયત્ન કરે છે. આ પ્રકારે તે બંને મળીને મગજમાં પોતાના તાણાવાણા વણે છે.

અંતઃકરણના ક્ષેત્રમાં ચિત્ત અને અહંકારનું જોડું પોતાનું કાર્ય કરે છે. જીવાત્મા જે શ્રેણીનો અને જે સ્તરનો અનુભવ કરે છે તે પ્રમાણે એ ચિત્તમાં એ શ્રેણીના, સ્તરના પૂર્વસંચિત સંસ્કારો સક્રિય અને સશક્ત રહે છે. કોઈ વ્યક્તિ પોતાને શરાબી, પાપી, કસાઈ, અદૂત, સમાજના નીચલા વર્ગનો માને તો તેનો આ અહંકાર એના ચિત્તને એ જાતનું મૂળ નાખવામાં અને સ્થિર રાખવામાં મક્કમ રાખે છે. જે ગુણ-કર્મ-સ્વભાવ આ શ્રેણીના હોય છે, તે બધા એના ચિત્તમાં સંસ્કારના રૂપે જમા થઈને બેસી જાય છે. જો એનો અહંકાર અપરાધી યા શરાબીની માન્યતાનો પરિત્યાગ કરીને લોકસેવક, મહાત્મા, સચ્ચરિત્ર અને ઉચ્ચ થવાની માન્યતા સ્થિર કરે તો બહુ જ થોડા વખતમાં એની પુરાણી આદતો, આકાંક્ષાઓ, અભિલાષાઓ બદલાઈ જશે અને તે તેવો જ બની જશે. દારૂ પીવો ખરાબ છે એ વાત તો અગાઉ એના મનમાં અનેક વાર આવી ચૂકી હતી પણ લત છૂટતી ન હતી. એ લત તો ત્યારે જ છૂટે જ્યારે તે પોતાના અહંકારને પ્રતિષ્ઠિત નાગરિકની માન્યતામાં બદલી નાખે અને માનતો થાય કે એ આદતો મારા ગૌરવ, દરજ્જો અને વ્યવહારમાં હાનિકારક છે. અંતઃકરણના આ એક જ પોકારથી એક જ હુંકારથી, એક જ ચિત્કારથી ચિત્તમાં જમા થયેલા કુસંસ્કારો ઉપડી જઈને એક બાજુ ઢળી પડે છે અને તેને સ્થાને નવા, ઉપર્યુક્ત, આવશ્યક, અનુરૂપ સંસ્કારો ટૂંકા વખતમાં જ જમા થાય છે. જે કાર્ય મન અને બુદ્ધિ દ્વારા અત્યંત કષ્ટસાધ્ય માલુમ પડતું હતું તે અહંકાર પરિવર્તનથી એક ચપટીમાં ઠીક થઈ જાય છે.

અહંકાર સુધી સીધા પહોંચાડવા માટે સાધના સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ નથી. મન અને બુદ્ધિને શાંત, મૂર્ચ્છિત, તંદ્રા અવસ્થામાં છોડી દઈને સીધો અહંકાર સુધી પ્રવેશ પામવો એ જ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

સાધનાનો ઉદ્દેશ છે. ગાયત્રી સાધનાનું વિધાન પણ આ પ્રકારનું છે. એનો પ્રભાવ સીધો અહંકાર પર પડે છે. હું બ્રાહ્મી શક્તિનો આધાર છું, ઈશ્વરીય સ્ફૂરણા ગાયત્રી મારા રોમેરોમમાં ઓતપ્રોત થઈ રહી છે. હું એને વધારે માત્રામાં મારી અંદર દાખલ કરીને બ્રાહ્મીભૂત થઈ રહ્યો છું. આ માન્યતાઓ માનવીય અહંકારને પાશ્ચિક સ્તરથી બહુ જ ઊંચે ઉપાડી લઈ જાય છે અને એમાં દેવભાવ ઉપસ્થિતિ કરે છે. માન્યતા એ કોઈ સાધારણ વસ્તુ નથી. ગીતા કહે છે-‘યો યચ્છરદ્વઃ સ અવ સઃ’ જે પોતાને વિષે જેવી શ્રદ્ધા રાખે છે, વસ્તુતઃ તે તેવો જ થાય છે. ગાયત્રી-સાધના પોતાના સાધકમાં આત્મવિશ્વાસ, ઈશ્વરીય અહંકાર પ્રદાન કરે છે અને તે થોડાક જ સમયમાં વસ્તુતઃ તેવો જ થઈ જાય છે. જે સ્તર ઉપર એની પોતાની માન્યતા હોય તેવા જ સ્તર પર ચિત્તવૃત્તિઓ રહેશે અને તેવી જ તેની આદતો, ઈચ્છાઓ, રૂચિઓ, પ્રવૃત્તિઓ, ક્રિયાઓ નજરે પડશે. જે દિવ્ય માન્યતાથી ઓતપ્રોત છે, નિશ્ચય જ એની ઈચ્છાઓ અને ક્રિયાઓ તેવી જ હશે. આ સાધના પ્રક્રિયા માનવ અતઃકરણનો કાયાકલ્પ કરી નાખે છે. જે આત્મસુધારણાને માટે જ્યાં ઉપદેશ સાંભળવો અને પુસ્તક વાંચવું વિશેષ સફળ થતાં નથી ત્યાં આ કાર્ય સાધના દ્વારા સહેલાઈથી પૂરું થઈ જાય છે. એ જ સાધનાનું રહસ્ય છે.

ઉચ્ચ મનઃક્ષેત્ર (સુપર મેન્ટલ) જે ઈશ્વરીય દિવ્ય શક્તિઓના અવતરણનું યોગ્ય સ્થાન છે. જ્યાં વિમાનધર હોય છે ત્યાં જ વિમાન ઊતરે છે. ઈશ્વરીય દિવ્યશક્તિ માનવપ્રાણીના એ ઊંચા ક્ષેત્રમાં ઊતરે છે. જો એ સાધના દ્વારા નિર્મળ ન બનાવવામાં આવે તે અતિ દિવ્ય શક્તિઓને પોતાનામાં ઊતારી શકતું નથી. સાધના સાધકના ઉચ્ચ મનઃક્ષેત્રનો ઉપર્યુક્ત એરોડ્રોમ બનાવે છે, જ્યાં દૈવીશક્તિ ઊતરી શકે.

આ તો અપરા પ્રકૃતિને પરા પ્રકૃતિમાં રૂપાંતરિત કરવાનું વિજ્ઞાન છે. મનુષ્યની પાશ્વિક વૃત્તિઓને સ્થાને ઈશ્વરીય સત્-શક્તિનું પ્રતિષ્ઠાન કરવું એ અધ્યાત્મ વિજ્ઞાનનું કાર્ય છે. તુચ્છને મહાન, સીમિતને અસીમ, અણુને વિભુ, બદ્ધને મુક્ત, પશુને દેવ બનાવવા એ સાધનાનો ઉદ્દેશ છે. આ પરિવર્તનની સાથે સાથે એ સામર્થ્યો પણ મનુષ્યમાં આવી જાય છે, જે એ સત્-શક્તિમાં સમાયેલ છે અને જેને ઋષિ, સિદ્ધિ આદિ નામોથી ઓળખવામાં આવે છે. સાધના આધ્યાત્મિક કાયાકલ્પની એક પ્રણાલી છે અને નિશ્ચય જ અન્ય સાધનાવિધિઓમાં ગાયત્રીનું સ્થાન સર્વશ્રેષ્ઠ છે.

નિષ્કામ સાધનાનું તત્ત્વજ્ઞાન

ગાયત્રીની ઉપાસના નિષ્કામ ભાવનાથી કરવામાં આવે કે સકામ ભાવનાથી કરવામાં આવે, પણ એનું ફળ અવશ્ય મળે છે. ભોજન સકામ ભાવનાથી કરવામાં આવે કે નિષ્કામ ભાવનાથી કરવામાં આવે પણ ભૂખ તો શાંત થાય છે. પરિણામે તેમાંથી રક્ત પણ અવશ્ય થાય છે. જે ગીતા આદિ સત્ શાસ્ત્રોમાં નિષ્કામ કર્મ પર આટલો ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે તેનું કારણ એ છે કે ઉચિત રીતે કરાયેલા કર્મથી પણ આપણું ધારેલું ફળ મળી જ જાય એવું બનતું નથી. કેટલીક વાર એવું પણ જોવામાં આવે છે કે, પૂરી સાવધાની અને તત્પરતાથી સાધક બિન્ન, નિરાશ અને અશ્રદ્ધાળુ થઈ જાય છે અને શ્રેષ્ઠ સાધનામાર્ગથી ઉદાસીન થઈ જાય છે. તેથી શાસ્ત્રકારો નિષ્કામ કર્મને, નિષ્કામ સાધનાને અધિક શ્રેષ્ઠ માને છે અને એના પર વધારે ભાર મૂકે છે.

એનો અર્થ એ નથી કે, સાધનાનો શ્રમ નિરર્થક ચાલ્યો જાય છે અથવા સાધના- પ્રણાલી જ સંદિગ્ધ છે. એ પ્રામાણિકતા અને વિશ્વસતામાં જરા પણ સંદેહ કરવાની જરૂર નથી. આ દિશામાં કરવામાં આવેલા પ્રયત્નોનો એક કણ પણ ફોગટ જતો નથી. આજ સુંધીમાં જેણે આ દિશામાં ડગલું ભર્યું છે, તેને પોતાના પરિશ્રમનું ભરપૂર ફળ મળ્યું છે. કેવળ એક જ અડચણ છે કે, સદા ઈચ્છિત

મનોવાંછિત પૂર્ણ જ થવાની નિશ્ચિતતા હોતી નથી.

કારણ એ છે કે, પ્રારબ્ધકર્મોનો પરિપાક થઈને જે ભવિષ્ય બની ચૂકી છે, તે કર્મરિખાને મિટાવવાનું મુશ્કેલ બને છે. એ રેખા કેટલીકવાર તો સાધારણ હોય છે અને પ્રયત્ન કરવાથી તેમાં ફેરફાર થઈ જાય છે અને કેટલીક વાર કર્મના એ ભોગ એટલા પ્રબળ અને સુનિશ્ચિત હોય છે કે, એમને ટાળવાનો સંભવ હોતો નથી. એવા કઠણ પ્રારબ્ધોના બંધનમાં મોટા મોટાઓને પણ બંધનો અને તેની યાતનાઓ ભોગવવી પડે છે.

રામનું વનગમન, સીતાનું હરણ, કૃષ્ણનું શિકારીના હાથે ઘાયલ થઈને સ્વર્ગે સિધાવવું, હરિશ્ચંદ્રને સ્ત્રી-પુત્ર વેચવા પડ્યાં, નળે કરેલો દમયંતીનો ત્યાગ, પાંડવોનું હિમાલયમાં ગળાઈ જવું, શબ્દવેદી બાણ મારવામાં કુશળ પૃથ્વીરાજનું મલેચ્છોના કેદી થઈને મરવું, આવી અસંખ્ય ઘટનાઓ ઇતિહાસમાં જોવા મળે છે. આથી આશ્ચર્ય થાય છે કે, આવા લોકો પર પણ વિપત્તિઓ શા કારણે આવી પડી? એનાથી વિપરીત એવી ઘટનાઓ પણ છે કે સાવ તુચ્છ અને દુઃખી પરિસ્થિતિના લોકોને મોટાં મોટાં અને ઊંચા પદો મળ્યાં છે. કેવળ દૈવી સહાયતા વડે જ તેમને વિના શ્રમે આટલો ઉત્કર્ષ પામેલા જોઈને આપણે આશ્ચર્યમાં ડૂબી જઈએ છીએ. આવી ઘટનાઓનું સમાધાન પ્રારબ્ધના ભલાબૂરા ભોગોની અમિટતાના આધાર પર જ થઈ શકે છે. જે બનવાનું હોય તે બન્યા જ કરે છે. પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ તે ટળી શકે એમ નથી.

અહીં એવો સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે કે, જો પ્રારબ્ધ જ પ્રબળ હોય, તો પછી પ્રયત્ન કરવાથી શો લાભ? એવો સંદેહ કરનારાઓએ સમજવું જોઈએ કે જીવનમાં બધાં જ કાર્યો કંઈ પ્રારબ્ધ પર નિર્ભર હોતાં નથી. કેટલીક ખાસ ભવિતવ્યતાઓ જ એવી અટલ હોય છે કે, જેમાં કંઈ ફેરફાર ન થઈ શકે. જીવનનો મોટો ભાગ એવો હોય છે કે જેમાં તાત્કાલિક કર્મોનું જ ફળ પ્રાપ્ત થતું રહે છે. ક્રિયાનું પરિણામ તરત જ મળી જાય છે. પણ કદી કદી એમાં અપવાદ આવતા રહે છે કે સારું કરવા જતાં બુરું થાય છે અને બુરું કરવા જતાં સારું થઈ જાય છે. સખત મહેનત કરનાર અને ચતુર વ્યક્તિ હંમેશાં તંગીમાં જ રહે છે અને મૂર્ખ તથા આળસુ માણસને અનાયાસે લાભ મળી જાય છે. એવા અપવાદો હંમેશાં હોતા નથી. કદી કદી જ જોવામાં આવે છે. જો એવી જ ઊંઘી-ચત્તી ઘટનાઓ રોજ બન્યા કરે તો દુનિયાની બધી વ્યવસ્થા જ બગડી જાય અને કર્તવ્યમાર્ગ જ નષ્ટ થઈ જાય. કર્મ અને ફળનું બંધન કદી નજરે ન પડતું હોય તો લોકો કર્તવ્યનો માર્ગ છોડી દઈને થવાનું હશે તે થશે એમ ગણીને ભાગ્યને ભરોસે બેસી રહેવાની જ નીતિ અપનાવી લે અને તેથી જગતમાં ઘોર અવ્યવસ્થા ફેલાઈ જાય. એવું હંમેશાં જ બનતું નથી પણ કદી કદી એવા અપવાદો જોવામાં આવે છે ખરા. ગાયત્રીની સકામ સાધના જ્યાં અધિકતર ઇચ્છિત પ્રયોજનોમાં સફળતા પ્રદાન કરે છે, ત્યાં કદી કદી એવું પણ જોવામાં આવે છે કે, પ્રયત્ન નિષ્ફળ થઈ પડે અને વિપરીત પરિણામ આવે છે. એ પ્રસંગે અકાટ્ય પ્રારબ્ધની જ પ્રબળતા સમજવી જોઈએ.

ધારેલું ફળ ન મળે તો પણ ગાયત્રી-સાધનાનો શ્રમ વ્યર્થ જતો નથી. એનાથી બીજા પ્રકારના લાભો તો પ્રાપ્ત થાય જ છે. જેમ કોઈ યુવક બીજા યુવકને કુસ્તીમાં પછાડવાને માટે વ્યાયામ અને પૌષ્ટિક ભોજન કરીને પોતાનું શરીર સુદૃઢ બનાવવાની ઉત્સાહપૂર્વક તૈયારી કરે અને પૂરી તૈયારી પછી પણ કદાચ તે સામાને હરાવી ન શકે તો તેણે એવું ન સમજી લેવું જોઈએ કે તેની તૈયારી ફોગટ ગઈ છે. તે તો તેનો ફાયદો બતાવશે જ. શરીરની સુદૃઢતા, ચહેરાની કાંતિ, અંગોની સુડોળતા, ફેફસાંની મજબૂતી, બલવીર્યની અધિકતા, નીરોગિતા, દીર્ઘ જીવન, કાર્યક્ષમતા, બળવાન

સંતાનો આદિ અનેક લાભો એ વધારેલી તંદુરસ્તીથી મળે છે. કુસ્તીમાં સફળતાથી વંચિત રહેવું પડ્યું પણ શરીરના બળની વૃદ્ધિથી થતાં બીજા લાભોથી તેને કોઈ વંચિત રાખી શકતું નથી. ગાયત્રીનો સાધક કામ્યપ્રયોજનમાં કદાચ સફળ ન થાય તો પણ વિશેષ પરિશ્રમથી જ મળી શકે એવા અનેક લાભો અનેક માર્ગે મળી રહે છે.

મનુષ્ય એવી ઈચ્છાઓ પણ કરે છે, જે એને પોતાને લાભકારક અને આવશ્યક લાગતી હોય પણ ઈશ્વરની દૃષ્ટિમાં એ ઈચ્છાઓ એને માટે અનાવશ્યક હોય. એવી ઈચ્છાઓ પ્રભુ પૂરી પાડતો નથી. બાળક અનેક ચીજો માંગે છે પણ માતા જાણતી હોય છે કે, એને શું આપવું જોઈએ ને શું નહીં. બાળકના રડવા કકળવા તરફ પણ માતા ધ્યાન આપતી નથી અને એને ઉપયોગી ન હોય તે વસ્તુ મુદ્દલ આપતી નથી. રોગીઓનો આગ્રહ પણ આવા જ પ્રકારનો હોય છે. રોગી કુપથ્ય વસ્તુઓ માંગે છે. પણ ચતુર પરિચારિકા એની માગણી સંતોષતી નથી. કારણ, એ જુએ છે કે, એમ કરવાથી રોગીનો જીવ જોખમમાં મુકાય છે. બાળક અને રોગીની માગણી ઉચિત હોવામાં કોઈ સંદેહ નથી કરતું કેમકે તેઓ જુએ અને સમજે છે કે, તેમની માંગણી ઉચિત, આવશ્યક અને નિર્દોષ છે. આમ હોવા છતાં પણ તેમનો દૃષ્ટિકોણ વાજબી હોતો નથી. ગાયત્રી-સાધકોમાં પણ ઘણા બાળક અને રોગીના જેવી બુદ્ધિવાળા હોય છે. તેમની નજરે તો તેમની કામના યોગ્ય હોય છે, પરંતુ ઈશ્વર જાણે છે કે ક્યા પ્રાણીઓને કઈ વસ્તુઓ ઉપયોગી છે. તે પોતાના પુત્રોને એમની યોગ્યતા, સ્થિતિ અને આવશ્યકતાને અનુકૂળ વસ્તુઓ જ આપે છે. અસફળ ગાયત્રી-સાધકોમાં સંભવ છે કે કોઈને બાળબુદ્ધિની માગણીઓને લીધે અસફળ થવું પડ્યું હોય.

માતા પોતાના એક બાળકને રમકડાં અને મીઠાઈ આપીને વહાલ કરે છે અને બીજાને હોસ્પિટલમાં ઓપરેશનની કઠોર પીડા આપવાને લઈ જાય છે અને કડવી દવા પીવડાવે છે. બાળક આ વર્તનને માતાનો પક્ષપાત, અન્યાય, નિર્દયતા અથવા જે ચાહે તે કહી શકે છે. પણ માતાનું હૃદય ખોલીને જોવામાં આવે તો તેના હૃદયમાં બંને બાળકો માટે સરખો જ પ્યાર હોય છે. બાળક જે કાર્યને પોતાની સાથે અન્યાય અને શત્રુતા સમજે છે, તે માતાની નજરે પ્રેમનું જ કાર્ય હોય છે. આપણી નિષ્ફળતાઓ, હાનિઓ તથા યાતનાઓ પણ કેટલીકવાર આપણા લાભને માટે જ હોય છે. માતા આપણી મોટી આપત્તિઓને નાના કષ્ટ દ્વારા નિવારવા માગતી હોય છે. એની દૃષ્ટિ વિશાળ છે. એનું હૃદય બુદ્ધિમત્તાપૂર્ણ છે, કેમ કે એમાં આપણું હિત સમાયેલું હોય છે. દુઃખ, દારિદ્ર્ય, રોગ, કલેશ, અપમાન, શોક, વિયોગ આદિ આપીને પણ આપણા ઉપર તે પોતાની મહાન કૃપાનું પ્રદર્શન કરે છે. એ કડવી દવાઓ પીવડાવીને આપણા શરીરમાં ઘૂંપાયેલા ભયંકર વ્યાધિઓનું શમન કરીને ભવિષ્યમાં પૂર્ણ નીરોગી રાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જો એવો અવસર આવે તો ગાયત્રી-સાધકે પોતાનું ધૈર્ય ન છોડવું જોઈએ. અને નિરાશ ન થવું જોઈએ. સ્મરણ રાખવું જોઈએ કે માતાના ખોળામાં પોતે નિશ્ચિત થઈ ચૂક્યો છે, તેથી સંકટમાં નથી. નિષ્કામ ભાવનાથી સાધના કરનારાને પણ સકામ સાધકથી કંઈ ઓછો લાભ મળતો નથી. માતાથી એ ઘૂંપું રહેતું નથી કે પુત્રને વસ્તુતઃ કંઈ વસ્તુની આવશ્યકતા છે. જે આવશ્યકતા એની દૃષ્ટિએ ઉચિત છે, એનાથી તે પોતાના બાળકને વંચિત રહેવા દેતી નથી.

તો આપણે નિષ્કામ સાધના કરીને યુપયાપ જોતા રહીએ કે જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણે તે આદ્યશક્તિ કેવા પ્રકારે સહાયતા કરી રહી છે. શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસની સાથે જેણે માતાનો આશ્રય લીધો છે, તેને પોતાના માથા પર એક દૈવી છત્રછાયાના અસ્તિત્વનો અનુભવ થશે અને તેની સર્વ

કામનાઓ પૂર્ણ થશે. કદી પણ ગાયત્રી-સાધના નિષ્ફળ જતી નથી એ એક સ્વીકૃત તથ્ય છે.

આ સાધનાઓમાં અનિષ્ટનો કોઈ ભય નથી

મંત્રોની સાધનાની એક વિધિવ્યવસ્થા હોય છે. નિત્ય સાધના પદ્ધતિથી નિર્ધારિત કર્મકાંડ અનુસાર મંત્રોનું અનુષ્ઠાન, સાધના, પુસ્તકરણ કરવાનાં હોય છે. વિધિપૂર્વક નહીં કરાયેલું અનુષ્ઠાન, સાધકને હાનિકારક થાય છે અને લાભને બદલે નુકસાન થવાનો સંભવ રહે છે.

એવાં અનેક ઉદાહરણો મળે છે કે કોઈ વ્યક્તિએ અમુક મંત્રની યા દેવતાની સાધના કરી અથવા કોઈ યોગાભ્યાસ યા તાંત્રિક અનુષ્ઠાન કર્યું અને સાધનાની નિયત રીતમાં કંઈ ભૂલ થઈ ગઈ અથવા કોઈ પ્રકારે અનુષ્ઠાન ખંડિત થઈ ગયું તો તેને કારણે સાધકને ભારે વિપત્તિમાં પડવું પડ્યું હોય અને કેટલાક માણસો તો ગાંડા થયેલા પણ જોવામાં આવ્યા છે. કેટલાકને રોગ, મૃત્યુ, ધન નાશ આદિનું અનિષ્ટ સહન કરવું પડ્યું છે. એવાં પ્રમાણો ઈતિહાસ પુરાણોમાં પણ છે. વૃત અને ઈંદ્રની કથા એ પ્રકારની છે. વેદમંત્રોનું અશુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરવાથી એમને ઘાતક સંકટ વેઠવાં પડ્યાં હતાં.

બીજા વેદમંત્રોની માફક જ ગાયત્રીનું પણ શુદ્ધ સસ્વર ઉચ્ચારણ થવું જોઈએ. એની વિધિપૂર્વક સાધના કરવી જરૂરી છે. વિધિપૂર્વક કરાયેલ સાધના થોડા વખતમાં જ સિદ્ધ થાય છે અને ઉત્તમ લાભ આપે છે. આમ હોવા છતાં પણ વેદમાતા ગાયત્રીમાં એક વિશેષતા છે કે, કંઈ ભૂલ થાય તો પણ તેનું નુકસાનકારક પરિણામ આવતું નથી. જે પ્રકારે દયાળુ, સ્વસ્થ અને બુદ્ધિમાન માતા પોતાના બાળકનું સદા હિતચિંતન કર્યાં જ કરે છે. તે પ્રકારે ગાયત્રી શક્તિ દ્વારા પણ સાધકનું હિતચિંતન થયા કરે છે. માતા પ્રત્યે બાળક કંઈક ભૂલ પણ કરે છે, કદીક તેના સન્માન અને પૂજ્યભાવમાં ખામી રાખે છે, કોઈ વાર ઊલટું આચરણ કરી બેસે છે, છતાં એના પ્રત્યે માતા દુર્ભાવ રાખતી નથી તેમજ તેને કોઈ પ્રકારની હાનિ પહોંચાડતી નથી, જ્યારે સાધારણ માતાએ આટલી દયાળુતા અને ક્ષમા પ્રદર્શિત કરે તો જગતજનની વેદમાતા સત્ત્વગુણની દિવ્ય ગંગા ગાયત્રી પાસેથી એનાથી પણ વધારે આશા રાખી શકાય. પોતાનાં બાળકોની પોતાના પ્રત્યેની ભક્તિભાવના જોઈને માતાનું હૃદય પુલકિત થઈ જાય છે. એના વાત્સલ્યની નિર્જરણી ફૂટી નીકળે છે. એના દિવ્ય પ્રવાહમાં સાધનાની નાની નાની ભૂલો અને કર્મકાંડમાં અજ્ઞાનથી રહી ગયેલી ત્રુટિઓ તણખલાની જેમ વહી જાય છે.

સત્ત્વગુણી સાધનાનું વિપરીત ફળ ન થવાનો વિશ્વાસ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં દર્શાવ્યો છે-

‘નેહાભિક્મનાશોઽસ્તિ પ્રત્યવાયી ન વિઘતે ।

સ્વલ્પમપ્યસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો ભયાત્ ॥

અર્થાત્ - સત્કાર્યના આરંભનો નાશ થતો નથી-એ પડતું આખડતું આગળ વધ્યા કરે છે. એમાંથી ઊલટું ફળ કદી નીકળતું નથી. એવું કદી પણ બનતું નથી કે, સત્ ઈચ્છાથી કરાયેલું કાર્ય અસત્ થઈ જાય અને તેનું પરિણામ અશુભ થાય. થોડું ઘણું ધર્મકાર્ય પણ, મોટા ભયથી આપણું રક્ષણ કરે છે.

ગાયત્રી-સાધના એવું જ સાત્ત્વિક સત્કર્મ છે, જેનો એકવાર આરંભ કરી દેવામાં આવે તો મનની પ્રવૃત્તિઓ તરફ અવશ્ય જ આકર્ષિત થાય છે અને વચમાં કોઈવાર છૂટી જાય તો પણ ફરી ફરીથી સાધનાનો પ્રારંભ કરવાની ઈચ્છા થયા કરે છે. કોઈ સ્વાદિષ્ટ પદાર્થનો એકવાર સ્વાદ ચાખવા મળે તો તેને વારંવાર પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા થાય છે. ગાયત્રી એવો જે અમૃતતુલ્ય સ્વાદિષ્ટ આધ્યાત્મિક આહાર છે. એની સાધનામાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે આત્મા નિરંતર લલચાય છે. એની

સાધનામાં કોઈવાર કંઈ ભૂલ રહી જાય તો પણ કશું થતું નથી. એનું કદાચ ઓછું ફળ મળે એમ બને. આ સાધનાનો થોડા પ્રમાણમાં પણ આરંભ કરવામાં આવે તો એનું ફળ દરેક રીતે ઉત્તમ જ મળે છે. એ ફળને કારણે ભયમુક્ત થવાય છે અને મોટી મુશ્કેલીઓ પણ દૂર થઈ જાય છે.

આ વિષયને વધારે સ્પષ્ટ કરવાને માટે શ્રીમદ્ ભાગવતના ભારમા સ્કન્ધમાં નારદજીએ ભગવાન નારાયણને આ વિશે જ પ્રશ્ન પૂછેલો કે ‘મને એવો કોઈ ઉપાય બતાવો કે જે અલ્પશક્તિવાળા મનુષ્યો પણ સરળતાથી કરી શકે અને જે કર્યાથી માતા પ્રસન્ન થાય ને એમનું કલ્યાણ કરે, કારણ કે બીજા બધા દેવતાઓની સાધનામાં મોટેભાગે આચાર, વિચાર, વિધિવિધાન, ત્યાગ-તપસ્યા વગેરેના કઠણ નિયમો બતાવવામાં આવે છે એને એ બધાનું વિધિપૂર્વક પાલન-આચરણ સામાન્ય બુદ્ધિ અને જ્ઞાનવાળા લોકોથી થઈ શકતું નથી.’ આ સાંભળીને ભગવાને જવાબમાં કહ્યું - ‘હે નારદ ! મનુષ્યો બીજાં કોઈ અનુષ્ઠાન કરે કે ન કરે પણ ફક્ત ગાયત્રીમાં દઢ નિષ્ઠા રાખે તો તેઓ પોતાના જીવનને ધન્ય બનાવી શકે. હે મહામુનિ ! જેઓ સંઘ્યા સમયે અર્ધ આપે છે અને રોજ ત્રણ હજાર ગાયત્રી જપ કરે છે, તેઓ દેવતાઓ દ્વારા પણ પૂજાય છે, જપ કરતાં પહેલાં તેમણે ન્યાસ કરવો પડે છે, કારણ કે શાસ્ત્રકારો કહે છે, દેવ બનીને દેવનું ભજન પૂજન કરવું જોઈએ.’ કદાચ કોઈ મુશ્કેલી અથવા પ્રમાદથી ન્યાસ ન કરે અને સચ્ચિદાનંદ ગાયત્રીનું ધ્યાન કરીને ફક્ત એના જ જપ કર્યા કરે તો પણ તે પૂરતું ગણાય. ગાયત્રી મંત્રનો એક અક્ષર પણ સિદ્ધ થઈ ગયાથી ઉત્તમ બ્રાહ્મણ વિષ્ણુ, શિવ, બ્રહ્મા, સૂર્ય, ચંદ્ર તેમજ અગ્નિ સાથે પણ સ્પર્ધા કરી શકે છે. જે સાધક નિયમપૂર્વક ગાયત્રી ઉપાસના કરે છે તેને તેના દ્વારા જ બધા પ્રકારની સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. એ વાતમાં જરા પણ સંદેહ કે શંકા રાખવા જેવી નથી.’

આ પ્રસંગ દ્વારા એમ જાણી શકાય છે કે આ યુગમાં ગાયત્રીની સાત્ત્વિક અને નિષ્કામ સાધના જ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. એના દ્વારા નિશ્ચિત રીતે આત્મકલ્યાણ થાય છે.

આ બધી વાતોનો વિચાર કરીને સાધકે નિર્ભય અને આશંકા કે ભયને છોડીને ગાયત્રીની ઉપાસના કરવી જોઈએ. આ સાધારણ હથિયાર નથી કે જેને માટે નિયત ભૂમિકા બાંધ્યા વિના કામ ન ચાલે. મનુષ્ય જો ઘૂટાં વનચર પ્રાણીઓ પકડવા માગે તો તે માટે ચતુરાઈથી ઉપાયો યોજવા પડે. પરંતુ વાછરડું પોતાની માને પકડવા ઈચ્છે તો ‘મા’ના પોકાર માત્રથી કામ થઈ જાય છે. ગાય તેની આગળ ખડી થઈ જાય છે અને વાત્સલ્યની સાથે વાછરડાને ચાટવા માંડે છે અને તેને ધવરાવે છે. આવો, આપણે પણ વેદમાતાને સાચા અંતઃકરણની ભક્તિભાવનાથી પોકારીએ અને એના અંતરમાંથી નીકળતા અમૃતનું પાન કરીએ.

આપણે શાસ્ત્રીય સાધના પદ્ધતિથી એની સાધના કરવાનો શક્તિશાળી પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અકારણ ભૂલ કરવાનું શું પ્રયોજન ? આપણી માતા અનુચિત વ્યવહાર બદલ પણ માફી આપે છે. પરંતુ એનું તાત્પર્ય એવું નથી કે એના પ્રત્યે શ્રદ્ધા-ભક્તિમાં કંઈ ઢીલ કે ઉપેક્ષા કરવામાં આવે. પૂરેપૂરી સાધના કરવી જોઈએ અને કંઈ ભૂલ થઈ જશે તો ખરાબ થઈ જશે એવી આશંકાને પણ સાથે સાથે મનમાંથી કાઢી નાંખવી જોઈએ. આ ભયને લીધે ગાયત્રી-સાધનાથી વંચિત રહેવાની જરૂર નથી. સ્પષ્ટ જ છે કે, વેદમાતા પોતાના ભક્તોની ભક્તિભાવનાનું ધ્યાન રાખે છે અને અજાણતા થઈ ગયેલી નાની મોટી ભૂલોને માફ કરે છે.

સાધકોને માટે કેટલાક આવશ્યક નિયમો

ગાયત્રી-સાધના કરનાર માટે આવશ્યક માહિતી નીચે આપવામાં આવી છે :

૧. શરીરને શુદ્ધ કરીને સાધનામાં બેસવું જોઈએ. સાધારણ રીતે સ્નાનથી જ શરીર શુદ્ધ થાય ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

છે. પણ કંઈ વિવશતા, ઋતુ-પ્રતિકૂળતા અથવા અસ્વસ્થ પ્રકૃતિ હોય તો હાથમોં ધોઈને જ, ભીના કપડાથી શરીર લૂછીને પણ કામ ચલાવી શકાય છે.

૨. સાધનાના સમયે શરીર પર ઓછામાં ઓછાં વસ્ત્રો હોવાં જોઈએ. ઠંડીનું પ્રમાણ અધિક હોય તો કામળી ઓઢવી ઉત્તમ ગણાય.

૩. સાધનાને માટે એકાંત અને ખુલ્લી હવાવાળી જગ્યા શોધવી જોઈએ. વાતાવરણ શાંતિમય હોય, એવાં સ્થળો ખેતર, બગીચો, જળાશયનો કિનારો કે દેવમંદિર આ કાર્ય માટે યોગ્ય ગણાય. પણ એવું સ્થાન ન મળી શકે ત્યાં ઘરનો કોઈ સ્વચ્છ શાંત ખૂણો પણ પસંદ કરી શકાય.

૪. સાધના વખતે ધોયેલું વસ્ત્ર જ પહેરવું.

૫. પલાંઠી વાળીને ટટાર બેસવું. કષ્ટસાધ્ય આસન માંડીને બેસવાથી શરીરને કષ્ટ થાય છે અને મન વારંવાર અસ્થિર અને વ્યગ્ર બને છે. તેથી એવી રીતે બેસવું જોઈએ કે લાંબા સમય સુધી કંટાળ્યા વગર બેસી શકાય.

૬. કરોડરજ્જુ હંમેશાં સીધી રાખવી, કમર ઝુકાવીને બેસવાથી મેરુદંડ વાંકો થઈ જાય છે અને સુષુપ્ત્તા નાડીમાં પ્રાણનું આવાગમન થવામાં અડચણ થાય છે.

૭. આસન પાથર્યા વગર જમીન પર સાધના કરવા બેસવું નહીં. એમ કરવાથી સાધના વખતે ઉત્પન્ન થતી શારીરિક વિદ્યુત નીચે જમીનમાં ઉતરી જાય છે. ઘાસ કે પાંદડાનું બનાવેલું આસન સર્વથી ઉત્તમ છે. કુશનું આસન, સાદડી, દોરડાનું બનાવેલું આસન સારું ગણાય છે. ત્યાર પછી સૂતરના આસનનો નંબર આવે છે. ઊનનું તથા ચામડાનું આસન તાંત્રિક કર્મોમાં જ ઉપયોગી છે.

૮. માળા તુલસી યા ચન્દનની લેવી જોઈએ. રૂદ્રાક્ષ, લાલ ચન્દન, શંખ, મોતી આદિની માળા ગાયત્રીના તાંત્રિક ઉપયોગ માટે જ કામમાં લેવાય છે.

૯. પ્રાતઃકાળમાં ચાર વાગ્યે જપનો આરંભ કરી શકાય છે. સૂર્યાસ્ત થયા પછી એક કલાક સુધીમાં જપ સમાપ્ત કરી લેવા જોઈએ. એક કલાક સાંજનો અને બે કલાક સવારના એમ કુલ ત્રણ કલાક સિવાય રાત્રિના બીજા ભાગોમાં ગાયત્રીની દક્ષિણમાર્ગી સાધના કરવી નહીં. તાંત્રિક સાધના મધરાતની આસપાસ કરવામાં આવે છે.

૧૦. સાધનાની બાબતમાં ખાસ કરીને ચાર વાતોનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. (અ) ચિત્ત એકાગ્ર હોવું જોઈએ અને આમતેમ ભટકવું ન જોઈએ, જો ચિત્ત બહુ જ દોડાદોડ કરે તો તેને માતાની સુંદર છબીના ધ્યાનમાં રોકવું જોઈએ. (બ) માતા પ્રત્યે અગાધ શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ હોવાં જોઈએ. અવિશ્વાસુ અને શંકાકુર્શકા કરનારાને પૂરતો લાભ મળતો નથી. (ક) દૃઢતાથી સાધનામાં મંડ્યા રહેવું જોઈએ. અનુત્સાહ, મનનો ઉચાટ, નીરસતા, જલદી લાભ ન મળવો, અસ્વસ્થતા અને બીજી સાંસારિક મુશ્કેલીઓનું માર્ગમાં આવવું એ સાધનામાં વિઘ્ન છે. વિઘ્નોનો સામનો કરીને પોતાના માર્ગ પર દૃઢતાપૂર્વક ચાલવું જોઈએ. (ડ) નિરંતરતા એ સાધનાનો આવશ્યક નિયમ છે. અત્યંત આવશ્યક કામ હોય અથવા વિષમ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ હોય છતાં કોઈને કોઈ રીતે હાલતાં ચાલતાં પણ માતાની ઉપાસના કરી લેવી જોઈએ. કોઈ પણ દિવસ ક્રમ ભંગવાની ભૂલ કરવી નહીં. સમય પણ રોજ રોજ બદલવો નહીં. કદી સવારે કદી ત્રણ વાગ્યે, એવી અનિયમિતતા ઠીક નથી. આ ચાર નિયમોથી કરાયેલી સાધના બહુ જ પ્રભાવશાળી થાય છે.

૧૧. ઓછામાં ઓછી એક માળા અર્થાત્ ૧૦૮ મંત્ર દરરોજ જપવા જોઈએ. એનાથી વધારે જપાય તેટલું સારું.

૧૨. કોઈ અનુભવી તથા સદાચારી વ્યક્તિને સાધના-ગુરુ નિયત કરીને સાધના કરવી ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

જોઈએ. પોતાના માટે કઈ સાધના યોગ્ય છે એનો નિર્ણય એની પાસે કરાવવો જોઈએ. રોગી પોતાના રોગને પારખવા તથા દવાપરેજી કરવાનો નિર્ણય કરવા માટે અસમર્થ હોય છે. તેથી તેને વૈદ્યની સલાહ લેવી પડે છે. એ જ પ્રમાણે આપણી મનોભૂમિને અનુકૂળ સાધનાવિધિ બતાવે એવા તથા ભૂલો અને મુશ્કેલીઓનું સમાધાન કરે એવા સાધના ગુરુ હોવા અતિ આવશ્યક છે.

૧૩. સવારની સાધના માટે પૂર્વ તરફ મોઢું કરીને અને સાંજે પશ્ચિમ તરફ મોં કરીને બેસવું જોઈએ. પ્રકાશ તરફ, સૂર્ય તરફ મોઢું રાખવું યોગ્ય ગણાય.

૧૪. પૂજા વખતે ફૂલ ન મળે તો ચોખા અથવા કોપરાને ઝીણું વાટીને તેને કામમાં લેવું જોઈએ. જો કોઈ વિધાનમાં રંગીન ફૂલોની જરૂર હોય તો ચોખાને કંકુ, કેશર, ગેરૂ, મેંદી વગેરે દેશી રંગોથી રંગી લેવા. વિદેશી અશુદ્ધ ચીજોથી બનેલા રંગો કામમાં ન લેવા જોઈએ.

૧૫. લાંબા વખત સુધી એક પલાંઠીએ એક આસન પર બેસવાથી પગ થાકી જાય ત્યારે તેને બદલી શકાય છે. આમ પગ બદલવામાં કંઈ દોષ નથી.

૧૬. મળ-મૂત્ર ત્યાગ કે બીજા કોઈ અનિવાર્ય કામ માટે સાધનામાંથી વચ્ચે જ ઊઠવું પડે તો શુદ્ધ જળથી હાથ-મોં ધોયા પછી જ સાધનામાં પાછા બેસવું અને વિક્ષેપને માટે વધારાની એક માળા પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે કરવી.

૧૭. જો કોઈ દિવસ અનિવાર્ય કારણે જપ સ્થગિત કરવા પડે તો બીજા દિવસે વધારાનો જપ દંડ તરીકે કરવો જોઈએ.

૧૮. જન્મ અગર મૃત્યુના સૂતક વખતે શુદ્ધિ થાય ત્યાં સુધી માળા આદિની મદદથી કરાતા વિધિવત જપ બંધ રાખવા અને તેને બદલે માનસિક જપ કરવા. જો આવા પ્રકારનો પ્રસંગ સવાલક્ષ જપના અનુષ્ઠાન કાળમાં આવી જાય તો એટલો સમય અનુષ્ઠાન સ્થગિત રાખવું જોઈએ. સૂતક જતું રહ્યા પછી અટકેલી સંખ્યાથી આરંભ કરી શકાય છે અને વિક્ષેપકાળની શુદ્ધિને માટે એક હજાર જપ વધારાના કરવા.

૧૯. લાંબી મુસાફરીમાં હોઈએ, માંદા પડી ગયા હોઈએ, તીવ્ર રોગીની સેવામાં પડ્યા હોઈએ ત્યારે સ્થાન આદિથી પવિત્રતા રાખવાની સગવડ રહેતી નથી. એવી દશામાં માનસિક જપ ચાલુ રાખવા. પથારીમાં પડ્યા પડ્યા, રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં તથા કોઈ પણ પવિત્ર અપવિત્ર હાલતમાં માનસિક જપ કરી શકાય છે.

૨૦. સાધકનો આહારવિહાર સાત્ત્વિક હોવો જોઈએ. આહારમાં સત્ત્વગુણી, સાદા, સુપાચ્ય, તાજા તથા પવિત્ર હાથોથી બનાવેલા પદાર્થો હોવા જોઈએ. અધિક મરચાં મસાલાવાળાં, તળેલાં પકવાન, મિષ્ટાન્ન, વાસી ફુગાવેલા, દુર્ગન્ધ મારતા, માંસ, કોફી, ઉષ્ણ, દાહક, અનીતિથી ઉપાર્જિત, ગંદા માણસે તૈયાર કરેલા અને તિરસ્કારપૂર્વક આપેલા ભોજનથી જેટલું બચાય તેટલું સારું છે.

૨૧. આપણો વ્યવહાર જેટલો સ્વાભાવિક, સરળ તેમજ સાત્ત્વિક રહી શકે તેટલો ઉત્તમ, ફેશન, રાતે ઉજાગરા કરવા, દિવસે સૂવું, નાય-ગાન, સિનેમા વગેરે વધારે પ્રમાણમાં જોવાં, પારકી નિંદા, છિદ્રાન્વેષણ, કલહ દુરાચાર, ઈર્ષ્યા, નિષ્કૃરતા, આળસ, પ્રમાદ, મદ- મત્સરથી જેટલું બચી શકાય તેટલું બચવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

૨૨. આમ તો બ્રહ્મચર્ય સદા ઉત્તમ જ છે. પણ ગાયત્રી અનુષ્ઠાનના ૪૦ દિવસોમાં એની વિશેષ અને અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે.

૨૩. અનુષ્ઠાનના દિવસોમાં કેટલાક વિશેષ નિયમોનું પાલન કરવું પડે છે. તે આ પ્રમાણે છે : (૧) વાળ ન કપાવવા, દાઢી પોતાને હાથે જ બનાવવી. (૨) ખાટલા પર સૂવું નહીં. જમીન ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

પર સૂવું. (૩) એ દિવસોમાં ઉઘાડે પગે દૂર સુધી ફરવું નહીં. રબરના ચંપલ, બૂટ કે લાકડાની પાવડીનો ઉપયોગ કરવો. (૪) એ દિવસોમાં એક વાર ભોજન અને એક વાર ફલાહાર કરવો. (૫) પોતાના શરીરનાં વસ્ત્રોને બીજાઓનો ઓછામાં ઓછો સ્પર્શ થવા દેવો.

૨૪. એકાંતમાં જપ કરતી વખતે માળા ખુલ્લી રાખીને ફેરવવી. જ્યાં ઘણા માણસોની નજર પડતી હોય ત્યાં તેને કપડાથી ઢાંકી લેવી અગર ગૌમુખીમાં રાખીને માળા ફેરવવી.

૨૫. સાધના પછી પૂજામાંથી બચેલા અક્ષત, ઘૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય, ફૂલ, જલ, દીપક, હવનની ભસ્મ આદિને પગ તળે આવે એ રીતે જ્યાં ત્યાં ફેંકી દેવાં નહીં. કોઈ તીર્થ, નદી, જલાશય, દેવમંદિર કપાસ, ડાંગર કે જવના ખેતર જેવા પવિત્ર સ્થાને વિસર્જન કરવા. ચોખા ચકલાંને નાખી દેવા અને નૈવેદ્ય બાળકને વહેંચી દેવું અને પાણી સૂર્યને અર્ધ આપી ચઢાવી દેવું.

૨૬. વેદોક્ત રીતની યૌગિક દક્ષિણમાર્ગી ક્રિયાઓમાં અને તાંત્રિક વામમાર્ગી ક્રિયાઓમાં અંતર છે. યોગમાર્ગી સરલ વિધિઓ આ પુસ્તકમાં લખવામાં આવી છે. એમાં કોઈ વિશેષ કર્મકાંડની આવશ્યકતા નથી. શાપમોચન, કવચ, કીલન, અર્ચન, મુદ્રા, અંગન્યાસ આદિ કર્મકાંડ તાંત્રિક સાધનાઓને માટે છે. આ પુસ્તકના આધારે સાધના કરનારને એ બધાની આવશ્યકતા નથી.

૨૭. ગાયત્રીનો અધિકાર બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય આ ત્રણ દ્વિજાતિઓને છે. વર્ષ જન્મથી પણ થાય છે અને ગુણ-કર્મ-સ્વભાવથી પણ થાય છે. આજકાલ જન્મથી મનાતી જાતિઓમાં ઘણી ગરબડ થઈ ગઈ છે. કેટલાક ઉચ્ચ વર્ણના લોકો સમયના ફેરફારને કારણે નીચા વર્ણમાં ગણાવા લાગ્યા છે. અને કેટલાક નીચા વર્ણના લોકો ઊંચા ગણાવા લાગ્યા છે. આવું હોય ત્યાં પોતાની સ્થિતિની બાબતમાં 'ગાયત્રી તપોભૂમિ' મારફત નિર્ણય કરાવી લેવો.

૨૮. વેદમંત્રોનું સસ્વર ઉચ્ચારણ કરવું ઉચિત છે. પરંતુ બધા લોકો યથાવિધિ સસ્વર ગાયત્રીનું ઉચ્ચારણ નથી કરી શકતા તેથી જપ એ પ્રકારે કરવા જોઈએ કે કંઠમાંથી ધ્વનિ નીકળતો રહે. હોઠ હાલતા રહે, છતાં પાસે બેઠેલા માણસને પણ સ્પષ્ટ રીતે મંત્ર સંભળાય નહીં. આ પ્રકારે કરાયેલા જપ સ્વરબંધનોથી મુક્ત હોય છે.

૨૯. સાધનાની અનેક વિધિઓ છે. અનેક પ્રકારે તે કરાય છે. પોતાની સાધનાવિધિ બીજાને બતાવવામાં આવે તો કંઈને કંઈ ખોડ કાઢીને સંદેહ અને ભ્રમ ઊભા કરે એવી શક્યતા હોવાને લીધે સાધનાપદ્ધતિ ગમે તેને બતાવવી ન જોઈએ. જો બીજા લોકો મતભેદ ઉત્પન્ન કરે તો પોતાના સાધનાગુરુના આદેશને સર્વોપરી માનવો જોઈએ. જો કોઈ દોષની વાત હોય, તો તેનું પાપ કે જવાબદારી સાધનાગુરુને માથે પડે. સાધક તો સર્વથા નિર્દોષ અને શ્રદ્ધાયુક્ત હોવાથી તેને સાચી સાધનાનું જ ફળ મળશે. વાલ્મિકીજી રામ નામનો ઊલટો જપ 'મરામરા' કરીને પણ સિદ્ધ થઈ ગયા હતા.

૩૦. ગાયત્રી-સાધના માતાની ચરણવંદના સમાન છે. તે કદી નિષ્ફળ જતી નથી અને તેનું કદી ઊલટું પરિણામ આવતું નથી. ભૂલ થઈ જતાં પણ કંઈ અનિષ્ટ થવાની આશંકા નથી. તેથી નિર્ભય અને પ્રસન્નચિત્તે ઉપાસના કરવી જોઈએ. બીજા મંત્રો વિધિસર ન જપાય તો અનિષ્ટ કરી બેસે છે, પણ ગાયત્રીમાં એ વાત નથી. તે સર્વસુલભ, અત્યંત સુગમ અને બધી રીતે તે સુસાધ્ય છે. હા, તાંત્રિક વિધિથી કરવામાં આવેલી ઉપાસના પૂર્ણ વિધિવિધાનની સાથે થવી જોઈએ. એમાં અંતર પડે તો તે હાનિકારક નીવડે છે.

૩૧. જેમ મીઠાઈ એકલાએ ચૂપચાપ ખાઈ લેવી અને પાસેના લોકોને ન ચખાડવી એ સાદું ન ગણાય, તેમ ગાયત્રીની સાધના પોતે કરતા રહેવું અન્ય પ્રિયજનો, મિત્રો, કુટુંબીઓને એને માટે પ્રોત્સાહન ન આપવું એ બહુ જ મોટી ભૂલ અને સ્વાર્થ ગણાય. આમાંથી બચવા માટે વધારેમાં ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

વધારે લોકોને એને માટે પ્રોત્સાહિત કરવા.

૩૨. માળા જપતી વખતે સુમેરૂ (માળાનો સહુથી મોટો મણકો)નું ઉલ્લંઘન કરવું નહિ. એક માળા પૂરી કર્યા પછી એને મસ્તક તથા આંખોને અડકાડીને ઊલટાવી લેવી જોઈએ. આ રીતે માળા પૂરી થયા પછી દર વખતે ફેરવીને બીજીનો આરંભ કરવો જોઈએ.

૩૩. આપણી પૂજાસામગ્રી એવી જગ્યાએ રાખવી કે જ્યાં તેનો બીજા લોકો સ્પર્શ ન કરે.

૩૪. કોઈ વાત સમજમાં ન આવતી હોય તો જવાબી પત્ર લખીને વેદમાતા ગાયત્રી ટ્રસ્ટ, શાંતિકુંજ (હરિદ્વાર) દ્વારા એનું સમાધાન કરાવી લઈ શકાય છે.

એકાગ્રતા અને સ્થિર ચિત્તથી સાધના થવી જોઈએ

સાધના માટે સ્વસ્થ અને શાંત ચિત્તની આવશ્યકતા છે. ચિત્તને એકાગ્ર કરીને, બધી બાજુથી ખેંચી લઈને, તન્મયતા, શ્રદ્ધા અને ભક્તિભાવથી કરાયેલી સાધના સફળ થાય છે. આ વાતો સાધકની પાસે ન હોય તો તેનો પ્રયત્ન ફળદાયક નીવડતો નથી. ઉદ્વિગ્ન, અશાંત, ચિંતાતુર, ઉત્તેજિત, ભય અને આશંકાથી ઘેરાયેલું મન, એક જગ્યાએ રહેતું નથી. તે પ્રત્યેક પળે આમતેમ દોડતું રહે છે. કદી ભયનું ચિત્ર સામે આવે છે તો કદી દુર્દેશા પાર કરવાને માટે ઉપાય શોધવા મગજ દોડે છે. આવી સ્થિતિમાં સાધના શી રીતે થાય ? એકાગ્રતા ન હોવાથી ગાયત્રીના જપમાં કે ધ્યાનમાં મન લાગતું નથી. હાથ માળા ફેરવે છે, મુખ મંત્રોચ્ચાર કરે છે ત્યારે ચિત્ત ક્યાંનું ક્યાં ભ્રમતું હોય છે. સ્થિર સાધના માટે આ અયોગ્ય છે. જ્યાં સુધી મનને બધી બાજુએથી ખેંચીને, બંધી વાતો ભૂલીને એકાગ્રતા અને તન્મયતાથી સાથે ભક્તિભાવનાપૂર્વક માતાનાં ચરણોમાં લાગી જવાય નહીં ત્યાં સુધી આપણામાં ગાયત્રી શક્તિને આકર્ષિત કરે અને ઈચ્છિત ઉદ્દેશની મૂર્તિમાં આપણને સહાય પ્રદાન કરી શકે, તેવું ચુંબકત્વ કેવી રીતે પ્રેદા થાય ?

શ્રદ્ધાની ઓછપ એ બીજી મુશ્કેલી છે. કેટલાક માણસોની મનોભૂમિ ખૂબ અશ્રદ્ધાળુ અને શુષ્ક હોય છે. એમને આધ્યાત્મિક સાધનો પર સારો વિશ્વાસ હોતો નથી. તેઓ કોઈ પાસેથી સાધનોની પ્રશંસા સાંભળે તો મનમાં તેની પરીક્ષા કરવાનું કુતુહલ જાગે છે કે, આ વાત કેટલી સાચી છે ? આ સચ્ચાઈની પરીક્ષા કરવા માટે એ કોઈ મુશ્કેલ મનોકામનાની પ્રાપ્તિને કસોટીએ ચઢાવે છે અને ભારે મહેનત કરે છે. પણ તે કાર્યની સરખામણીએ સફળતા મળે એટલો પ્રયત્ન કરતા નથી. એ ઈચ્છે છે કે દસ-વીસ માળા જપવાથી તેમનો બેડો પાર થઈ જાય. કેટલાક લોકો તો એવી માનતા માને છે કે અમારું કામ થઈ જાય તો અમુક સાધના આટલા પ્રમાણમાં પાછળથી કરશું. એમનો પ્રયાસ કોઈ એમ કહે એવો ગણાય કે, પહેલાં જમીનમાંથી પાણી કાઢીને અમારા ખેતરમાં સીંચે તો અમે જલદેવતાને પ્રસન્ન કરવાને માટે કૂવો ખોદાવી આપીએ. તેઓ એમ માને છે કે જાણે અદૃશ્ય શક્તિઓ અમારી ઉપાસના વગર ભૂખી બેઠી છે. અમારા વિના તેમનું બધું કામ અટકી પડ્યું છે. તેથી અમને વાયદો કરવામાં આવે કે, પહેલાં અમારી આટલી મજૂરી કરો તો અમે તમને જમાડીશું, તમારા અટકેલા કામને પૂરું કરવામાં મદદ કરીશું. આ વૃત્તિ ઉપહાસાસ્પદ છે. એ તેમના અવિશ્વાસને અને તેમની હલકી વૃત્તિને પ્રગટ કરે છે.

અવિશ્વાસુ, અશ્રદ્ધાળુ અને અસ્થિર ચિત્તના મનુષ્યો પણ ગાયત્રી-સાધના નિયમપૂર્વક કરતા રહે તો અમુક સમય પછી એમના એ ત્રણે દોષો દૂર થઈ જાય છે અને શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને એકાગ્રતા ઉત્પન્ન થવાથી તેઓ સફળતા તરફ વેગથી આગળ વધે છે. તેથી ભલે કોઈની મનોભૂમિ અસંયમી તથા અસ્થિર હોય તો પણ તેણે સાધનામાં લાગી જવું જોઈએ. કોઈક દિવસ એ ખામીઓ દૂર થશે અને તેના પર માતાની કૃપા ઊતર્યા વિના રહેશે નહિ.

શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસની શક્તિ ખૂબ જ બળવાન છે એ દ્વારા મનુષ્ય અસંભવ કાર્યોને પણ સફળ બનાવી શકે છે. ભગીરથે શ્રદ્ધાના બળે જ હિમાલય પર્વતમાં માર્ગ બનાવીને ગંગાને પૃથ્વી પર અવતારી હતી. શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસના બળે જ ધ્રુવ અને નામદેવ જેવા બાળકોએ ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર કર્યો હતો. આના જ આધાર પર તુલસીદાસ અને સૂરદાસ જેવા વાસનાગ્રસ્ત મનુષ્યો પણ સંતશિરોમણિ બની ગયા. આથી જો આપણે આ મહાન શક્તિનો આશ્રય લઈશું તો આપણા ચિત્તની ચંચળતા અને અસ્થિરતા જાતે જ ધીમે ધીમે દૂર થઈ જશે. જરૂર એટલી જ છે કે આપણે નિયમોનું પાલન કરીએ અને નિશ્ચયને દૃઢતાપૂર્વક વળગી રહીએ. આનાથી આપણી માનસિક દુર્બળતા અથવા શારીરિક શક્તિનું નિરાકરણ આપમેળે જ થતું જશે અને અંતે આપણી સાધના જરૂર સફળ થશે. શાસ્ત્રનું કથન છે-

સંદિગ્ધો હિ હિતો મન્ત્ર વ્યગ્રચિત્તો હતો જપઃ ।

સંદેહ કરવાથી મંત્ર હત થઈ જાય છે અને વ્યગ્ર ચિત્તથી થયેલો જપ નિષ્ફળ થાય છે. અસંદિગ્ધ, અવ્યગ્ર, અશ્રદ્ધાળુ અને સ્થિર ચિત્ત ન હોવાથી કોઈ વિશેષ પ્રયોજન સફળ થતું નથી. આ મુશ્કેલીને ધ્યાનમાં રાખીને અધ્યાત્મવિદ્યાના આચાર્યોએ બીજાઓ પાસે સાધના કરાવવાનો એક ઉપાય બતાવ્યો છે. કોઈ અધિકારી વ્યક્તિને પોતાને સ્થાને સાધનાકાર્ય માટે રોકવી અને તેનું કામ પોતે કરી લેવું. આ એક નિર્દોષ, સીધું-સાદું આદાનપ્રદાન છે. ખેડૂત અન્ન તૈયાર કરે છે અને વણકર કપડું વણે છે. આવશ્યકતા પ્રમાણે અન્ન અને કપડાંની અદલાબદલી થઈ શકે છે. જે પ્રકારે વકીલ, દાકતર, અધ્યાપક, કલાર્ક આદિનો સમય મૂલ્ય આપીને ખરીદી શકાય છે, તે પ્રમાણે જ કોઈ બ્રહ્મપરાયણ સત્ પુરુષને ગાયત્રી ઉપાસના માટે નિયુક્ત કરી શકાય છે. એનાથી સંદેહ અને અસ્થિર ચિત્ત થવાથી જે મુશ્કેલીઓ આવતી હોય તેનો સહેલાઈથી ઉકેલ થઈ જાય છે.

ખૂબ વ્યવસાયી, સ્થિતિપાત્ર અને ધાર્મિક મનોવૃત્તિના લોકો બહુધા પોતાની શાંતિ અને સુરક્ષાને માટે ગોપાલસહસ્ત્રનામ, વિષ્ણુસહસ્ત્રનામ, મહામૃત્યુંજય, દુર્ગાસપ્તશતી, શિવમહિમ્ન, ગંગાલહરી આદિનો પાઠ નિયમિત રીતે કરાવે છે. તેઓ કોઈ બ્રાહ્મણને માસિક અમુક દક્ષિણા આપવાની નક્કી કરીને રોકે છે. આ મુજબ વર્ષો સુધી આ ક્રમ ચાલતો રહે છે. કોઈ વિશેષ અવસરે વિશેષ પ્રયોજનને માટે વિશેષ અનુષ્ઠાનોનું આયોજન પણ થાય છે. નવરાત્રિના પ્રસંગે ઘણે ભાગે લોકો દુર્ગાપાઠ કરાવે છે. શિવરાત્રિએ શિવમહિમ્ન, ગંગાદેશરાએ ગંગાલહરી, દિવાળીએ શ્રીસૂક્તનો પાઠ અનેક પંડિતોને બેસાડીને લોકો વધારે પ્રમાણમાં કરાવે છે. મંદિરોમાં ભગવાનની પૂજાને માટે પૂજારી રાખવામાં આવે છે. મંદિરોના સંચાલકો બીજાઓ પાસે પૂજા કરાવે છે અને તેમને મહેનતાણું આપી દે છે. આ પ્રકારનું આદાનપ્રદાન, ગાયત્રી-સાધનામાં પણ કરી શકાય છે. પોતાના શરીર, મન, પરિવાર અને વ્યવસાયની સુરક્ષા અને ઉન્નતિ માટે ગાયત્રીના જપ એક બે હજારની સંખ્યામાં રોજ કરાવાની વ્યવસ્થા શ્રીમંત લોકો સહેલાઈથી કરી શકે એમ છે. એ રીતે કંઈ લાભ થઈ જાય તો તેની ખુશાલીમાં અથવા વિપત્તિના નિવારણ માટે સવા લાખ જપનું ગાયત્રી અનુષ્ઠાન કોઈ સત્યાત્ર બ્રાહ્મણ દ્વારા કરાવી શકાય છે. એવા પ્રસંગે સાધના કરનારા બ્રાહ્મણને અન્ન, વસ્ત્ર, વાસણો તથા દક્ષિણાના રૂપમાં ઉદારતાપૂર્વક પુરસ્કાર આપવો જોઈએ. સંતુષ્ટ સાધકના સાચા આશીર્વાદ એ આયોજનના ફળને ઓર વધારી દે છે. એવી સાધના કરનારે કદાચ ઓછું મળે તો પણ સંતોષ માનવો જોઈએ અને આશીર્વાદાત્મક ભાવના મનમાં રાખવી જોઈએ. અસંતુષ્ટ થઈને દુર્ભાવનાઓ પ્રેરિત કરવાથી તો બંનેનો સમય તથા શ્રમ નિર્થક જ જાય છે.

સારી વાતો તો એ જ છે કે, પોતાની સાધના પોતે જ કરવી. કહેવત છે કે, 'આપ સમાન બળ નહિ,' પરંતુ કોઈ લાયકારીને કારણે એમ ન થઈ શકે. કાર્યવ્યસ્તતા, અસ્વસ્થતા, અસ્થિર ચિત્ત, ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ચિંતાજનક સ્થિતિ આદિને લીધે જો કદાચ પોતાનું સાધન પોતે ન કરી શકાય તો આદાનપ્રદાનના સીધા-સાદા નિયમને આધારે અન્ય અધિકારી પાસે એ કાર્ય કરાવી લેવું પણ પ્રભાવપૂર્ણ અને લાભદાયક સિદ્ધ થાય છે. એવા સત્પાત્ર અને અધિકારી અનુષ્ઠાનકર્તાની શોધ માટે ગાયત્રી તપોભૂમિ સંસ્થાની સહાય લઈ શકાય છે.

ગાયત્રી દ્વારા સંધ્યાવંદન

કેટલાંક એવાં કાર્યો છે જે નિત્ય કરવાં એ મનુષ્યનું આવશ્યક કર્તવ્ય ગણાય. એવાં કર્મોને નિત્યકર્મ કહેવામાં આવે છે. નિત્યકર્મનો ઉદ્દેશ છે- (૧) આવશ્યક તત્ત્વોનો સંચય (૨) અનાવશ્યક તત્ત્વોનો નાશ. શરીરને પ્રાયઃ કોઈને કોઈ નવી શક્તિની આવશ્યકતા હોય છે. પ્રત્યેક ગતિશીલ વસ્તુ પોતાની ગતિને કાયમ રાખવાને માટે ગમે ત્યાંથી નવી શક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે. અને જો તે ન મળે તો એનો અંત થઈ જાય છે. રેલને માટે કોલસા, પાણી, મોટરને માટે પેટ્રોલ, તારને માટે બેટરી, એન્જિનને માટે તેલ, સિનેમાને માટે વીજળીની જરૂર પડે છે. છોડઝાડને ખાતર-પાણીની જરૂર પડે છે. પશુ, પક્ષી, કીટ, પતંગ અને મનુષ્ય આદિ બધાં પ્રાણીઓને ભૂખતરસ લાગે છે. પોતપોતાની પ્રકૃતિ અનુસાર અન્ન, જળ અને વાયુ લઈને તે જીવન ટકાવે છે. જો આહાર ન મળે તો શરીર કામ આપતું નથી. સજીવ હોય કે નિર્જીવ, કોઈ પણ વસ્તુને પોતાની ગતિશીલતા કાયમ રાખવા માટે આહારની જરૂર રહે છે.

એ જ રીતે પ્રત્યેક ગતિશીલ પદાર્થમાં પ્રતિક્ષણ કોઈને કોઈ પ્રકારનો મળ બનતો રહે છે. તેને જલદી સાફ કરવાની આવશ્યકતા રહે છે. રેલમાં કોલસાની રાખ અને મશીનોમાં તેલની ચીકાશ જમા થાય છે. શરીરમાં પ્રતિક્ષણ મળ બને છે અને તે ગુદા, શિશ્ન, નાક, મુખ, આંખ, કાન, ત્વચા આદિ છિદ્રો દ્વારા બહાર નીકળે છે. જો મળની સફાઈ ન થાય તો દેહમાં એટલું ઝેર એકત્રિત થઈ જાય છે કે બેચાર દિવસમાં જ જીવન માટે જોખમ ઊભું થાય છે. મકાનમાંથી કચરો કાઢવામાં ન આવે, કપડાંને ધોવામાં ન આવે, વાસણ માંજવામાં ન આવે, શરીરને સ્નાનથી શુદ્ધ કરવામાં ન આવે, તો એક બે દિવસમાં જ મેલ ચઢી જાય અને ગંદકી, કુરૂપતા, દુર્ગંધ, મલીનતા આદિ વિકૃતિઓ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.

આ સર્વ કરતાં આત્મા અધિક ગતિશીલ અને ચૈતન્ય છે. એને પણ આહારની અને મળવિસર્જનની આવશ્યકતા પડે છે. સ્વાધ્યાય, સત્સંગ, આત્મચિંતન, ઉપાસના, સાધના આદિ સાધનો દ્વારા આત્માને આહાર મળે છે. એથી તે બળવાન, ચૈતન્યશીલ તથા ક્રિયાશીલ રહે છે. જે લોકો આ આહારથી આત્માને વંચિત રાખે છે અને સાંસારિક ઝંઝટમાં હરઘડી લાગેલા રહે છે એમનું શરીર ગમે તેટલું મોટું હોય, પાસે ધનદોલત ગમે તેટલાં હોય છતાં આત્મા તો ભૂખ્યો જ રહે છે. એ ભૂખને લીધે તે નિસ્તેજ, નિર્બળ, નિષ્ક્રિય અને અર્ધમૂર્છિત અવસ્થામાં પડી રહે છે. તેથી શાસ્ત્રકારોએ આત્મસાધનાને નિત્યકર્મમાં સામેલ કરીને એને એક આવશ્યક કર્તવ્ય બનાવી દીધું છે.

આત્મસાધનામાં આહારપ્રાપ્તિ અને મળવિસર્જન એ બંને કાર્યો સરખી રીતે મહત્વનાં છે. આત્મિક ભાવના, વિચારસરણી અને જીવનને બળવાન, ચૈતન્યયુક્ત અને ક્રિયાશીલ બનાવનારી પદ્ધતિને સાધના કહેવામાં આવે છે અને સાંસારિક વિષયો અને મુશ્કેલીઓને લીધે ચિત્ત પર ખરાબ અસર જમાવે છે એ વિકારો, મળ અને વિષની પણ એ સાધના સફાઈ કરે છે. શરીરને માટે બે વાર સ્નાન કરવું અને બે વાર શૌચ જવું એ આવશ્યક માનવામાં આવે છે. આત્માને માટે પણ એ વાતો બે વાર થવી આવશ્યક છે, જેને સંધ્યા કહેવાય છે. શરીરથી આત્માનું મહત્વ વધારે હોવાથી ત્રિકાલ સંધ્યા કરવાનું શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. ત્રણ વાર ન બને તો સવાર સાંજ બે વારથી પણ કામ

યલાવી લેવાય. જેની રુચિ એ તરફ ઓછી હોય તેણે તો સંધ્યા એ આપણું નિત્યકર્મ છે એમ સમજીને એક વારની સંધ્યા તો કરવી જ જોઈએ. એ ન કરવાથી પાપવિકારોની જમાવટ થાય છે અને ભૂખ્યો આત્મા નિર્બળ બનતો જાય છે. એ બંને વાતોમાંથી પાપકર્મોનો જન્મ થાય છે, તેથી ઘાતક ભારમાંથી બચવા માટે પણ સંધ્યાને આપણા નિત્યકર્મોમાં સ્થાન મળવું જ જોઈએ.

સંધ્યા-વંદનની અનેક વિધિઓ હિંદુ ધર્મમાં પ્રચલિત છે. એ બધામાં સરળ, સુગમ, સીધી અને અત્યધિક પ્રભાવશાળી ઉપાસના ગાયત્રીમંત્ર દ્વારા થતી 'બ્રહ્મસંધ્યા' છે. એમાં કેવળ એક જ ગાયત્રીમંત્ર યાદ કરવાનો હોય છે. બીજી સંધ્યાવિધિઓની જેમ અનેક મંત્રો યાદ રાખવાની અને અનેક પ્રકારોને વિધિવિધાન યાદ રાખવાની જરૂર રહેતી નથી.

સુર્યોદય યા સૂર્યાસ્ત સમયને સંધ્યા કહેવામાં આવે છે. એ જ સમય સંધ્યાવંદનનો છે. સગવડ ખાતર એમાં થોડા આગળપાછળ એમ ફેરફાર પણ થઈ શકે છે. ત્રિકાળ સંધ્યા કરનારાને માટે ત્રીજો સમય મધ્યાહ્નકાળનો છે. નિત્યકર્મથી નિવૃત્ત થઈને શરીરને સ્વચ્છ કરીને સંધ્યા કરવા બેસવું. એ સમયે શરીર પર ઓછામાં ઓછાં વસ્ત્રો રાખવાં. ખુલ્લી હવાનું એકાંત સ્થળ મળી શકે તો વધારે સારું. નહીં તો ઘરનો એવો ભાગ પસંદ કરવો કે, જ્યાં ઓછી ખટપટ અને વધારે શુદ્ધિ હોય. કુશનું આસન, સાદડી અથવા ઊનનું આસન બિછાવીને, પલાંઠી વાળીને, મેરૂદંડ સીધો રાખીને સંધ્યા કરવા બેસવું જોઈએ. સવારે પૂર્વ તરફ અને સાંજે પશ્ચિમ તરફ મોં રાખીને બેસવું. પાસે જળથી ભરેલું પાત્ર રાખવું. સંધ્યાનાં પંચકર્મો નીચે પ્રમાણે છે :

(૧) આયમન

જળના પાત્રમાંથી જમણા હાથની હથેળીમાં જળ લઈને તેનું ત્રણ વાર આયમન કરવું. ડાબા હાથે પાત્ર ઉઠાવીને હથેળીમાં જળ ભરવું અને ગાયત્રીમંત્ર બોલવો. ગાયત્રીમંત્ર પૂરો થાય કે જળ પી જવું. બીજી વાર અને ત્રીજી વાર પણ એ પ્રમાણે કરવું. ત્રણ વાર આયમન કર્યા પછી જમણો હાથ પાણીથી ધોઈ નાખવો. ખભા પર રાખેલા કટકા વડે હાથ-મોં લૂછી નાખવાં, જેથી હથેળી, હોઠ, મૂછ વગેરે પર આયમન કરેલા એંઠા પાણીનો અંશ રહેવા ન પામે.

આયમન ત્રિગુણમયી માતાની ત્રિવિધ શક્તિઓને પોતાની અંદર ધારણ કરવા માટે છે. પ્રથમ આયમનની સાથે સત્ત્વગુણી, વિશ્વવ્યાપી, સૂક્ષ્મ શક્તિ 'હ્રીં' શક્તિનું ધ્યાન કરીને એવી ભાવના કરવામાં આવે છે કે, વિદ્યુત જેવાં સૂક્ષ્મ નીલ કિરણો મારા મંત્રોચ્ચારની સાથોસાથ બધી બાજુથી જળમાં પ્રવેશ કરી રહ્યાં છે અને જળમાં એ શક્તિથી ઓતપ્રોત થઈ રહ્યાં છે. પહેલું આયમન કરતી વખતે સંમિલિત બધી શક્તિઓ પોતાની અંદર પ્રવેશ કરે છે. આવી ભાવના કરવી અને અનુભવ કરવો જોઈએ કે, મારામાં સત્ત્વગુણે પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રવેશ કર્યો છે. આ જ રીતે બીજા આયમન વખતે રજોગુણી 'શ્રીં' શક્તિનાં પીળાં કિરણો જળમાં આકર્ષિત થઈને શરીરમાં પ્રવેશ થયાની ભાવના કરવી. ત્રીજા આયમન વખતે તમોગુણી 'કલીં'ની રાતાવર્ણની શક્તિઓ પોતાના શરીરમાં ધારણ થયાનો ભાવ જાગૃત રહેવો જોઈએ.

જેમ બાળક માતાનું દૂધ પીને એના ગુણો અને શક્તિઓ પોતાનામાં ધારણ કરે છે અને સશક્ત થાય છે, તેવી જ રીતે સાધક મંત્રબળથી આયમનના પાણીને ગાયત્રી માતાના દૂધ જેવું બનાવી લે છે અને એનું પાન કરીને પોતાના આત્મબળને વધારે છે. એ આયમનથી એને ત્રિવિધ હ્રીં, શ્રીં, કલીં શક્તિથી યુક્ત આત્મબળ મળે છે અને તે અનુસાર એને આત્મિક પવિત્રતા અને સાંસારિક સમૃદ્ધિને સુદૃઢ બનાવનારી શક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૨) શિખાગંધન

આયમન પછી શિખાને જળથી ભીંજવીને એને એવી ગાંઠ લગાવવી કે નીચેથી ખેંચતાં છૂટી ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

જા. એને અરધી ગાંઠ કહેવામાં આવે છે. ગાંઠ લગાવતી વખતે ગાયત્રીમંત્રનું ઉચ્ચારણ કરતા રહેવું.

શિખા મગજના કેન્દ્રબિંદુ પર આવેલી હોય છે. જેમ રેડિયોના ધ્વનિવિસ્તારક કેન્દ્રોમાં ઊંચા થાંભલા ઊભા કરેલા હોય છે અને ત્યાંથી બ્રોડકાસ્ટના તરંગો ચારેબાજુ ફેંકવામાં આવે છે, તે જ પ્રકારે આપણા મગજનો વિદ્યુત ભંડાર શિખાસ્થાન પર છે. એ સ્થાનમાંથી આપણા વિચારો, સંકલ્પ અને શક્તિ પરમાણું દરેક પળે બહાર નીકળીને આકાશમાં દોડતા રહે છે. એ પ્રવાહથી શક્તિનો બિનજરૂરી વ્યય થાય છે અને આપણો શક્તિબજારનો ઘટે છે. તે અટકાવવા માટે શિખાને બાંધવામાં આવે છે, હંમેશાં ગાંઠ વાળેલી રાખવાથી આપણી માનસિક શક્તિઓનો ઘણો અપવ્યય થતો બચી જાય છે.

સંઘ્યા કરતી વખતે ખાસ ગાંઠ લગાવવાનું પ્રયોજન તો એ છે કે રાત્રે સૂતી વખતે એ ગાંઠ ઢીલી થઈ જાય અને છૂટી જાય છે. વળી સ્નાન કરતી વખતે કેશશુદ્ધિને માટે શિખાને છૂટી રાખવી પડે છે. સંઘ્યા કરતી વખતે અનેક સૂક્ષ્મ તત્ત્વો આકર્ષિત થઈને આપણામાં સ્થિત થાય છે. તે બધાં મસ્તકના કેન્દ્રમાંથી નીકળીને બહાર ઊડી ન જાય અને આપણે સાધનાના લાભથી વંચિત રહેવું ન પડે તેથી શિખાને ગાંઠ લગાવવામાં આવે છે. ફૂટબોલમાં પણ અંદર રબરની એક હવા ભરવાની નળી હોય છે. તેને ગાંઠ વાળવાથી અંદર ભરેલી હવા રોકી રાખવા માટે એક નાની વાલ્વટયૂબ નામની રબરની નળી લગાવેલી હોય છે, જેમાંથી હવા અંદર દાખલ થઈ શકે છે પણ બહાર નીકળતી નથી. ગાંઠ વાળેલી શિખા પણ એવું જ કામ કરે છે. એ બહારના વિચારો અને શક્તિસમૂહને ગ્રહણ તો કરે છે, પણ અંદરનાં તત્ત્વોનો અનાવશ્યક વ્યય થવા દેતી નથી.

આયમન પહેલાં શિખાનું બંધન એટલા માટે નથી કરવામાં આવતું કે એ સમયે ત્રિવિધ શક્તિનું આકર્ષણ જેવું જલ દ્વારા થાય છે તેવું મસ્તકના મધ્ય કેન્દ્ર મારફત પણ થતું હોય છે. આ પ્રકારે આયમન વખતે છૂટી રહેવાથી બેવડો લાભ થાય છે. ત્યાર પછી એને બાંધી લેવામાં આવે છે.

(૩) પ્રાણાયામ

સંઘ્યાનો ત્રીજો કોષ છે પ્રાણાયામ અથવા પ્રાણાકર્ષણ. ગાયત્રીની ઉત્પત્તિનું વર્ણન કરતાં અગાઉ બતાવવામાં આવ્યું છે કે, સૃષ્ટિ બે પ્રકારની છે : (૧) જડ અર્થાત્ પરમાણુમયી (૨) ચૈતન્ય અર્થાત્ પ્રાણમયી. આખા જગતમાં જે પ્રકારે પરમાણુઓના સંયોગ વિયોગથી વિવિધ પ્રકારનાં દૃશ્યો ઉત્પન્ન થાય છે, તે જ પ્રકારે ચૈતન્ય પ્રાણસત્તાની વિવિધ ઘટનાઓ બનવા પામે છે. જેમ વાયુ પોતાના ક્ષેત્રમાં સર્વત્ર ભરેલો છે, તેમ વાયુ કરતાં અનેકગણું સૂક્ષ્મ ચૈતન્ય પ્રાણતત્ત્વ સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે. એ તત્ત્વની ન્યૂનાધિકતાથી આપણું મનસ્સક્ષેત્ર બળવાન તથા નિર્બળ થાય છે. એ પ્રાણતત્ત્વને જે જેટલી માત્રામાં આકર્ષિત કરી લે છે, ધારણ કરી લે છે તેટલી એની આંતરિક સ્થિતિ બળવાન થઈ જાય છે. આત્મતેજ, વીરતા, દૃઢતા, પુરુષાર્થ, વિશાળતા, મહાનતા, સહનશીલતા, ધૈર્ય, સ્થિરતા જેવા ગુણો પ્રાણશક્તિના પરિચાયક છે. જેમાં પ્રાણ ઓછો હોય છે તે શરીર ભલે સ્થૂળ હોય છતાં ડરપોક, કાયર, અસ્થિરમતિ, સંકીર્ણ, અનુદાર, સ્વાર્થી, અપરાધી મનોવૃત્તિના, અધીર, તુચ્છ, નીચ વિચારોમાં ગ્રસ્ત તેમજ ચંચલ વૃત્તિના હોય છે. એવા દુર્ગુણોવાળી વ્યક્તિ કદી પણ મહાન થઈ શકતી નથી. તેથી સાધકે પોતાનામાં પ્રાણશક્તિ વધારે પ્રમાણમાં ધારણ કરવાની આવશ્યકતા છે. જે ક્રિયા દ્વારા વિશ્વવ્યાપી પ્રાણતત્ત્વમાંથી પ્રાણતત્ત્વને ખેંચીને અધિક પ્રમાણમાં આપણી અંદર ધારણ કરવામાં આવે છે તેને પ્રાણાયામ કહેવામાં આવે છે.

પ્રાણાયામ કરતી વખતે મેરૂદંડને વિશેષ સાવધાનીથી સીધો રાખવો કેમ કે મેરૂદંડમાં રહેલી ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ઈડા, પિંગલા અને સુષુમ્ના નાડીઓ દ્વારા પ્રાણશક્તિનું આવાગમન થાય છે અને જો કરોડ વાંકી રહે તો મૂલધારમાં રહેલી કુંડલિની સુધી પ્રાણની ધારા નિર્બાધ ગતિથી પહોંચી ન શકે. તેથી પ્રાણાયામનો વાસ્તવિક લાભ પણ મળી શકતો નથી.

પ્રાણાયામના ચાર ભાગ છે - (૧) પૂરક (૨) આંતરકુંભક (૩) રેચક (૪) બાહ્યકુંભક. વાયુને અંદર ખેંચવાનું નામ પૂરક, વાયુને અંદર રોકી રાખવાનું નામ આંતરકુંભક. વાયુને બહાર કાઢવાનું નામ રેચક અને વાયુને બહાર રોકી રાખવાને બાહ્યકુંભક કહેવામાં આવે છે. આ ચારેને માટે ગાયત્રી મંત્રના ચાર ભાગોને યોજવામાં આવે છે. પૂરક વખતે 'ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ,' આંતરકુંભક વખતે 'તત્સવિતુર્વરેણ્યં' રેચક વખતે 'ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ' અને બાહ્યકુંભક વખતે 'ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્' મંત્રનો જપ થવો જોઈએ.

(અ) સ્વસ્થ ચિત્તથી બેસો. મુખને બંધ રાખો. નેત્રોને બંધ યા અર્ધખુલ્લાં રાખો. પછી શ્વાસને ધીરે ધીરે નાક દ્વારા અંદર ખેંચવાનો આરંભ કરો અને 'ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ' આ મંત્ર ભાગ મનમાં બોલતા રહો અને ભાવના કરો કે, વિશ્વવ્યાપી, દુઃખનાશક, સુખસ્વરૂપ બ્રહ્મની ચૈતન્ય પ્રાણશક્તિને હું નાક મારફત આકર્ષિત કરી રહ્યો છું. આ ભાવના અને આ મંત્રની સાથે ધીરે ધીરે શ્વાસ ખેંચો અને જેટલો વધારે અંદર ભરી શકાય તેટલો ભરી લો.

(બ) હવે વાયુને અંદર રોકો. તત્સવિતુર્વરેણ્યં એ ભાગનો જપ કરો અને સાથે જ એવી ભાવના કરો કે નાક દ્વારા ખેંચાયેલો એ પ્રાણ શ્રેષ્ઠ છે, સૂર્યના જેવો તેજસ્વી છે, એનું તેજ મારા અંગપ્રત્યંગમાં રોમેરોમમાં ભરાઈ રહ્યું છે. આ ભાવનાની પૂરક કરતાં અડધા સમય માટે અંદર રોકી રાખો.

(ક) હવે નાસિકા દ્વારા વાયુને ધીરે ધીરે બહાર કાઢવાનું શરૂ કરો અને 'ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ' આ મંત્રભાગને જપો તથા ભાવના કરો કે, 'આ દિવ્ય પ્રાણ મારાં પાપોનો નાશ કરીને વિદાય થઈ રહ્યો છે. જેટલો સમય વાયુને અંદર ખેંચવામાં લાગ્યો હોય, એટલો સમય વાયુને બહાર કાઢવામાં લાગવો જોઈએ.

(ડ) જ્યારે અંદરનો બધો વાયુ બહાર નીકળી જાય ત્યારે જેટલો વખત વાયુને અંદર રોકી રાખ્યો હોય તેટલો જ વખત બહાર રોકી રાખો. અર્થાત્ શ્વાસ લીધા વગર 'ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્' આ મંત્ર ભાગ જપ્યા કરો. સાથે જ એવી ભાવના કરો કે, ભગવતી વેદમાતા આઘશક્તિ ગાયત્રી મારી સદ્બુદ્ધિને જાગૃત કરી રહી છે.

આ એક પ્રાણાયામ થયો. હવે એ જ પ્રકારે પુનઃ આ ક્રિયાઓની પુનરાવૃત્તિ કરીને બીજો પ્રાણાયામ કરો. સંઘ્યામાં આવા પાંચ પ્રાણાયામ કરવા જોઈએ, જેથી શરીરમાં રહેલાં પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, સમાન અને ઉદાન નામક પાંચે પ્રાણોનું પ્રસ્ફુરણ અને પરિમાર્જન થઈ જાય.

(૪) અઘમર્ષણ

પાપનો નાશ કરવાની ક્રિયાને અઘમર્ષણ કહેવામાં આવે છે. ગાયત્રીની પુણ્ય ભાવનાના પ્રવેશથી પાપનો નાશ થાય છે. પ્રકાશના આગમનની સાથે જ અંધકારનો નાશ થઈ જાય છે. પુણ્ય સંકલ્પોના ઉદયની સાથે સાથે પાપોનો સંહાર થઈ જાય છે. બળબુદ્ધિની વૃદ્ધિ સાથે નિર્બળતા દૂર થવા માટે છે. બ્રહ્મસંઘ્યાની બ્રાહ્મી ભાવનાઓ આપણા પાપોનું નિવારણ કરતી જાય છે.

અઘમર્ષણને માટે જમણા હાથની હથેળી પર પાણી લઈને એને જમણા નસકોરા પાસે લઈ જવું જોઈએ. ('પાસે'નો અર્થ છે - છ આંગળ દૂર), ડાબા હાથના અંગૂઠાથી ડાબા નાકને બંધ કરવું અને જમણા નાકે ધીરે ધીરે શ્વાસ લેવાનો આરંભ કરવો. શ્વાસ લેતી વખતે એવી ભાવના કરવી કે, 'ગાયત્રી માતાનું પુણ્ય પ્રતીક જળ પોતાની દિવ્યશક્તિઓ સહિત મારાં પાપોનો સંહાર કરવાને ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

માટે શ્વાસની સાથે મારામાં પ્રવેશ કરી રહ્યું છે અને અંદરના પાપોનો, મળોનો વિકારોનો સંહાર કરી રહ્યું છે.

જ્યારે પૂરો શ્વાસ લેવાઈ રહે ત્યારે ડાબું નાક ઉઘાડી દેવું અને જમણું નસકોરું અંગુઠાથી બંધ કરી દેવું અને શ્વાસ બહાર કાઢવાનો આરંભ કરવો. જમણી હથેળીમાં રાખેલું પાણી હવે ડાબા નસકોરાની સામે ધરવું અને ભાવના કરવી કે, 'નષ્ટ થયેલાં પાપોની લાશોનો સમૂહ શ્વાસની સાથે બહાર નીકળીને આ જળમાં જઈ રહ્યો છે' હવે શ્વાસ પૂરો બહાર નીકળી જાય ત્યારે એ જળને જોયા વિના જ ઘૂણાપૂર્વક ડાબી બાજુએ ફેંકી દેવું.

અધમર્ષણની ક્રિયામાં જળને હથેળીમાં લેતી વખતે 'ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ' અને જમણા નસકોરાથી શ્વાસ ખેંચતી વખતે 'તત્સવિતુર્વરેણ્યં' એટલા મંત્રભાગો જપવા જોઈએ. ડાબા નસકોરાથી શ્વાસ પાણીમાં બહાર કાઢતી વખતે 'ભર્ગો દેવસ્ય ધીમિહિ' અને ડાબી બાજુએ એ જળ નાખી દેતી વખતે 'ધિયો યો નઃ પ્રયોદયાત્' એ મંત્રોનાં ઉચ્ચારણ કરવાં જોઈએ.

આ ક્રિયા ત્રણ વાર કરવી, જેથી કાયાના અને મનનાં ત્રિવિધ પાપોનો સંહાર થઈ જાય.

(૫) ન્યાસ

શક્તિ ધારણ કરવાની ક્રિયાને 'ન્યાસ' કહેવામાં આવે છે. અંગપ્રત્યાંગોમાં ગાયત્રીની સત્ત્વગુણી શક્તિને ધારણ કરવી, સ્થાપિત કરવી અને ઓતપ્રોત કરવી એને ન્યાસ કહેવામાં આવે છે. ગાયત્રીના પ્રત્યેક શબ્દનો આપણા શરીરનાં મહત્ત્વપૂર્ણ મર્મસ્થળો સાથે ધનિષ્ટ સંબંધ છે. જેવી રીતે સિતારના અમુક પ્રકારના અમુક આઘાતની સાથે આંગળીનો આઘાત લગાડવાથી અમુક પ્રકારના અમુક ધ્વનિના સ્વરો નીકળે છે તેવી જ રીતે શરીર-વીણાને સંધ્યા કરતી વખતે આંગળીઓની મદદથી દિવ્ય ભાવો ઝંકૂત કરવામાં આવે છે.

એવું માનવામાં આવે છે કે, સ્વભાવતઃ અપવિત્ર રહેનારા આ શરીરથી દૈવી સાંનિધ્ય યોગ્ય પ્રમાણમાં મળતું નથી. તેથી એનાં પ્રમુખસ્થાનોમાં દૈવી પવિત્રતા સ્થાપિત કરીને એટલા પ્રમાણમાં દૈવી તત્ત્વોને સ્થાપિત કરવામાં આવે છે, જેથી મનુષ્ય દૈવી સાધનાનો અધિકારી બને છે.

ન્યાસને માટે કઈ વખતે કઈ આંગળીને કામમાં લેવી તે બાબતમાં જુદી જુદી ઉપાસના વિધિઓમાં જુદાંજુદાં વિધાનો છે. ગાયત્રીની બ્રહ્મસંધ્યામાં અંગૂઠો અને અનામિકા આંગળીનો ઉપયોગ યોગ્ય ગણવામાં આવ્યો છે. અંગૂઠો અને અનામિકા ભેગી કરીને વિભિન્ન અંગોનો સ્પર્શ એવી ભાવનાથી કરવો કે, મારાં આ અંગો ગાયત્રીશક્તિથી પવિત્ર તથા બળવાન થઈ રહ્યાં છે. અંગસ્પર્શ કરતી વખતે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે મંત્રોચ્ચાર કરવા :

ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ (માથે) તત્સવિતુઃ (નેત્રોને) વરેણ્યં (કાનને) ભર્ગો (મુખને) દેવસ્ય (કંઠને) ધીમિહિ (હૃદયને) ધિયો યોનઃ (નાભિને) પ્રયોદયાત્ (હાથપગને).

આ સાત અંગો, શરીરરૂપી બ્રહ્માંડના સાત લોક છે અથવા એમ કહો કે, આત્મારૂપી સવિતાના રથના સાત અશ્વો છે, શરીરસપ્તાહના સાત દિવસો છે. આમ સાધારણ રીતે તો દસ ઈન્દ્રિયો માનવામાં આવે છે, પણ ગાયત્રીયોગમાં સાત ઈન્દ્રિયો માનવામાં આવી છે -

૧. મૂર્ધા (મસ્તક મન), ૨. નેત્ર, ૩. કર્ણ, ૪. વાણી અને રસના, ૫. હૃદય, અંતઃકરણ, ૬. નાભિ, જનનેન્દ્રિય, ૭. શ્રવણ (હાથ-પગ) આ સાતેમાં અપવિત્રતા ન રહે, એમના દ્વારા કુમાર્ગ અપનાવવામાં ન આવે, અવિવેકપૂર્ણ આચરણ ન થાય, એ પ્રતિરોધને માટે ન્યાસ કરવામાં આવે છે. આ સાત અંગોમાં ભગવતીની સાત શક્તિઓ નિવાસ કરે છે. તેમને ઉપરોક્ત સાત ન્યાસથી જાગૃત કરવામાં આવે છે. જાગૃત થયેલી માતૃકાઓ પોત- પોતાના સ્થાનથી રક્ષા કરે છે અને અનિષ્ટ તત્ત્વોનો સંહાર કરે છે. આમ સાધકનો અંતઃ બ્રાહ્મીશક્તિ સુદૃઢ કિલ્લો બની જાય છે.

આ પંચકોષોનો વિનિયોગ કર્યા બાદ - આચમન, શિખાબંધન, પ્રાણાયામ, અઘમર્ષણ, ન્યાસથી નિવૃત્ત થયા પછી ગાયત્રીનું ધ્યાન અને જપ કરવા. સંધ્યા તથા જપમાં મંત્રોચ્ચાર એવી રીતે કરવા જોઈએ કે હોઠ હાલતા રહે, શબ્દોચ્ચાર થતો રહે પણ પાસે બેઠેલા માણસને તે સંભળાય નહીં.

જપ કરતાં કરતાં વેદમાતા ગાયત્રીનું ધ્યાન એવી રીતે કરવું જોઈએ કે જાણે તે આપણા હૃદય સિંહાસન પર બેઠી બેઠી પોતાનાં શક્તિકિરણોને ચારેબાજુ ફેલાવી રહી છે અને તે કિરણોથી આપણું અંતઃકરણ પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. તે વખતે આંખો અડધી ખુલ્લી અથવા બંધ રાખવી. આપણા હૃદયરૂપી આકાશમાં બાહ્ય આકાશના જેવો જ એક વિશાળ શૂન્યલોક ફેલાયેલો છે એવી ભાવના કરવી અને એમાં સૂર્યના જેવી જ જ્ઞાનથી તેજસ્વી જ્યોતિની કલ્પના પણ કરતા રહેવું. આ જ્યોતિ અને પ્રકાશ ગાયત્રી માતાની જ્ઞાન શક્તિનો જ છે એ વાતનો અનુભવ સાધકને થોડા જ વખતની સાધના પછી સ્પષ્ટ રીતે થવા લાગશે. આ પ્રકારની સાધનાના સફેદ રંગની જ્યોતિમાં જુદા જુદા રંગોનાં દર્શન થાય છે. આ રીતે તે ધીમે ધીમે આત્મોન્નતિ પ્રાપ્ત કરતો કરતો ચોક્કસ રીતે અધ્યાત્મમાર્ગના ઉચ્ચ સોપાન પર પહોંચી જશે.

ગાયત્રીનું સર્વશ્રેષ્ઠ અને સર્વસુલભ ધ્યાન

માનવીનું મગજ બહુ જ આશ્ચર્યજનક, શક્તિશાળી અને ચુંબક ગુણવાળું યંત્ર છે. એનો એક એક પરમાણુ એટલો વિલક્ષણ છે કે તેની ગતિવિધિ, સામર્થ્ય અને ક્રિયાશીલતાને જોઈને મોટા મોટા વૈજ્ઞાનિકો નવાઈ પામે છે. એ અણુઓને જ્યારે કોઈ વિશેષ દિશામાં નિયોજિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે એ દિશામાં એક ઝળહળતી અગ્નિશિખા પ્રગટ થાય છે. જે દિશામાં તે ઈચ્છા, આકાંક્ષા અને લાલસા કરે છે તે જ દિશામાં, એ જ રંગમાં, એ જ લાલસામાં શરીરની બીજી શક્તિઓ પણ જોડાઈ જાય છે.

પહેલાં ભાવનાઓ મનમાં આવે છે, પછી જ્યારે એ ભાવનાઓ પર ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે ત્યારે એ એકાગ્રતા, એક ચુંબકશક્તિ આકર્ષણ - તત્વના રૂપમાં પ્રકટ થાય છે અને તેનાં યોગ્ય તત્વોને અખિલ આકાશમાંથી નીચે ખેંચી લાવે છે. ધ્યાનનું આ જ વિજ્ઞાન છે. વિજ્ઞાનના આધાર પર પ્રકૃતિના અંતરાણમાં નિવાસ કરનારી સૂક્ષ્મ આદ્યશક્તિ, બ્રહ્મસ્ફુરણા, ગાયત્રીને પોતાના તરફ આકર્ષિત કરી શકે છે. એના શક્તિભંડારને મોટા પ્રમાણમાં પોતાની અંદર ધારણ કરી શકે છે.

જપ કરતી વખતે અથવા કોઈ બીજી સુવિધાના સમયે નિત્ય ગાયત્રીનું ધ્યાન કરવું જોઈએ. એકાંત, કોલાહલરહિત, શાંત વાતાવરણવાળા સ્થાનમાં સ્થિર ચિત્ત થઈને ધ્યાન કરવા બેસવું જોઈએ. શરીર શિથિલ રાખવું. જો જપકાળમાં ધ્યાન કરવામાં આવે તો પલાંઠી વાળીને, મેરુદંડ સીધો રાખીને ધ્યાન કરવું ઉચિત છે. જો બીજા સમયમાં કરવું હોય તો આરામ પુરશીમાં આડા પડીને, દીવાલ, વૃક્ષ આદિનો ટેકો લઈને સાધના કરવી જોઈએ. શરીર એટલું બધું શિથિલ કરી નાખવું કે તે જાણે નિર્જીવ થઈ ગયું હોય. એવી હાલતમાં આંખો બંધ કરીને બંને હાથ ખોળામાં રાખીને એવું ધ્યાન કરવું જોઈએ કે - આ જગતમાં બધે નીલ આકાશ છે. એમાં ક્યાંય બીજી વસ્તુ નથી. પ્રલયકાળની સ્થિતિની માફક આકાશ વિના બીજું કંઈ રહેતું નથી, તેવી સ્થિતિનું કલ્પનાચિત્ર મનમાં સારી રીતે અંકિત કરવું જોઈએ. જ્યારે એ કલ્પનાચિત્ર ભાવનાલોકમાં સારી રીતે અંકિત થઈ જાય ત્યારે સુંદર આકાશમાં એક નાના જ્યોતિષિંડને સૂક્ષ્મ નેત્રોથી જોવો જોઈએ. સૂર્યસમાન પ્રકાશવાન એક નાના નક્ષત્રના રૂપમાં ગાયત્રીનું ધ્યાન કરવું જોઈએ, એ જ્યોતિષિંડ વધારે વાર ધ્યાનમાં રાખવાથી સમીપ આવતો જાય છે, મોટો થતો જાય છે અને તેનું તેજ અધિક પ્રખર થઈ

જાય છે.

સૂર્ય અથવા ચંદ્રના મધ્યભાગમાં ધ્યાનપૂર્વક જોવામાં આવે તો એમાં કાળાં ધાબાં નજરે પડે છે. તેવી જ રીતે ગાયત્રીના તેજપિંડમાં ધ્યાનપૂર્વક જોવાથી આરંભમાં ગાયત્રીની ઝાંખી પ્રતિમા દષ્ટિગોચર થાય છે. ધીરે ધીરે ધ્યાન કરવાવાળાને એ મૂર્તિ અધિક સ્પષ્ટ, સ્વચ્છ, અધિક ચેતન, હસતી બોલતી, ચેષ્ટા કરતી, સંકેત કરતી તથા ભાવ પ્રગટ કરતી નજરે પડે છે. ભગવતી ગાયત્રીની પ્રતિમાનું ધ્યાન આરંભ કરતાં પહેલાં થોડી વાર સુધી ભારે પ્રેમથી શ્રદ્ધાથી ઉત્તમ રીતે અંગપ્રત્યાંગોનું નિરીક્ષણ કરીને એ મૂર્તિને મનઃક્ષેત્રમાં એવી બેસાડવી જોઈએ કે જ્યોતિપિંડમાં બરાબર એવી જ પ્રતિમા દેખાવા માંડે. પછી થોડા જ દિવસોમાં આ તેજોમંડલમાં અધિષ્ટિત ભગવતી ગાયત્રીની છબી અત્યંત સુંદર, અત્યંત હૃદયગ્રાહી રૂપમાં ધ્યાનાવસ્થામાં દષ્ટિગોચર થવા લાગશે.

જેમ સૂર્યનાં કિરણો તડકામાં બેઠેલા મનુષ્ય ઉપર પડે છે અને તે કિરણોની ઉષ્ણતાનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરે છે. તેવી જ રીતે આ જ્યોતિપિંડ જ્યારે પાસે આવવા લાગે છે ત્યારે અનુભવ થાય છે કે જાણે કોઈ દિવ્ય પ્રકાશ આપણા મગજમાં અંતઃકરણ અને શરીરમાં રોમેરોમમાં પ્રવેશ કરીને પોતાનો અધિકાર જમાવી રહ્યો છે. જેમ અગ્નિમાં પડવાથી લોહું પણ ધીમે ધીમે ગરમ અને લાલ રંગનું, અગ્નિ વર્ણનું થઈ જાય છે, તે જ રીતે ગાયત્રી તેજને ધ્યાનાવસ્થામાં સાધક પોતાની અંદર ધારણ કરે છે ત્યારે તે પણ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, ઋષિતુલ્ય થઈને બ્રહ્મતેજથી ઝળહળવા લાગે છે એને પોતાનું આખું શરીર તપ્તવર્ણના જેવું થઈ ગયાનો અનુભવ થાય છે અને અંતઃકરણમાં એક અલૌકિક દિવ્ય રૂપનો પ્રકાશ સૂર્યની માફક પ્રકાશિત થયેલો દેખાય છે. એ તેજથી આત્મા ઉપર ચડેલાં મળરૂપી પાપ બળી જઈને ભસ્મ થઈ જાય છે અને સાધક પોતાને બ્રહ્મસ્વરૂપ, નિર્ભય, નિર્ભય, નિષ્પાપ અને અનાસક્ત થયેલો જુએ છે.

આ તેજ ધારણ-ધ્યાનમાં કેટલીક વાર રંગબેરંગી પ્રકાશ નજરે પડે છે. કેટલીક વાર પ્રકાશમાં નાના મોટા રંગબેરંગી તારા પ્રગટ થતા, ઝગમગાતા અને છુપાતા નજરે પડે છે. તે એક દિશામાંથી બીજી દિશામાં જતા જણાય છે. કોઈ વાર વાંકા ચાલે છે અને પાછા મૂળ સ્થાને આવી જાય છે. કેટલીક વાર ચક્રાકાર અને બાણની માફક તેજથી ચાલતા નાના નાના પ્રકાશ ખંડ જોવામાં આવે છે. એ બધાં પ્રસન્નતા આપનારાં ચિહ્નો છે. અંતરાત્મામાં ગાયત્રી શક્તિની વૃદ્ધિ થવાથી નાની નાની અનેક શક્તિઓ અને ગુણો વિકસિત થાય છે. તે ગુણ શક્તિઓ જ એવા નાના નાના રંગબેરંગી પ્રકાશપિંડોના રૂપમાં દેખાવા લાગે છે.

જ્યારે સાધના અધિક પ્રગાઢ, સશક્ત અને પરિપક્વ થઈ જાય છે ત્યારે મસ્તકના મધ્યભાગમાં કે હૃદયમાં એ જ ગાયત્રી તેજ સ્થિર થઈ જાય છે. એનું જ નામ સિદ્ધાવસ્થા છે. જ્યારે એ તેજ આકાશમાંથી ખેંચાઈને આપણી અંદર સ્થિર થઈ જાય છે ત્યારે એવી સ્થિતિ થઈ જાય છે કે જાણે આપણે શરીર અને ગાયત્રીનો પ્રાણ એક જ સ્થાને સંમિલિત થઈ ગયાં હોય. જ્યારે શરીરમાં ભૂતપ્રેતનો આવેશ થઈ જાય છે ત્યારે જેમ મનુષ્ય પ્રેતાત્માની ઈચ્છાનુસાર કામ કરે છે, તે જ રીતે ગાયત્રી શક્તિનું સ્થાપન આપણામાં થઈ જવાથી સાધકના વિચાર, કાર્ય, આચરણ, મનોભાવ, રુચિ, ઈચ્છા, આકાંક્ષા અને ધ્યેયમાં પરમાર્થ મુખ્ય બની જાય છે. એના મનુષ્યત્વમાં પશુતા ઓછી થતી જઈને દેવત્વનું પ્રમાણ વધતું જાય છે.

ઉપરોક્ત ધ્યાન ગાયત્રીનું સર્વોત્તમ ધ્યાન છે જ્યારે ગાયત્રી તેજપિંડનાં કિરણો આપણા પર પડતાં હોવાથી ધ્યાનભાવના કરાતી હોય ત્યારે એવો પણ અનુભવ કરવો જોઈએ કે, જેમ સૂર્યનાં કિરણ ગરમી, પ્રકાશ તથા ગતિશીલતાનું પ્રદાન કરે છે તેમ એ કિરણો સદ્બુદ્ધિ, સાત્ત્વિકતા અને

સશક્તતાને એ જ પ્રકારે આપણા ઉપર ઠાલવી રહ્યાં છે. આ ધ્યાનમાંથી ઉઠ્યા પછી સાધકને અનુભવ થયા વિના રહેતો નથી કે, એના મગજમાં સદ્બુદ્ધિ, અંતઃકરણમાં સાત્ત્વિકતા અને શરીરમાં સૂક્ષ્મતાની માત્રા વધી ગઈ છે કે વૃદ્ધિ થોડી થોડી પણ નિત્ય થયા કરતી હોય તો ધીરે ધીરે મોટા પ્રમાણમાં તે એકત્રિત થઈ જાય છે. જેનાથી સાધક બ્રહ્મતેજનો એક મોટો ભંડાર બની જાય છે. બ્રહ્મતેજ તો બેરર ચેક છે, જે શ્રેય ને પ્રેય એ બન્ને પૈકી કોઈ પણ બેંકમાં વટાવી શકાય છે અને બદલામાં દૈવી કે સાંસારિક સુખ ગમે તે મેળવી શકાય છે.

પાપનાશક અને શક્તિવર્ધક તપશ્ચર્યાઓ

અગ્નિની ઉષ્ણતાથી દુનિયાના બધા પદાર્થો બળી જાય છે, બદલાઈ જાય છે અથવા પીગળી જાય છે. કોઈ એવી વસ્તુ નથી, જેની સાથે અગ્નિનો સંસર્ગ થયા પછી તેમાં પરિવર્તન નહીં થતું હોય. તપસ્યાનો અગ્નિ પણ એવો જ છે. એ પાપોના સમૂહને નિશ્ચિત રીતે ઓગાળી નાખે છે, બદલી નાખે છે અથવા બાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે.

જે પ્રારબ્ધ કર્મ સમયના પરિપાકથી પ્રારબ્ધ અને ભવિતવ્યતા બની ચૂક્યાં છે, જે ભોગવવાનું અમિટ રેખાની જેમ સુનિશ્ચિત થઈ ચૂક્યું છે તેવા કષ્ટસાધ્ય ભોગો પણ તપસ્યાના અગ્નિથી ઓગળીને નરમ થઈ જાય છે. એ ભોગવવા સહેલા થઈ પડે છે. જે પાપનું પરિણામ બે મહિના સુધી ભયંકર ઉદરશૂલ થઈને પ્રકટ થનારું હતું તે સાધારણ કબજિયાત-રૂપ બનીને બે મહિના સુધી પેટમાં મામૂલી ગરબડ કરીને સહેલાઈથી જતું રહે છે. જે પાપને લીધે હાથપગ કપાઈને ભારે રક્તસ્ત્રાવ થવાની સંભાવના હતી, તે મામૂલી ઠોકર વાગવાથી અથવા ચાકુ આદિ વાગવાથી દસવીસ ટીપાં લોહી વહીને જ પતી જાય છે. જન્મજન્માંતરોનાં એ સંચિત પાપો જે કેટલાયે જન્મો સુધી ભારે કષ્ટ આપતાં રહે એવાં હોય તે થોડી થોડી ચિહ્નપૂજના રૂપમાં પ્રગટ થઈ આ જન્મમાં જ નિવૃત્ત થઈ જાય છે અને મૃત્યુ પછી સ્વર્ગમુક્તિનો, અત્યંત વૈભવશાળી જન્મ મળવાનો માર્ગ ખુલ્લો થઈ જાય છે. એવું જોવામાં આવ્યું છે કે તપસ્વીઓને આ જન્મમાં ઘણું કરીને અગવડો ભોગવવી પડે છે. એનું કારણ એ છે કે જન્મજન્માંતરનાં સમસ્ત પાપોનો ભોગ આ જન્મમાં જ પૂરો થઈને આગળનો માર્ગ સાફ થઈ જાય તેવા ઈશ્વરીય વરદાનની માફક કેટલાંક નજીવાં કષ્ટો તપસ્વીઓને ભોગવવાં પડે છે. સાધકોનાં પાપો આ રીતે સરળ રીતે ભોગવાઈને ઓગળી જતાં હોય છે. આ પાપોના ઓગળવાની રીત થઈ. હવે પાપો કેવી રીતે બદલાય છે તે જોઈએ. પાપનું જે ફળ સહન કરવું પડે છે એનો સ્વાદ અત્યંત સ્વાદિષ્ટ બની જાય છે. ધર્મને માટે, કર્તવ્યને માટે, યશ કીર્તિ અને પરોપકારને માટે જે કષ્ટો સહન કરવાં પડે છે, તે પ્રસવપીડાનાં જેવાં હોય છે. પ્રસૂતાને પ્રસવ વખતે પીડા તો થાય છે જ, પણ તેની સાથે જ ઉલ્લાસ પણ રહે છે. ચંદ્રના જેવો સુંદર બાળક જોઈને તે પીડા બિલકુલ ભૂલી જવાય છે. રાજા હરિશ્ચન્દ્ર, દધીચિ, પ્રહ્લાદ, મોરધ્વજ આદિને કષ્ટો સહન કરવા પડ્યાં તે વખતે તેઓ પણ ઉલ્લાસમય હતા અને છેલ્લે અમરકીર્તિ અને સદ્ગતિની દૃષ્ટિએ તો કષ્ટો એમને માટે સર્વ પ્રકારે મંગલમય જ બની રહ્યાં. દાન દેવામાં જ્યાં ઋણમુક્તિ થાય છે, ત્યાં યશ તથા શુભગતિની પ્રાપ્તિ પણ થાય છે. તપ દ્વારા આ પ્રકારે ‘ઉદાર પત્ની જાય અને મહેમાન જમી જાય’- એવાં બે કાર્યો એકી સાથે બની જાય છે.

પાપોની બળી જવાની પ્રક્રિયા - આ પ્રકારની હોય છે. જે પાપો હજુ પ્રારબ્ધ નથી બન્યાં, અજ્ઞાનમાં થયાં છે તે નાનાં મોટાં શુભ કર્મો તપના અગ્નિમાં બળીને આપોઆપ ભસ્મ થઈ જાય છે. સૂકા ઘાસના ઢગલાને અગ્નિની એક નાનીસરખી ચિનગારી બાળી નાખે છે. તેવી રીતે આ પાપનાં પાપકર્મો, તપશ્ચર્યા, પ્રાયશ્ચિત્ત અને ભવિષ્યમાં તે ન કરવાના દૃઢ નિશ્ચયથી આપમેળે નાશ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

પામે છે. પ્રકાશની આગળ જે અંધકાર વિલીન થઈ જાય છે, તે જ પ્રમાણે તપસ્વીના અંતઃકરણનાં પ્રખર કિરણોથી પાછલા કુસંસ્કારો નષ્ટ થઈ જાય છે અને સાથે જ એ સંસ્કારોની છાયા દુર્ગંધ અને કષ્ટકારક પરિણામોની ઘટાનો પણ અંત થઈ જાય છે.

તપશ્ચર્યાથી પૂર્વકૃત પાપોનું ઓગળી જવું, બદલાવું અને બળવું એટલું જ માત્ર થતું નથી, પરંતુ તપસ્વીમાં એક નવો સાત્ત્વિક અગ્નિ પેદા થાય છે. એ અગ્નિને દૈવી વિદ્યુત શક્તિ, આત્મતેજ, બ્રહ્મતેજ, તપોબળ આદિ નામોથી ઓળખવામાં આવે છે. બળથી અંતઃકરણમાં છુપાયેલી સુપ્ત શક્તિઓ જાગૃત થાય છે. દિવ્ય સત્ત્વગુણોનો વિકાસ થાય છે અને સ્ફૂર્તિ, ઉત્સાહ, સાહસ, ધૈર્ય, દૂરદર્શિતા, સંયમ, સન્માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ આદિ અનેક ગુણોની વિશેષતા પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. કુસંસ્કારો, કુવિચારો, કુટેવો, કુકર્મોથી છુટકારો મેળવવાને માટે તપશ્ચર્યા એક રામબાણ અસ્ત્ર છે. પ્રાર્થનાકાળમાં અનેક દેવ-દાનવોએ તપશ્ચર્યા કરીને મનોરથો પૂરા કરનારાં વરદાનો મેળવ્યાં હતાં.

ઘર્ષણથી ગરમી થાય છે. પોતાને તપસ્યાના પથ્થર પર ઘસવાથી આત્મશક્તિનો ઉદ્ભવ થાય છે. સમુદ્રનું મંથન કરવાથી ચૌદ રત્નો મળ્યાં હતાં. દૂધનું મંથન થવાથી ઘી નીકળે છે. કામમંથનથી પ્રાણધારી બાળકની ઉત્પત્તિ થાય છે. ભૂમિના મંથનથી અન્ન પેદા થાય છે. તપસ્યા દ્વારા મંથનની ઊંચાં આધ્યાત્મિક તત્ત્વોની વૃદ્ધિનો લાભ થાય છે. ચપ્પુને પથ્થર પર ઘસવાથી તે તેજ થાય છે. સોનાને અગ્નિમાં તપાવવાથી નિર્મળ બને છે. તપથી તપાવાયેલો માણસ પણ પાપમુક્ત, તેજસ્વી અને વિવેકવાન બની જાય છે.

અનેક જાતની તપસ્યાઓમાં ગાયત્રી-તપસ્યાનું સ્થાન બહુ જ ઊંચું છે. અહીં નીચે કેટલીક પાપનાશિની અને બ્રહ્મતેજ વધારનારી તપશ્ચર્યાઓ બતાવવામાં આવે છે :

(૧) અસ્વાદ-તપ

જે વસ્તુઓની ટેવ પડી હોય તેમના વિના ચલાવી લેવાના આગ્રહથી થતાં કષ્ટોને તપ કહે છે. ભોજનમાં ખારો અને ગળ્યો એ બે મુખ્ય સ્વાદો હોય છે. એમાંથી એક વસ્તુ જો ખાવામાં ન આવે તો ભોજન સ્વાદરહિત થઈ જાય છે. ખાસ કરીને લોકોને સ્વાદિષ્ટ ભોજન ગમે છે. આ બે સ્વાદતત્ત્વોને અથવા એ પૈકી એકને છોડી દેવાથી જે ભોજન બને છે, એને સાત્ત્વિક પ્રકૃતિવાળો પસંદ કરી શકે છે. રાજસિક પ્રકૃતિવાળાનું મન એનાથી પ્રસન્ન થતું નથી. જેમ જેમ સ્વાદરહિત ભોજનથી સંતોષ પેદા થાય છે તેમ તેમ સાત્ત્વિકતામાં વધારો થાય છે. તપનો આ પ્રયોગ શરૂઆતમાં બહુ લાંબો કરવો નહીં. શરૂઆતમાં એક અઠવાડિયું, એક મહિનો અથવા એક ઋતુને માટે એનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ. આને અસ્વાદ તપ કહેવાય.

(૨) તિતિક્ષા-તપ

શરદી યા ગરમીને લીધે શરીરને જે કષ્ટ થાય છે તેને થોડું સહન કરવું જોઈએ. શરદ ઋતુમ ધોતિયું, ઉપવસ્ત્ર અથવા બંડી એ બે વસ્ત્રોથી ચલાવવું. રાતે રૂની રજાઈ ન ઓઢવી અને માત્ર કામળાથી કામ ચલાવવું. ગરમ પાણી ન વાપરતાં તાજાં ઠંડા પાણીથી સ્નાન કરવું. અગ્નિએ તાપવું નહીં આ બધાં શીતસહનનાં તપો છે. પંખો, છત્રી અને બરફનો ત્યાગ ગરમીની તપસ્યા છે.

(૩) કર્ષણ-તપ

પ્રાતઃકાળે એક કલાક રાત રહે ત્યારે ઊઠીને નિત્યકર્મમાં લાગી જવું. પોતાને હાથે બનાવેલું ભોજન જમવું. પોતાને માટે પોતે પાણી ભરી લાવવું, પોતાને હાથે જ પોતાનાં કપડાં ધોવાં. પોતાનાં વાસણો પોતે જ માંજવાં, પોતાનાં કામો બીજા પાસે ઓછામાં ઓછાં કરાવવાં, જોડાં ન પહેરતાં લાકડાની ચાખડીથી કામ ચલાવવું, પલંગ પર શયન ન કરતાં ભૂમિ પર જ શયન કરવું, ધાતુનું ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

વાસણ ન વાપરતાં પતરાળામાં કે હથેળીમાં જ ભોજન કરવું, પશુઓનો વાહન તરીકે ઉપયોગ ન કરવો, ખાદી પહેરવી અને પગે જ યાત્રા કરવી વગેરેને કર્ષણ-તપ કહે છે. એમાં દરરોજ શારીરિક સગવડોનો ત્યાગ કરવો પડે છે અને અગવડો સહન કરવી પડે છે.

(૪) ઉપવાસ-તપ

ગીતામાં ઉપવાસને વિષયવિકારોથી નિવૃત્ત કરનાર તરીકે બતાવવામાં આવ્યો છે. એક ટાણું અન્નાહાર અને એક ટાણું ફલાહાર આરંભિક ઉપવાસ છે. ધીરે ધીરે એની કઠોરતા વધારવી જોઈએ. બંને ટંક ફળ, દૂધ, દહીં આદિની આહાર એનાથી કઠણ છે. એનાથી કઠણ એક સમય અન્નરહિત આહાર પર રહેવું એ છે. કેવળ દૂધ યા છાશ પર રહેવું હોય તો તેનું અનેક વાર સેવન કરી શકાય છે. દરેક જાતના ઉપવાસમાં તરસ ન લાગી હોય તો પણ વિશેષ પ્રમાણમાં પાણી પીવું. જે લોકો ઉપવાસમાં પાણી નથી પીતા અગર બહુ જ ઓછું પીએ છે તેઓ મોટી ભૂલ કરે છે. એનાથી પેટમાંનો મળ સૂકાઈ જઈને તેની ગાંઠો બંધાઈ જાય છે. તેથી ઉપવાસમાં ઘણી વાર પાણી પીવું જોઈએ. એમાં લીંબુ, સોડા, ખાંડ મેળવીને લેવામાં આવે તો સ્વાસ્થ્ય અને આત્મશુદ્ધિ માટે પણ ઉત્તમ છે.

(૫) ગવ્યકલ્પ-તપ

શરીર અને મનના અનેક વિકારોને દૂર કરવાને માટે ગવ્યકલ્પ અભૂતપૂર્વ છે. રાજા દિલીપને જ્યારે સંતાન નહોતું ત્યારે એમણે કુલગુરુના આશ્રમમાં પત્ની સહિત ગાયો ચરાવવાની તપસ્યા કરી હતી. તે નંદિની ગાયને ચરાવતા હતા અને ગીરસનું સેવન કરીને જ રહેતા હતા. ગાયનું દૂધ, ગાયનું દહીં, ગાયની છાશ અને ગાયના ઘીનું સેવન કરવું. ગાયના છાણાથી દૂધને ગરમ કરવું જોઈએ. ગૌમૂત્રનું શરીર પર માલિશ કરીને તથા તેને માથામાં નાંખીને સ્નાન કરવું એ ચામડીના રોગો તથા રક્તવિકારોને માટે ઘણું જ લાભદાયક છે. ગાયના શરીરમાંથી નીકળનારું તેજ સાત્ત્વિક અને બળદાયક હોય છે, તેથી ગાયો ચરાવવામાં મોટો સૂક્ષ્મ લાભ છે. ગાયનાં દૂધ, દહીં, ઘી, છાશ પર માણસ ત્રણ મહિના સુધી નિર્વાહ કરે તો એના શરીરનો એક પ્રકારનો કલ્પ થઈ જાય છે.

(૬) પ્રદાલવ્ય-તપ

આપણી પાસે જે શક્તિ હોય તેમાંથી પોતાને માટે થોડી રાખીને બીજાઓ માટે અધિક પ્રમાણમાં આપવી તેનું નામ દાન છે. શ્રીમંત લોકો ધનનું દાન કરે છે. જે શ્રીમંત નથી તે પોતાનાં સમય બુદ્ધિ, જ્ઞાન, ચાતુર્ય, સહયોગ વગેરેને ઉધાર આપીને યા દાન કરીને બીજાઓને લાભ પહોંચાડી શકે છે. શરીરનું, મનનું દાન પણ ધનદાનના જેટલું જ મહત્વનું છે. અનીતિથી કમાયેલા ધનનું સત્કાર્યમાં દાન કરવામાં આવે એ તેનું સૌથી ઉત્તમ પ્રાયશ્ચિત્ત છે. આપણા સમયનો અમુક ભાગ લોકસેવામાં વાપરવો એ પણ એક જાતનું તપ છે. દાન આપતી વખતે પાત્ર અને કાર્યનું ધ્યાન અવશ્ય રાખવું જોઈએ. કુપાત્રને આપેલું અને અયોગ્ય કાર્ય માટે આપેલું દાન વ્યર્થ જાય છે. મનુષ્યેતર પ્રાણીઓ પણ દાનના અધિકારી છે. ગાય, કૂતરા, ચકલાં, કીડીઓ વગેરે ઉપકારી જંતુઓને પણ અન્નજળનું દાન કરવાને માટે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.

પોતે દુઃખ સહન કરીને પણ બીજાઓને ઉચિત મદદ કરવી, એમને ઉન્નતિશીલ, સાત્ત્વિક, સદ્ગુણી બનાવવાને માટે સહાય આપવી અને સગવડ આપવી એ દાનનો ખરો ઉદ્દેશ છે. દાનની પ્રશંસા શાસ્ત્રોમાં ભારોભાર કરવામાં આવી છે. એ સંબંધમાં વિશેષ કહેવાની શી જરૂર છે? વેદમાં પણ કહેવાયું છે કે 'સો હાથોથી કમાણી કરો અને હજાર હાથોથી દાન કરો.'

(૭) નિકાસન-તપ

આપણા દોષો અને પાપોને ગુપ્ત રાખવાથી મન ભારે રહે છે. પેટમાં ગંદો મેલ ભરાઈ રહે ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

તો તેથી અનેક પ્રકારના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. એવી જ રીતે આપણાં પાપોને છુપાવી રાખવામાં આવે તો એ ગુપ્તતાથી જમા થયેલ મેલ આપણા માનસિક ક્ષેત્રને દુર્ગંધમય તેમજ સડેલું બનાવી દે છે, તેથી થોડાક ગંભીર અને વિશ્વાસપાત્ર હોય એવા મિત્રો પસંદ કરવા. તેમને આપણાં પાપોની કથા કહેવી. આપણી મુશ્કેલીઓ, દુઃખની વાતો, ઈચ્છાઓ, અનુભવો પણ કેટલાક સહાનુભૂતિવાળા ઉદાર મિત્રોને કહી દેવા જોઈએ. આમ ગુપ્ત વાતો બીજાને કહેવી એ એક પ્રકારનો જુલાબ છે. જેનાથી મનોભૂમિ નિર્મળ બને છે.

પ્રાયશ્ચિત્તમાં 'દોષ-પ્રકાશ'નું મહત્ત્વ ખૂબ છે. ગૌહત્યા થઈ જાય તો તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત શાસ્ત્રોમાં એવું બતાવવામાં આવ્યું છે કે, મરેલી ગાયનું પૂછડું હાથમાં પકડીને એકસો ગામોમાં એ વ્યક્તિએ પોકારી પોકારીને એમ કહેવું કે, મારે હાથે ગૌહત્યા થઈ ગઈ છે. આ દોષ-પ્રકાશનથી ગૌહત્યાનો દોષ નાશ પામે છે. જેનો ગુનો કર્યો હોય એની પાસે ગુનાઓની ક્ષમા માગવી જોઈએ. ખોટ પૂરી આપવી જોઈએ અને જે પ્રકારે તે સંતુષ્ટ થાય એમ કરવું જોઈએ. જો એ પણ ન થઈ શકે તો છેવટે પ્રકાશન દ્વારા પોતાના અંતરાત્મા પરનો એક ભારે બોજો હલકો કરવો જોઈએ. આ પ્રકારના દોષ પ્રકાશનને માટે આ પુસ્તકના લેખકને એક વિશ્વસનીય મિત્ર સમજીને (શાંતિકુંજ, હરિદ્વારમાં) પત્ર દ્વારા પોતાના દોષો લખી જણાવીને એના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે સંકોચ વિના યોગ્ય સલાહ મેળવી શકાય છે.

(૮) સાધના-તપ

ગાયત્રીના ચોવીસ હજાર જપ નવ દિવસમાં પૂરા કરવા, સવા લક્ષ જપ ચાલીસ દિવસમાં પૂરા કરવા. ગાયત્રી યજ્ઞ, ગાયત્રીની યોગ-સાધનાઓ, પુરશ્ચરણ, પૂજન સ્તોત્રપાઠ આદિની સાધનાઓથી પાપ ઘટે છે અને પુણ્ય વધે છે. ઓછું ભણેલા લોકો 'ગાયત્રી-ચાલીસા'નો નિત્યપાઠ કરીને પોતાની ગાયત્રીભક્તિને વધારી શકે છે અને મહામંત્રથી વધેલી શક્તિ દ્વારા તપોબળના અધિકારી બની શકે છે.

(૯) બ્રહ્મચર્ય-તપ

વીર્યરક્ષા, મૈથુનથી બચવું અને કામવિકાર પર કાબૂ રાખવો તે બ્રહ્મચર્યવ્રત છે. માનસિક કામસેવન, શારીરિક કામસેવનની માફક જ હાનિકારક છે. મનને કામક્રીડા તરફ જવા ન દેવાનો સૌથી સારો ઉપાય એને ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક અને નૈતિક વિચારોમાં જોડી રાખવું એ છે. એના વિના બ્રહ્મચર્યનું રક્ષણ થતું નથી. મનને બ્રહ્મમાં-સત્ તત્ત્વમાં જોડવાથી આત્મોન્નતિ થાય છે અને ધર્મસાધન તેમજ બ્રહ્મચર્યની રક્ષા પણ થાય છે. આમ એક પ્રકારના ઉપાયથી ત્રણ લાભ કરાવનારું આ તપ ગાયત્રી-સાધના કરનારાઓને માટે બધી રીતે મહત્ત્વનું છે.

(૧૦) ચાન્દ્રાયણવ્રત-તપ

આ વ્રતનો પ્રારંભ પૂર્ણિમાથી કરવામાં આવે છે. પૂર્ણિમાએ જેટલો પોતાનો ખોરાક હોય, તેનો સોળમો ભાગ પ્રત્યેક દિવસે ઓછો કરવો. જો આપણો પૂર્ણ આહાર એક શેર હોય તો પ્રતિદિન એક અઘોળ આહાર ઓછો કરવો. જેમ કૃષ્ણ પક્ષના ચંદ્રમાની એક એક કલા નિત્ય ઘટે છે, તે મુજબ એક ષોડશાંશ ખોરાક નિત્ય ઓછો કરતા જવું. અમાસ અને પડવાને દિવસે ચંદ્રમા બિલકુલ દેખાતો નથી. એ બે દિવસ બિલકુલ આહાર ન લેવો. ફરી શુકલ પક્ષની બીજના દિવસથી ચંદ્રની એક એક કળા ધીરે ધીરે વધે છે. તેવી જ રીતે એક એક ષોડશાંશ વધારતા જઈ પૂનમ સુધીમાં પૂર્ણ આહાર સુધી પહોંચી જવું. આ એક માસમાં આહારવિહારનો સંયમ, સ્વાધ્યાય, સત્સંગમાં પ્રવૃત્તિ, સાત્ત્વિક જીવનચર્યા તથા ગાયત્રી-સાધનામાં ઉત્સાહપૂર્વક સંલગ્ન રહેવું જોઈએ.

અર્ધ ચાન્દ્રાયણ વ્રત પંદર દિવસનું હોય છે. એમાં પ્રથમ આઠ દિવસ ભોજનનો આઠમો ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ભાગ દરરોજ ઓછો કરવાનો તથા આઠ દિવસ વધારવાનો હોય છે. શરૂઆતમાં અર્ધ ચાંદ્રાયણ કરવું. તેમાં સફળતા મેળવ્યા પછી પૂર્ણ ચાંદ્રાયણ માટે આગળ પગલું ભરવું.

તંદુરસ્તીનું રક્ષણ કરવાને માટે ઉપવાસ એક અતિ મહત્વનું અને અસરકારક સાધન છે. આપણાથી ખાવાપીવામાં જે દોષો આપણા સ્વભાવ અથવા પરિસ્થિતિઓને કારણે થતા રહે છે તથા શરીરમાં દૂષિત તત્ત્વો વધી જાય છે. આપણે જ્યારે ઉપવાસ કરીએ છીએ ત્યારે નવરો પડેલો આપણો જઠરાગ્નિ આપણાં એ દૂષિત તત્ત્વોને પચાવવાના કામમાં લાગી જાય છે. એથી કરીને શરીર શુદ્ધ થાય છે અને લોહી સ્વચ્છ થાય છે. જેના શરીરમાં વિજાતીય તત્ત્વો નહિ હોય અને નાડીઓમાં શુદ્ધ લોહી ફરતું હશે તેને કદી એકાએક કોઈ બીમારી આવી જવાની વેળા નહિ આવે. આથી જ તંદુરસ્તીની ઈચ્છા રાખનાર મનુષ્યને માટે ઉપવાસ એક મહાન મદદગાર મિત્રની ગરજ સારે છે. બીજા પ્રકારના ઉપવાસ કરતાં ચાંદ્રાયણ વ્રતમાં એક વિશેષતા રહેલી છે. આ વ્રતમાં ભોજનનું પ્રમાણ ઘટાડવાનું અને વધારવાનું કાર્ય નિયમ મુજબ અને કમથી થાય છે. તેથી કોઈ પણ પ્રકારનું નુકસાન થવાની તેમાં કોઈ શક્યતા હોતી નથી. બીજા લાંબા ઉપવાસમાં ભોજન તદ્દન બંધ કરી દેવામાં આવે છે અને એ ઉપવાસ પૂરા થયા પછી ખૂબ જ કાળજી રાખવી પડે છે અને મોટાભાગના લોકો પાછળથી એ ચોકસાઈ કાળજી રાખી શકતા નથી, તેથી મોટા રોગોના શિકાર બની જાય છે. ચાંદ્રાયણ વ્રતના ઉપવાસોની બાબતમાં આવું કંઈ બનવાની શક્યતા જ હોતી નથી એ દૃષ્ટિએ આ ઉપવાસ વિશેષ લાભદાયક અને નિર્દોષ છે.

(૧૧) મૌન-તપ

મૌનથી શક્તિઓનો ક્ષય થતો અટકે છે, આત્મબળનો સંયમ થાય છે, દૈવી તત્ત્વોની વૃદ્ધિ થાય છે, ચિત્તની એકાગ્રતા વધે છે, શાંતિનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે અને બહિર્મુખી વૃત્તિઓ અંતર્મુખી થવાથી આત્મોન્નતિનો માર્ગ મોકળો થાય છે. દરરોજ અઠવાડિયામાં અથવા મહિનામાં કોઈ નિશ્ચિત સમય-મૌન પાળવાને માટે નક્કી કરવો જોઈએ. લાંબા દિવસો માટે તથા હંમેશ માટે પણ એવું વ્રત રાખી શકાય છે. પોતાની સ્થિતિ, રુચિ અને સગવડ મુજબ મૌનની મુદત નક્કી કરવી જોઈએ. મૌનકાળનો મોટો ભાગ એકાંતમાં, સ્વાધ્યાય અથવા બ્રહ્મચિંતનમાં પસાર કરવો જોઈએ.

(૧૨) અર્જન-તપ

વિદ્યાધ્યયન, શિલ્પકળા, દેશાટન, મલ્લવિદ્યા, સંગીત આદિ પૈકી કોઈ પ્રકારની ઉત્પાદક અને ઉપયોગી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા પોતાની શક્તિ, યોગ્યતા, ઉપયોગિતા વધારવી તે અર્જન-તપ છે. વિદ્યાર્થીને કષ્ટ સહન કરવાં પડે છે ને જે પ્રકારે મન મારવું પડે છે તથા સુખસગવડો છોડી દઈને મુશ્કેલીભર્યો કાર્યક્રમ અપનાવવો પડે છે એ તપનું લક્ષણ છે. કેવળ બાળપણમાં જ નહીં, વૃદ્ધાવસ્થા અને મૃત્યુ સુધી કોઈને કોઈ રીતે સદા અર્જન-તપ કરતા રહેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વરસમાં થોડો સમય તો જરૂર આ તપસ્યા માટે કાઢવો જોઈએ, જેથી આપણી તપસ્યામાં વધારો થાય અને અધિક લોકસેવા કરવાનું બની શકે.

જેમ સૂર્યની બાર રાશિઓ હોય છે તેમ ગાયત્રીનાં આ બાર તપ છે. એમાંથી જે તપ જે રીતે બની શકે તે પોતાની રુચિ અને સગવડ પ્રમાણે કરતા રહેવું જોઈએ. એવું પણ થઈ શકે કે, બાર મહિના સુધી એક મહિનો એક એક તપ કરવાથી પૂરું એક વર્ષ તપ-વર્ષ બની જાય.

સાતમાં નિષ્કાસન-તપમાં એક બે વાર વિશ્વાસપાત્ર મિત્રો આગળ પોતાના દોષોનું પ્રગટીકરણ થઈ શકે છે. નિત્ય તો પોતાની ડાયરીમાં એક માસ સુધી પોતાના દોષો લખતા રહેવું જોઈએ અને એ પોતાના માર્ગદર્શક ગુરુને બતાવવા જોઈએ. આ ક્રમ લાંબા દિવસો સુધી ચાલુ રાખી શકાય તો ઘણું જ સારું. મહાત્મા ગાંધીજી સાબરમતી આશ્રમમાં પોતાના આશ્રમવાસીઓની ડાયરી બહુ જ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

આગ્રહપૂર્વક તપાસતા હતા.

બીજાં તપોની બાબતમાં દરેકની પ્રયોગ કરવાની અનેક રીતો હોય છે. એ બધાં માટે થોડો સમય નિર્ધારિત કરીને પોતાનો મહાવરો તથા સાહસ વધારવું જોઈએ. શરૂઆતમાં થોડાં અને સરળ તપ અપનાવ્યા પછી લાંબા સમયની કઠણ અને કષ્ટસાધ્ય સાધનાઓ કરવી પણ સુલભ થઈ જાય છે.

ગાયત્રી-સાધનાથી પાપમુક્તિ

ગાયત્રીની અનંત કૃપાથી પતિતોને ઉચ્ચતા મળે છે અને પાપીઓનાં પાપનો નાશ થાય છે. આ તથ્યનો વિચાર કરીને આ વાત સારી રીતે સમજી લેવી જોઈએ કે, આત્મા સર્વથા સ્વચ્છ, નિર્મળ, પવિત્ર, શુદ્ધ, બુદ્ધ અને નિર્લિપ્ત છે. ઘોળો કાચ યા પારદર્શક પાત્ર પોતે જ સ્વચ્છ હોય છે. એમાં કોઈ રંગનું પાણી ભરવામાં આવે તો તે પાત્ર તેવા રંગનું દેખાશે. સામાન્ય રીતે તે પાત્ર પણ એવા રંગનું જ ગણાય છે. છતાં મૂળે તે પાત્ર રંગરહિત જ છે. આત્માની પણ એવી જ સ્થિતિ છે. આત્મા સ્વભાવે નિર્વિકાર છે, પણ એમાં જે પ્રકારના 'ગુણ-કર્મ-સ્વભાવ' વગેરે ભરાઈ જાય છે તેવા પ્રકારનો તે દેખાવા માંડે છે.

ગીતામાં કહ્યું છે કે, 'વિદ્યા વિનયયુક્ત બ્રાહ્મણ, ગાય, હાથી, કૂતરું તથા ચાંડાલ આદિને જે સમત્વ બુદ્ધિથી જુએ છે, તે પંડિત છે.' એ સમત્વનું રહસ્ય એ છે કે, આત્મા સર્વથા નિર્વિકાર છે, એના મૂળમાં પરિવર્તન હોતું નથી. કેવળ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકારનું અંતઃકરણ ચતુષ્ટય, રંગીન-વિકારગ્રસ્ત થઈ જાય છે, જેને લીધે મનુષ્ય અસ્વાભાવિક, દુઃખી અને વિકૃત દશામાં પડેલો જણાય છે. આ સ્થિતિમાં જો પરિવર્તન થઈ જાય તો આજનો 'દુષ્ટ' આવૃત્તીકાલે 'સંત' બની જાય. ઈતિહાસ બતાવે છે કે, એક ચાંડાલ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો ભયંકર ચોર બદલાઈને મહર્ષિ વાલ્મિકી થઈ ગયો. જીવનભર વેશ્યાવૃત્તિ કરવાવાળી ગણિકા આંતરિક પરિવર્તનને લીધે પરમ સાધ્વી દેવીઓને પ્રાપ્ત થતી પરમ-ગતિની અધિકારિણી થઈ. કસાઈનો ધંધો કરતા અજામિલ અને સદન, પરમ ભગત કહેવાયા. આમ નીચ કામ કરનારાઓ ઊંચા થઈ શક્યા છે અને હીન કુટુંબમાં જન્મ લેનારાઓને ઉચ્ચ વર્ણ પ્રતિષ્ઠા મળી છે. રૈદાસ ચમાર, કબીર વણકર, રામાનુજ શુદ્ર, ષટકોપાચાર્ય ખ્મટકી અને તિલવલ્લુવર અંત્યજ વર્ણમાં ઉત્પન્ન થયા હતા. પણ એમની સ્થિતિ અનેક બ્રાહ્મણોથી ઊંચી હતી. વિશ્વામિત્ર ક્ષત્રિયમાંથી બ્રાહ્મણ બન્યા હતા.

જ્યાં પતિત સ્થાનથી ઉપર આવ્યાના દાખલાઓથી ઈતિહાસ ભર્યો પડ્યો છે ત્યાં, ઉચ્ચ સ્થિતિના લોકો પતિત થયાના દાખલા પણ ઓછા નથી. પુલસ્તિના ઉત્તમ બ્રહ્મકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો, ચાર વેદોના મહાપંડિત રાવણ, મનુષ્યતાથી પણ પતિત થઈને રાક્ષસ કહેવાયો. ખોટું અન્ન ખાવાથી દ્રોણ અને ભીષ્મ જેવા જ્ઞાની પુરુષો, અન્યાયી કૌરવોના પક્ષના સમર્થક થઈ ગયા. વિશ્વામિત્રે ક્રોધમાં આવી જઈને વશિષ્ઠનાં નિર્દોષ બાળકોની હત્યા કરી નાખી. પારાશરે માછીની કુમારી કન્યા સાથે વ્યભિચાર કરીને સંતાન ઉત્પન્ન કર્યું, વિશ્વામિત્રે વેશ્યા પર આસક્ત થઈને તેને લાંબા સમય સુધી પોતાની પાસે રાખી. ચંદ્રમા જેવો દેવતા ગુરુમાતાની સાથે કુમાર્ગંગામી બન્યો. દેવતાઓના રાજા ઈંદ્રને વ્યભિચારને કારણે શાપના ભોગ થવું પડ્યું. બ્રહ્મચારી નારદ મોહગ્રસ્ત થઈને વિવાહ કરવા માટે સ્વયંવરના મંડપમાં પહોંચ્યા. સરોલી, જર્જરિત કાયાવાળા વયોવૃદ્ધ ચ્યવન ઋષિને સુકુમારી સુકન્યા સાથે લગ્ન કરવાનું સૂઝ્યું. બલિરાજાને દાન કરતા અટકાવવા જતાં શુકાચાર્ય પોતાની આંખ ગુમાવી. ધર્મરાજે અશ્વત્થામા મરી ગયો છે એની પુષ્ટિમાં ધીમે ધીમે 'નરો વા કુંજરો વા' એવું ગણગણીને પોતાને છળથી બચાવવાની પ્રવંચના કરી. ઈતિહાસ જોતાં માલુમ પડે છે કે મોટા મોટાઓ સ્થાનભ્રષ્ટ થયા છે. આ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે, આંતરિક સ્થિતિમાં ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ફેરફાર થઈ જતાં સારા મનુષ્યો ખરાબ અને ખરાબ મનુષ્યો સારા થઈ શકે છે.

શસ્ત્ર કહે છે કે જન્મથી તો બધા લોકો શુદ્ધ જ પેદા થાય છે અને પછી સંસ્કારના પ્રભાવથી દ્વિજ બને છે. સંસ્કાર શુદ્ધને દ્વિજ અને દ્વિજને શુદ્ધ બનાવી દે છે. ગાયત્રી તત્ત્વજ્ઞાનને દ્વિજમાં ધારણ કરવાથી એવા સંસ્કારોની ઉત્પત્તિ થાય છે, જે મનુષ્યને એક વિશેષ પ્રકારનો બનાવી દે છે. એ પાત્રમાં ભરેલો પહેલો લાલ રંગ નિવૃત્ત થઈ જાય છે અને તેને સ્થાને નીલ રંગ જોવામાં આવે.

પાપનો નાશ આત્મતેજની પ્રચંડતાથી થાય છે. આ તેજ વધે છે તેટલા પ્રમાણમાં સંહારનું કાર્ય વહેલું થાય છે. જે કામ તીક્ષ્ણ તલવારથી થાય છે તે ધાર વગરના લોખંડથી થતું નથી. આ તેજ કઈ રીતે આવે ? એનો ઉપાય તપ તથા પરિશ્રમ છે. લોખંડને અગ્નિમાં નાંખીને તેને ટીપીને ધાર કાઢવામાં આવે ત્યારે જ તેમાંથી બનેલી તલવાર શત્રુ સેનાને સફાયટ કરી નાખવા યોગ્ય બને છે. એ જ રીતે આપણી આત્મશક્તિને તેજ બનાવવા માટે 'તપ' અને 'પ્રાયશ્ચિત્ત' કરવાં જોઈએ.

અપરાધોની નિવૃત્તિ માટે દરેક ઠેકાણે શિક્ષાનું વિધાન કામમાં લેવાય છે. બાળક ગરબડ કરે તો ધમકી અને માર મળે. વિદ્યાર્થી પ્રમાદ કરે તો ગુરુ સોટી ચમકાવે, સામાજિક નિયમોનો ભંગ થાય તો પંચાયત દંડ કરે, કાયદાનો ભંગ કરવામાં આવે તો દંડ, જેલ, કાળાપાણી અગર ફાંસી તૈયાર જ હોય. ઈશ્વર દૈવિક, દૈહિક, ભૌતિક દુઃખ આપીને પાપોનો દંડ કરે છે. આ દંડવિધાન બદલો કે પ્રતિહિંસા જ નથી. 'ખૂનનો બદલો ફાંસી' જંગલી પ્રથાને કારણે નથી. દંડવિધાનનું નિર્માણ ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનના આધાર પર કરવામાં આવ્યું છે. એનું કારણ એ છે કે, દંડરૂપી જે કષ્ટ આપવામાં આવે છે તેનાથી મનુષ્યની અંદર એક ખળભળાટ મચે છે, પ્રતિક્રિયા થાય છે, તેજ આવે છે, જેનાથી તેનું ગુપ્તમાનસ ચમકી ઉઠે છે અને ભૂલ કરવાનું છોડી દઈને ઉચિત માર્ગ પર આવી જાય છે. 'તપ'માં એવી જ શક્તિ છે. તપની ગરમીથી અનાત્મ તત્ત્વોનો સંહાર થાય છે.

બીજાઓ દ્વારા દંડના રૂપમાં તપ કરાવવાથી પણ આપણી શુદ્ધિ થઈ જાય છે. એ પ્રણાલીને આપણે ખેતે જ અપનાવીએ, આપણાં ગુપ્ત અને પ્રગટ પાપોનો દંડ પોતે જ ભોગવીને સ્વેચ્છાપૂર્વક તપ કરીએ તો, તે બીજા પાસે કરાવેલા ભાડૂતી તપથી અનેકગણું ઉત્તમ છે. એમાં ન અપમાન થાય, ન પ્રતિહિંસા થાય તેમજ ન તો આત્મગ્લાનિથી મન ક્ષુભિત થાય. પરંતુ સ્વેચ્છા તપથી એક પ્રકારનો આધ્યાત્મિક આનંદ થાય છે, શૌર્ય અને સાહસ પ્રગટે છે અને બીજાઓની નજરે આપણી શ્રેષ્ઠતા અને પ્રતિષ્ઠા વધે છે. પાપોની નિવૃત્તિને માટે આત્મતેજનો અગ્નિ જોઈએ. એ અગ્નિની ઉત્પત્તિથી બેવડો લાભ થાય છે. એક તો હાનિકારક તત્ત્વો મનોવિકારોનો નાશ થાય છે. બીજું એની ઉષ્મા અને પ્રકાશથી દૈવી તત્ત્વોનો વિકાસ, પોષણ, તેમજ વૃદ્ધિ થાય છે, જેનાથી સાધક તપસ્વી, મનસ્વી અને તેજસ્વી બની જાય છે. આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં ડગલે ને પગલે વ્રત, ઉપવાસ, દાન, સ્નાન, આચારવિચાર આદિનાં વિધિવિધાન એ દૃષ્ટિએ કરવામાં આવ્યાં છે કે એને અપનાવીને આ બેવડો લાભ મેળવી શકાય.

આપણાથી કંઈ ભૂલ, પાપ યા બૂરાઈ થઈ ગઈ હોય તો એના અશુભ ફળના નિવારણ માટે સાચું પ્રાયશ્ચિત્ત તો એ છે કે, ફરીથી ન કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરવો અને આ નિશ્ચયની સાથે જ થોડી તપશ્ચર્યા કરવામાં આવે તો એ પ્રતિજ્ઞાને બળ મળે છે અને તેના પાલનમાં દૃઢતા આવે છે. તેની સાથે જ એ તપશ્ચર્યા સાત્ત્વિકતાની તીવ્ર ગતિથી વૃદ્ધિ કરે છે, ચૈતન્ય ઉત્પન્ન કરે છે અને એવા ઉત્તમોત્તમ ગુણકર્મ સ્વભાવોને ઉત્પન્ન કરે છે. જેનાથી પવિત્રતામય, સાધનામય, મંગલમય જીવન વિતાવવાનું સુલભ થાય છે. ગાયત્રીશક્તિના આધારે કરાયેલી તપશ્ચર્યા મોટા મોટા પાપોને પણ નિષ્પાપ બનાવવાને, એમનાં પાપો નાશ કરવાને તથા ભવિષ્યમાં તેમને નિષ્પાપ રહેવાને યોગ્ય બનાવે છે.

જે કાર્યો પાપ જેવાં દેખાય ને મનાય તે સર્વદા એવાં પાપ હોતાં નથી. કહેવામાં આવે છે કે કાર્ય પાપ નથી કે પુણ્ય નથી. કર્તાની ભાવના અનુસાર તે પાપ કે પુણ્ય થાય છે. જે કાર્ય એક સ્થિતિના મનુષ્યને માટે પાપ છે તે જ બીજાને માટે અપાપ છે અને કોઈને માટે તો પુણ્ય પણ છે. હત્યા કરવી એ એક કર્મ છે. એ ત્રણ વ્યક્તિઓને માટે ભિન્ન પરિસ્થિતિને લીધે ભિન્ન પરિણામવાળું થાય છે. કોઈ વ્યક્તિ બીજાનું ધન અપહરણ કરવા માટે કોઈની હત્યા કરે તે હત્યા ઘોર પાપ ગણાય. કોઈ ન્યાયાધીશ અથવા જલ્લાદ સમાજના શત્રુ અપરાધીને ન્યાયના રક્ષણને કાજે દેહાંત દંડની સજા કરે તો તેને માટે એનું એ કર્તવ્યપાલન ગણાય. કોઈ વ્યક્તિ આતતાયી ડાકૂઓના આક્રમણથી નિર્દોષના પ્રાણ બચાવવાને માટે પોતાને જોખમમાં નાખીને એ અત્યાચારીઓનો વધ કરે તો પુણ્ય છે. હત્યા તો ત્રણેએ કરી પણ ત્રણેની હત્યાઓ જુદા જુદા પરિણામવાળી છે. ત્રણે હત્યારાઓ ડાકુ, ન્યાયાધીશ અને આતતાયી સાથે લડીને એનો વધ કરનારો-સમાનરૂપ પાપી ગણાતા નથી.

ચોરી એક ખરાબ કર્મ છે. પરંતુ પરિસ્થિતિઓને વશ તે પણ સદા બુરું કર્મ નથી રહેતું. પોતે સમૃદ્ધ હોવા છતાં પણ જે અન્યાયપૂર્વક બીજાઓનું ધન હરણ કરે છે, તે પાકો ચોર છે. બીજો દાખલો લો- ભૂખથી પ્રાણ જતા હોય એ મુસીબતમાં કોઈ સુસંપન્ન આદમીનું કંઈક ચોરીને આત્મરક્ષણ કરે તે કંઈ બહુ મોટું પાપ નથી. ત્રીજી સ્થિતિમાં - કોઈ દુષ્ટની સાધનસામગ્રી ચોરીને એને શક્તિહીન બનાવી દેવો અને એ ચોરેલી સામગ્રીને સન્માર્ગે વાપરવું એ પુણ્યનું કામ છે. ત્રણે ચોરને એકસરખી શ્રેણીના ઠરાવી શકાય નહીં.

પરિસ્થિતિ, મજબૂરી, ધર્મરક્ષા તથા બૌદ્ધિક સ્વલ્પ વિકાસનાં કારણોને વશ કોઈવાર એવાં કાર્યો થાય છે, જે સ્થૂલ દષ્ટિએ જોતાં નિંદનીય માલુમ પડે છે, પણ વસ્તુતઃ એની પાછળ પાપભાવના છૂપાયેલી હોતી નથી. એવાં કામોને પાપ કહી શકાતાં નથી. બાળકનો ફોલ્લો ચીરવાને માટે માતાને એને હોસ્પિટલમાં લઈ જવો પડે છે અને બાળકને કષ્ટમાં નાખવું પડે છે. રોગીની પ્રાણરક્ષાને માટે દાકતરને કસાઈની જેમ વાઢકાપ કરવી પડે છે. રોગીની કુપથ્યકારક ઈચ્છાઓને ટાળવાને માટે પરિચારકને જૂઠાં બહાના બતાવીને કોઈ પણ પ્રકારે તેને સમજાવવો પડે છે. બાળકોની હઠનું પણ ઘણે ભાગે-આવું જ સમાધાન કરવામાં આવે છે. હિંસક જંતુઓ, શસ્ત્રધારી દસ્યુઓ પર સામેથી નહીં પણ પાછળથી છુપાઈને આક્રમણ કરવું પડે છે.

પ્રાચીન ઈતિહાસ પર દષ્ટિપાત કરવાથી જણાય છે કે અનેક મહાપુરુષોને પણ ધર્મની સ્થૂલ મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન કરવું પડ્યું છે. પાપી કામ કરનારા માણસને સાધારણ રીતે પાપી બનવું પડે છે. એ પ્રમાણે પેલાને લોકહિત, ધર્મવૃદ્ધિ અને અધર્મનાશની સદ્ભાવનાના કારણે પાપી બનવું પડતું નથી.

ભગવાન વિષ્ણુએ ભસ્માસુરથી શંકરના પ્રાણ બચાવવાને માટે મોહિનીનું રૂપ લઈને એને છેતરીને મારી નાખ્યો. સમુદ્રમંથન વખતે અમૃતની વહેંચણીમાં જ્યારે દેવતાઓ અને દૈત્યો વચ્ચે ઝઘડો થયો ત્યારે પણ વિષ્ણુએ માયા મોહિની રૂપ લઈને અસુરોને ધોખામાં રાખીને અમૃત દેવતાઓને પીવડાવી દીધું. સતી વૃન્દાનું સતીત્વ ડગાવવાને માટે ભગવાને જાલંધરનું રૂપ લીધું હતું. રાજા બલિને છળવાને માટે ભગવાને જાલંધરનું રૂપ લીધું હતું. ઝાડની ઓથે છુપાઈને શ્રીરામે અનુચિત રીતે વાલીને માર્યો હતો.

મહાભારતમાં ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે અશ્વત્થામાના મૃત્યુનું છળપૂર્વક સમર્થન કર્યું. અર્જુને શિખંડીને આગળ ઊભો રાખીને ભીષ્મને માર્યા અને કર્ણનો રથ કીચકમાં ઊતરી ગયો હોવા છતાં પણ તેનો વધ કર્યો. ઘોર દુષ્ટાબમાં ક્ષુધાપીડિત થવાથી વિશ્વામિત્ર ઋષિએ ચાંડાલને ઘેરથી કૂતરાનું ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

માંસ લાવીને ખાધું. પ્રહ્લાદે પિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કર્યું. વિભીષણે ભાઈનો ત્યાગ કર્યો. ભરતે માતાની નિર્ભક્ષના કરી, બલિએ ગુરુ શુક્રાચાર્યની આજ્ઞા ન માની, ગોપીઓએ પરપુરુષ શ્રીકૃષ્ણ પર પ્રેમ કર્યો. મીરાએ પોતાના પતિને છોડી દીધો, પરશુરામે પોતાની માતાનું શિર કાપી નાખ્યું વગેરે કાર્યો સાધારણતઃ અધર્મ જણાય છે, પણ એના કર્તાઓએ સદ્ઉદ્દેશથી પ્રેરિત થઈને તે કર્યા હતાં. તેથી ધર્મની સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી એ કાર્યોને પાતક ગણવામાં આવતાં નથી.

શિવાજીએ અફઝલખાનનો વધ કૂટનીતિની ચતુરાઈથી કર્યો હતો. ભારતીય સ્વાધીનતાના ઈતિહાસમાં ક્રાંતિકારીઓએ બ્રિટિશ સરકારની સાથે જે નીતિ અપનાવી હતી તેમાં ચોરી, ધાડ, જાસૂસી, હત્યા, કતલ, જૂઠું બોલવું, છળ, વિશ્વાસઘાત એના જ જેવાં બધાં કામોનો સમાવેશ થયો હતો. જેને આમ તો અધર્મ જ કહી શકાય, પરંતુ એમનો આત્મા પવિત્ર હતો. અસંખ્ય દીનદુઃખી પ્રજાની કરુણાજનક સ્થિતિથી દ્રવિત થઈને અન્યાયી શાસકોને ઉથલાવી પાડવા માટે તેમણે એ કર્યું હતું. કાયદો ભલે તેમને અપરાધી કહે પરંતુ વસ્તુતઃ તેઓને કદાપિ પાપી કહી શકાય નહિ.

અધર્મનો નાશ અને ધર્મનું રક્ષણ કરવા માટે ભગવાનને યુગે યુગે અવતાર ધારણ કરીને અગણિત હત્યાઓ કરવી પડે છે અને લોહીની નદીઓ વહેવડાવી પડે છે, એમાં પાપ નથી થતું. સારા ઉદ્દેશને માટે અનુચિત કાર્ય પણ ઉચિત જ મનાય છે. તેમજ ભૂખ્યા, સંત્રસ્ત, દુઃખી, ઉત્તેજિત, આપત્તિગ્રસ્ત અથવા અજ્ઞાન બાળક, રોગી પાગલ કાંઈ અનુચિત કાર્ય કરી બેસે તો ક્ષમ્ય ગણવામાં આવે છે, કારણ કે તે એવી મનોભૂમિના મનુષ્ય હોય છે કે, જે ધર્મ અને કર્તવ્ય વિષે ઠીક વિચાર કરવા અસમર્થ હોય છે.

પાપીઓની ગણતરીમાં જેટલા લોકો છે એમાંથી મોટે ભાગે એવા હોય છે કે જેમને ઉપર્યુક્ત કારણોથી અનુચિત કાર્ય કરવું પડ્યું હોય અને પછી તે તેમનો સ્વભાવ જ બની જાય છે. પરિસ્થિતિઓએ, આદતોએ, જરૂરિયાતોએ એમને લાયક બનાવી દીધા હોય છે. જો એ દુર્ગુણોનો ભોગ ન બની ગયા હોત અને એમને સારે માર્ગે વાળે એવાં સાધનો મળી ગયાં હોય તો તેઓ સારા માણસો થાત.

કાયદો અને લોકમત કોઈને ગમે તેટલો દોષિત ઠરાવતો હોય, સ્થૂલ દૃષ્ટિએ કોઈ માણસ અત્યંત ખરાબ હોઈ શકે છે પણ ખરા પાપીઓની સંખ્યા આ દુનિયામાં બહુ જ ઓછી છે. જે પરિસ્થિતિઓને લીધે ખરાબ બની ગયા છે, તેમને પણ સુધારી શકાય છે. કારણ પ્રત્યેક આત્મા ઈશ્વરનો અંશ હોવાથી તે તત્વતઃ પવિત્ર છે. બુરાઈઓ ઉપર ચડેલો મેલ છે. એ મેલને સાફ કરવો કઠણ અને મુશ્કેલ નથી. સહેલાઈથી દૂર કરાય એમ છે.

કેટલાક લોકો એમ વિચારે છે કે અમે એટલાં પાપ કર્યાં છે અને એટલી બુરાઈઓ કરી છે કે અમારાં પ્રગટ-અપ્રગટ પાપોની યાદી બનાવવામાં આવે તો બહુ લાંબી થાય. હવે અમે સુધરી શકીએ એમ નથી. કોણ જાણે અમારે કેટલા સમય સુધી નરકમાં પડી રહેવું પડશે. અમારો ઉદ્ધાર અને કલ્યાણ હવે શી રીતે થઈ શકે. આવું વિચારનારાએ જાણવું જોઈએ કે સન્માર્ગે ચાલવાની પ્રતિજ્ઞા કરતાં જ તેમનો જૂનો મેલો પોશાક ઊતરી જાય છે. પાપવાસનાઓનો પરિત્યાગ કરવાથી અને એનું સાચા હૃદયથી પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાથી પાછલાં પાપોનાં ફળોમાંથી છૂટકારો મળી શકે છે. કેવલ તે પરિપકવ પ્રારબ્ધ કર્મોમાંથી જે આ જન્મને માટે ભાગ્ય બની ચૂક્યાં છે, તે તો કોઈ પણ રીતે ભોગવવાં જ પડે છે. તે વિનાનાં જે પ્રાચીન કે આજકાલનાં કર્મો છે, તે હજુ પ્રારબ્ધ નથી બન્યાં તેનો સંચિત સમૂહ નાશ કરી શકાય છે. જે આ જન્મને માટે દુઃખદાયી ભોગ છે તે પણ ધાર્યા કરતાં વધારે હળવાં થઈ જાય છે અને તે વધારે દુઃખ આપ્યા વિના જ શાંત થઈ જાય છે.

કોઈ માણસ પોતાના આગલા જીવનનો અધિકાંશ ભાગ કુમાર્ગમાં પસાર કરી ચૂક્યો હોય ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

અથવા નિરર્થક વિતાવી ચૂક્યો હોય તો તેને માટે કેવળ દુઃખી થવાથી પસ્તાવાથી યા નિરાશ થવાથી કોઈ પણ પ્રયોજન સિદ્ધ થતું નથી. જીવનનો જે ભાગ બાકી રહ્યો છે, તે પણ છેવટે ઓછો મહત્ત્વપૂર્ણ નથી. રાજા પરીક્ષિતને મૃત્યુ પહેલાં માત્ર એક જ અઠવાડિયું આત્મકલ્યાણ માટે મળ્યું હતું. એમણે એ ટૂંક સમયનો સદુપયોગ કર્યો અને ધારેલો લાભ મેળવ્યો. સૂરદાસને પોતાની આખા જન્મની વ્યભિચારી આદતોથી છુટકારો મળતો નથી એમ જણાતાં છેલ્લે પોતાની આંખો ફોડી નાખવી પડી હતી. તુલસીદાસનું કામાતુર થઈને રાતોરાત સાસરે પહોંચવું અને બારીએ લટકતો સાપ પકડીને સ્ત્રીની પાસે જવું પ્રસિદ્ધ છે. એવું જીવન લાંબો સમય વિતાવ્યા પછી સત્યથે વળવાથી થોડા જ વખતમાં તેઓ યોગી અને મહાત્માઓને મળતી સદ્ગતિના અધિકારી બની ગયા.

આ એક રહસ્યમય સત્ય છે કે, અત્યાર સુધી જે સક્રિય, જાગૃત, ચેતન, પરાક્રમી, પુરુષાર્થી અને બદમાશ ગણાતા હોય તેઓ મંદબુદ્ધિ, ડરપોક, કમજોર, સાદાસીધા લોકોના કરતાં વહેલી આત્મોન્નતિ કરી શકે છે. કારણ એવા મંદ ચેતનાવાળામાં શક્તિનો સ્ત્રોત બહુ જ ઓછો હોય છે. તેઓ પૂરા સદાચારી અને ભક્ત રહે તો પણ મંદ શક્તિને લીધે તેમની પ્રગતિ અત્યંત મંદ ગતિથી થાય છે. પરંતુ જે લોકો શક્તિશાળી છે, જેની અંદર ચૈતન્ય અને પરાક્રમનું ઝરણું તોફાની ગતિથી વહે છે, તે જે કાંઈ ધારે તેમાં સફળતા જ પ્રાપ્ત કરે. અત્યાર સુધી જેમણે પોતાને બદમાશીનો ઝંડો ઊંચો જ રાખ્યો છે તેઓ પણ સન્માર્ગે લાગી જાય તો આશ્ચર્યકારક સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ગદેડો દસ વર્ષમાં જેટલો ભાર વહે છે તેટલો ભાર હાથી એક જ દિવસમાં વહી શકે છે. આત્મોન્નતિ પણ એક પુરુષાર્થ છે. જેમના સ્નાયુઓમાં બળ અને મનમાં અદમ્ય સહસ તથા ઉત્સાહ છે તે મંજિલ પર જે લોકો જલદી પહોંચી જાય છે તે પુરુષાર્થી છે.

જે લોકો પૂર્વ જીવનમાં કુમાર્ગગામી હતા તેઓ આ જન્મમાં અનેક ભૂલો કરે છે અને ગરબડો મચાવે છે. તેઓ પથભ્રષ્ટ તો છે જ, છતાં તેમણે પણ એ ખોટી પ્રક્રિયા દ્વારા પણ પોતાની ચૈતન્યતા, બુદ્ધિમત્તા અને ક્રિયાશીલતાને વધાર્યા છે. એ વધારો એક ઉત્તમ પૂંજ છે. પથભ્રષ્ટતાને લીધે એમને હાથે જે પાપો થઈ ગયાં તે દુઃખ અને પશ્ચાતાપનો હેતુ અવશ્ય છે. પરંતુ સંતોષની વાત એટલી જ છે કે એ કાંટાળા, પથરાળા, લોહીલુહાણ કરી નાખે એવા દુઃખદાયી માર્ગે ભટકત્ત હોવા છતાં પણ મંજિલની દિશામાં તેમણે યાત્રા કરી છે. જો હવે પછી પણ સત્ત્વગુણના આધારે રાજમાર્ગ પર આવીને આગળ વધે તો તેઓ જરૂર ધ્યેયને પહોંચે.

પાછલાં પાપો નષ્ટ થઈ શકે છે. કુમાર્ગ પર ચાલવાથી ધા પડ્યા હોય છે તે થોડું ગણું દુઃખ આપીને સત્ત્વરે સારા થઈ જાય છે. એ માટે ડરવાનું કે નિરાશ થવાનું કશું કારણ નથી. માત્ર આપણી રુચિ તથા ક્રિયાને બદલવી જોઈએ. આવું પરિવર્તન થતાંની સાથે જ સીધા માર્ગે પ્રગતિ થવા માંડશે. દૂરદર્શી તત્ત્વજ્ઞોનો મત છે કે જ્યારે ખરાબ આચરણોવાળા માણસો બદલાય છે ત્યારે આશ્ચર્યજનક ગતિથી તેઓ સન્માર્ગે ગતિ કરે છે અને ટૂંક વખતમાં જ મહાત્મા બની જાય છે. જે વિશેષતાને લીધે તેઓ પાકા બદમાશ હતા તે જ વિશેષતાઓ તેમને સફળ સંતો બનાવી દે છે. ગાયત્રીનો આશ્રય લેવાથી દુષ્ટ, બદમાશ અને દુરાચારી સ્ત્રીપુરુષો પણ થોડા વખતમાં જ સન્માર્ગગામી અને પાપરહિત થઈ જાય છે.

આત્મશક્તિનો અખૂટ ભંડાર-અનુષ્ઠાન

આમ તો ગાયત્રી નિત્ય ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે. ત્રિકાલ સંધ્યામાં પ્રાતઃ, મધ્યાહ્ન અને સાંય એમ ત્રણ વાર ઉપાસના કરવાનો નિત્યક્રમ શાસ્ત્રોએ આવશ્યક કહ્યો છે. જેટલા વધારે પ્રમાણમાં ગાયત્રીના જપ, પૂજન, ચિંતન, મનન કરી શકાય તેટલું સારું છે. અધિક્કસ્ય અધિકં ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ફલમ્.

પરંતુ કાઈ વિશેષ પ્રયોજનને માટે જ્યારે વિશેષ શક્તિનો સંચય કરવો પડે છે, ત્યારે તેને માટે જે વિશેષ ક્રિયા કરવામાં આવે છે એ ક્રિયાને અનુષ્ઠાન કહેવામાં આવે છે. જ્યારે કોઈ પરદેશના પ્રવાસે જવાનું હોય ત્યારે રસ્તાની ખર્ચી માટે રૂપિયા તથા ભોજનસામગ્રી સાથે લેવી પડે છે. જો એ વાટખર્ચી સાથે રાખી ન હોય તો પ્રવાસમાં મુશ્કેલીઓ નડે છે. અનુષ્ઠાન એક પ્રકારની વાટખર્ચી છે. સાધના કરવાથી જે પૂંજ જમા થાય છે, તેને સાથે રાખીને કોઈ પણ ભૌતિક અગર આધ્યાત્મિક કાર્ય કરવામાં આવે તો પ્રવાસ બહુ જ સરળ થઈ જાય.

સિંહ જ્યારે હરણ પર તરાપ મારે છે, બિલાડી જ્યારે ઉંદર પર છાપો મારે છે, બગલો જ્યારે માછલી પર આક્રમણ કરે છે, ત્યારે તેને એક ઘણ સ્તબ્ધ થઈને, શ્વાસ રોકીને, જરા પાછળ હટીને પોતાની અંદર છૂપી રહેલી શક્તિને જાગૃત અને સતેજ કરવી પડે છે, ત્યારે જ તે અચાનક પૂરી તાકાતથી પોતાના શિકાર પર તૂટી પડે છે અને મનોવાંછિત લાભ પ્રાપ્ત કરે છે. ઊંચી છલાંગ યા લાંબી છલાંગ ભરતા પહેલાં ખેલાડીઓ થોડી વાર રોકાતા, અટકાતા, પાછળ હટે છે અને ત્યાર પછી જ ફૂંકો મારે છે. કુસ્તી લડનાર પહેલવાનો પણ એવા જ પેંતરા બદલે છે. બંદુક ચલાવનારાને પણ ઘોડો દબાવતા પહેલાં એમ જ કરવું પડે છે. અનુષ્ઠાન દ્વારા એ જ કાર્ય આધ્યાત્મિક આધાર પર થાય છે. કોઈ વિપત્તિને છલાંગ મારીને પાર કરવી હોય, યા કોઈ સફળતા પ્રાપ્ત કરવી હોય તો એ લક્ષ્ય પર તૂટી પડવાને માટે જે શક્તિસંચય આવશ્યક છે, તે અનુષ્ઠાન કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

બાળક આખો દિવસ મા-મા કરીને પોકાર્યા કરે છે અને માતા પણ આખો દિવસ ‘હા બેટા’ કહીને એને ઉત્તર આપતી રહે છે. એવા લાડકોડ આખો દિવસ ચાલતા રહે છે. પણ જો કોઈ વિશેષ આવશ્યકતા પડે છે, કષ્ટ થાય છે, મુશ્કેલી આવે છે, આશંકા થાય છે અથવા મદદની જરૂર પડે છે તો તે બાળક વધારે જોરથી પોકારે છે, તેનો મોટો અવાજ સાંભળીને માતા પોતાનાં બીજાં કામો છોડીને બાળકની પાસે દોડી જાય છે અને તેને મદદ કરે છે. અનુષ્ઠાન પણ સાધકોનો એવો જ પોકાર છે. એમાં વિશેષ બળ અને આકર્ષણ હોય છે. એ આકર્ષણથી ગાયત્રીશક્તિ વિશેષ રૂપમાં સાધકની પાસે એકત્રિત થઈ જાય છે.

જ્યારે સાંસારિક પ્રયત્નો અસફળ થઈ રહ્યા હોય, આપત્તિ નિવારણનો માર્ગ સૂઝતો ન હોય, ચારેબાજુ અંધકાર છવાયો હોય, ભવિષ્ય નિરાશાજનક દેખાતું હોય, પરિસ્થિતિ દિન-પ્રતિદિન બગડતી જતી હોય, સીધું કરવા જતાં ઊલટું થઈ જતું હોય તો મનુષ્યના હાથપગ ઢીલા થઈ જાય છે. ચિંતાગ્રસ્ત અને ઉદ્વિગ્ન માણસની બુદ્ધિ કામ કરતી નથી. જાળમાં ફસાયેલા કબૂતરની જેમ તે જેટલો તરફડે છે, તેટલો જાળમાં વધારે ફસાય છે. એવે પ્રસંગે ‘હારે કો હરિનામ’ બળ થઈ પડે છે. ગજેન્દ્ર, દ્રૌપદી, નરસિંહ મહેતા, પ્રહ્લાદ આદિને એ બળનો આશ્રય લેવો પડ્યો હતો. એ તો અનુભવની વાત છે કે, કેટલીક વાર જ્યારે સાંસારિક પ્રયત્નો ખાસ કારગત નીવડતા નથી ત્યારે દૈવી મદદ મળતાં બધી સ્થિતિ એકદમ બદલાઈ જાય છે અને વિપત્તિઓની રાત્રિના ઘોર અંધકારને ચીરીને અચાનક વીજળી ચમકે છે. તેના પ્રકાશથી પાર થવાનો માર્ગ મળી જાય છે. અનુષ્ઠાનનો વિસ્ફોટ હૃદયાકાશમાં એક એવા પ્રકાશના રૂપમાં થાય છે કે, જેથી વિપત્તિમાં સપડાયેલાને પાર થવાનો રસ્તો બતાવી જાય છે.

સાંસારિક મુસીબતોમાં, માનસિક મુંઝવણોમાં અને આંતરિક ઉદ્વેગોમાં ગાયત્રી અનુષ્ઠાનથી અસાધારણ સહાય મળે છે. ગાયત્રી કોઈને સુવર્ણમુદ્રાઓથી ભરેલો ઘડો આપી જતી નથી, પણ એટલું તો ખરું છે કે એના પ્રભાવથી મનોભૂમિમાં એવું મૌલિક પરિવર્તન થાય છે, જેનાથી મુસીબતોનો ઉચિત ઉકેલ થઈ જાય છે. ઉપાસકમાં એવી બુદ્ધિ, એવી પ્રતિભા, એવી સૂઝ, એવી ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

દૂરદર્શિતા પેદા થઈ જાય છે જેથી બધી મુશ્કેલીઓ પાર પડે છે. ભ્રાંત મગજમાં કંઈક અસંગત, અસંભવ અને અનાવશ્યક વિચારધારાઓ, કામનાઓ, માન્યતાઓ ઘૂસી જવાથી તે અકારણ દુઃખી બની જાય છે. ગાયત્રી-સાધનાથી મગજનું એવું પરિમાર્જન થઈ જાય છે, કે જેથી પહેલાં જે જે વાતો તેને મહત્વની લાગતી હતી તે હવે બિનજરૂરી અને નિરર્થક જણાય છે, તે એના તરફથી મોં ફેરવી લે છે. એ પ્રકારે માનસિક પરિવર્તન એટલું આનંદમય સિદ્ધ થાય છે કે તેને ભ્રાંત કલ્પનાઓને કારણે ન મળતું સુખ મળે છે. અનુષ્ઠાન દ્વારા એવું જ જ્ઞાત અને અજ્ઞાત પરિવર્તન થાય છે, જેથી દુઃખી અને ચિંતાગ્રસ્ત મનુષ્ય થોડા જ સમયમાં સુખશાંતિનું સ્વર્ગીય જીવન વિતાવવાની સ્થિતિએ પહોંચી જાય છે.

સવા લાખ મંત્રોના જપને અનુષ્ઠાન કહેવામાં આવે છે, પ્રત્યેક વસ્તુને પાકવા માટે અમુક મર્યાદા હોય છે. દાળ, શાક, ઈંટ, કાચ આદિને પાકવા માટે એક નિયત અવધિનું તાપમાન આવશ્યક હોય છે. વૃક્ષોનાં ફળો અમુક સમયે જ પાકે છે. ઈંદું પોતાનો પાકવાનો સમય પૂરો કરે છે, ત્યારે જ ફૂટે છે. ગર્ભમાંના બાળકનો જ્યારે સમય પૂરો થાય છે ત્યારે જ જન્મે છે. જો ઉપર્યુક્ત ક્રિયાઓ નિયત સમય પહેલાં જ થઈ જાય તો તેની સફળતાની આશા રહેતી નથી. અનુષ્ઠાનની અવધિ, મર્યાદા, તાપમાત્રા સવા લાખ જપ છે. એટલા પ્રમાણમાં જ્યારે તે પાકું બને છે ત્યારે સ્વસ્થ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે. પાકી થયેલી સાધના જ મધુર ફળ આપે છે.

અનુષ્ઠાનની વિધિ

અનુષ્ઠાન કોઈ પણ મહિનામાં કરી શકાય છે. તિથિઓમાં પંચમી, એકાદશી, પૂર્ણિમા શુભ માનવામાં આવે છે. પંચમીએ દુર્ગા, એકાદશીએ સરસ્વતી અને પૂર્ણિમાએ લક્ષ્મીતત્ત્વની પ્રધાનતા રહે છે. શુકલ પક્ષ કે કૃષ્ણ પક્ષ એ બેમાંથી કોઈનો પણ નિષેધ નથી પણ કૃષ્ણ પક્ષ કરતાં શુકલ પક્ષ અધિક શુભ છે.

અનુષ્ઠાનનો આરંભ કરતી વખતે નિત્ય ગાયત્રીનું આવાહન કરવું અને પૂરું થાય ત્યારે વિસર્જન કરવું જોઈએ. આ પ્રતિષ્ઠામાં ભાવના અને નિવેદન મુખ્ય છે. શ્રદ્ધાપૂર્વક, ભગવતી જગજ્જનની ભક્તવત્સલા ગાયત્રી ! અહીં પ્રતિષ્ઠિત થવાનો અનુગ્રહ કરો એવી પ્રાર્થના સંસ્કૃત યા માતૃભાષામાં કરવી જોઈએ અને વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ કે, તે પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરીને કૃપાપૂર્વક પધાર્યા છે. વિસર્જન કરતી વખતે પણ પ્રાર્થના કરવી જોઈએ કે, આદિશક્તિ ભયહારિણી, શક્તિદાયિની, તરણાતારિણી માતા ! હવે વિસર્જિત થાઓ. આ પ્રાર્થનાની સાથે જ એવો વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ કે, પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરીને તે વિસર્જિત થઈ ગયાં છે.

કેટલાક ગ્રન્થોમાં એવો ઉલ્લેખ મળે છે કે, જપના દસમા ભાગનો હવન, હવનના દસમા ભાગનું તર્પણ, તર્પણના દસમા ભાગનું બ્રાહ્મણ ભોજન કરાવવું જોઈએ. આ નિયમ તાંત્રોક્ત વિધિથી કરવામાં આવતા પુરશ્ચરણ માટે છે. અહીં વેદોક્ત યોગવિધિની દક્ષિણમાર્ગી સાધના બતાવવામાં આવી છે. તે અનુસાર તર્પણની આવશ્યકતા નથી. અનુષ્ઠાનને અંતે ૧૦૮ આહુતિઓનો હવન તો ઓછામાં ઓછો કરવો જોઈએ અને ત્રણ બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવું જ જોઈએ. દાનને માટે કોઈ પ્રકારની એવી મર્યાદા બાંધી શકાતી નથી. એ સાધકની શ્રદ્ધાનો વિષય છે. પરંતુ છેવટે કંઈને કંઈ દાન કરવું જોઈએ.

એક નાના પાટલા યા બાજઠ પર ફૂલોનું એક સુંદર આસન બનાવવું જોઈએ અને તેના પર ગાયત્રીની પ્રતિષ્ઠા થવાની ભાવના કરવી જોઈએ. સાકાર ઉપાસનાના સમર્થકોએ ભગવતીનું કોઈ સુંદર ચિત્ર અથવા પ્રતિમા સ્થાપિત કરવી અને નિરાકારના ઉપાસકે ભગવતીનો શક્તિપૂંજનો એક સ્કૂલ્લિંગ ત્યાં પ્રતિષ્ઠિત થવાની ભાવના કરવી. કોઈ કોઈ સાધક ધૂપસળીની, દીપકની ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

અગ્નિશિખામાં ભગવતીની ચૈતન્ય જ્વાળાનું દર્શન કરે છે અને એ દીપક કે ઘૂપસળીને ફૂલો પર પ્રતિષ્ઠિત કરીને પોતાની આરાધ્યશક્તિની ઉપસ્થિતિનો અનુભવ કરે છે. વિસર્જનના સમયે પ્રતિમાને દૂર કરીને શયન કરાવી દેવું જોઈએ. પુષ્પોને જળાશયના સ્થાનમાં વિસર્જિત કરી દેવાં જોઈએ. અડધી બળેલી ઘૂપસળીને અગર રૂની વાટને હોલવીને એને પણ પુષ્પોની સાથે વિસર્જિત કરી દેવી જોઈએ. બળેલી વાટનો બીજે દિવસે ઉપયોગ કરવો નહીં.

ગાયત્રી પૂજનમાં પાંચ વસ્તુઓ ખાસ કરીને માંગલિક ગણાય છે. એ પૂજાના પદાર્થો ગાયત્રીને અનુકૂળ આવે છે. તેથી પુષ્પના આસન પર પ્રતિષ્ઠિત ગાયત્રીની આગળ ઘૂપ કરવો, દીવો પ્રગટાવવો, નૈવેદ્ય ધરવું, ચંદન કરવું તથા અક્ષતની વૃષ્ટિ કરવી જોઈએ અગર દીપક યા ઘૂપને ગાયત્રીની સ્થાપનામાં રાખ્યો હોય એના સ્થાન પર જળનો અર્ધ આપીને પૂજાના પાંચમા પદાર્થની પૂર્તિ કરવી જોઈએ.

અગાઉ વર્ણવેલી વિધિથી સવારમાં પૂર્વાભિમુખ થઈને શુદ્ધ ભૂમિ પર શુદ્ધ થઈને કુશના આસન પર બેસવું. હંમેશનો આ ક્રમ રાખવો. પ્રતિષ્ઠા અને પૂજા અનુષ્ઠાન કાળમાં નિત્ય થતાં રહેવાં જોઈએ. જપ વખતે મનને શ્રદ્ધાન્વિત રાખવું અને સ્થિર બનાવવું જોઈએ. મન ઓમ તેમ ન દોરે, તેથી અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે ધ્યાન-ભાવના અનુસાર ગાયત્રીનું ધ્યાન કરીને જપ કરવા. સાધનાનું આવશ્યક અંગ ધ્યાન છે. તેમાં મનને સ્થિર કરવાથી તે એક જ કાર્યમાં વળગેલું રહે છે અને આમતેમ દોડતું નથી. દોડાદોડ કરે તો તેને રોકી રાખીને ધ્યાન-ભાવનામાં પરોવવું જોઈએ. આ વિધિથી એકાગ્રતામાં દિનપ્રતિદિન વધારો થતો જાય છે.

સવા લાખ જપ ચાલીસ દિવસમાં પૂરા કરવાનો ક્રમ અગાઉથી ચાલ્યો આવ્યો છે. પરંતુ અશક્ત અથવા ઓછો વખત સાધના કરી શકે એવા સાધકે બે માસમાં જપ પૂરા કરવા. દરરોજ જપની સંખ્યા સરખી થવી જોઈએ. કોઈ દિવસ વધારે, કોઈ દિવસ ઓછા એમ થવું ન જોઈએ. જો ચાલીસ દિવસમાં અનુષ્ઠાન પૂરું કરવું હોય તો $૧,૨૫,૦૦૦ \div ૪૦ = ૩૧૨૫$ મંત્ર નિત્ય જપવા. માળામાં એકસો આઠ મણકા હોય છે. એટલા મંત્રોની $૩૧૨૫ \div ૧૦૮ = ૨૯$ આ પ્રકારે ઓગણત્રીસ માળાઓ નિત્ય જપવી જોઈએ. જો બે માસમાં જપ પૂરા કરવા હોય તો $૧,૨૫,૦૦૦ \div ૬૦ = ૨૦૮૦$ મંત્ર દરરોજ જપવા જોઈએ. આ મંત્રોની માળાઓ $૨૦૮૦ \div ૧૦૮ = ૨૦$ માળાઓ દરરોજ જપવી જોઈએ. માળાની ગણતરી યાદ રાખવાને માટે માટીમાં ગંગાજળ નાખીને તેની નાની ગોળીઓ બનાવીને અને એક માળા જપાઈ રહેતાં તેમાંથી એક ગોળી એક બાજુ મૂકવી. આમ બધી ગોળીઓ પૂરી થાય ત્યારે જપ બંધ કરવા. આવો ક્રમ રાખવાથી જપની સંખ્યામાં ભૂલ પડતી નથી.

ગાયત્રી આવાહન મંત્ર:-

આયાતુ વરદે દેવી, ત્ર્યાક્ષરા બ્રહ્મવાદિની ।

ગાયત્રી છન્દસાં માતા બ્રહ્મયોનિર્નમોસ્તુ ॥

ગાયત્રી - વિસર્જનનો મંત્ર -

ૐ ઉત્તમે શિખરે દેવી, ભૂમ્યાં પર્વતભૂર્ધનિ ।

બ્રાહ્મણેભ્યોડહ્નુજ્ઞાતં ગચ્છ દેવિ યથાસુખમ્ ॥

અનુષ્ઠાનને અંતે હવન કરવો. ત્યાર પછી શક્તિ પ્રમાણે દાન તથા બ્રહ્મભોજન કરાવવું. બ્રહ્મભોજન તેમને કરાવવું કે જેઓ વાસ્તવમાં બ્રાહ્મણો હોય, વાસ્તવમાં બ્રહ્મપરાયણ હોય. કુપાત્રોને આપેલું દાન અને કરાવેલું ભોજન નિષ્ફળ જાય છે. તેથી નજીકના અથવા દૂરના સાચા બ્રાહ્મણોને જ ભોજન કરાવવું. હવનની વિધિ અહીં આપવામાં આવી છે.

ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ગાયત્રી યજ્ઞ

ગાયત્રી અનુષ્ઠાનને અંતે - યા કોઈ પણ શુભ અવસર પર 'ગાયત્રી યજ્ઞ' કરવો. જે પ્રકારે વેદમાતાની સરળતા, સૌમ્યતા, વત્સલતા, સુસાધ્યતા પ્રસિદ્ધ છે તે જ પ્રકારે ગાયત્રી હવન પણ અત્યંત સુગમ છે. એને માટે ભારે તૈયારી કરવાની કે મોટા કર્મકાંડી પંડિતોનો આશ્રય લેવાની જરૂર પડતી નથી. સાધારણ બુદ્ધિનો સાધક પણ એને સારી રીતે કરી શકે છે.

કુંડ ખોદીને અથવા વેદી બનાવીને હવન થઈ શકે છે. નિષ્કામ બુદ્ધિથી આત્મકલ્યાણને માટે કરવામાં આવતા હવન, કુંડ ખોદીને કરવા ઠીક છે અને કામનાથી મનોરથની પૂર્તિ માટે કરાતા યજ્ઞો વેદી પર કરવા જોઈએ. કુંડની લંબાઈ-પહોળાઈ સાધકનાં આંગળા મુજબ ચોવીસ આંગળ હોવી જોઈએ. કુંડ ખોદવામાં આવે તો તેને ચોવીસ આંગળ ઊંડો ખોદવો જોઈએ અને એવા પ્રકારે તિરછો ખોદવો જોઈએ કે નીચે પહોંચતાં છ આંગળ પહોળો અને છ આંગળ લાંબો બને. વેદી બનાવવી હોય તો પીળી માટીની ચાર આંગળ ઊંચી વેદી ચોવીસ ચોવીસ આંગળ લાંબી-પહોળી બનાવવી જોઈએ. વેદી કે કુંડને હવન કરતાં પહેલાં કેવળ પાણીથી એવા પ્રકારે ઘીંપવી કે તે સમતલ થઈ જાય. ઊંચાઈ-નીચાઈ અધિક ન રહે. કુંડ અથવા વેદીથી ચાર આંગળ છેટે એક નાનોસરખો ખાડો બે આંગળ પહોળો અને બે આંગળ ઊંડો ખોદીને તેમાં પાણી ભરવું. વેદી યા કુંડની આજુબાજુ ઘઉંનો લોટ, હળદર, રંગોળી આદિ માંગલિક દ્રવ્યોથી રંગોળી પૂરીને પોતાની કલાપ્રિયતાનો પરિચય આપવો જોઈએ. યજ્ઞસ્થળ પોતાની સગવડ પ્રમાણે મંડપપુષ્પ-પલ્લવ આદિથી જેટલું સુંદર અને આકર્ષક બને તેટલું ઉત્તમ છે.

વેદી યા કુંડના ઈશાન ખૂણામાં કળશની સ્થાપના કરવી. માટી અથવા ઉત્તમ ધાતુના કળશમાં પવિત્ર જળ ભરી તેના મુખ પર આમ્રપલ્લવ રાખવાં અને તેના પર ચોખા, ફળ, મિષ્ટાન્ન અથવા કંઈ બીજું માંગલિક દ્રવ્ય રાખવું. કળશની ચારે બાજુઓ હળદરના સ્વસ્તિકથી અંકિત કરવી. કળશની પાસે જ એક નાની ઓટલી યા વેદી પર પુષ્પ અને ગાયત્રીની પૂજન-સામગ્રી રાખવી.

વેદી યા કુંડની ફરતે ત્રણે બાજુ આસન બિણાવીને ઈષ્ટમિત્રો બંધુબાંધવો સહિત બેસવું. પૂર્વ દિશામાં જ્યાં કળશની સ્થાપના કરી હોય ત્યાં કોઈ શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ અથવા પોતાના વયોવૃદ્ધ આચાર્યની વરણી કરીને તેમને બેસાડવા. તે આ યજ્ઞના બ્રહ્મા ગણાય. યજ્ઞમાને પહેલાં બ્રહ્માના જમણા હાથમાં નાડાછડી બાંધવી અને કંકુ કે ચન્દનનું તિલક કરવું. પછી ચરણસ્પર્શ કરીને પુષ્પ, ફળ, મિષ્ટાન્નની એક નાનીશી ભેટ તેમને અર્પણ કરવી. ત્યાર પછી બ્રહ્માએ ત્યાં હાજર રહેનાર બધા લોકોને ક્રમશઃ પાસે બોલાવીને એમના જમણા હાથે નાડાછડી બાંધવી અને કપાળે કંકુનું તિલક કરીને ચોખા ચોટાડીને આશીર્વાદનાં મંગલ વચનો બોલવાં.

યજ્ઞમાનને પશ્ચિમ તરફ બેસાડવો જેથી તેનું મુખ પૂર્વ તરફ રહે. હવનસામગ્રી અને ઘી વધારે હોય તો અનેક પાત્રોમાં વિભાજિત કરીને વધારે સાધકો બેસી શકે છે. સામગ્રી થોડી હોય તો યજ્ઞમાને હવનસામગ્રી પોતાની પાસે રાખવી અને એની પત્નીએ ઘૃતપાત્ર સામે રાખીને ચમચો (સ્ત્રૂવા) સંભાળવો. પત્ની ન હોય તો ભાઈ કે મિત્રે ઘૃતપાત્ર લઈને બેસવું. સમિધાઓ સાત પ્રકારની હોય છે. બધા પ્રકારની ન મળે તો જેટલા પ્રકારની મળી શકે, તેટલા પ્રકારની લેવી. હવનસામગ્રી, ત્રિગુણાત્મક સાધનામાં આગળ આપવામાં આવી છે. તે ત્રણે ગુણોવાળી જોઈએ. પરંતુ આધ્યાત્મિક હવન હોય તો સત્ત્વગુણી સામગ્રી અડધી તથા ચોથા ભાગની રજોગુણી અને ચોથા ભાગની તમોગુણી લેવી. જો કોઈ ભૌતિક કામનાને માટે હવન કરવો હોય તો અડધી રજોગુણી અને સતોગુણી ચોથે ભાગે લેવી. સામગ્રીને સારી રીતે સાફ કરીને તડકામાં સૂકવીને લેવી. સામગ્રીમાં કોઈ વસ્તુ ન મળે અથવા ઓછી મળે તો તેમાં ઘટતો ભાગ એ ગુણવાળી બીજી ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ઔષધિઓ મેળવીને હોમી શકાય છે.

ઉપસ્થિત લોકોમાં હવનની વિધિમાં સામેલ હોય, તેઓએ સ્નાન કર્યું હોવું જોઈએ. જે લોકો જોવા આવેલા હોય તેમણે થોડે દૂર બેસવું. બન્નેની વચ્ચે થોડું અંતર હોવું જોઈએ.

હવનની શરૂઆત કરતી વખતે યજમાને બ્રહ્મસંઘ્યાના આરંભમાં થતા પ્રયોગો પંચકોષો (આચમન, શિખાબંધન, પ્રાણાયામ, અઘમર્ષ તથા ન્યાસ)ની ક્રિયાઓ કરવી. ત્યાર બાદ વેદી યા કુંડ પર સમિધાઓ મૂકીને કપૂરની મદદથી ગાયત્રી મંત્રના ઉચ્ચારની સાથે સળગાવવી. બધા લોકો સાથે મંત્ર બોલવા લાગે અને છેવટે સ્વાહાની સાથે ઘી તથા સામગ્રીવાળી આહુતિઓ આપે. આહુતિના અંતમાં સ્ત્રૂવામાં બચેલા ઘીનું એક ટીપું પાસે રાખેલા જલપાત્રમાં ટપકાવે અને 'ઈદં ગાયત્ર્યૈ ઈદં ન મમ્'નું ઉચ્ચારણ કરે. હવનમાં સાથેસાથે મધુર સ્વરથી મંત્રોચ્ચારણ કરવું ઉત્તમ છે. ઉદાત, અનુદાત અને સ્વરિવ એ સ્વરો અનુસાર હોવા ન હોવાની સામૂહિક સંમેલનમાં શાસ્ત્રકારોએ છૂટ આપી છે.

આહુતિઓ ઓછામાં ઓછી ૧૦૮ હોવી જોઈએ. એનાથી વધારે બમણી, ત્રણ ગણી, ચારગણી આપી શકાય. સામગ્રી પ્રત્યેક માળા માટે હિસાબે ૩૨ તોલા અર્થાત્ ૬૫ અઘોળ હોવી જોઈએ. બ્રહ્માએ માળા લઈને બેસવું અને આહુતિઓ ગણ્યા કરવી. આહુતિ આપવાની પૂરી થાય ત્યારે બંધ કરાવવું. આહુતિઓ બંધ થયા પછી એ દિવસે બનાવેલાં પકવાન મિષ્ટાન્ન આદિમાંથી કોરા અને મધુર પદાર્થો લેવા. મીઠા મરચાવાળું શાક, અથાણું, રાયતું આદિનો અગ્નિહોમમાં નિષેધ છે. એ સિવાયના ભોજનમાંથી થોડો થોડો ભાગ લઈને બધા લોકોએ ચઢાવવો. જેમણે સ્નાન કર્યું હોય અને હવનમાં ભાગ લીધો હોય તેમને જ એ ચઢાવવાની છૂટ છે. અંતમાં એક શ્રીફળમાં કાણું પાડીને વધેલું ઘી ભરવું અને ઊભા થઈને પૂર્ણાહુતિના રૂપમાં એને અગ્નિમાં સમર્પિત કરવું. જે કંઈ સામગ્રી હોમ કરતાં બચી હોય તે બધી હવનસામગ્રી પૂર્ણાહુતિ વખતે હોમી દેવી.

ત્યાર બાદ બધા લોકોએ ઊભા થઈને યજ્ઞની ચાર પ્રદક્ષિણા કરવી અને 'ઈદં ન મમ'થી ટપકાવેલું પાણી પર તરતું ઘી એક આંગળીએ લઈને પોતાની આંખ પર લગાડવું. હવનની ઓલવાઈ ગયેલી ભસ્મ લઈને બધા લોકોએ કપાળે લગાવવી. કીર્તન કે ભજનનું આયોજન ગોઠવવું અને પ્રસાદ વહેંચવો. પછી અભિવાદનપૂર્વક બધા વિદાય થાય. યજ્ઞની સામગ્રીને બીજે દિવસે કોઈ પવિત્ર સ્થાનમાં વિસર્જિત કરવી. આ ગાયત્રીયજ્ઞ ફક્ત અનુષ્ઠાનના અંતે જ નહિ, બીજાં બધાં શુભ કર્મોમાં પણ થઈ શકે છે.

પ્રયોજન મુજબ સાધનો પણ ઉપયોગમાં લેવાં પડે છે. લડાઈને માટે યુદ્ધસામગ્રી ભેગી કરવી પડે છે અને જે પ્રકારના પ્રસંગ હોય તે માટે તેવા પ્રકારનો સામાન એકઠો કરવો પડે છે. ભોજન બનાવવાવાળો રસોઈની વસ્તુઓ લાવીને પોતાની પાસે રાખે છે અને ચિત્રકારને પણ પોતાની આવશ્યક ચીજો રંગ, બોર્ડ, પીંછી વગેરે એકઠી કરવી પડે છે. વ્યાયામ કરતી વખતના અને ઓફિસમાં જતી વખતના ડ્રેસમાં ફરક હોય છે. જે પ્રકારની સાધના કરવાની હોય તેને અનુરૂપ, એ તત્ત્વોવાળી, એ પ્રાણોવાળી સામગ્રીનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે. સહુથી પહેલાં એ જોવું જોઈએ કે આપણી સાધના કયા ઉદ્દેશને માટે છે ? સત્, રજસ, અને તમસ પૈકી કયા તત્ત્વની વૃદ્ધિને માટે છે ? જે પ્રકારની સાધના હોય તે પ્રકારની સાધનસામગ્રી વાપરવી જોઈએ. એ બાબતમાં નીચે વિવરણ આપવામાં આવ્યું છે :

સતોગુણ-માલા-તુલસીની, આસન-કુશનું (દર્ભનું), પુષ્પ-ધોળું, પાત્ર-તાંબાનું, વસ્ત્ર-સુતરાઉ (ખાદીનું), મુખ પૂર્વ તરફ, દીવામાં ઘી-ગાયનું ઘી, તિલક-ચંદનનું હવનમાં સમિધા-પીપળો, વડ, ગૂલર, હવનસામગ્રી-સફેદ ચંદન, અગર એલચી, લવિંગ શંખપુષ્પી, બ્રાહ્મી, શતાવરી, ખસ, તજ, ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

આમળાં, ઈન્દ્રજવ, વંશલોચન, જાવંત્રી, ગળો, વજ, જેઠીમધ, કમલ કેશર, વડની વડવાઈઓ, નાળિયેર, બદામ, દ્રાક્ષ, જવ અને સાકર.

રજોગુણી-માલા-ચંદનની, આસન-સુતરાઉ, ફૂલ-પીળું, પાત્ર-કાંસાનું, વસ્ત્ર-રેશમી, મુખ-ઉત્તર તરફ, દીવામાં ધી-ભેંસનું, તિલક-કંકુનું, સમિધા-આંબો, ખાખરો, વરિયાળી, સીસમ, હવનસામગ્રી-દેવદાડુ, મોટી એલચી, કેશર, પુનન વા, જીવંત્રી, કપૂર, તમાલપત્ર રાસ્ના, નાગરમોથ, ઉન્નાવ, ચિત્રક, તજ, રાતીદ્રાક્ષ, ખારેક, ચોખા, ખાંડ વગેરે.

તમોગુણી-માલા-રૂદ્રાક્ષ, આસન-ઊન, ફૂલ-રાતું, પાત્ર-લોખંડનું, વસ્ત્ર-ઊનનાં, મુખ-પશ્ચિમ તરફ, દીવામાં ધી-બકરીનું, તિલક-ભસ્મનું, સમિધા-બિલી, ગળો, બાવળ, હવનસામગ્રી-રક્તચંદન, તગર, અસગન્ધ, જાયફળ, કમળકાકડી, નાગરકેશર, મોટી પીપર, અપામાર્ગ, કાકડાશીંગ, કાળીમસૂળી, પીસ્તા, અક્કલગરો, મેથી, અખરોટ, તલ, અડદ, ગોળ વગેરે.

ગુણો પ્રમાણેની સાધનસામગ્રીનો ઉપયોગ કરવાથી સાધકમાં એ ગુણોની અભિવૃદ્ધિ થાય છે અને તે પ્રમાણે સફળતાનો માર્ગ અધિક સુગમ થઈ જાય છે.

નવરાત્રિઓમાં ગાયત્રીસાધના

આમ તો વર્ષા, શરદ, શિશિર, હેમન્ત, વસંત, ગ્રીષ્મ - આ છ ઋતુઓ હોય છે. છતાં શિયાળો, ઉનાળો તથા ચોમાસું એ ત્રણ જ ઋતુઓ માનવામાં આવે છે. પરંતુ ખરી રીતે તો ઋતુઓ બે જ છે. (૧) શિયાળો અને (૨) ઉનાળો. વરસાદ તો બંને ઋતુઓમાં પડે છે. ઉનાળામાં વરસાદ શ્રાવણ-ભાદરવામાં પડે છે, શિયાળામાં પોષ-મહામાં પડે છે. ઉનાળામાં પાણી વધારે પ્રમાણમાં પડે છે, શિયાળામાં ઓછું. આટલું અંતર હોવા છતાં પણ બંને ઋતુમાં પાણી પડવાની આશા રખાય છે. આ બે ઋતુઓના મળવાથી થતા સંધિના સમયને નવદુર્ગા (નવરાત્રિ) કહેવામાં આવે છે.

દિવસ અને રાત્રિના મળવાના સમયને સંધ્યાકાળ કહેવામાં આવે છે અને એ મહત્વપૂર્ણ સંધ્યાકાળ વખતે ભારે સાવધાનીથી રહેવું પડે છે. સૂર્યોદય કે સૂર્યાસ્તના વખતે ભોજન કરવું, સૂઈ રહેવું, મૈથુન કરવું, પ્રવાસનો આરંભ કરવો, આદિ કેટલાંક કાર્યો વર્જિત છે. આ સમય ઈશ્વરાધના, સંધ્યાવંદન, આત્મ-સાધના આદિ કાર્યોમાં વાપરવો જોઈએ, કારણ કે એ સમય એ કાર્યો માટે સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ અધિક ઉપયોગી છે. તે વખતે એ કાર્ય કરવાથી થોડા જ શ્રમથી આશ્ચર્યજનક સફળતા મળે છે. આ પ્રકારે જે કાર્યો વર્જિત છે તે અન્ય સમય કરતાં આ વખતે વિશેષ હાનિકારક છે. શરદી અને ગરમીની ઋતુઓનું મિલન એ દિવસ અને રાત્રિના મિલન જેવો સંધ્યાકાળ છે. પુણ્યપર્વ છે. પુરાણોમાં કહ્યું છે કે, ઋતુઓ નવ દિવસ માટે રજસ્વલા-ઋતુમતી થાય છે. જેમ રજસ્વલાના વિશેષ આહાર-વિહાર અને આચાર-વિચાર પર ધ્યાન રાખવું આવશ્યક છે, તેમજ આ સંધ્યાકાળમાં-સંધિવેળામાં-રજસ્વલા-અવધિમાં-વિશેષ સ્થિતિમાં રહેવાની આવશ્યકતા હોય છે.

આરોગ્યશાસ્ત્રના પંડિતો જાણે છે કે, અશ્વિન ચૈત્રમાં જે સૂક્ષ્મ ઋતુપરિવર્તન થાય છે, એનો પ્રભાવ માનવશરીર પર પુષ્કળ થાય છે. એ પ્રભાવથી સ્વાસ્થ્યની દીવાલો હાલી ઉઠે છે અને અનેક માણસો તાવ, ઝાડા, મરડો, પેટેનો દુઃખાવો આદિ અનેક રોગોથી ગ્રસ્ત થઈ જાય છે. વૈદ્ય-દાકતરોના દવાખાનામાં દર્દીઓનો મેળો જામે છે. લોકો જાણે છે કે વમન, વિરેચન વગેરેથી શરીરશુદ્ધિ માટે આસો અને ચૈત્ર માસ સહુથી વધારે યોગ્ય છે. એ સમયમાં દશેરા અને રામનવમી જેવા બે મોટા તહેવારો નવરાત્રિના અંતમાં આવે છે. એવા મહત્વપૂર્ણ તહેવારો માટે એ જ સમય સૌથી વધારે યોગ્ય છે. નવરાત્રિના અંતમાં ભગવતી દુર્ગા પ્રગટ થઈ. ચૈત્રની નવદુર્ગાઓના અંતમાં

ભગવાન રામનો અવતાર થયો. એ અમાસ-પૂર્ણિમાની સંધ્યા-ઉષા જેવી જ છે કે જેના અંતમાં ચંદ્ર અને સૂર્યનો ઉદય થાય છે.

આસો અને ચૈત્ર માસના શુકલ પક્ષની પ્રતિપદા (પડવા)થી નવમી સુધી નવરાત્રિ રહે છે. એ સમય ગાયત્રીસાધનાને માટે સૌથી વધારે યોગ્ય છે. એ દિવસોમાં ઉપવાસ રાખીને ચોવીસ હજાર મંત્રોનું એક નાનું અનુષ્ઠાન કરવું જોઈએ. એ નાની સાધના પણ મોટી સાધના જેવી જ ઉપયોગી સિદ્ધ થાય છે.

એક ટાણું અન્નાહાર, એક ટાણું ફલાહાર, બે વખત દૂધ અને ફળો. એક સમય આહાર, ફળ-દૂધનો આહાર, કે કેવળ દૂધનો આહાર એમાંથી જે કોઈ પણ જાતનો ઉપવાસ કરવો. અનુકૂળ હોય તે અનુસાર સાધનાનો આરંભ કરી દેવો જોઈએ. સવારમાં બ્રહ્મમૂર્તિમાં ઊઠીને શૌચ સ્નાનથી નિવૃત્ત થઈને અગાઉ આપેલા નિયમો ધ્યાનમાં રાખીને ઉપાસના કરવા બેસવું જોઈએ. નવ દિવસોમાં ચોવીસ હજાર જપ કરવાના હોય છે. દરરોજ ૨૬૬૭ મંત્ર જપવાના હોય છે. એક માળામાં એકસો આઠ મણકા હોય છે. દરરોજ ૨૭ માળાઓ જપવાથી એ સંખ્યા પૂરી થઈ જાય છે. ત્રણ ચાર કલાકમાં સામાન્ય ગતિ અનુસાર એટલી માળાઓ સહેલાઈથી જપી શકાય છે. જો એક બેઠકના એકી સાથે એટલા જપ કરવા કઠણ લાગે તો સવાર-સાંજ મળીને પૂરા કરવા. છેલ્લો દિવસ હવનને માટે છે. એ દિવસે પહેલા વણવેલી હવનવિધિ પ્રમાણે ઓછામાં ઓછી ૧૦૮ આહુતિઓનો હવન કરવો. બ્રહ્મભોજન અને યજ્ઞપૂર્તિની દાન-દક્ષિણાની પણ યથાશક્તિ વ્યવસ્થા કરવી.

આ નાનું નવ દિવસનું અનુષ્ઠાન નવદુર્ગાઓના સમયમાં દર સાલ કરતા રહીએ તો સૌથી ઉત્તમ. પોતે ન કરી શકાય તો કોઈ અધિકારી સુપાત્ર બ્રાહ્મણ મારફત કરાવી લેવું. આ નવ દિવસો સાધનાને માટે અત્યંત મહત્વના છે. કષ્ટનિવારણ, કામનાપૂર્તિ અને આત્મબળ વધારવાને માટે એ દિવસોની ઉપાસના ખાસ લાભદાયક થઈ પડે છે. એ સમયમાં વાયકે એક નાનું અનુષ્ઠાન કરીને એનો લાભ અનુભવી જોવો.

નવરાત્રિઓ સિવાયના દિવસોમાં પણ નાનાં અનુષ્ઠાનો એ પ્રકારે કરી શકાય છે. સવા લાખ જપનું ચાલીસ દિવસમાં પૂરું થનારું પૂર્ણ અનુષ્ઠાન છે. નવ દિવસોનું અનુષ્ઠાન એકપાદ (પંચમંશ) અનુષ્ઠાન કહેવાય છે. સગવડ અને આવશ્યકતાનુસાર એ પણ કરતા રહેવું જોઈએ.

આ તપનું ધન જેટલા પ્રમાણમાં વધારે એકઠું કરી શકાય તેટલું ઉત્તમ છે.

નાનો ગાયત્રી મંત્ર

જેમ સવા લાખ જપનું પૂર્ણ અનુષ્ઠાન કરી શકનાર માટે નવ દિવસનું ચોવીસ હજાર જપનું લઘુ અનુષ્ઠાન થઈ શકે છે. તેમજ થોડું ભણેલા, અભણ, બાળકો અથવા સ્ત્રીઓને માટે લઘુ ગાયત્રીમંત્ર છે. ૨૪ અક્ષરોનો પૂર્ણ મંત્ર જેઓ યાદ ન રાખી શકે, તે પ્રણવ અને વ્યાહતિઓ અર્થાત્ ઐં ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ આટલા નાના પંચાક્ષરી મંત્રનો જપ કરીને કામ ચલાવી શકે છે. જે ચારે વેદોનું બીજ ચોવીસ અક્ષરોવાળી ગાયત્રી છે, તે જ રીતે ગાયત્રીનું મૂળ પંચાક્ષરી મંત્ર અને વ્યાહતિઓ છે. ઐં ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ આ મંત્ર અલ્પજ્ઞાનવાળા માણસોને માટે ખૂબ ઉપયોગનો છે.

મહિલાઓને માટે કેટલીક વિશેષ સાધનાઓ

પુરુષોની જેમ સ્ત્રીઓને પણ વેદમાતા ગાયત્રીની સાધનાનો અધિકાર છે. ગતિહીન વ્યવસ્થાને ગતિશીલતામાં પરિણિત કરવાને માટે બે ભિન્ન ભિન્ન જાતનાં પારસ્પરિક આકર્ષણ કરવાવાળાં તત્ત્વોની આવશ્યકતા હોય છે. ઋણ (નેગેટિવ) અને ધન (પોઝીટિવ) શક્તિઓના પારસ્પરિક આકર્ષણ-વિકર્ષણ દ્વારા જ વિદ્યુતગતિનો સંચાર થાય છે. પરમાણુના ઈલેક્ટ્રોન અને પ્રોટોન ભાગ

પારસ્પરિક આદાનપ્રદાનને લીધે ગતિશીલ હોય છે. શાશ્વત ચૈતન્યને ક્રિયાશીલ બનાવવાને માટે સજીવ સૃષ્ટિને નર અને માદાનાં બે રૂપોમાં વહેંચવામાં આવ્યું છે, કેમ કે એવું વિભાજન થયા વગર વિશ્વ નિશ્ચેષ્ટ અવસ્થામાં જ પડી રહેત. 'રુચિ' અને 'પ્રાણ' શક્તિનું સંમેલન જ તો ચૈતન્ય છે ! નરતત્વ અને નારીતત્વનું પારસ્પરિક સંમેલન જ ન થાય તો ચૈતન્ય, આનંદ, સ્ફૂરણા, ચેતના, ગતિ, ક્રિયા, વૃદ્ધિ આદિનો લોપ થઈને એક જડ સ્થિતિ જ રહી જાય.

નરતત્વ અને નારીતત્વ એકબીજાનાં પૂરક છે. એકના વિના બીજું અપૂર્ણ છે. બંનેનાં મહત્ત્વ, ઉપયોગ, અધિકાર અને સ્થાન સમાન છે. વેદમાતા ગાયત્રીની સાધનાનો અધિકાર પણ સ્ત્રીઓને પુરુષોના જેટલો જ છે. જેઓ એમ કહે છે કે ગાયત્રી વેદમંત્ર હોવાથી તેનો અધિકાર સ્ત્રીઓને નથી, તેઓ ભારે ભૂલ કરે છે. પ્રાચીનકાળમાં સ્ત્રીઓ મંત્રદષ્ટા હતી. વેદમંત્રોનું એમના દ્વારા અવતરણ થયું છે. ગાયત્રી પોતે સ્ત્રીલિંગ છે, તો સ્ત્રીઓને એનો અધિકાર ન હોવાનું કોઈ કારણ નથી. જે અશિક્ષિત, હીન મતિ, અપવિત્ર સ્ત્રી શુદ્ર છે, તે પોતે જ એવી પ્રવૃત્તિ ધરાવતી નથી અને એનું મહત્ત્વ સમજતી હોતી નથી, તેથી તે પોતાની માનસિક અવસ્થાના કારણે જ એનાથી વંચિત રહે છે.

સ્ત્રીઓ પણ પુરુષોની માફક ગાયત્રીની સાધના કરી શકે છે. જે સાધનાઓ આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે, તે બધી એમના અધિકારનું ક્ષેત્ર છે. પરંતુ સઘવા સ્ત્રીઓ જેમને ઘરના કાર્યમાં વિશેષ ગૂંથાઈ રહેવું પડે છે અથવા જેમને નાનાં નાનાં બાળકો હોવાથી તેમના મળમૂત્રના સંપર્કમાં રહેવાનું હોવાથી તેમનાથી સ્વચ્છતા સચવાતી નથી તેમને માટે લાંબી સાધનાઓ અશક્ય છે. તેમણે સંક્ષિપ્ત સાધનાથી કામ ચલાવી લેવું. જે આખો ગાયત્રીમંત્ર યાદ ન રાખી શકતી હોય તેમણે સંક્ષિપ્ત ગાયત્રી પંચાક્ષરી મંત્ર (ૐ ભૂર્ભૂવઃ સ્વઃ)થી કામ ચલાવવું. જ્યારે તેઓ રજસ્વલા હોય ત્યારે તેમણે વિધિપૂર્વકની સાધના બંધ રાખવી. કોઈ અનુષ્ઠાન ચાલી રહ્યું હોય તો એ દિવસોમાં તે રોકી રાખીને રજઃ સ્નાન કર્યા પછી તેને ફરીથી ચાલુ કરવું.

નિઃસંતાન મહિલાઓ ગાયત્રીસાધના પુરુષોની જેમ જ વિધિપૂર્વક કરી શકે છે. અવિવાહિત કે વિધવા સ્ત્રીઓને માટે પુરુષો જેટલી જ સગવડ છે. જેમનાં છોકરાં મોટાં થઈ ગયાં છે, ખોળામાં કોઈ બાળક ન હોય અથવા તો વયોવૃદ્ધ હોય, તેમને કંઈ અગવડ હોતી નથી. સાધારણ દૈનિક સાધનામાં કોઈ વિશેષ નિયમો પાળવાની જરૂર નથી. દંપતી જીવનના સાધારણ ધર્મપાલનમાં એનાથી કંઈ વાધો આવશે નહીં. જો કોઈ વિશેષ સાધના કે અનુષ્ઠાન કરવું હોય તો એટલી અવધિ માટે બ્રહ્મચર્યનું પાલન ખાસ કરવું.

વિવિધ ઉદ્દેશોને માટે કેટલીક સાધનાઓ નીચે આપવામાં આવી છે :

● મનોનિગ્રહ અને બ્રહ્મપ્રાપ્તિ માટે

વિધવા બહેનો આત્મસંયમ, સદાચાર, વિવેક, બ્રહ્મચર્યપાલન, ઈન્દ્રિયનિગ્રહ અને મનને વશ કરવાને માટે ગાયત્રીસાધનાનો બ્રહ્માસ્ત્રના રૂપમાં પ્રયોગ કરી શકે છે. જે દિવસથી આ સાધનાનો આરંભ કરવામાં આવે છે, તે જ દિવસથી મનમાં શાંતિ, સ્થિરતા, સદ્બુદ્ધિ અને આત્મસંયમની ભાવના ઉત્પન્ન થાય છે. મન પર આપણો કાબૂ રહે છે અને ચિત્તની ચંચળતા નષ્ટ થઈ જાય છે અને વિચારોમાં સત્ત્વગુણી વૃદ્ધિ થાય છે. ઈચ્છાઓ રુચિઓ, ક્રિયાઓ, ભાવનાઓ એ સર્વે સત્ત્વગુણી, શુદ્ધ અને પવિત્ર રહેવા માંડે છે. ઈશ્વરપ્રાપ્તિ, ધર્મરક્ષા, તપશ્ચર્યા, આત્મકલ્યાણ અને ઈશ્વર-આરાધનામાં મન વધારે પ્રમાણમાં જોડાય છે. ધીરે ધીરે એમની સ્થિતિ સાધ્વી, તપસ્વિની, ઈશ્વરપરાયણ અને બ્રહ્મવાદિની જેવી થઈ જાય છે. ગાયત્રીના રૂપમાં ભગવાનનો એને સાક્ષાત્કાર થવા માંડે છે અને એવી આત્મશાંતિ મળે છે, જેની તુલનામાં સઘવા રહેવાનું સુખ એમને નિતાન્ત ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

તુચ્છ જણાય છે.

સવારમાં બહુ ગરમ નહીં અને બહુ શીતલ નહીં એવા પાણીથી સ્નાન કરવું. સ્નાન કર્યા પછી ગાયત્રીસાધનામાં બેસવું. પાસે જળથી ભરેલું પાત્ર રાખવું, જપને માટે તુલસીની માળા અને પાથરવા કુશનું આસન રાખવું. વૃષભાડૂઢ શ્વેત વસ્ત્રધારી, ચતુર્ભુજા પ્રત્યેક હાથમાં માળા, કમંડળ, પુસ્તક અને પુષ્પ રાખેલી પ્રસન્નમુખી-પ્રૌઢાવસ્થાવાળી ગાયત્રીનું ધ્યાન કરવું, આ ધ્યાન સત્વગુણની વૃદ્ધિને માટે મનોવિગ્રહને માટે બહુ જ લાભદાયક છે. મનને ધ્યાનમાં વારંવાર સ્થિર કરવું જોઈએ અને સુખથી જપ કરતા રહેવું જોઈએ. પ્રાતઃ અને સાયં જપ કરવા. નિત્ય એક માળાનો જપ થવો જ જોઈએ અને સગવડ હોય તો વધારે જપ કરવા ઉત્તમ છે. તપશ્ચર્યાવાળા પ્રકરણમાં લખેલી તપશ્ચર્યાઓને સાથે જ કરાય તો વધારે સારું. કેવા પ્રકારના સ્વાસ્થ્યમાં અને વાતાવરણમાં કેવા પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરવી એની સલાહ આ પુસ્તકના લેખકને જવાબી પત્ર લખીને મેળવી લેવી.

● કુમારિકાઓને માટે આશાસ્પદ સાધના

કુંવારી કન્યાઓએ પોતાના વિવાહિત જીવનમાં બધા પ્રકારની સુખશાંતિ મળે એ માટે ભગવતીની ઉપાસના કરવી. પાર્વતીજીએ મનપસંદ વર મેળવવા નારદજીના આશીર્વાદાનુસાર તપ કર્યું અને તેથી તેમનો મનોરથ પૂર્ણ થયો. સીતાજીએ પણ મનોવાંછિત વર મળે એટલા ખાતર ગૌરી (પાર્વતી)ની ઉપાસના કરી હતી. નવરાત્રિમાં આસ્તિક ઘરની કન્યાઓ ભગવતીની આરાધના કરે છે. ગાયત્રીની ઉપાસના એમને માટે બધી રીતે મંગલમય છે.

ગાયત્રીનું ચિત્ર અથવા પ્રતિમા અથવા મૂર્તિની, કોઈ બીજા દેવની પૂજા કરવામાં આવે છે તેવી પૂજા કરવી. પ્રતિમાની સામે એક નાની યાળી રાખવી જોઈએ અને તેમાંથી ચંદન, ઘૂપ, દીપ, અક્ષત, નૈવેદ્ય, પુષ્પ, જલ, ભોગ આદિ સામગ્રી ચઢાવવી. આરતી કરીને મૂર્તિના કપાળે ચંદન લગાડવું. નેત્રો બંધ રાખીને ધ્યાન કરવું અને મનમાં ઓછામાં ઓછા ૨૪ ગાયત્રીના મંત્ર જપવા. જો ગાયત્રીનું ચિત્ર અથવા મૂર્તિ તમારે ત્યાં મળી શકે એમ ન હોય તો ગાયત્રી તપોભૂમિ મથુરાને લખીને મંગાવવા. આ પ્રકારની ગાયત્રીસાધના કુંવારી કન્યાઓને અનુકૂળ વર, ઘર તથા અખંડ સૌભાગ્ય પ્રદાન કરવામાં સહાય કરે છે.

● સૌભાગ્યવતીઓને માટે મંગલમયી સાધના

પોતાનો પતિ સુખી, સમૃદ્ધ, દૈવીગુણયુક્ત, સ્વસ્થ, પ્રસન્ન અને દીર્ઘજીવી બને એટલા ખાતર સધવા સ્ત્રીઓએ ગાયત્રીનું શરણ લેવું જોઈએ. એનાથી પતિનો બગડેલો સ્વભાવ, વિચાર અને આચરણ શુદ્ધ થઈને એનામાં સાત્ત્વિક બુદ્ધિ આવે છે, જેથી તે પોતાના ગૃહસ્થ-જીવનના કર્તવ્યધર્મોનું તત્પરતા અને પ્રસન્નતાપૂર્વક પાલન કરી શકે. આ સાધનાથી સ્ત્રીઓના સ્વાસ્થ્ય તથા સ્વભાવમાં એક એવું આકર્ષણ પેદા થાય છે કે જેથી તે બધાંને પ્રિય લાગે છે અને તેમનો બધે સત્કાર થાય છે. પોતાની બગડેલી તંદુરસ્તી, ઘરના બીજા લોકોનું બગડેલું સ્વાસ્થ્ય, આર્થિક તંગી, વધેલો ખર્ચ, ઓછી આવક, પારિવારિક કલેશ, આપસમાં રાગદ્વેષ વગેરેને શાંત કરવાને માટે સ્ત્રીઓએ ગાયત્રી ઉપાસના કરવી જોઈએ. પિતાનું કુળ અને પતિ કુળના એ બંને પક્ષોને માટે આ સાધના ઉપયોગી છે. પરંતુ સધવાઓની ઉપાસના પતિના કુળને માટે વિશેષ પ્રમાણમાં લાભદાયક થાય છે.

ઉપાસના સવારથી મધ્યાહ્નકાળ સુધીમાં કરી લેવી જોઈએ. જ્યાં સુધી સાધના ન થાય ત્યાં સુધી ભોજન કરવું નહિ. પાણીની છૂટ રાખી શકાય છે. શુદ્ધ શરીર, શુદ્ધ મન રાખી અને શુદ્ધ વસ્ત્ર પરિધાન કરીને પૂર્વ તરફ મોં કરીને બેસવું. કેશર નાખીને ચંદન પોતાને હાથે ઘસવું અને મસ્તક હૃદય તથા કંઠ પર તિલક કરવું. ગાયત્રીની મૂર્તિ અગર ચિત્રની સ્થાપના કરીને તેની વિધિવત્ પૂજા કરવી. પૂજાનાં બધાં કાર્યોમાં પીળા રંગનો ઉપયોગ કરવો. પ્રતિમાનું આવરણ પીળા વસ્ત્રનું રાખવું.

પીળાં પુષ્પો, પીળા ચોખા, બેસનના લાડુ આદિ પીળા પદાર્થોનો ભોગ, કેશર મેળવેલા ચંદનનું તિલક, આરતીને માટે ગાયનું પીળું ઘી અને ન મળે તો એમાં કેશર નાખીને પીળું બનાવી લેવું. આંખો બંધ કરીને પીતવર્ણ આકાશમાં પીળા સિંહ પર સવાર, પીતવસ્ત્ર પહેરેલી ગાયત્રીનું ધ્યાન કરવું. પૂજા કરતી વખતે બધાં વસ્ત્રો પીળાં ન રાખી શકાય તો ઓછામાં ઓછું એક વસ્ત્ર તો પીળું રાખવું જ જોઈએ. આ પ્રકારે પીતવર્ણ ગાયત્રીનું ધ્યાન કરીને ઓછામાં ઓછા ૨૪ ગાયત્રીમંત્ર જપવા. જ્યારે જ્યારે વખત મળે ત્યારે ગાયત્રીનું ધ્યાન કરતા રહેવું. દર મહિનાની પૂનમે વ્રત રાખવું જોઈએ. રોજ પોતાના આહારમાં એક ચીજ પીળા રંગની અવશ્ય રાખવી. શરીરે કોઈ દિવસ હળદર ચોપડવી સારી છે. આ પીતવર્ણ સાધના દંપતી જીવનને સુખી બનાવવા માટે અત્યંત ઉત્તમ છે.

● સંતાનસુખ આપનારી ઉપાસના

જેમનાં છોકરા માદાં રહેતાં હોય, અલ્પ આયુષ્યમાં જ મરી જતાં હોય, કેવળ પુત્રીઓ જ થતી હોય, કસુવાવડ થઈ જતી હોય, ગર્ભ રહેતો ન હોય, વંધ્યાદોષ લાગુ પડ્યો હોય અથવા સંતાન દીર્ઘસૂત્રી, આળસુ, કુમાર્ગી હોય, તેઓ ગાયત્રી માતાને શરણે જઈને એ બધાનું નિવારણ કરી શકે છે. અમારી પાસે એવાં હજારો ઉદાહરણો છે, જેમાં સ્ત્રીઓએ વેદમાતા ગાયત્રીનું શરણું લઈને, તેના ચરણોમાં પાલવ પાથરીને સંતાનસુખ માંગ્યું છે અને ભગવતીએ પ્રસન્નતાપૂર્વક તેમને તે આપ્યું પણ છે. માતાના ભંડારમાં કોઈ પણ વસ્તુની ખોટ હોતી નથી. તેથી એની કૃપા પ્રાપ્ત થતાં માણસને દુર્લભમાં દુર્લભ વસ્તુ મળે છે. એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે જે માતાની કૃપાથી પ્રાપ્ત ન થાય. તો પછી સંતાનસુખ જેવી સાધારણ વાત બની શકવાનું મુશ્કેલ નથી. જે સ્ત્રીઓ ગર્ભવતી હોય તેમણે સવારે સૂર્યોદય પહેલાં અને સાંજે સૂર્યાસ્ત પછી ગર્ભમાં ગાયત્રીના સૂર્ય જેવા પ્રચંડ તેજનું ધ્યાન કરવું અને મનમાં ગાયત્રીનો જપ કરવો. એમ કરવાથી તેમનાં બાળક તેજસ્વી, બુદ્ધિમાન, ચતુર, દીર્ઘજીવી તથા યશસ્વી થાય છે.

સવારે કેડે ભીનું વસ્ત્ર રાખીને શાંત ચિત્તે ધ્યાનાવસ્થિત થવું જોઈએ અને પોતાની યોનિને માર્ગે ગર્ભાશય સુધી પહોંચતા સૂર્યકિરણો જેવા ગાયત્રીના પ્રકાશનું ધ્યાન કરવું, આંખો બંધ રાખવી. કટિપ્રદેશમાં તેજપૂજનો અનુભવ કરવો. જપ ચાલુ રાખવા. આ સાધનાથી ગર્ભ રહે છે. કુંતીએ આ સાધનાના બળથી ગાયત્રીના દક્ષિણ ભાગ (સૂર્ય ભગવાન)ને પ્રસન્ન કરીને કુંવારી અવસ્થામાં જ કર્ણને જન્મ આપ્યો હતો. આ સાધના કુંવારી કન્યાઓએ કરવી નહીં.

સાધનામાંથી ઊઠીને સૂર્યને પાણી ચઢાવવું અને અર્ધમાંથી બચેલું એક ખોબો પાણી પોતે પીવું. આ પ્રયોગથી વંધ્યા પણ ગર્ભધારણ કરે છે. બાળકો મરી જતાં હોય અથવા ગર્ભપાત થઈ જતો હોય, એમનાં એ દુઃખ મટી જઈને સંતોષદાયી સંતાનો થાય છે.

રોગી, કુબુદ્ધિ, આળસુ, ચીડિયાં બાળકોને ખોળામાં લઈને માતાએ હંસવાહિની, ગુલાબી કમળપુષ્પોથી લદાયેલી, શંખચક હાથમાં ધારણ કરેલી એવી ગાયત્રી માતાનું ધ્યાન કરવું અને મનમાં ને મનમાં જ જપ કરવા. માતાના જપનો પ્રભાવ ખોળામાં સુતેલા બાળક પર પડે છે. બાળક નાનું હોય તો સાધનના સમયે તેને દૂધ પાતા રહેવું અને મોટું હોય તો તેના માથા પર અને શરીર પર હાથ ફેરવતા રહેવું. બાળકોની શુભ કામનાને માટે ગુરુવારનું વ્રત ઉપયોગી છે. સાધનામાંથી ઊઠ્યા પછી સૂર્યને અર્ધ આપવો અને પછી વધેલું પાણી માર્જનની જેમ બાળક પર છાંટવું.

● કોઈ વિશેષ આવશ્યકતા માટે

પોતાના કુટુંબ પર, પરિજનો પર અથવા પ્રિયજનો પર આવી પડેલી કોઈ આપત્તિના નિવારણને માટે અથવા કોઈ આવશ્યક કાર્યમાં ઊભા થયેલ કોઈ અવરોધ માટે તેમજ મુસીબતને ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

હટાવવાને માટે દૈવી સહાયતા મેળવવા ગાયત્રીની સાધના સર્વોત્તમ છે. કોઈ વિશેષ કામના મનમાં હોય અને તેમાં મુશ્કેલીઓ જણાય તો સાચા હૃદયથી વેદમાતા ગાયત્રીની પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. માતા જેમ પોતાના બાળકની હાંક સાંભળીને દોડી આવે છે; તેમ ગાયત્રીની ઉપાસિકાઓ પણ માતાની અમીટ કરુણાનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે.

નવ દિવસનું લઘુ અનુષ્ઠાન અથવા ચાલીસ દિવસોનું પૂર્ણ અનુષ્ઠાન જેનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં આપ્યું છે, એનો ઉપયોગ તત્કાલીન આવશ્યકતાની પૂર્તિ માટે કરી શકાય. પોતે ન કરી શકે એમ હોય તો કોઈ ગાયત્રી વિદ્યાના જ્ઞાતા પાસે એ કરાવવું. તપશ્ચર્યા પ્રકરણમાં લખેલી તપશ્ચર્યાઓ ભગવતીને પ્રસન્ન કરવામાં પ્રાયઃ સફળ થાય છે. એક વર્ષનું ગાયત્રી-ઉદ્ઘાપન-વ્રત બધી કામનાઓ પૂર્ણ કરે એવું છે, જેમ પુરુષોને માટે ગાયત્રી અનુષ્ઠાન એક સર્વપ્રદાન સાધન છે તેમજ સ્ત્રીઓ માટે પણ ગાયત્રી ઉદ્ઘાપનનો વિશેષ મહિમા છે. એનો આરંભ કરવામાં વિશેષ તકલીફ તેમ જ પ્રતિબંધ નડતા નથી. સરળતાની દૃષ્ટિએ એ સ્ત્રીઓને વિશેષ ઉપયોગી છે. માતાને પ્રસન્ન કરવાને માટે ઉદ્ઘાપનની પુષ્પમાળા માતાનો એક પરમપ્રિય ઉપહાર છે.

નિત્યની સાધનામાં ગાયત્રીચાલીસાનો પાઠ સ્ત્રીઓને માટે ઘણો હિતકર છે. જનોઈને સ્થાને ગળામાં કંઠી ધારણ કરીને સ્ત્રીઓ દ્વિજત્વ પ્રાપ્ત કરી લે છે અને ગાયત્રીની અધિકારિણી બની જાય છે. સાધનાનો આરંભ કરતાં પહેલાં ઉત્કીલન કરી લેવું જોઈએ. આ પુસ્તકમાં અગાઉનાં પાનાંમાં ઉત્કીલન એટલે શું તે સવિસ્તાર સમજાવવામાં આવ્યું છે.

ગાયત્રી-સાધનાથી અનેક ઉદ્દેશોની સિદ્ધિ

ગાયત્રીમંત્ર સર્વોપરી મંત્ર છે, એનાથી મોટો કોઈ મંત્ર નથી. જે કામ દુનિયાના બીજા કોઈ મંત્રથી થતું નથી, તે નિશ્ચિતરૂપે ગાયત્રી મંત્રથી થઈ શકે છે. દક્ષિણમાર્ગી યોગસાધકો વેદોક્ત પદ્ધતિથી જે કાર્યોમાં બીજા કોઈ મંત્રથી સફળતા મેળવે છે, તે બધા ઉદ્દેશો ગાયત્રીથી પૂરા થઈ શકે છે. એ જ પ્રકારે વામમાર્ગી તાંત્રિક જે કાર્ય તંત્રપ્રણાલીથી કોઈ મંત્રને આધારે કરે છે તે પણ આ ગાયત્રી દ્વારા કરી શકાય છે, એ એક પ્રચંડ શક્તિ છે. જે કોઈ પણ કામમાં તે વપરાય ત્યાં સિદ્ધિ જ પ્રાપ્ત થાય છે.

કામ્ય કર્મોને માટે, સૂક્ષ્મ પ્રયોજનોને માટે અનુષ્ઠાન કરવું આવશ્યક છે. સવા લક્ષનું પૂર્ણ અનુષ્ઠાન, ચોવીસ હજારનું આંશિક અનુષ્ઠાન પોતપોતાની મર્યાદા પ્રમાણે ફળ આપે છે, જેટલો ગોળ નાખો તેટલું મીઠું થાય વાળી કહેવત આ ક્ષેત્રમાં ચરિતાર્થ થાય છે. સાધના અને તપશ્ચર્યા દ્વારા જે આત્મબળનો સંગ્રહ કર્યો હોય તેનો જે કામમાં વાપરવામાં આવે તેનું પ્રતિફળ તો તે આપશે જ. જેટલા વધારે કારતૂસો હોય તેટલી બંદૂક વધારે કામ આપે છે. ગાયત્રીની પ્રયોગવિધિ એક પ્રકારની આધ્યાત્મિક બંદૂક છે. તપશ્ચર્યા અથવા સાધના દ્વારા સંગ્રહ કરેલી આત્મિક શક્તિ એ કારતૂસોની પેટી છે. બંનેના સંયોગથી જ શિકાર કરવામાં આવે છે. કોઈ માણસ પ્રયોગવિધિ જાણતો હોય પણ એની પાસે સાધનબળ ન હોય તો તે ખાલી બંદૂકની જેમ નિશાન પાડવામાં સફળ થશે નહિ. એ જ પ્રમાણે જેમની પાસે તપોબળ છે, પણ તેનો વિધિવત્ પ્રયોગ કરવાનું જાણતા ન હોય, તે એવા ગણી શકાય કે જેમની પાસે કારતૂસો ભરપુર છે અને તેમને હાથે ફેંકાઈકે કરીને શત્રુસેનાનો સંહાર કરવાની ઈચ્છા રાખતા હોય તેમના જેવું ઉપહાસ્યાસ્પદ બીજું કોણ હોય ?

આત્મબળ ભેગું કરવાને માટે જેટલી વધારે સાધના કરવામાં આવે તેટલું સારું છે. પાંચ પ્રકારના સાધકોને ગાયત્રીસિદ્ધિ સમજવામાં આવે છે - (૧) સતત બાર વર્ષ સુધી જેમણે ઓછામાં ઓછી એક એક માળાનો નિત્ય જપ કર્યો હોય. (૨) ગાયત્રીની બ્રહ્મસંઘ્યા નવ વર્ષ સુધી કરી હોય.

(૩) બ્રહ્મચર્યપૂર્વક પાંચ વર્ષ સુધી રોજ એક હજાર મંત્રો જપ્યા હોય (૪) ચોવીસ લક્ષ ગાયત્રીનું અનુષ્ઠાન કર્યું હોય અથવા (૫) પાંચ વર્ષ સુધી વિશેષ ગાયત્રી જપ કર્યા હોય. જે વ્યક્તિએ ઓછામાં ઓછું એકથી વધારે તપ પૂરું કર્યું હોય, તે ગાયત્રી મંત્રનો કામ્યકર્મમાં પ્રયોગ કરીને સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ચોવીસ હજારવાળા અનુષ્ઠાનની પૂંજી જેમની પાસે હોય તેઓ પોતાની પૂંજી અનુસાર અમુક હદ સુધી સફળ થાય છે.

નીચે કેટલાક ખાસ ખાસ ઉદ્દેશો માટે ગાયત્રીના પ્રયોગની વિધિઓ આપવામાં આવે છે :

● રોગનિવારણ

માંદા માણસે પોતે જે સ્થિતિમાં હોય તે સ્થિતિમાં પણ ગાયત્રીના જપ કરવા જોઈએ. એક મંત્ર સમાપ્ત થાય અને બીજો શરૂ થાય તેની વચમાં એક 'બીજમંત્રનો સંપૂટ પણ લગાવતા જવું. શરદીપ્રધાન (કફ) રોગોમાં 'એ' બીજમંત્ર, ગરમીપ્રધાન પિત્તના રોગોમાં 'એ' બીજમંત્ર અને અપચો, 'વિષ' તથા વાત રોગોમાં 'હું' એ બીજમંત્રનો પ્રયોગ કરવો. રોગરહિત થવાને માટે વૃષભવાહિની અને લીલાં વસ્ત્રોવાળી ગાયત્રીનું ધ્યાન કરવું.

બીજાઓના રોગ દૂર કરવા તેમને રોગરહિત રાખવા માટે પણ આ જ બીજમંત્રો અને આ જ ધ્યાન કામમાં લેવાય છે. રોગીનાં પીડિત અંગો પર ઉપર પ્રમાણેનું ધ્યાન અને જપ કરતાં કરતાં હાથ ફેરવવો. પાણીને મંત્રીને રોગીના શરીર પર છાટવું. વળી આ સ્થિતિમાં ગંગાજળમાં તુલસી અને મરી વાટીને તે દવા તરીકે આપવું. આ બધા ઈલાજો એવા છે, જે કોઈ પણ પ્રકારના રોગીને માટે કરવામાં આવે તો લાભ થયા વિના રહે નહિ.

● વિષનિવારણ

સાપ, વીંછી, મધમાખી વગેરે જેરી જંતુઓ કરડવાથી ભારે પીડા થાય છે. સાથે જ શરીરમાં ઝેર ફેલાવાથી મૃત્યુ થઈ જવાની સંભાવના રહે છે. આ પ્રકારની દુર્ઘટનાઓમાં પણ ગાયત્રી દ્વારા ઉપચાર થઈ શકે છે.

પીપળાના ઝાડની સમિધાઓથી વિધિવત્ હવન કરીને એની ભસ્મને સુરક્ષિત રાખવી. પોતાની જે નાસિકાનો સ્વર ચાલી રહ્યો હોય એ હાથ પર થોડી ભસ્મ રાખીને બીજા હાથે અભિમંત્રિત કરતા જઈ વચમાં 'હું' બીજમંત્રનો સંપૂટ લગાવીને રક્તવર્ષા, અશ્વારૂઢા ગાયત્રીનું ધ્યાન કરીને એ ભસ્મને જેરી જંતુઓ કરડેલા સ્થાન પર બે ચાર મિનિટ સુધી મસખવાથી જાદુની માફક પીડા જતી રહીને આરામ થઈ જશે.

સર્પ કરડ્યો હોય તે જગ્યાએ રક્તચંદનથી કરાયેલા હવનની ભસ્મ મસખવી અને અભિમંત્રિત કરીને ઘી પાવું જોઈએ. પીળી સરસવ અભિમંત્રિત કરીને તેને દળીને દશે ઈન્દ્રિયોના દ્વાર પર થોડી થોડી ચોપડવાથી સાપનું ઝેર ઊતરી જાય છે.

● બુદ્ધિવૃદ્ધિ

ગાયત્રી મુખ્યત્વે બુદ્ધિને શુદ્ધ, પ્રખર અને સમુન્નત કરનારો મંત્ર છે. મંદબુદ્ધિ, ઓછી સ્મરણ શક્તિવાળાઓને એનાથી સારો લાભ થાય છે, જે છોકરો નાપાસ થતો હોય, પાઠ યાદ ન રહેતા હોય તેને માટે નીચે જણાવેલી ઉપાસના ખૂબ જ ઉપયોગી છે.

સૂર્યોદયના સમયનાં પ્રથમ કિરણો પાણીથી ભીના કરેલા મસ્તક પર પડવા દેવાં. પૂર્વ તરફ મુખ કરીને અર્ધબુલ્લા નેત્રથી સૂર્યનાં દર્શન કરીને આરંભમાં ત્રણવાર ઝૂંનું ઉચ્ચારણ કરીને ગાયત્રીનો જપ કરવો. ઓછામાં ઓછી એક માળા અવશ્ય જપવી જોઈએ. પછી બંને હાથોથી હથેળીનો ભાગ સૂર્યની તરફ રાખવો જાણે કે અગ્નિએ તાપી રહ્યા છીએ. એ સ્થિતિમાં બાર મંત્રોને ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

જખીને બંને હાથેળીઓ ઘસવી જોઈએ અને એ ગરમ હાથોને મુખ, આંખો, ગરદન, કાન, મસ્તક આદિ સમસ્ત શિરો ભાગો પર ફેરવવા જોઈએ.

● રાજકીય સફળતા

કોઈ સરકારી કામ, કેસ, રાજ્યસ્વીકૃતિ, નિયુક્તિ આદિમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવાને માટે ગાયત્રીનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. જે વખતે અધિકારી સામે હાજર થવાનું હોય અથવા અરજી લખવી હોય, તે વખતે એ જોવું કે કયો સ્વર ચાલી રહ્યો છે. જો જમણો સ્વર ચાલતો હોય તો પીતવર્ણ જ્યોતિનું મગજમાં ધ્યાન કરવું જોઈએ અને જો ડાબો સ્વર ચાલતો હોય તો નીલા રંગના પ્રકાશનું ધ્યાન ધરવું. મંત્રમાં સપ્ત વ્યાહતિઓ લગાડીને (ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ મહઃ જપઃ તપઃ સત્યમ્) બાર વખત મંત્રનો મનમાં જપ કરવો. જે નાક તરફનો સ્વર ચાલતો હોય એ હાથના અંગૂઠા પર દક્ષિ રાખવી. ભગવતીની માનસિક આરાધના-પ્રાર્થના કરીને રાજદ્વારમાં પ્રવેશ કરવાથી સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે.

● દરિદ્રતાનો નાશ

દરિદ્રતા, હાનિ, ઋણ, બેકારી, સાધનહાનતા, વસ્તુઓનો અભાવ, ઓછી આવક, વધી પડેલો ખર્ચ, કોઈ અટકી રહેલું આવશ્યક કાર્ય આદિ આર્થિક મુંઝવણ દૂર કરવામાં ગાયત્રીમંત્ર બહુ જ સહાયક થાય છે. એમાં એવી મનોભૂમિ તૈયાર થઈ જાય છે કે, વર્તમાન આર્થિક સંકડામણ દૂર કરીને સાધકને તે સંતોષકારક સ્થિતિએ પહોંચાડે છે.

દરિદ્રતાના નાશને માટે ગાયત્રીની 'શ્રી' શક્તિની ઉપાસના કરવી જોઈએ. મંત્રને અંતે ત્રણ વાર 'શ્રી' બીજનો સંપૂટ આપવો જોઈએ. સાધના કરતી વખતે પીળું વસ્ત્ર, પીળું પુષ્પ, પીળું યજ્ઞોપવીત, પીળું તિલક અને પીળા આસનનો ઉપયોગ કરવો. શરીરે દર શુક્રવારે તેલ મેળવેલી હળદરનું માલિશ કરવું અને રવિવારે ઉપવાસ કરવો. પીળો રંગ લક્ષ્મીનું પ્રતીક છે. જમણમાં પીળી ચીજો વધારે પ્રમાણમાં લેવી. આ પ્રકારની સાધનાથી ધનની વૃદ્ધિ અને દરિદ્રતાનો નાશ થાય છે.

● સુસંતાનની પ્રાપ્તિ

જેને સંતાન ન થતાં હોય, થઈને મરી જતાં હોય, કસુવવાડ થઈ જતી હોય, કેવળ કન્યાઓ જ થતી હોય તો એ કારણે માતાપિતાને દુઃખ થાય એ સ્વાભાવિક છે. આ પ્રકારનાં દુઃખોમાંથી ભગવતીની કૃપાથી છુટકારો મળે છે.

આ પ્રકારની સાધના સ્ત્રી-પુરુષ બંને સાથે કરે તો ઘણું જ સારું. એક પક્ષ જ ભાર માથે લે તો તેથી આંશિક સફળતા જ મળે છે. પ્રાતઃકાળમાં નિત્યકર્મથી પરવારીને પૂર્વાભિમુખ થઈને સાધના કરવી. આંખો બંધ કરીને કમલ પુષ્પ હાથમાં લીધેલી, શ્વેત વસ્ત્રાભૂષણ-અલંકૃત કિશોર ઉંમરની ગાયત્રીનું ધ્યાન કરવું. 'યં' બીજના ત્રણ સંપુટ લગાડીને ગાયત્રીનો જપ ચંદનની માળા વડે કરવો.

નાકથી શ્વાસ ખેંચીને પેડુ સુધી લઈ જવો જોઈએ. ફરીથી શ્વાસ રોકીને 'યં' બીજ સંપુટિત ગાયત્રીનો ઓછામાં ઓછો એક અને વધારેમાં ત્રણ વાર જપ કરવો. ફરીથી ધીરે ધીરે શ્વાસને બહાર છોડવો. આ પ્રકારે પેડુમાં ગાયત્રીશક્તિનું આકર્ષણ અને ધારણ કરાવનારો આ પ્રાણાયામ દસ વાર કરવો જોઈએ. ત્યાર પછી પોતાના વીર્યકોશ અથવા ગર્ભાશયમાં શુભ રંગની જ્યોતિનું ધ્યાન કરવું. આ સાધના સ્વસ્થ, સુંદર, તેજસ્વી, પ્રાણવાન, બુદ્ધિમાન સંતાન ઉત્પન્ન કરવા માટે છે.

આ સાધનાના દિવસોમાં ચોખા, દૂધ, દહીં આદિ માત્ર ધોળી વસ્તુઓનું જ ભોજન કરવું જોઈએ.

● શત્રુતાનો નાશ

દ્વેષ, કલહ અને બખેડાને દૂર કરવા અને અત્યાચારી, અન્યાયી તેમજ અકારણ આક્રમણ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

કરનારી વૃત્તિનો સંહાર કરવા, આત્મા તથા સમાજમાં શાંતિ રાખવાને માટે ચાર 'કલી' બીજમંત્રોના સંપુટ સહિત રક્ત ચંદનની માળાથી પશ્ચિમાભિમુખ થઈને જપ કરવો જોઈએ. જપ કરતી વખતે કપાળ પર યજ્ઞભસ્મનું તિલક કરવું અને બેસવા માટે ઊંચા આસન રાખવું. લાલ વસ્ત્ર પહેરેલી, સિંહારૂઢ, ખડગહસ્તા, વિકરાળવેદના, દુર્ગવિષધારી ગાયત્રીનું ધ્યાન કરવું.

જે વ્યક્તિઓનો દ્વેષ-દુર્ભાવ દૂર કરવા હોય તેમનાં નામ પીપળાનાં પાન પર રક્તચંદનની શાહી અને દાડમની કલમથી લખવાં. એ પાનને ઊંધા રાખીને પ્રત્યેક મંત્ર બાદ જલપાત્રમાંથી એક નાની ચમચી ભરી લઈને એ પાન પર નાખ્યા કરવું. આમ નિત્ય ૧૦૮ વાર મંત્રો જપવા. એમ કરવાથી શત્રુના સ્વભાવનું પરિવર્તન થાય છે અને તેનું દ્વેષ કરવાનું સામર્થ્ય ઘટી જાય છે.

● ભૂત-પ્રેત-શાંતિ

કેટલાંક વૈજ્ઞાનિક કારણો, સાંસારિક વિકૃતિઓ તથા પ્રેતાત્માઓના કોપથી ભૂતપ્રેતના ઉપદ્રવો થાય છે. કોઈ વ્યક્તિ ઉન્માદી જેવી ચેષ્ટા કરે છે, એના મગજ પર કોઈ બીજા આત્માનું આધિપત્ય હોય એવું દેખાય છે. બીજી કેટલીક વ્યક્તિઓ મનુષ્યો પશુ જેવી વિચિત્ર દશાની રાગી હોય છે. સાધારણ રોગોમાં એવી દશા નથી હોતી. ભયાનક આકૃતિઓ નજરે પડવી, અદૃશ્ય મનુષ્યો દ્વારા કરવામાં આવતી ક્રિયાઓ જોવામાં આવે વગેરે ભૂતપ્રેતનાં લક્ષણો છે.

એને માટે ગાયત્રીહવન સર્વશ્રેષ્ઠ છે. સત્ત્વગુણી હવનસામગ્રીથી વિધિપૂર્વક યજ્ઞ કરવો જોઈએ અને રોગીને તેની પાસે બેસાડવો જોઈએ. હવનના અગ્નિમાં તપાવેલુ પાણી રોગીને પાવું જોઈએ. યજ્ઞભસ્મ સુરક્ષિત રાખવી જોઈએ અને કોઈ માણસને અચાનક ભૂતબાધા થઈ જાય તો એ યજ્ઞભસ્મ તેના હૃદય, ગરદન, મસ્તક, નેત્ર, કર્ણ, મૂખ, નાસિકા, આદિ અંગો પર લગાડવી જોઈએ.

● બીજઓ પર પ્રભાવ પાડવો

જે વ્યક્તિ પોતાની પ્રતિકૂળ હોય તેને અનુકૂળ બનાવવાને માટે, ઉપેક્ષા કરવાવાળાઓમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવા માટે ગાયત્રી દ્વારા આકર્ષણ કરી શકાય છે. વશીકરણ તો ઘોર તાંત્રિક ક્રિયાઓ દ્વારા જ થાય છે. પરંતુ ચુંબકીય આકર્ષણ, જેથી કોઈ વ્યક્તિનું મન આપણા તરફ સદ્ભાવનાપૂર્વક આકર્ષિત થાય એ ગાયત્રીની આ દક્ષિણમાર્ગી સાધનાથી બની શકે છે.

ગાયત્રીનો જપ ત્રણ પ્રણવ લગાડીને જપવો અને એવું ધ્યાન કરવું કે પોતાની ભ્રુકુટી (કપાળનો મધ્ય ભાગ)માંથી એક નીલવર્ણની વિદ્યુત તેજની રેખા જેવી શક્તિ નીકળીને જેને આપણે આકર્ષિત કરવી છે તે વ્યક્તિ સુધી પહોંચે છે અને ચારેબાજુ આંટા મારીને તેને લપેટાઈ જાય છે. આ પ્રકારે લપેટાયેલો તે માણસ અર્ધતંદ્રિત અવસ્થામાં ધીરે ધીરે ખેંચાઈ આવે છે અને અનુકૂળતાની પ્રસન્ન મુદ્રા એના ચહેરા પર છવાય છે. આકર્ષણને માટે આ ધ્યાન બહુ જ પ્રભાવશાળી છે.

કોઈના મનમાંથી, મગજમાંથી અનુચિત વિચારો હટાવીને ઉચિત વિચારો ભરવા હોય તો એવું કરવું જોઈએ કે શાંતચિત્ત થઈને એ વ્યક્તિ અખિલ નીલ આકાશમાં એકલી સૂતી હોય એવું ધ્યાન કરવું અને ભાવના કરવી કે એના કુવિચારોને કાઢી તમે એનામાં સદ્વિચારો ભરી રહ્યા છો. આ ધ્યાનની સાધના વખતે આપણું શરીર પણ તદ્દન શિથિલ અને નીલ વસ્ત્રથી ઢંકાયેલું હોવું જોઈએ.

● રક્ષા-કવચ

કોઈ શુભ દિવસે ઉપવાસ રાખીને કેશર, કસ્તૂરી, જાયફળ, જાવંત્રી અને ગોરોચન એ પાંચ ચીજોની શાહી બનાવીને દાડમની કલમથી પાંચ પ્રણવયુક્ત ગાયત્રી-મંત્ર પોલિશ ન કરેલા કાગળ ઉપર અથવા ભોજપત્ર પર લખવા જોઈએ. એ કવચ ચાંદીના માદળીઆમાં બંધ કરીને કોઈને ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

પહેરાવવામાં આવે તો તેની સર્વપ્રકારે રક્ષા થાય છે. રોગ, અકાલમૃત્યુ, શત્રુ, ચોર, હાનિ, ખરાબ દિવસો, કલહ, રાજદંડ, ભૂતપ્રેત, અભિચાર આદિથી આ કવચ રક્ષણ કરે છે. એના પ્રતાપથી અને પ્રભાવથી શારીરિક, આર્થિક અને માનસિક સુખસાધનોમાં પણ વૃદ્ધિ થાય છે.

કાંસાની થાળીમાં ઉપરોક્ત પ્રકારે ગાયત્રીમંત્ર લખીને પ્રસવ વેળાએ પીડાતી સ્ત્રીને બતાવવામાં આવે અને પછી પાણીમાં ઘોઈને તેને પાવામાં આવે તો તેની પીડા દૂર થઈને શીઘ્ર પ્રસવ થઈ જાય છે.

● ખરાબ મુહૂર્ત અને અપશુકનોનો પરિહાર

કદી કદી એવા પ્રસંગો આવે છે કે, કોઈ કાર્ય કરવાનું હોય અથવા ક્યાંક જવું હોય, ત્યારે એવાં કોઈ મુહૂર્ત યા અપશુકન ઉપસ્થિત થાય છે, જેનાથી આગળ ડગ ભરવામાં મન અચકાય છે. એવા પ્રસંગે ગાયત્રીની માળા કરીને પછી કાર્યનો આરંભ કરવો. એનાથી બધાં અનિષ્ટો અને આશંકાઓનું સમાધાન થઈ જાય છે અને કોઈ પણ અનિષ્ટની સંભાવના રહેતી નથી. લગ્ન ન થતું હોય અથવા રાશિઓ મળતી આવતી આવતી ન હોય, લગ્નમુહૂર્તમાં સૂર્ય, બૃહસ્પતિ, ચંદ્રમા આદિ ગ્રહો નડતા હોય તો ચોવીસ હજાર જપનું નવ દિવસોનું અનુષ્ઠાન કરીને વિવાહ કરવામાં કોઈ જાતનાં અનિષ્ટોની સંભાવના રહેતી નથી. તે સર્વે પ્રકારે શુદ્ધ અને જ્યોતિષ સંમત લગ્ન સમાન ગણાય છે.

● ખરાબ સ્વપ્નના ફળનો નાશ

રાતના કે દિવસના સૂવાથી કોઈ કોઈ વાર એવાં ભયંકર સ્વપ્નો આવે છે કે, તેથી સ્વપ્નકાળમાં પણ ભારે ત્રાસ અને દુઃખ થાય છે અને જાગ્યા પછી પણ તેના સ્મરણથી છાતી ધડકે છે. એવાં સ્વપ્નો કોઈ અનિષ્ટની આશંકાનો સંકેત કરે છે. જ્યારે એક સપ્તાહ સુધી દરરોજ દશ દશ માળાઓ ગાયત્રી જપની કરવી અને ગાયત્રીનું પૂજન કરવું અથવા કરાવવું. ગાયત્રી સહસ્ત્રનામ યા ગાયત્રી ચાલીસાનો પાઠ પણ દુઃસ્વપ્નોના પ્રભાવનો નાશ કરે છે.

ઉપરના લખાણમાં થોડાક પ્રયોગો અને ઉપચારો દર્શાવવામાં અનેક વિધિઓથી ગાયત્રીનો જે ઉપયોગ થઈ શકે છે, તેનું વર્ણન ઘણું વિસ્તૃત છે. આવા નાના પુસ્તકમાં તે આપી શકાય એમ નથી. એ તો કોઈ અનુભવી અને અધિકારી પાસેથી જાણી લેવાં રહ્યાં. ગાયત્રીનો મહિમા અપાર છે. તે કામધેનુ છે. એની સાધના અને ઉપાસના કરનારને જીવનમાં કદી પણ નિરાશા સાંપડતી નથી.

એક વર્ષની ઉદ્ધાપન સાધના

કેટલાક માણસોનો જીવનક્રમ બહુ જ અસ્તવ્યસ્ત હોય છે. તેઓ સદા કાર્યવ્યસ્ત રહે છે. વ્યાવહારિક મુશ્કેલીઓ તેમને ચેન પડવા દેતી નથી. રોજી કમાવવાની, સામાજિક વ્યવહાર નિભાવવાની, કુટુંબની જરૂરિયાતો પૂરી કરવાની, આવી પડેલી આપત્તિઓને નિવારવાની ચિંતામાં એમની શક્તિ અને સમયનો એટલો વ્યય થઈ જાય છે કે જ્યારે ફુરસદની ઘડી આવે છે ત્યારે તેઓ શક્તિહીન, થાક્યા-પાક્યા, શિથિલ અને પરિશ્રમના ભારથી કચડાઈ ગયેલા જોવામાં આવે છે. એ સમયે એમની એક જ ઈચ્છા હોય છે કે એમને ચૂપચાપ પડયા રહેવા દેવામાં આવે, કોઈ એમને છોડે નહીં ત્યારે જ એમનો થાક ઉતરે. કેટલાક માણસોનાં શરીર અને મગજ ઓછી શક્તિવાળાં હોય છે. રોજિંદા મામૂલી કાર્યોમાં જ તેઓ પોતાની શક્તિ વાપરી નાખે છે. તેથી તેમના હાથપગ તદ્દન ઢીલા થઈ જાય છે.

સાધારણ રીતે સર્વ આધ્યાત્મિક સાધનાઓ માટે અને ખાસ કરીને ગાયત્રી-સાધનાને માટે

ઉત્સાહિત મન અને શક્તિયુક્ત શરીરની આવશ્યકતા હોય છે. ત્યારે જ સ્થિરતા, દૃઢતા, એકાગ્રતા અને શાંતિમાં મન સાધનામાં સ્થિર થાય છે. આવી સ્થિતિમાં કરાયેલી સાધના જ સફળ થાય છે. પરંતુ એવી સ્થિતિ કેટલા લોકોને પ્રાપ્ત થાય છે ? અસ્થિર, અવ્યવસ્થિત ચિત્તને કોઈ સાધનામાં જોડવામાં આવે તો તેનું ધારેલું પરિણામ આવતું નથી. અધૂરા મનથી કરાયેલી ઉપાસના પણ અધૂરી હોય છે અને તેનું ફળ પણ અધૂરું જ મળે છે.

એવાં સ્ત્રીપુરુષોને માટે એક અતિ સરળ અને બહુ જ મહત્વપૂર્ણ સાધના 'ગાયત્રી-ઉઘાપન' છે. એ બહુ ધંધાવાળી, કામકાજવાળી અને કાર્યવ્યસ્ત વ્યક્તિ પણ કરી શકે છે. ટીપેટીપે સરોવર ભરાય. થોડી આરાધના કરવાથી થોડા સમયમાં એક મોટા પ્રમાણમાં સાધનાશક્તિ જમા થઈ જાય છે.

દર મહિને અમાસ અને પૂનમ એ બે દિવસે ઉઘાપનની સાધના કરવી પડે છે. કોઈ પણ માસની પૂનમથી એનો આરંભ કરી શકાય છે. બરાબર એક વર્ષ પછી એ જ પૂનમે તેની સમાપ્તિ કરવી જોઈએ. દર અમાસે અને પૂનમે નીચે મુજબના નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ :

(૧) ગાયત્રી ઉઘાપનને માટે કોઈ સુયોગ્ય, સદાચારી અને ગાયત્રીવિદ્યાનો જ્ઞાતા બ્રાહ્મણ પસંદ કરીને એને બ્રહ્મા નિયુક્ત કરવો.

(૨) બ્રહ્માને ઉઘાપનના સમયે અન્ન, વસ્ત્ર, પાત્ર અને યથાશક્તિ દક્ષિણા આપીને એ યજ્ઞને માટે નિયુક્ત કરવો.

(૩) પ્રત્યેક અમાસ અને પૂનમે સાધકની માફક બ્રહ્માએ પણ પોતાના નિવાસસ્થાને રહીને યજ્ઞમાનની સહાયતા માટે એ પ્રકારની સાધના કરવી, યજ્ઞમાન અને બ્રહ્માએ એક સમાન નિયમનું પાલન કરવું જોઈએ, જેથી બન્ને પક્ષની સાધનાઓ મળીને એક સર્વાંગપૂર્ણ સાધના પ્રસ્તુત થાય.

(૪) એ દિવસે બ્રહ્મચર્ય પાળવું આવશ્યક છે.

(૫) એ દિવસે ઉપવાસ કરવો. પોતાની સ્થિતિ અને સ્વાસ્થ્યને ધ્યાનમાં રાખીને એક વાર એક અન્નનો આહાર, ફળાહાર, દુગ્ધાહાર યા એમનું મિશ્રણ લઈને ઉપવાસ કરી શકાય છે. તપશ્ચર્યા અને પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રકરણમાં એ વિષેનું વિસ્તૃત વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

(૬) તપશ્ચર્યાવાળા પ્રકરણમાં બતાવેલી તપશ્ચર્યાઓમાંથી બીજા નિયમ-વ્રતપાલન કરીને, એનું યથાસંભવ પાલન કરવું જોઈએ. એ દિવસે પુરુષે હજામત કરાવવી નહીં અને સ્ત્રીએ માથું ઓળવું નહીં.

(૭) એ દિવસે પ્રાતઃકાળમાં નિત્યકર્મથી પરવારીને સ્વચ્છતાપૂર્વક સાધનામાં બેસવું. ગાયત્રીસંઘ્યા કરવા ઉપરાંત ગાયત્રીની પ્રતિમા (ચિત્ર અથવા મૂર્તિ)નું પૂજન, ધૂપ, દીપ, અક્ષત, પુષ્પ, ચંદન, જલ, મિષ્ટાન વગેરેથી કરવું. ત્યાર બાદ યજ્ઞમાને એ ઉઘાપનના બ્રહ્માને મનોમન પ્રણામ કરવા અને બ્રહ્માએ યજ્ઞમાનનું ધ્યાન કરીને એને આશીર્વાદ આપવો. ત્યાર પછી ગાયત્રીમંત્ર જપ કરવાનો આરંભ કરવો. જપના સમયે આ ગાયત્રીના ચિત્રનું ધ્યાન કરતા રહેવું. એક હજાર મંત્રોના જપ કરવા માટે દસ માળાઓ જપવી જોઈએ. એક માટીના પાત્રમાં અગ્નિ રાખીને તેમાં ઘી ભેળવેલો ધૂપ નાખતા રહેવું જેથી આજુબાજુના વાતાવરણમાં યજ્ઞના જેવી સુગન્ધ ઊડતી રહે. પાસે જ ઘીનો દીવો પણ રાખવો.

(૮) જપ પૂરા થઈ ગયા પછી ઘીનો દીવો સળગાવી આરતી ઉતારવી, આરતી ઉતાર્યા પછી ભગવતીને મિષ્ટાન્નનો ભોગ ધરાવવો અને તે જમા થયેલા લોકોમાં પ્રસાદ તરીકે વહેંચવો.

(૯) જળપાત્રમાંનું જળ સૂર્યની સામે અર્ધ તરીકે ચઢાવી દેવું.

(૧૦) આ બધું કર્મ લગભગ બે કલાકમાં પૂરું થઈ જાય છે. પંદર દિવસમાં એટલો સમય ફાજલ પાડવો એ કઠણ વાત નથી. જે વધારે પ્રવૃત્તિવાળો માણસ હોય તેણે બે કલાક વહેલા ઊઠીને સૂર્યોદય સુધીમાં પોતાનું કામ સમેટી લેવું. સાંજના વખતે ફાવે તો વધારે જપ એ સમયે પણ કરી શકાય. સાંજે સંઘ્યા-પૂજન આદિની આવશ્યકતા નથી. સવારે અને સાંજે યજ્ઞમાન અને બ્રહ્મા એક ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

સાથે પ્રાર્થના કરી શકે એવો સમય અગાઉથી નક્કી કરી લેવો.

(૧૧) જો કોઈ વાર બીમારી, સૂતક, આકસ્મિક કાર્ય આદિને કારણે સાધના ન થઈ શકે, તો બીજી વખતે બમણું કાર્ય કરીને પૂરું કરી દેવું અથવા બ્રહ્માનું કાર્ય યજમાન કે યજમાનનું કાર્ય બ્રહ્માએ પૂરું કરવું.

(૧૨) અમાસ, પૂનમ સિવાય બીજા દિવસોએ પણ ગાયત્રીના જપ ચાલુ રાખવા. વધારે ન બને તો સ્નાન કરતાં કે સ્નાન કર્યા પછી ઓછામાં ઓછા ૨૪ જપ તો મનમાં અવશ્ય કરવા.

(૧૩) ઉઘાપન પૂરું થયા પછી એ જ પૂનમે ગાયત્રી પૂજન, હવન, જપ તથા બ્રહ્મભોજન કરાવવું જોઈએ. બ્રાહ્મણોને ગાયત્રીના નાનાં કે મોટાં પુસ્તકો તથા યથાશક્તિ દક્ષિણા આપવી જોઈએ. ગાયત્રીપૂજનને માટે પોતાના સામર્થ્યાનુસાર સોનું, ચાંદી અથવા ત્રાંબાની પ્રતિમા બનાવવી. પ્રતિમા, વસ્ત્ર, પાત્ર તથા દક્ષિણા આપીને બ્રહ્માને વિદાય કરવા.

આ ગાયત્રી ઉઘાપન સ્વાસ્થ્ય, ધન સંતાન તથા સુખશાંતિની રક્ષા કરનારું છે. તે આપત્તિઓનું નિવારણ કરે છે. શત્રુતા તથા દ્વેષને મિટાવે છે. સદ્બુદ્ધિ થતાં વિવેકશીલતાને ઉત્પન્ન કરે છે તેમજ માનસિક શક્તિઓને વધારે છે. કોઈ અભિલાષાને પૂર્ણ કરવા માટે, ગાયત્રીની કૃપા પ્રાપ્ત કરવાને માટે આ એક ઉત્તમ તપ છે. તેનાથી ભગવતી પ્રસન્ન થઈને સાધકના મનોરથ પૂર્ણ કરે છે. જો કંઈ સફળતા મળે, ઈચ્છિત કામનાની પૂર્તિ થાય, પ્રસન્નતાનો અવસર આવે, તો એની ખુશાલીમાં ભગવતી પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા પ્રગટ કરવા માટે ઉઘાપન કરતા જ રહેવું જોઈએ. ગીતામાં ભગવાન કહે છે-

દેવાન્માવયતાનેન તે દેવા ભાવયન્તુ વઃ ।

પરસ્પર ભાવયન્તઃ શ્રેયઃ પરમવાપન્ચયથ ॥

અ. ૩-૧૧

આ યજ્ઞ દ્વારા તમે દેવતાઓની આરાધના કરો. તેઓ તમારું રક્ષણ કરશે. આ પ્રકારે પરસ્પર આદાનપ્રદાન કરવાથી પરમ કલ્યાણની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ગાયત્રીનું અર્થચિંતન

ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ।

ૐ	બ્રહ્મ
ભૂઃ	પ્રાણસ્વરૂપ
ભુવઃ	દુઃખનાશક
સ્વઃ	સુખસ્વરૂપ
તત્	એ
સવિતુઃ	તેજસ્વી પ્રકાશવાન
વરેણ્યં	શ્રેષ્ઠ
ભર્ગો	પાપનાશક
દેવસ્ય	દિવ્યને, આપવાવાળા
ધીમહિ	ધારણ કરીએ છીએ
ધિયો	બુદ્ધિ
યો	જે
નઃ	અમારી
પ્રચોદયાત્	પ્રેરિત કરો

ગાયત્રી મંત્રના આ અર્થ પર મનન અને ચિંતન કરવાથી અંતઃકરણમાં એવાં તત્ત્વોની વૃદ્ધિ થાય છે જે મનુષ્યને દેવત્વ તરફ લઈ જાય છે. આ ભાવો બહુ જ શક્તિદાયક, ઉત્સાહપ્રદ, સતોગુણી અને આત્મબળ વધારનારા છે. ભાવોનું હરહંમેશ અમુક સમયે મનન કરવું જોઈએ.

મનને માટેના કેટલાક સંકલ્પો નીચે આપવામાં આવે છે. આ શબ્દોને આંખો બંધ કરીને મનમાં ને મનમાં રટવા જોઈએ અને કલ્પનાશક્તિની મદદ વડે એનું માનસચિત્ર મન:પ્રદેશમાં સારી રીતે અંકિત કરવું જોઈએ :

(૧) ભૂ: લોક, ભુવ: લોક અને સ્વ: લોક, આ ત્રણે લોકમાં ઠું પરમાત્મા સમાયેલો છે. આ જે વિશ્વબ્રહ્માંડ છે તે પરમાત્માની સાકાર પ્રતિમા છે. કણેકણમાં ભગવાન રહેલો છે. આ સર્વવ્યાપક પરમાત્માને બધે હાજર જાણીને મારે કુવિચારો અને કુકર્મોથી સદા દૂર રહેવું જોઈએ અને સંસારની અને સુખશાંતિ શોભા વધારવામાં સહયોગ આપીને પ્રભુની સાચી સેવા કરવી જોઈએ.

(૨) તત્ તે પરમાત્મા, સવિતુ: તેજસ્વી, વરેણ્ય-શ્રેષ્ઠ, ભર્ગો-પાપરહિત અને દેવસ્ય-દિવ્ય છે. એને હું અંત:કરણમાં ધારણ કરું છું. આ ગુણોવાળા ભગવાન મારા અંત:કરણમાં પ્રતિષ્ઠિત થઈને મને પણ તેજસ્વી, શ્રેષ્ઠ, પાપરહિત અને દિવ્ય ગુણોવાળો બનાવે છે. હું પ્રતિક્ષણ એ ગુણોથી યુક્ત થતો જાઉં છું. એ બંનેની માત્રા મારા મગજ તથા શરીરના કણેકણમાં વધતી જાય છે. હું એ ગુણોથી ઓતપ્રોત થતો જાઉં છું.

(૩) 'તે પરમાત્મા, ન: - અમારી, ધિયો-બુદ્ધિને, પ્રયોદયાત્- સન્માર્ગમાં પ્રેરિત કરો. અમારી સર્વેની, અમારાં સ્વજન પરિજનોની બુદ્ધિ સન્માર્ગગામી થાઓ. જગતની સર્વથી મોટી વિભૂતિ, સુખોની આદિ માતા-સદ્બુદ્ધિને મેળવીને અમે આ જીવનમાં જ સ્વર્ગીય આનંદનો ઉપભોગ કરીએ. માનવજન્મને સફળ બનાવીએ.'

ઉપરના ત્રણ ચિંતન સંકલ્પોનું ધીરે ધીરે મનન કરવું જોઈએ. એક એક શબ્દ બોલ્યા પછી થોડી વાર અટકીને એ શબ્દનું કલ્પનાચિત્ર મનમાં ઊભું કરવું જોઈએ.

જ્યારે આ શબ્દો બોલવામાં આવતા હોય કે પરમાત્મા ભૂ: ભુવ: સ્વ: એ ત્રણ લોકમાં વ્યાપ્ત છે, ત્યારે એવી કલ્પના કરવી કે, જાણે આપણે પાતાળ, પૃથ્વી અને સ્વર્ગને સારી રીતે જોઈ રહ્યાં છીએ અને એમાં ગરમી, પ્રકાશ, વીજળી, શક્તિ યા પ્રાણના રૂપે પરમાત્મા બધે સમાયેલા છે. આ વિરાટ બ્રહ્માંડ ઈશ્વરની એક જીવતીજાગતી સાકાર પ્રતિમા છે. ગીતામાં અર્જુનને જે પ્રકારે ભગવાને પોતાનું વિરાટ રૂપ દેખાડ્યું છે, એવું જ વિરાટ પુરુષનું દર્શન આપણા કલ્પનાલોકમાં માનસચક્ષુઓ વડે કરવું જોઈએ. આંખો ભરીભરીને આ વિરાટ બ્રહ્માંડનું, વિશ્વપુરુષનું દર્શન કરવું જોઈએ. જાણે કે હું આ વિશ્વપુરુષના કેન્દ્રમાં બેઠેલો છું એમ અનુભવવું જોઈએ. મારી ચારે બાજુ પરમાત્મા જ છે એવી મહાશક્તિ હોય ત્યાં કુકર્મોના કુવિચારો મારા મનમાં ક્યાંથી જ આવી શકે? આ વિશ્વપુરુષનો કણેકણ મારે માટે પૂજનીય છે. એની સેવા, સુરક્ષા અને શોભા વધારવાને માટે હું પ્રવૃત્ત રહું એ જ મારે માટે શ્રેયસ્કર છે.

સંકલ્પના બીજા ભાગનું ચિંતન કરીને આપણા હૃદયને ભગવાનના સિંહાસન તરીકે ગણીને પરમ તેજસ્વી, સર્વશ્રેષ્ઠ, નિર્વિકાર, દિવ્યગુણોવાળા પરમાત્માને તે પર વિરાજમાન થયેલા જોવા જોઈએ. ભગવાનની ઝાંખી ત્રણ રૂપમાં કરી શકાય છે. (૧) વિરાટ પુરુષના રૂપમાં, (૨) રામ, કૃષ્ણ, વિષ્ણુ, ગાયત્રી, સરસ્વતી આદિના રૂપમાં અને (૩) દીપકની જ્યોતિના રૂપમાં. એ આપણી ભાવના અને રુચિ ઉપર આધાર રાખે છે. પરમાત્માનું પુરુષના રૂપમાં યા ગાયત્રીનું માતૃરૂપમાં આપણી રુચિ પ્રમાણે ધ્યાન કરી શકાય છે. પરમાત્મા સ્ત્રી પણ છે અને પુરુષ પણ છે. ગાયત્રીસાધકોને માતા ગાયત્રીના રૂપમાં બ્રહ્મનું ધ્યાન કરવું વધારે રુચે છે. સુંદર છબીનું ધ્યાન કરીને સૂર્ય જેવી તેજસ્વિતા, સર્વોપરી શ્રેષ્ઠતા, પરમ પવિત્ર નિર્મળતા અને દિવ્ય સત્ત્વગુણની ઝાંખી કરવી જોઈએ. આ પ્રકારના ગુણ અને રૂપવાળી બ્રહ્મશક્તિને આપણા હૃદયમાં સ્થાયીરૂપે વસાવવાની અને રોમરોમમાં ભરવાની ભાવના કરવી જોઈએ.

સંકલ્પના ત્રીજા ભાગનું ચિંતન કરતી વેળા એવો અનુભવ કરવો કે તે ગાયત્રી બ્રહ્મશક્તિ આપણા હૃદયમાં નિવાસ કરનારી ભાવના તથા મગજમાં રહેનારી બુદ્ધિને પકડીને સાત્ત્વિકતાના,

ધર્મના, કર્તવ્યના, સેવાના સત્ય પર લઈ જઈ રહી છે. બુદ્ધિ અને ભાવનાને એ દિશામાં ચલાવવાનો અભ્યાસ તથા પ્રેમ ઉત્પન્ન કરી રહી છે તથા તે બંને ખૂબ આનંદ, ઉત્સાહ તથા સંતોષનો અનુભવ કરતાં માતા ગાયત્રીની સાથે જ ચાલી રહ્યાં છે.

ગાયત્રીમાં આવેલી આ ત્રણ ભાવનાઓ ક્રમશઃ જ્ઞાનયોગ, ભક્તિયોગ અને કર્મયોગના પ્રતીક જેવી છે. આ ત્રણે ભાવનાઓનો વિસ્તાર થઈને યોગના જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મ એ ત્રણ આધાર બન્યા છે. ગાયત્રીનું અર્થચિંતન બીજરૂપે આપણા અંતરાત્માને ત્રણે યોગની ત્રિવેણીમાં સ્નાન કરાવ્યા સમાન છે.

આ પ્રકારે ચિંતન કરવાથી ગાયત્રીમંત્રનો અર્થ ઉત્તમ રીતે હૃદયંગમ થઈ જાય છે અને એની પ્રત્યેક ભાવના આપણા મન પર પોતાની છાપ પાડે છે. જેને પરિણામે થોડા જ દિવસોમાં આપણને જણાવા માંડે છે કે આપણે કુવિચારો અને કુકર્મોનો ત્યાગ કરીને સદ્વિચારો અને સન્માર્ગમાં ઉત્સાહપૂર્વક રસ લેવા માંડ્યો છે. આ પ્રવૃત્તિ શરૂઆતમાં ગમે તેટલી મંદ કેમ ન હોય, છતાં એ નિશ્ચિત છે કે, એ ચાલુ રહે તો આત્મા દિનપ્રતિદિન સમુન્નત થતો જાય છે અને જીવનનું ચરમ લક્ષ્ય સમીપ ખેંચાતું ચાલ્યું આવે છે.

માતા સાથે વાર્તાલાપ કરવાની સાધના

સાધનાની દિવ્યજ્યોતિ જેમ જેમ અધિક પ્રકાશિત થતી જાય છે, તેમ તેમ અંતરાત્માની પ્રહણશક્તિ વધતી જાય છે. રેડિયોયંત્રની અંદર બલ્બ લગાવેલા હોય છે. વીજળીનો સંચાર થવાથી તે બળવા માંડે છે. પ્રકાશ થતાં જ યંત્રનો ધ્વનિ પકડનારો ભાગ જાગૃત થાય છે અને ઈશ્વર તત્ત્વમાં ભ્રમણ કરતા સૂક્ષ્મ તરંગોને પકડવા માંડે છે. એ ક્રિયાને 'રેડિયો વાગે છે' એમ કહેવાય છે. સાધના એક વીજળી છે, જેનાથી મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકારના બલ્બ દિવ્યજ્યોતિથી ઝગમગવા લાગે છે. આ પ્રકારનો સીધો પ્રભાવ અંતરાત્મા પર પડે છે. જેથી એનો સૂક્ષ્મ આત્મા જાગૃત થઈ જાય છે અને દિવ્ય સંદેશાઓ, ઈશ્વરીય આદેશોને પ્રકૃતિનાં ગૂઢ રહસ્યોને સમજવાની યોગ્યતા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ પ્રકારે સાધકનું અંતઃકરણ રેડિયો જેવું બની જાય છે અને એના દ્વારા સૂક્ષ્મ જાગૃતની મોટી મોટી રહસ્યમય વાતોનું પ્રકટીકરણ થાય છે.

દર્પણ જેવું અંતઃકરણ જેટલું સ્વચ્છ અને નિર્મળ હશે, તેટલું સ્પષ્ટ પ્રતિબિંબ તેમાં પડશે. મેલો અરીસો ઝાંખો હોય છે. તેમાં ચહેરો સાફ દેખાતો નથી. સાધનાથી અંતરાત્મા નિર્મળ થઈ જાય છે અને એમાં દૈવી તત્ત્વોનો - ઈશ્વરીય સંકેતોનો અનુભવ સ્પષ્ટરૂપે થાય છે. અંધારામાં શું થઈ રહ્યું છે, તે જાણવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. પણ દીવો સળગાવવાથી ક્ષણ પહેલાંના અંધારામાં છૂપાયેલી બધી વસ્તુઓ પ્રકટ થાય છે અને તેનું રહસ્ય પ્રત્યક્ષ થઈ જાય છે.

ગાયત્રી - સાધકોની મનોભૂમિ સ્વચ્છ થઈ જાય છે અને એમાં અનેક ગુપ્ત વાતોનું રહસ્ય આપણને સ્પષ્ટ દેખાવા લાગે છે. આ તથ્યને ગાયત્રીદર્શન અથવા વાર્તાલાપ પણ કહી શકાય. સાધનાની પરિપક્વ અવસ્થામાં તો સ્વપ્નમાં યા જાગૃત અવસ્થામાં ભગવતીનું દર્શન કરવાનો દિવ્યચક્ષુઓનો લાભ મળે છે અને એનો સંદેશ સાંભળવાનું સૌભાગ્ય આપણા દિવ્ય કાનોને પ્રાપ્ત થાય છે, કોઈકને પ્રકાશમયી જ્યોતિના રૂપમાં, કોઈકને અલૌકિક દૈવી રૂપમાં, કોઈકને સંબંધિત કોઈ સ્નેહભરી નારીના રૂપમાં દર્શન થાય છે. કોઈ એના સંદેશ પ્રત્યક્ષ વાર્તાલાપની જેમ પ્રાપ્ત કરે છે. કોઈને કોઈ બહાને આડકતરી રીતે વાત સંભળાઈ કે સમજાઈ હોય એવું પ્રતીત થાય છે, તો કોઈકને આકાશવાણીની માફક સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આદેશ મળે છે. એ સાધકોની વિશેષ મનોભૂમિ પર આધાર રાખે છે. દરેકને આપ્રકારના અનુભવો થતા નથી.

પરંતુ એક રીતે દરેક સાધક માતા પાસે પહોંચી શકે છે અને પોતાની આત્મિક શક્તિને અનુરૂપ સ્પષ્ટ કે અસ્પષ્ટ ઉત્તર પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તે રીત એવી છે કે, એકાંત સ્થળમાં શાંત ચિન્તે આરામથી શરીરને ઢીલું કરીને બેસવું, ચિત્તને ચિંતામાંથી રહિત રાખવું. શરીર અને વસ્ત્રો સ્વચ્છ રાખવાં. આંખો મીંચીને પ્રકાશજ્યોતિ યા હંસવાહિનીના રૂપમાં હૃદયસ્થાન પર ગાયત્રીશક્તિનું ધ્યાન ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

કરવું અને મનમાંના પોતાના પ્રશ્નો ભગવતીની સામે રજૂ કરવા. આવું ધ્યાન દસ મિનિટ સુધી કર્યા પછી એવી રીતે ત્રણ શ્વાસ લેવા કે જાણે અખિલ વાયુમંડળમાં વ્યાપેલી મહાશક્તિ શ્વાસ દ્વારા આપણા અંતઃકરણના કણકણમાં વ્યાપ્ત થઈ ગઈ છે. હવે ધ્યાન બંધ કરો અને મનને બધા પ્રકારના વિચારોમાંથી બિલકુલ મુક્ત કરી દો. પોતે કોઈ પણ વિચાર શરૂ ન કરો. મન અને હૃદય સર્વથા વિચારશૂન્ય થઈ જવાં જોઈએ.

આ શૂન્યાવસ્થામાં સ્તબ્ધતાનો ભંગ કરે એવી સ્ફુરણા અંતઃકરણમાં થાય છે જેમાંથી અનાયાસે જ કોઈ અચિન્ત્ય ભાવ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એકાએક કોઈ વિચાર અંતરાત્મામાં ઉદ્ભવ થાય છે. જાણે કોઈ અજ્ઞાત શક્તિઓએ ઉત્તર સુઝાડ્યો ન હોય ! પવિત્ર હૃદય જ્યારે ઉપરોક્ત સાધના દ્વારા વધારે દિવ્ય પવિત્રતાથી પરિપૂર્ણ થઈ જાય છે, ત્યારે સૂક્ષ્મ દૈવી શક્તિ જે વ્યષ્ટિ અંતરાત્મા અને સમષ્ટિ પરમાત્મા સમાનરૂપે વ્યાપ્ત છે, એ પવિત્ર હૃદય પર પોતાનું કાર્ય કરવાને આરંભ કરી દે છે અને કોઈ એવા પ્રશ્નો, સંદેહો અને શંકાઓના ઉત્તરો મળી રહે છે, જે અગાઉ ઘણા જ વિવાદાસ્પદ, સંદેહમય અને રહસ્યમય જણાતા હતા. આ પ્રક્રિયાથી ભગવતી વેદમાતા ગાયત્રીસાધક સાથે વાર્તાલાપ કરે છે અને તેની અનેક જિજ્ઞાસાઓનું સમાધાન કરે છે. આવો ક્રમ જો વ્યવસ્થાપૂર્વક આગળ વધતો રહે તો એ શરીરરહિત દિવ્યમાતા સાથે વાર્તાલાપ કરી શકવાનું સંભવ થાય છે. જન્મ આપનાર મનુષ્ય-શરીરધારી માતા સાથે વાત કરવા જેટલું આ પણ સંભવિત છે.

માતા સાથે વાર્તાલાપનો વિષય નીચે જણાવેલી આવશ્યકતાના સંબંધોને લગતો ન હોવો જોઈએ. વિશેષતઃ આર્થિક પ્રશ્નોને માધ્યમ ન બનાવવા જોઈએ. કેમ કે સ્વાર્થ, લોભ, સાંસારિકતા આદિના અન્ય અનેક મલિન ભાવો ઊઠે છે અને અંતઃકરણની પવિત્રતા જે માતાની સાથે વાર્તાલાપ કરવા માટે આવશ્યક છે તેનો નાશ કરી દે છે. ચોરાઈ ગયેલી વસ્તુ, જમીનમાં દાટેલું ધન, તેજમંદી, સફો, લોટરી, હારજીત, આયુષ્ય, સંતાન, સ્ત્રી, ખટલો, નોકરી, લાભ કે હાનિ જેવા પ્રશ્નોને માધ્યમ બનાવીને જે લોકો એ દૈવીશક્તિ સાથે વાર્તાલાપ કરવાનું ઇચ્છે છે તેઓ માતાની દૃષ્ટિમાં તેની સાથે વાર્તાલાપ કરવાને યોગ્ય અધિકારી નથી ગણાતા. એવા અધિકાર વગરના લોકોના પ્રયત્નો સફળ થતા નથી. એમની મનોભૂમિમાં પ્રાયઃ કોઈ દૈવી સંદેશા આવતા નથી. અને જો આવે તો તે માતાના શબ્દો ન રહેતાં કોઈ બીજા જ સ્ત્રોતમાંથી આવેલા હોય છે પરિણામે એની સત્યતા અને વિશ્વસનીયતા શંકાને યોગ્ય હોય છે.

વર્તમાનયુગમાં આ જાતનો દોષ લોકોમાં ખૂબ જ ફેલાયેલો દેખાય છે. આ અર્થપ્રધાન યુગમાં ધનને અતિશય મહત્ત્વ મળ્યું છે. એથી કરીને મનુષ્યની આધ્યાત્મિક શક્તિઓ કુંઠિત થઈ ગઈ છે. એવા અર્થદૃષ્ટિવાળા માણસોની દૃષ્ટિએ દેવદેવતાઓની પૂજા અને ઈશ્વરની ઉપાસનાનું મૂલ્ય, દુન્યવી વૈભવ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ સુધી જ મર્યાદિત દૃષ્ટિએ સીમિત જ છે. ધનની મોહિનીએ મનુષ્યોની બુદ્ધિને એવી ભ્રમિત કરી નાંખી છે કે તેને માટે તેઓ ધર્મને ત્યાગવા-વેચવા પણ તૈયાર થઈ જાય છે. થોડા પૂજાપાઠ કે ભજન-કીર્તનથી અલૌકિક શક્તિઓનો આભાસ પ્રાપ્ત કરવાની આજના માનસથી પ્રેરિત થયેલી આશા ખરેખર નિરર્થક જ છે. એ આશાઓ કદી પણ ફળી શકે નહિ. એવી અલૌકિક શક્તિઓના આભાસની પ્રાપ્તિ કરવા માટે તો દૃષ્ટિ અત્યંત ઉચ્ચ અને વિશાળ રાખવી પડે. માત્ર સ્વાર્થી દૃષ્ટિ કામમાં આવે નહિ. પરમાર્થ જ મહત્ત્વનો છે. પરમાર્થનો સતત ખ્યાલ રાખવામાં આવે તો જ અલૌકિક તત્ત્વોની પ્રાપ્તિની આશા રાખી શકાય.

માતા સાથેનો વાર્તાલાપ આધ્યાત્મિક, ધાર્મિક, આત્મકલ્યાણકારી, જનહિતકારી, પારમાર્થિક, લોકહિતના પ્રશ્નો વિષેનો જ હોવો જોઈએ. કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યની ગૂંચો, વિવાદાત્મક વિચારો, વિશ્વાસો અને માન્યતાઓ બાબત જ એ વાર્તાલાપનો આરંભ થવો જોઈએ.

આ પ્રકારના વાર્તાલાપોમાં પોતાના તથા બીજા મનુષ્યોના પૂર્વજન્મો, પૂર્વસંબંધો વિશેની કેટલીક મહત્ત્વપૂર્ણ વાતો બહાર આવે છે, જીવનનિર્માણનો સુઝાવ મળે છે, તેમ જ એવા સંકેતો મળે છે, જે અનુસાર કાર્ય કરવાથી આ જ જન્મમાં આશાજનક સફળતાઓ પ્રાપ્ત થાય છે. સદ્ગુણોનો, સાત્ત્વિકતાનો, મનોબળનો, દૂરદર્શિતાનો, બુદ્ધિમત્તાનો તથા આંતરિક શાંતિનો ઉદ્ભવ તો અવશ્ય જ

થાય છે. આમ માતા સાથેનો વાર્તાલાપ સર્વપ્રકારે કલ્યાણકારક સિદ્ધ થાય છે.

સાધકોનાં સ્વપ્ન નિરર્થક હોતાં નથી

સાધનાથી એક વિશેષ દિશામાં મનોભૂમિનું નિર્માણ થાય છે. શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ તથા સાધનાવિધિની કાર્યપ્રણાલી અનુસાર આંતરિક ક્રિયાઓ એ દિશામાં પ્રવાહિત થવા લાગે છે. તેનાથી મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકારનું ચતુષ્ટય એવું જ રૂપ ધારણ કરવા માંડે છે. ભાવનાઓના સંસ્કારો અંતર્મનના ઊંડે સુધી પ્રવેશ કરી જાય છે. ગાયત્રીસાધકોની ગતિવિધિમાં આધ્યાત્મિકતા અને સાત્ત્વિકતાનું સ્થાન મુખ્ય બની જાય છે. એમને માટે જાગૃત અવસ્થાની જેમ સ્વપ્નાવસ્થામાં એની ક્રિયાશીલતા સારગર્ભિત જ થઈ જાય છે. એમને પ્રાયઃ સાર્થક જ સ્વપ્નાં આવે છે.

ગાયત્રીસાધકોને સાધારણ વ્યક્તિઓની જેમ મોટેભાગે નિરર્થક સ્વપ્ન આવતાં નથી જેમાં ચાહે તેવાં ઊલટાંસૂલટાં સ્વપ્નોનો ઉદ્ભવ થાય એવી એમની અવ્યવસ્થિત મનોભૂમિ હોતી નથી. જ્યાં વ્યવસ્થા સ્થાપિત થઈ ચૂકી છે, ત્યાંની ક્રિયાઓ પણ વ્યવસ્થિત હોય છે. ગાયત્રીસાધકોના સ્વપ્નાને અમે ઘણા સમયથી ધ્યાનપૂર્વક સાંભળતા આવ્યા છીએ અને એનાં મૂળ કારણો પર વિચાર કરતા આવ્યા છીએ. તે અનુસાર અમારે એવા નિર્ણય પર આવવું પડ્યું છે કે, તે લોકોનાં સ્વપ્ન બહુ જ ઓછાં નિરર્થક હોય છે. એમાં સાર્થકતાની માત્રા જ અધિક હોય છે.

નિરર્થક સ્વપ્ન અત્યંત અપૂર્ણ હોય છે. એમાં કેવળ કોઈ વાતની થોડીક ઝાંખી હોય છે અને તરત જ તેનું તાદાત્મ્ય બગડી જાય છે. દૈનિક વ્યવહારની સાધારણ ક્રિયાઓની સામાન્ય સ્મૃતિ મગજમાં જાગૃત થતી રહે છે અને ભોજન, સ્નાન, વાયુસેવન જેવી દૈનિક સ્મૃતિનાં અસ્તવ્યસ્ત સ્વપ્નો દેખાય છે. એ સ્વપ્નોને નિરર્થક જ કહી શકાય. સાર્થક સ્વપ્નો કોઈ વિશેષતા માટેનાં હોય છે. એમાં કોઈ વિચિત્રતા, નવીનતા, ઘટનાક્રમ અને પ્રભાવોત્પાદન ક્ષમતા હોય છે. એમને જોઈને મનમાં ભય, શોક, ચિંતા, ક્રોધ, વિષાદ, લોભ, મોહ આદિના ભાવો ઉત્પન્ન થાય છે. નિદ્રાત્યાગ કર્યા પછી પણ એની છાપ મન પર કાયમ રહેવા પામે છે અને ચિત્તમાં વારંવાર એ જાણવાની ઈચ્છા જાગે છે કે એ સ્વપ્નનો અર્થ શું હશે ?

સાધકોના સાર્થક સ્વપ્નોના ચાર ભાગ પાડી શકાય. (૧) પૂર્વસંચિત કુકર્મોનું નિષ્કાસન (૨) શ્રેષ્ઠ તત્ત્વોની સ્થાપનાનું પ્રકટીકરણ (૩) ભવિષ્યની કોઈ પણ સંભાવનાનો પૂર્વાભાસ અને (૪) દિવ્ય દર્શન. આ ચાર શ્રેણીમાં વિવિધ પ્રકારનાં બધાં સાર્થક સ્વપ્નો સમાઈ જાય છે.

● કુસંસ્કારોને દૂર કરવાની પ્રક્રિયા

કુસંસ્કારોને નષ્ટ કરનારાં સ્વપ્નો પૂર્વસંચિત કુસંસ્કારોના નિષ્કાસનમાં એટલા માટે આવે છે કે, ગાયત્રીસાધના દ્વારા નવાં આધ્યાત્મિક તત્ત્વોની વૃદ્ધિ સાધકના અંતઃકરણમાં થઈ જાય છે. જ્યાં એક વસ્તુ મૂકવામાં આવે ત્યાંથી બીજી વસ્તુને ખસી જવું પડે છે. પ્યાલામાં પાણી ભરવામાં આવે તો પહેલેથી તેમાં રહેલી હવાને ખસી જવું પડે છે. રેલના ડબ્બામાં નવા ઉતાડુઓને સ્થાન મળે એટલા ખાતર એમાં બેઠેલા મુસાફરો ઊતરી જાય એ આવશ્યક છે. દિવસનો પ્રકાશ આવ્યા પછી અંધકારને નાસી જવાની ફરજ પડે છે. એ જ પ્રકારે ગાયત્રીસાધનાના અંતર્જગતમાં જે દિવ્ય તત્ત્વોની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી આગલા કુસંસ્કારોનો નાશ થાય એ સ્વાભાવિક છે. આ નિષ્કાસન જાગૃતઅવસ્થામાં પણ થયા કરે છે અને સ્વપ્નાવસ્થામાં પણ. વિજ્ઞાનના સિદ્ધાંત પ્રમાણે વિસ્ફોટ દ્વારા ઉષ્ણવીર્યના પદાર્થો સ્થાનભ્રષ્ટ થતાંની સાથે જ એક ઝટકો મારે છે. બંદૂક જ્યારે ફોડવામાં આવે છે, ત્યારે એક વાર પાછળ ધસે છે, દારૂ જ્યારે સળગે છે ત્યારે એક ધડાકાનો અવાજ થાય છે. દીવો બૂઝાતાં એક વાર જોરથી ભભકી ઊઠે છે. આ જ પ્રકારે કુસંસ્કારો માનસલોકમાંથી પ્રયાણ કરતી વખતે મગજના તંતુઓ પર આઘાત કરે છે અને એ આઘાતોની પ્રતિક્રિયા સ્વરૂપે જે વિક્ષોભ ઉત્પન્ન થાય છે તે એ સ્વપ્નાવસ્થામાં ભયંકર અસ્વાભાવિક અને ઉપદ્રવના રૂપમાં જોવામાં આવે છે.

ભયાનક હિંસક પશુ, સર્પ, સિંહ, વાઘ, પિશાચ, ચોર, ડાકૂ આદિનું આક્રમણ થવું; સૂનસાન, એકાંત, ભયજનક જંગલ, કોઈ પ્રિયજનનું મૃત્યુ, આગ લાગવી, રેલ, ભૂકંપ, યુદ્ધ આદિનાં ભયંકર

દશ્યો નજરે પડવાં; અપહરણ, અન્યાય, શોષણ, વિશ્વાસઘાત દ્વારા આપણો શિકાર થાય; કોઈ વિપત્તિ આવવી, અનિષ્ટની આશંકાથી ચિત્તનું ગભરાઈ ઊઠવું આદિ સ્વપ્ના, જેને કારણે મનમાં ચિંતા, બેચેની, પીડા, ભય, ઘૃણા આદિના ભાવો ઉત્પન્ન થાય છે તે પૂર્વસંચિત કુસંસ્કારોની અંતિમ ઝાંખીનું દર્શન કરાવે છે. એ સ્વપ્નો બતાવે છે કે જન્મ- જન્માંતરોની સંચિત એ કુપ્રવૃત્તિઓ હવે છેવટની વિદાય લઈ રહી છે.

કામવાસના બીજી બધી મનોપ્રવૃત્તિઓથી અધિક પ્રબળ છે. કામભોગની જે અનિયંત્રિત ઈચ્છાઓ મનમાં ઊઠે છે, એ બધીનું સફળ થવું અસંભવિત છે. પરંતુ એ કચડાયેલી અતૃપ્ત અને અસંતુષ્ટ ઈચ્છાઓ કોપભવનમાં કોઈ નિરાશ પ્રેમિકાની જેમ પડી રહે છે. પરંતુ તે ચૂપચાપ પડી રહેતી નથી અને તક મળતાં જ નિદ્રાવસ્થામાં પોતાના મનસૂબાઓને ચરિતાર્થ કરવા માટે સ્વપ્નનો અભિનય રચે છે. દિવસે ઘરના માણસો જાગતા હોવાથી ઊંદરો ડરે છે અને પોતાના દરમાં બેસી રહે છે, પરંતુ જ્યારે બધા માણસો ઊંઘી જાય ત્યારે તે પોતાના દરમાંથી બહાર નીકળી પડીને કૂદાકૂદ મચાવી મૂકે છે. કચડાયેલી કામવાસના પણ એવું જ કરે છે. એ 'વિચારની રોટી' ખાઈને કોઈ પ્રકારે પોતાની ભૂખ શમાવે છે. સ્વપ્નાવસ્થામાં સુંદર સુંદર વસ્તુઓને જોવી, સુંદર સ્ત્રીઓને જોવી, એમની સાથે રમવું, એમની નિકટતામાં આવવું, મનોહર નદી, સરોવર, વન, ઉપવન, પુષ્પ, ફળ, નૃત્ય, ગીત, વાદ્ય, ઉત્સવ, સમારોહ જેવાં દશ્યોને જોઈને કચડાયેલી વાસનાઓ એમાંથી કોઈક પ્રકારે પોતાને તૃપ્ત કરે છે. ધનની, પદની, મહત્ત્વપ્રાપ્તિની અતૃપ્ત આકાંક્ષાઓ પણ પોતાની તૃપ્તિને માટે જૂઠા અભિનયો કરે છે. કદી કદી એવું બને છે કે પોતાની અતૃપ્તિના દર્દનો, ઘાનો, પીડાનો વધારે રૂપમાં અનુભવ કરવાને માટે આવાં સ્વપ્નો દેખા દે છે, એટલે અતૃપ્તિમાં ઓર વધારો થાય છે. જે થોડું-ઘણું સુખ હતું તે પણ હાથમાંથી ચાલ્યું જાય અથવા મનોકામના પૂરી થતાં પહેલાં જ કોઈ આકસ્મિક કારણથી વિઘ્ન ઊભું થયું હોય એમ લાગે છે.

તૃપ્તિઓને અમુક અંશે યા અન્ય કોઈ બીજા પ્રકારે તૃપ્ત કરવાને માટે અતૃપ્તિનો વધારે ઉગ્રરૂપે અનુભવ કરવા માટે ઉપર જણાવ્યા જેવાં સ્વપ્નાં આવ્યા કરે છે. એ દેખાઈ રહેલી વૃત્તિઓ ગાયત્રીની સાધનાથી ઊડી જઈને પોતાનું સ્થાન ખાલી કરે છે. તેથી પરિવર્તનકાળમાં તે પોતાનાં ગુપ્ત રૂપને પ્રગટ કરીને વિદાય થાય છે. તદ્દનુસાર સાધનાકાળમાં પ્રાયઃ આ પ્રકારનાં સ્વપ્નાં આવે છે. કોઈ મૃતપ્રેમીનું દર્શન, સુંદર દશ્યોનું અવલોકન, સ્ત્રીઓ સાથે હળવું-મળવું, મનોવાંછનાઓ પૂરી થયા પછી પણ ઈચ્છિત વસ્તુઓનો અગાઉના કરતાં અધિક અભાવ જણાય આદિ ઘટનાઓ સ્વપ્નમાં વિશેષ પ્રમાણમાં દેખા દે છે. એનો અર્થ એ છે કે અનેક દેખાઈ રહેલી અતૃપ્ત તૃષ્ણાઓ ધીરે ધીરે પોતાની વિદાયની તૈયારી કરી રહી છે. આત્મિક તત્ત્વોની વૃદ્ધિ થવાને લીધે એવું થવું સ્વાભાવિક પણ છે.

● દિવ્ય તત્ત્વોનાં વૃદ્ધિસૂચક સ્વપ્ન

બીજી શ્રેણીનાં સ્વપ્નો એવાં હોય છે, જેમાં સાત્ત્વિક વૃત્તિની વૃદ્ધિ નિરંતર થતી હોય છે. સત્ત્વગુણી કાર્યો પોતે કરનારને અથવા કોઈ બીજા પાસે કરાવનારને એવાં સ્વપ્નોનો પરિચય થાય છે. પીડિતોની સેવા, અભાવગ્રસ્તોને સહાયતા, દાન, જપ, તપ, યજ્ઞ, ઉપવાસ, તીર્થ, મંદિર, પૂજા, ધાર્મિક કર્મકાંડ, કથા, કીર્તન, પ્રવચન-ઉપદેશ, માતા, પિતા, સાધુમહાત્મા, નેતા, વિદ્વાન, સજ્જનોનો સહવાસ, સ્વાધ્યાય, અધ્યયન, આકાશવાણી, દેવીદેવતાઓનાં દર્શન, ભવ્ય પ્રકાશ આદિ આધ્યાત્મિક સત્ત્વગુણી શુભ સ્વપ્નોમાં સાધક પોતાની અંદર દાખલ થયેલાં શુભ તત્ત્વોને જુએ છે અને એ દશ્યોથી શાંતિનો લાભ મેળવે છે.

● ભવિષ્યનો આભાસ અને દેવી આગાહીને લગતાં સ્વપ્ન

ત્રીજા પ્રકારનાં સ્વપ્નો ભવિષ્યમાં બનનાર ઘટનાઓનો સંકેત કરે છે. સવારે સૂર્યોદય પહેલાં એક બે કલાક દરમિયાન આવેલા સ્વપ્નમાં સચ્ચાઈનો ઘણો અંશ હોય છે. બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં એક તો સાધકનું મન નિર્મળ હોય છે બીજું પ્રકૃતિના વાતાવરણનો કોલાહલ પણ રાતની નિસ્તબ્ધતાને લીધે

મોટેભાગે શાંત થઈ ગયેલો હોય છે. એ સમયે સત્ તત્ત્વની પ્રધાનતાને કારણે વાતાવરણ સ્વચ્છ હોય છે અને સૂક્ષ્મ જગતમાં વિચરણ કરતા ભવિષ્યનો, ભાવી વિધાનોનો થોડોઘણો આભાસ થવા માંડે છે.

કદી કદી અસ્પષ્ટ દૃશ્યો જોવામાં આવે છે, જેથી માલૂમ પડે છે કે એ ભવિષ્યમાં થનાર કોઈ લાભ કે હાનિનો સંકેત છે. પરંતુ વાસ્તવિક સ્વરૂપમાં જણાતું નથી કે એનું તાત્પર્ય શું છે? એવાં સ્વપ્નોનાં આ કારણો હોય છે- (૧) ભવિષ્યનું વિધાન પ્રારબ્ધ કર્મોથી બને છે પરંતુ વર્તમાન કર્મોથી એ વિધાનમાં પૂરો હેરફેર થઈ શકે છે. વિધિનાં કોઈ પૂર્વનિર્ધારિત વિધાન સાધકનાં વર્તમાન કર્મોને લીધે થોડાઘણા પરિવર્તિત થઈ જાય છે, ત્યારે એનું નિશ્ચિત અને સ્પષ્ટ રૂપ બગડી જઈ અનિશ્ચિત અને અસ્પષ્ટ થઈ જાય છે. તદનુસાર એ વાત તેને સ્વપ્નમાં દેખાય છે. (૨) કેટલાંક ભાવિ વિધાનો એવાં હોય છે જે નવાં કર્મોના, કંઈક પરિસ્થિતિ અનુસાર બને છે અને પરિવર્તિત થતાં રહે છે. તેજી, મંદી, સડો, લોટરી આદિની બાબતમાં જ્યાં સુધી ભવિષ્ય તૈયાર થતું હોય છે અને એની સંપૂર્ણ રીતે સ્પષ્ટતા જણાતી નથી ત્યાં સુધી એનો પૂર્વાભાસ સાધકને સ્વપ્નમાં મળે તો પણ તે એકાંગી અને અપૂર્ણ હોય છે. (૩) અહંકારની સીમા જેટલાં ક્ષેત્રોમાં હોય છે, તે વ્યક્તિના 'અહમ્'નું એક આધ્યાત્મિક એકમ હોય છે. આટલા વિસ્તૃત ક્ષેત્રનું ભવિષ્ય એનું પોતાનું ભવિષ્ય બની જાય છે. ભવિષ્યસૂચક સ્વપ્ન આ 'અહમ્'ની સીમાક્ષેત્ર સુધી આપણને દેખાય છે. તેથી એવું પણ બને છે કે, જે સંદેશ સ્વપ્નમાં મળે છે, તે અહંકારની મર્યાદામાં આવનાર કોઈ કુટુંબી, પાડોશી, મિત્ર અથવા સગાને લગતા હોય છે. (૪) સાધકની મનોભૂમિ સંપૂર્ણ રીતે નિર્મળ ન થઈ હોય તો આકાશના સૂક્ષ્મ અંતરાળમાં વહેતાં તથ્યો અધૂરા અથવા તો રૂપાંતરિત થયેલા દેખાય છે જેમાં કે કોઈ માણસ પોતાને ઘેરથી આપણને મળવા નીકળી ગયો હોય તો એ માણસને બદલે કોઈ બીજો જ માણસ આવ્યાનો આભાસ થાય ત્યારે બને એમ છે કે સાધકની દિવ્ય દૃષ્ટિ ઝાંખી થઈ જાય છે અને દૂરથી જનાર માણસ 'પૂતળા' જેવો દેખાય છે પણ તેનો ચહેરો પરખાતો નથી. હવે આ ઝાંખા અસ્પષ્ટ આભાસ ઉપર આપણી સ્વપ્નમાયા એક કલ્પિત આવરણ ચઢાવીને કોઈ જૂઠી આકૃતિને જોડી દે છે અને દોરડાને સર્પ બનાવી દે છે. એવાં સ્વપ્નાં અડધાં સત્ય અને અડધાં અસત્ય હોય છે, પરંતુ જેમ જેમ સાધકની મનોભૂમિ વધારે નિર્મળ થતી જાય છે, તેમ તેમ તેની દિવ્ય દૃષ્ટિ સ્વચ્છ થતી જાય છે અને એનાં સ્વપ્નો અધિક સાર્થકતાયુક્ત થવા માંડે છે.

● જાગૃત સ્વપ્ન અથવા દિવ્ય દર્શન

સ્વપ્ન ફક્ત રાતના વખતે નિદ્રાગ્રસ્ત હોઈએ ત્યારે જ આવતાં નથી, એ જાગૃત અવસ્થામાં પણ આવે છે. ધ્યાનને એક પ્રકારનું જાગૃત સ્વપ્ન સમજવું જોઈએ. કલ્પનાને ઘોડે ચડીને આપણે દૂર દૂરનાં સ્થાનોનાં વિવિધ પ્રકારનાં સંભવ અને અસંભવ દૃશ્ય જોયા કરીએ છીએ, એ એક પ્રકારનું સ્વપ્ન જ છે. નિદ્રાગ્રસ્ત સ્વપ્નોમાં અંતર્મનની ક્રિયાઓ મુખ્ય હોય છે. જ્યારે જાગૃત સ્વપ્નોમાં બહિર્મનની ક્રિયાઓ મુખ્ય હોય છે. આટલું અંતર તો અવશ્ય છે, પરંતુ એ નિદ્રા અને જાગૃત સ્વપ્નની પ્રણાલી એક જ છે. જાગૃતાવસ્થામાં સાધકના મનોલોકમાં નાના પ્રકારની વિચારધારાઓ અને કલ્પનાઓ દોડાદોડ મચાવે છે. એ પણ ત્રણ પ્રકારની હોય છે. પૂર્વસંસ્કારોનું નિષ્કાસન, શ્રેષ્ઠ તત્ત્વોનું પ્રગટીકરણ તથા ભવિષ્યના પૂર્વાભાસની સૂચના આપવા માટે મગજમાં વિવિધ પ્રકારના વિચાર, ભાવો અને કલ્પનાઓનાં ચિત્રો રજૂ થાય છે. નિદ્રા અને જાગૃતિમાં આવતાં સ્વપ્નો એ બંનેનાં ફળ એકસરખાં જ હોય છે.

કદી કદી જાગૃત અવસ્થામાં પણ સૂક્ષ્મ, ચમત્કારિક, દૈવી, અલૌકિક દૃશ્ય કોઈ કોઈના જોવામાં આવે છે. કોઈકને ઈષ્ટદેવનું દર્શન થાય છે, કોઈકને ભૂતપ્રેત પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, કોઈને બીજાના ચહેરા પર તેજોવલય અને મનોગત ભાવોના આકારો નજરે પડે છે. એના આધારે તે બીજાની આંતરિક સ્થિતિને જાણી લે છે. રોગ સારો થવો કે ન થવો, સંઘર્ષમાં હારવું કે જીતવું, ચોરાઈ ગયેલી વસ્તુ, આગામી લાભ-હાનિ, વિપત્તિસંપત્તિ આદિ વિષે કેટલાક મનુષ્યોના અંતઃકરણમાં

એક પ્રકારની આકાશવાણી જેવું સંભળાય છે અને તે કેટલીક વાર તો એટલી સાચી નીવડે છે કે આપણે આશ્ચર્યથી દગ થઈ જઈએ.

સફળતાનાં કેટલાંક લક્ષણો

ગાયત્રીસાધકમાં એક સૂક્ષ્મ દૈવી ચેતનાનો આવિર્ભાવ થાય છે. પ્રત્યક્ષ રૂપમાં એના શરીર યા એની આકૃતિમાં કંઈ વિશેષ અંતર પડતું નથી. પણ અંદરખાને ભારે હેરફેર થઈ જાય છે. આધ્યાત્મિક તત્વોની વૃદ્ધિથી પ્રાણમય કોષ, વિજ્ઞાનમય કોષ અને મનોમય કોષમાં જે પરિવર્તન થાય છે તેની છાયા અન્નમય કોષ પર જરા પણ ન પડે એવું બનતું નથી. એ સાચું છે કે, શરીરનું માળખું બદલાતું નથી છતાં એ પણ એટલું જ સાચું છે કે, આંતરિક ફેરફારોનાં લક્ષણ પ્રગટ થયા વિના રહેતાં નથી.

સર્પના માંસકોષમાં જ્યારે એક નવી ચામડી તૈયાર થાય છે, ત્યારે તેનું લક્ષણ સર્પના શરીર પર નજરે પડે છે, એનું શરીર ભારે થઈ જાય છે. વેગથી એનાથી દોડાતું નથી. એનાં સ્ફૂર્તિ અને ઉત્સાહ ઓછાં થઈ જાય છે અને તે એક જગ્યાએ પડી રહે છે. જ્યારે એ ચામડી પાકી જાય છે, ત્યારે તે બહારની ચામડી જેને આપણે કાંચળી કહીએ છીએ તે ઉતારી નાખે છે. કાંચળી ઉતાર્યા પછી સર્પમાં એક નવો ઉત્સાહ આવે છે. એની બધી ચેષ્ટા બદલાઈ જાય છે. એની નવી ચામડી પર ચીકાશ, ચમક અને કોમળતા સ્પષ્ટ રૂપમાં નજરે પડે છે, એવો જ ફેરફાર સાધકમાં થાય છે. જ્યારે એની સાધના ગર્ભમાં પાકે છે ત્યારે એનામાં ઉદાસી, ભારેપણું, અનુત્સાહ અને શિથિલતાનાં લક્ષણો જોવામાં આવે છે. પરંતુ જ્યારે સાધના પૂર્ણ થઈ જાય છે ત્યારે બીજાં જ લક્ષણો પ્રગટ થવા માંડે છે. માતાના ઉદરમાં જ્યારે ગર્ભ પાકે છે ત્યાં સુધી માતાનું શરીર ભારે રહે છે. તેનામાં ઉત્સાહ દેખાતો નથી, પણ જ્યારે પ્રસૂતિથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે ત્યારે તેને એક પ્રકારનું હલકાપણું, ઉત્સાહ અને ચૈતન્યનો અનુભવ થાય છે.

સાધક જ્યારે સાધના કરવા બેસે છે ત્યારે તે પોતાની અંદર એક પ્રકારનો આધ્યાત્મિક ગર્ભ ધારણ કરે છે. તંત્રશાસ્ત્રમાં સાધનાને મૈથુન કહેવામાં આવી છે. જેવી રીતે મૈથુનને ગુપ્ત રાખવામાં આવે છે, તેવી જ રીતે સાધનાને પણ ગુપ્ત રાખવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે. આત્મા જ્યારે પરમાત્મા સાથે લપેટાય છે, એને આલિંગન કરે છે, ત્યારે તેને એક જાતનો અવર્ણનીય આનંદ થાય છે. તેને ભક્તિની તન્મયતા કહેવામાં આવે છે. જ્યારે બંનેનું પ્રગાઢ મિલન થાય છે, બંને એકબીજામાં આત્મવત્ થાય છે ત્યારે એ સ્ખલનને 'સમાધિ' કહેવામાં આવે છે. આધ્યાત્મિક મૈથુનનું સમાધિ સુખ એ અંતિમ સ્ખલન છે. ગાયત્રી ઉપનિષદ્ અને સાવિત્રી ઉપનિષદ્માં અનેક મૈથુનોનાં વર્ણન કરવામાં આવ્યાં છે. ત્યાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે સવિતા અને સાવિત્રીનું મૈથુન છે. સાવિત્રીની-ગાયત્રીની આરાધના કરવાથી સાધક પોતાના આત્માને એક યોનિ બનાવી લે છે, જેમાં સવિતાનો તેજપૂંજ, પરમાત્માનું તેજ-વીર્ય પડે છે. એને શક્તિપાત પણ કહેવામાં આવે છે. આ શક્તિપાત વિજ્ઞાન અનુસાર અમૈથુની સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. કુંતીથી કર્ણનું-મરિચમથી ઈસુનું ઉત્પન્ન થવું અસંભવિત નથી. દેવ-શક્તિઓની ઉત્પત્તિ આ પ્રકારનાં સૂક્ષ્મ મૈથુનોથી થાય છે. સમુદ્રમંથન એક મૈથુન હતું. જેના ફલસ્વરૂપ ચૌદ રત્નોનો પ્રસવ થયો. ઋણ અને ધન (નેગેટિવ અને પોઝીટિવ)ના આલિંગનથી વિદ્યુતપ્રવાહનો રસ ઉત્પન્ન થાય છે. તંત્રશાસ્ત્રમાં અનેક સ્થળે જે મૈથુનની પ્રશસ્તિ કરવામાં આવી છે, તે આ જ સાધના મૈથુન છે.

'સાધના'નો અર્થ છે, પોતાની અંદર શ્રદ્ધા અને અભ્યાસ (તપ)ની એકત્ર શક્તિઓને વધારીને એક નવી શક્તિનો આવિર્ભાવ થવા દેવો. એને દૈવી વરદાન કે ચમત્કાર પણ કહી શકાય. આ જાતના ઉદ્દેશની પ્રાપ્તિને માટે સાધના કરતા પહેલાં પણ કેટલાંક સાધનો એકઠાં કરવાં જરૂરી છે. દાખલા તરીકે કોઈ ખાસ સ્થળે પહોંચવા માટે ગમે તે રસ્તે આપણે જઈએ છતાં પણ પૈસા, વસ્ત્ર, ભોજન વગેરેની જરૂર તો પડે જ છે. એ જ રીતે દૈવી શક્તિઓની સાધના કરવા માટે પહેલાં સદ્ગુણો, સદ્વિચારો અને સત્કર્મોની પણ આવશ્યકતા છે. જેનું જીવન પહેલેથી જ કલુષિત, પાપપૂર્ણ અને દોષોથી ભરેલું હોય તો તે સાધના પણ કેવી રીતે કરી શકવાનો છે ? આથી, જે લોકો ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

ખરા દિલથી સાધના કરવા માંગે છે અને એ દ્વારા કંઈક ઉચ્ચ લક્ષ્ય પર પહોંચવા માટે ઈચ્છુક છે તેમણે પહેલાં મન, વચન અને શરીરની શુદ્ધિ માટે પણ પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. આ રીતે જ કોઈ પ્રકારની સિદ્ધિ મેળવવાની આશા રાખી શકાય. તે વિના સિદ્ધિ મેળવવી લગભગ અશક્ય જ છે.

આત્મા અને પરમાત્માનું, સવિતા અને સાવિત્રીનું મૈથુન જ્યારે પ્રગાઢ આલિંગનમાં આબદ્ધ થાય છે, ત્યારે તેનાથી એક આધ્યાત્મિક ગર્ભ ધારણ થાય છે, અને તેને આધ્યાત્મિક ભાષામાં ભર્ગ કહે છે. ભર્ગને સાધક જેટલા પ્રમાણમાં ધારણ કરે છે તેટલા પ્રમાણમાં પોતાની અંદર એ નવા તત્ત્વને સ્થાન આપવાનું હોય છે. નવા તત્ત્વની સ્થાપના માટે પુરાણા તત્ત્વોને ખસી જવું પડે છે. આ સંક્રાંતિને લીધે સ્વાભાવિક ક્રિયાવિધિમાં અંતર પડી જાય છે અને એ અંતરનાં લક્ષણો ગર્ભવતી સ્ત્રીઓના હેડ જેવા પ્રગટ થયા છે. જેમ ગર્ભવતી સ્ત્રીમાં અરુચિ, કબજિયાત, આળસ અને ઊબકા આદિ નજરે પડે છે, એવાં જ લક્ષણો સાધકમાં પણ જણાય છે. કાંચળીવાળા સર્પની માફક તેને પોતાનું શરીર ભારે અને ઉત્સાહ વગરનું લાગે છે. અધ્યાત્મવિદ્યાના આચાર્યો જાણે છે કે સાધકને સાધનાવસ્થામાં કેવી વિષમ સ્થિતિમાં રહેવું પડે છે, તેથી તેઓ અનુયાયીઓને સાધનાકાળમાં ભારે આચાર-વિચારથી રહેવાનો આદેશ આપે છે. રજસ્વલા સ્ત્રીને બીજાઓ સાથે હળવા-મળવાના તેમજ આહાર-વિહારના નિયમો પાળવા પડે છે, તેવા જ કડક નિયમો સાધકે પાળવાના હોય છે. એ પાળવાથી જ સાધક સારી રીતે સંક્રાંતિમાંથી પસાર થઈ શકે છે.

મનુષ્ય ગમે તે મહાન કાર્ય કરવા ચાહે, તેમાં કોઈને કોઈ પ્રકારનાં વિઘ્ન, ભય, પ્રલોભન વગેરે આવે જ અને જે માણસો એ બધાંનો સફળતાપૂર્વક સામનો કરે છે તેઓ જ સફળતાના દ્વાર સુધી પહોંચી શકે છે. આહારદોષ, આળસ, અધીરતા, અસંયમ, તિરસ્કાર, દ્વેષ, વિલાસ, કુસંગ તથા અભિમાન વગેરેને કારણે પણ સાધક પોતાના માર્ગમાંથી ભ્રષ્ટ થાય છે અને તેને માટે સિદ્ધિની શક્યતાઓ રહેતી નથી. ભ્રષ્ટાચાર, ચોરીની કમાણી, બીજાઓના અધિકારો છીનવી લેવા, અત્યંત સ્વાર્થપરાયણતા વગેરે જેવા દોષોનું પ્રમાણ આજે પુષ્કળ વધી ગયું છે. એ દોષો પણ મનુષ્યને દૈવી સફળતાઓને માટે અયોગ્ય બનાવી દે છે. આથી જે વ્યક્તિ ખરેખર સાધનાને પૂર્ણ કરીને સફળતા તેમજ સિદ્ધિ મેળવવા ઈચ્છે તેણે તે માટે બધા પ્રકારનાં ત્યાગ, બલિદાન તેમજ કષ્ટો સહન કરવા માટે સર્વદા તૈયાર રહેવું જોઈએ. આમ કરવામાં આવે તો જ સાધના પરિપક્વ થાય અને ઈચ્છિત ફળ પ્રદાન કરે.

ઈડામાંથી બચ્ચું બહાર નીકળે છે. ગર્ભમાંથી સંતાન પેદા થાય છે. સાધકને પણ સાધનાના ફળ તરીકે એક સંતાન પ્રાપ્ત થાય છે, જેને શક્તિ યા સિદ્ધિ કહેવામાં આવે છે. મુક્તિ, સમાધિ, બ્રાહ્મીસ્થિતિ, તુરિયાવસ્થા આદિ પણ એનાં બીજાં નામો છે. આ સંતાન આરંભમાં બહુ જ નિર્બળ અને નાના આકારનું હોય છે. જેમ માતાના ગર્ભમાંથી પ્રગટેલું બાળક બહુ જ કોમળ હોય છે, તેમજ સાધના પૂર્ણ થયા પછી જન્મેલી નવજાત સિદ્ધિ પણ ભારે કોમળ હોય છે. જેવી રીતે કુશળ માતા પોતાના સંતાનને અનિષ્ટોથી બચાવે છે અને પૌષ્ટિક પોષણ આપીને ઉછેરે છે, તેવી રીતે બુદ્ધિમાન સાધક એને પાળીપોષીને મોટી કરે છે.

સાધના જ્યાં સુધી સાધકના ગર્ભમાં પાકતી હોય છે, કાચી હોય છે ત્યાં સુધી એના શરીરમાં આળસ અને વિષાદનાં ચિહ્નો જણાય છે, સ્વાસ્થ્ય ઉતરી જાય છે અને ચહેરો ફિક્કો પડી જાય છે. પણ જ્યારે પાકી થાય છે અને સિદ્ધિની સુકોમળ સંતતિનો પ્રસવ થયો છે ત્યારે સાધકમાં તેજ, ઓજ, હવળાશ, ચૈતન્ય તેમજ ઉત્સાહ આવી જાય છે. સિદ્ધિનો પ્રસવ થયો છે કે નહિ એની પરીક્ષા નીચેનાં લક્ષણો ઉપરથી થાય છે. એ દસ લક્ષણો આ પ્રમાણે છે :

- (૧) શરીરમાં હલકાપણું અને મનમાં ઉત્સાહ રહે છે.
- (૨) શરીરમાંથી એક વિશેષ પ્રકારની સુગંધ નીકળવા માંડે છે. .
- (૩) ચામડી પર ચીકાશ અને કોમળતાનો અંશ વધી જાય છે.
- (૪) તામસિક આહાર-વિહાર પ્રત્યે ઘૃણા વધી જાય છે અને સાત્ત્વિકતા તરફ મન વળે છે.
- (૫) સ્વાર્થ કરતાં પરમાર્થ તરફ ચિત્ત વધારે લાગેલું રહે છે.

- (૬) નેત્રોની ચમક વધે છે.
- (૭) કોઈ વ્યક્તિ અથવા કાર્ય વિષે એ જરા પણ સરખો વિચાર કરે તો પણ એના સંબંધમાં એવી ઘણી વાતો પોતાની મેળે પ્રતિભાષિત થાય છે જે પરીક્ષા કર્યાથી સાચી જ નીકળે છે.
- (૮) બીજાના મનના ભાવ જાણી લેવામાં વાર નથી લાગતી.
- (૯) ભવિષ્યમાં બનનારા પ્રસંગોનો પૂર્વાભાસ થવા લાગે છે.
- (૧૦) શાપ કે આશીર્વાદ સફળ થવા માંડે છે, પોતાની ગુપ્ત શક્તિઓથી એ બીજાઓને લાભ કે હાનિ કરી શકે છે.

આ દસ લક્ષણો સાધકનો ગર્ભ પાકી ગયો છે અને સિદ્ધિનો પ્રસવ થઈ ગયો એ જાણવાનાં પ્રમાણ છે. આ શક્તિ સંતતિને જે સાધક સાવધાનીપૂર્વક પાળે-પોષે છે અને પુષ્ટ કરે છે, તે ભવિષ્યમાં આજ્ઞાકારી સંતાનવાળા વૃદ્ધોની માફક આનંદમાં જીવન ગુજારે છે પરંતુ જે અજ્ઞાન સાધકો સિદ્ધિનો તુરત જ દુરુપયોગ કરે છે, પોતાની સ્વલ્પશક્તિનો વિચાર ન કરતાં એના પર વધારે ભાર મૂકે છે, તેમનો ખોળો ખાલી થઈ જાય છે અને મૃતવત્સલા માતાની જેમ એમને પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે.

સિદ્ધિઓનો દુરુપયોગ ન થવો જોઈએ

ગાયત્રી-સાધના કરનારાઓને અનેક પ્રકારની અલૌકિક શક્તિઓનો આભાસ થાય છે. એનું કારણ એ છે કે એ એક શ્રેષ્ઠ સાધના છે. જે લાભ અન્ય યોગસાધનાથી થાય છે, જે સિદ્ધિઓ કોઈ પણ બીજા યોગથી મળી શકે છે, તે સર્વ ગાયત્રી-સાધનાથી મળી શકે છે. શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને નિયમપૂર્વક થોડા દિવસ ઉપાસના કરવાથી આત્મશક્તિની માત્રા દિવસે દિવસે વધતી જ રહે છે. આત્મતેજ પ્રકાશિત થવા લાગે છે, અંતઃકરણ ઉપર ચઢેલો મેલ દૂર થવા લાગે છે. આંતરિક નિર્મળતા વધવા માંડે છે. પરિણામે આત્માની મંદ જ્યોત તેના મૂળ રૂપમાં પ્રકટ થવા માંડે છે.

અંગારા ઉપર રાખનો મોટો ઢગલો જ્યારે જામી જાય છે ત્યારે તેની દાહકશક્તિ જતી રહે છે. તેને અડવાથી કાંઈ વિશેષ અનુભવ થતો નથી. પરંતુ જ્યારે એ અંગારા ઉપરથી રાખનો પડદો દૂર કરી દેવામાં આવે છે, ત્યારે ભભકતો અગ્નિ સળગી ઊઠે છે. આત્માના સંબંધમાં પણ એ જ વાત છે. સામાન્ય રીતે મનુષ્યો માયાગ્રસ્ત હોય છે, તેઓ ભૌતિક જીવનની બહિર્મુખ વૃત્તિઓમાં ડૂબેલા રહે છે. આ એક પ્રકારની ભસ્મનો પડદો છે. એનાથી આત્મજ્યોતની ઉષ્ણતા અને પ્રકાશની ઝાંખી થઈ શકતી નથી. જ્યારે મનુષ્ય પોતાને અન્તર્મુખ બનાવે છે, આત્માની ઝાંખી કરે છે અને સાધનો દ્વારા પોતાનો મેલ દૂર કરીને આંતરિક નિર્મળતા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે આત્મદર્શનથી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

આત્મા પરમાત્માનો અંશ છે. પરમાત્મામાં જે જે તત્ત્વ, ગુણ અને બળ છે, તે સર્વ તેમાં પણ મોજૂદ છે. અગ્નિના બધા જ ગુણ ચિનગારીમાં પણ હયાત હોય છે. જો ચિનગારીને અવસર મળે તો એ દાવાનળનું કાર્ય કરી શકે છે. આત્માની ઉપર ચઢેલ મેલ જો દૂર થઈ શકે તો ત્યાં જ પરમાત્માનું પ્રત્યક્ષ પ્રતિબિંબ દેખાશે અને પછી પરમાત્માના અંશમાં જે શક્તિઓ દેખાવી જોઈએ તે સર્વ તેમાં દેખાશે.

અષ્ટ સિદ્ધિઓ અને નવ નિધિઓ પ્રસિદ્ધ છે. તે સિવાય પણ ઘણી નાની મોટી રિદ્ધિસિદ્ધિઓ હોય છે, જે સાધના પરિપક્વ થતાં જ ઊઠે છે, પ્રકટ થાય છે અને વૃદ્ધિ પામે છે. કોઈ વિશેષ સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ માટે ભલેને પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો જ ન હોય, છતાં જેમ યુવાવસ્થા થતાં યૌવનનાં ચિત્તો આપોઆપ જ દેખાવા માંડે છે, તેમ સાધના પરિપક્વ થતાંની સાથે જ સિદ્ધિઓ આપોઆપ જ પ્રગટ થાય છે. ગાયત્રીનો સાધક ધીરે ધીરે સિદ્ધાવસ્થા તરફ આગેકૂચ કરતો જાય છે. એનામાં અનેક અલૌકિક શક્તિઓનાં દર્શન થાય છે. એવો અનુભવ છે કે લોકી શ્રદ્ધા અને નિષ્ઠાપૂર્વક ગાયત્રીસાધનામાં લાંબા સમય સુધી તલ્લીન રહે છે, તેમનામાં આ વિશિષ્ટતાઓ સ્પષ્ટરૂપે માલૂમ ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

પડે છે :

(૧) એનું વ્યક્તિત્વ આકર્ષક, નેત્રોમાં ચમક, વાણીમાં બળ, ચહેરા પર પ્રતિભા, ગંભીરતા અને સ્થિરતા હોય છે. એનો બીજાઓ પર ધારેલો પ્રભાવ પડે છે. જે વ્યક્તિ એના સંપર્કમાં આવે છે, તે જરૂર તેનાથી પ્રભાવિત થાય છે તથા એની ઈચ્છા પ્રમાણે આચરણ કરે છે.

(૨) સાધકને પોતાનામાં એક દૈવી તેજની પ્રતીતિ થાય છે. એના અંતઃકરણમાં કોઈ નવી શક્તિ કામ કરી રહી છે એવો તેને અનુભવ થાય છે.

(૩) ખરાબ કામોમાંથી એની રુચિ ઓછી થતી જાય છે અને સારાં કામોમાં મન લાગે છે. કદાચ કંઈ ખરાબ કામ થઈ જાય તો તેને માટે એને ભારે ખેદ અને પશ્ચાત્તાપ થાય છે. સુખના સમયે વૈભવમાં વધારે આનંદ ન થવો અને દુઃખ આપત્તિમાં 'ધીરજ ગુમાવીને ક્રિકર્તવ્યમૂઠ ન બનવું એ એની વિશેષતા હોય છે.'

(૪) ભવિષ્યમાં જે બનાવો બનવાના હોય છે તેનો એના મનમાં અગાઉથી જ આભાસ થવા લાગે છે. શરૂઆતમાં તો થોડું થોડું અનુમાન કરી શકાય છે પણ ધીમે ધીમે એને ભવિષ્યનું સાચું જ્ઞાન થાય છે.

(૫) એણે આપેલા આશીર્વાદ સફળ થાય છે. જો એનો અંતરાત્મા દુઃખી થઈને કોઈને શાપ આપે તો તે વ્યક્તિ પર ભારે આપત્તિઓ આવે છે, તેનું અકલ્યાણ થઈ જાય છે.

(૬) તે બીજાના મનોભાવ તેનો ચહેરો જોઈને જ જાણી જાય છે. કોઈ વ્યક્તિ ગમે તેટલો છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરે તો પણ તેના ભાવો છૂપા રહેતા નથી. તે કોઈના પણ ગુણો, દોષો, વિચારો તથા આચરણોને પારદર્શીની જેમ પોતાની સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી જોઈ શકે છે.

(૭) તે પોતાના વિચારોને બીજાના હૃદયમાં દાખલ કરી શકે છે. દૂર રહેતા માણસને તાર કે પત્ર વિના પોતાનો સંદેશ પહોંચાડી શકે છે.

(૮) તે જ્યાં રહે છે તેની આજુબાજુનું વાતાવરણ ખૂબ જ શાંત અને સાત્ત્વિક રહે છે. એની પાસે બેસનારને એ જ્યાં સુધી તેની પાસે રહે છે, ત્યાં સુધી અદ્ભુત શાંતિ, સાત્ત્વિકતાનો અનુભવ થાય છે.

(૯) તે પોતાની તપસ્યા, આયુષ્ય યા શક્તિનો એક ભાગ બીજા કોઈને આપી શકે છે અને એ દ્વારા બીજી વ્યક્તિ વિના પ્રયાસ યા અલ્પ પ્રયાસથી અધિક લાભાન્વિત બની શકે છે. એવી વ્યક્તિ બીજા પર 'શક્તિપાત' કરી શકે છે.

(૧૦) એને સ્વપ્નમાં, જાગૃતિમાં, ધ્યાનાવસ્થામાં રંગબેરંગી પ્રકાશપૂંજ, દિવ્ય ધ્વનિઓ, દિવ્ય પ્રકાશ અને દિવ્યવાણીઓ સંભળાય છે. કોઈ અલૌકિક શક્તિ તેની સાથે સતત રહેતી હોય એમ તે માને છે. એવા અનેક પ્રકારના દિવ્ય અનુભવો તેને થાય છે. જે અલૌકિક શક્તિના પ્રભાવ વિના થતા નથી.

આવાં ચિહ્નો તો પ્રત્યક્ષ પ્રગટ થાય છે. અપ્રત્યક્ષરૂપે અણિમા, લણિમા, મહિમા આદિ યોગશાસ્ત્રમાં વર્ણિત બીજી સિદ્ધિઓનો આભાસ થાય છે. તે કદી કદી બહુ જ અદ્ભુત, અલૌકિક અને આશ્ચર્યજનક કાર્યો કરવા સમર્થ થાય છે. જે સમયે સિદ્ધિઓના ઉત્પાદન અને વિકાસનું કાર્ય થઈ રહ્યું હોય છે તે સમય બહુ જ નાજુક અને સાવધાનીનો છે. જ્યારે કિશોરાવસ્થાનો અંત અને નવયૌવનનો પ્રારંભ થાય છે તે સમયે શરીરમાં નવીન વીર્યનો ઉદ્ભવ થાય છે. એ ઉદ્ભવકાળમાં મન ઘણું જ ઉત્સાહિત, કામક્રીડા માટે ઉત્સુક અને ચંચલ રહે છે. જો એ મનોદશા પર નિયંત્રણ ન રાખવામાં આવે તો કાચા વીર્યનો અપવ્યય થવાં માંડે છે અને એ યુવક થોડા જ દિવસમાં શક્તિહીન, વીર્યહીન, યૌવનહીન થઈને સદાને માટે નકામો બની જાય છે. સાધનામાં પણ સિદ્ધિનો

પ્રારંભ એવી જ અવસ્થામાં છે. ત્યારે સાધક એક નવીન આત્મિક ચેતનાનો અનુભવ કરે છે અને ઉત્સાહિત થઈને પ્રદર્શન દ્વારા બીજાઓ પર પોતાની મહત્તાની છાપ બેસાડવા ચાહે છે. એ કામ ચાલુ થાય તો એ કાર્ય વીર્ય-પ્રારંભિક સિદ્ધિતત્ત્વ-અલ્પકાળમાં જ અપવ્યય થઈને સમાપ્ત થઈ જાય છે અને સાધક હંમેશને માટે નકામો થઈ જાય છે.

જગતમાં જે કાર્યક્રમ ચાલી રહ્યો છે, તે કર્મફળના આધારે ચાલે છે. ઈશ્વરીય સુનિશ્ચિત નિયમોના આધારે કર્મબંધનથી બંધાયેલ પ્રાણી પોતાનો જીવનક્રમ ચલાવે છે. પ્રાણીઓની સેવાનો સાચો માર્ગ એ છે કે એમને સન્માર્ગમાં પ્રેરવાં, આપત્તિઓમાં સંહન કરવાનું શીખવવું. એ આત્મિક સહાયતા થઈ. તાત્કાલિક મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા માટે ભૌતિક મદદની જરૂર છે. આત્મશક્તિ ખર્ચીને કર્તવ્યહીન વ્યક્તિઓને પરિપૂર્ણ બનાવવામાં આવે તો તેઓ વધારે નકામા બની જશે. તેથી બીજાની સેવાને માટે સદ્ગુણો અને વિવેકનું દાન કરવું એ જ શ્રેષ્ઠ છે. દાન આપવું હોય તો ધન આદિ જે હોય તેનું દાન કરવું જોઈએ. બીજાનો વૈભવ વધારવાને માટે આત્મશક્તિ સીધી વાપરવી એ તો પોતાની શક્તિઓ ખલાસ કરી દેવા જેવું છે. બીજાઓને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી દેવા અથવા તેમની આગળ પોતાની અલૌકિક સિદ્ધિ પ્રગટ કરવા જેવી તુચ્છ વાતોમાં એક કષ્ટસાધ્ય આત્મબળનો નકામો વ્યય કરી દેવા જેવું કહેવાય. હોળી રમવા માટે કોઈ પોતાના શરીરમાંથી લોહી કાઢીને બીજાને રંગે એના જેવી તે મૂર્ખતા છે. આધ્યાત્મવાદી દૂરદર્શી હોય છે. તે જગતની માનમોટાઈની રતિભાર પણ પરવા કરતો નથી.

પરંતુ આજકાલ સમાજમાં આથી ઊલટી ધારા વહેતી દેખાય છે. લોકોએ ઈશ્વરોપાસના, પૂજાપાઠ, વ્રતતપ વગેરેને સાંસારિક પ્રલોભનો માટેનાં જ સાધન માન્યાં છે. તેઓ જુગાર, લોટરી વગેરેમાં સફળતા મેળવવા માટે ભજન, તપ વગેરે કરે છે અને બાધાઓ ચઢાવે છે. તેઓનો હેતુ કોઈ પ્રકારે ધન પ્રાપ્ત કરવું એ જ હોય છે. પછી તે ચોરી, કાળાબજાર કે છેતરપિંડી પૈકી ગમે તે માર્ગ મળે કે ઈશ્વર ભજનથી મળે.

આવા માણસોને ઉપાસના દ્વારા સફળતા મળતી નથી અને જો કદાચ કોઈ કારણે તે થોડી ઘણી મળી જાય તો તેટલાથી જ તેઓ એવા તો ફૂલાઈ જાય છે કે જાતજાતનાં અયોગ્ય કાર્યોમાં ધનનો દુર્વ્યય કરે છે ને તેથી તે સમૂળગી નષ્ટ થઈ જાય છે અને સુખનો માર્ગ તદ્દન બંધ થઈ જાય છે. દૈવી શક્તિઓ કદી પણ કોઈ અયોગ્ય વ્યક્તિને એવી સમર્થતા આપતી જ નથી, જેથી કરીને તે બીજાઓનું અનિષ્ટ કરવા લાગે.

તાંત્રિક પદ્ધતિથી કોઈનું મારણ, મોહન, ઉચ્ચાટન, વશીકરણ કરવું, સટ્ટો, લોટરી, ભવિષ્ય આદિ બતાવવું, ધન, ચોરીમાં ગયેલી વસ્તુ બતાવવી, કોઈના ગુપ્ત આચરણ યા મનોભાવોને જાણીને એને પ્રગટ કરી દેવાં અને તેની પ્રતિષ્ઠા ઘટાડવી આદિ કાર્યો આધ્યાત્મિક સાધકોને માટે સર્વથા નિષિદ્ધ છે. એવું કંઈ અદ્ભુત કાર્ય કરી બતાવવું જેથી લોકો સમજે કે આ કોઈ સિદ્ધ પુરુષ છે, એ પણ ગાયત્રીસાધકોને માટે તદ્દન વર્જ્ય છે. જો તેઓ આ ચક્કરમાં સપડાયા તો જરૂર જાણી લેવાનું કે તેમની શક્તિનો પ્રવાહ સુકાઈ જવાનો અને પોતાની આધ્યાત્મિક કમાણી તેઓ ખોઈ બેસવાના. સદ્જ્ઞાનનું દાન કરવાનું કાર્ય એમને માટે એટલું મહત્ત્વનું છે, કે જે કરવાથી જનસાધારણનાં આંતરિક, બાહ્ય અને સામાજિક કષ્ટોને સારી રીતે દૂર કરી શકાય અને ઓછી સાધનાથી સ્વર્ગીય સુખોનો આસ્વાદ કરીને લોકોનું જીવન સફળ કરી શકાય. આ દિશામાં કાર્ય કરવાથી એની આધ્યાત્મિક શક્તિમાં વધારો થાય છે. પણ એનાથી ઊલટું ચમત્કારોથી લોકોને ચકિત કરી દેવાના પ્રયત્નો થાય તો પોતાની તેમ જ બીજાની ભારે કુસેવા કરેલી ગણાય.

આ બધી વાતો ધ્યાનમાં રાખીને અમે આ પુસ્તકના વાંચકો અને અનુયાયીઓને સાવધાન

કરીએ છીએ અને કડક શબ્દોમાં આદેશ આપીએ છીએ કે તેઓ પોતાની સિદ્ધિઓને ગુપ્ત રાખે, કોઈ પાસે જાહેર ન કરે. કોઈની સામે તેનું પ્રદર્શન ન કરે. જે દૈવી ચમત્કાર પોતાને દષ્ટિગોચર થાય, એને વિશ્વાસુ, અભિન્ન-હૃદય મિત્રો વિના બીજા કોઈને ન કહે. ગાયત્રીસાધકોની એ જવાબદારી છે કે તેમણે પોતાને પ્રાપ્ત થયેલી શક્તિનો જરા પણ દુરુપયોગ કરવો નહીં. અમે સાવધાન કરીએ છીએ કે કોઈ સાધકે આ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરવું નહીં.

ગાયત્રી દ્વારા વામમાર્ગી તાંત્રિક સાધનાઓ

આ પુસ્તકમાં શરૂઆતનાં પાનાઓ પર ગાયત્રીની ઉત્પત્તિની ચર્ચા કરતાં બતાવવામાં આવ્યું છે કે, બ્રહ્મમાંથી શક્તિની ઉત્પત્તિ થઈ છે અને એ શક્તિ બે ભાગમાં વહેંચાયેલી છે. એક સંકલ્પમયી ગાયત્રી અને બીજી પરમાણુમયી સાવિત્રી. સંકલ્પમયી ગાયત્રીનો ઉપયોગ આત્મિક શક્તિઓ વધારવામાં અને દૈવી સહાયતા મેળવવામાં થાય છે. આધ્યાત્મિક અનેક વિશેષતાઓ વધવાથી સાધકને સાંસારિક મુશ્કેલીઓ પાર કરવાનું, ઓછાં સાધનોમાં સુખી રહેવાનું અને સુખકર સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનું સહેલું થઈ શકે છે. અત્યાર સુધીમાં આ વિધિવિધાનની ચર્ચા આ પુસ્તકમાં કરવામાં આવી છે. આ યોગવિજ્ઞાન છે અને આને દક્ષિણમાર્ગ પણ કહેવામાં આવે છે. એ સત્ તત્વ ધન હોવાથી હાનિરહિત અને વ્યક્તિ તથા સમાજને માટે સર્વ પ્રકારે હિતકર છે.

શક્તિની બીજી શ્રેણી પરમાણુમયી સાવિત્રી છે. એ સ્થૂલ પ્રકૃતિ, પંચભૂત, ભૌતિક સૃષ્ટિ એ નામોથી ઓળખાય છે. આ પ્રકૃતિના આકર્ષણ-વિકર્ષણથી જગતમાં અનેક પ્રકારના પદાર્થોની ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ અને સમાપ્તિ થતી રહે છે. એ પરમાણુઓની સ્વાભાવિક સાધારણ ક્રિયામાં હેરફેર કરીને પોતાને માટે અધિક ઉપયોગી ક્રિયાનું નામ વિજ્ઞાન છે. એ વિજ્ઞાનના વિભાગો બે છે એક એ કે જે યંત્રો દ્વારા પ્રકૃતિના પરમાણુઓને પોતાને માટે ઉપયોગી બનાવે છે. રેલવે, તાર, ટેલિફોન, રેડિયો, હવાઈજહાજ, ટેલિવિઝન, વિદ્યુતશક્તિ આદિ વૈજ્ઞાનિક યંત્રોથી ઉત્પન્ન થયાં છે અને થઈ રહ્યાં છે એ યંત્રવિજ્ઞાન છે. બીજું તંત્રવિજ્ઞાન જેમાં યંત્રોના સ્થાને માનવીના અંતરાણમાં રહેનારી વિદ્યુતશક્તિને કંઈક એવી વિશેષતાપૂર્ણ બનાવે છે, જેથી પ્રકૃતિના સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ મનુષ્ય ધારે એવી સ્થિતિમાં પરિણિત થઈ જાય છે. પદાર્થોની રચના, પરિવર્તન અને વિનાશનું બહુ જ મોટું કામ કોઈ યંત્રની મદદ વિના જ તંત્રવિદ્યાથી થઈ શકે છે. વિજ્ઞાનના તંત્રભાગને સાવિત્રીવિદ્યા, તંત્રસાધના, વામમાર્ગ આદિ નામોથી ઓળખવામાં આવે છે.

તંત્રવિદ્યાની એક સ્વતંત્ર વિદ્યા છે. આ પુસ્તકમાં એના આધાર અને કાર્યની ચર્ચા કરી શકાય એમ નથી. અહીં તો વાંચકોને તેનો થોડો પરિચય આપવામાં આવે છે. પ્રાચીનકાળમાં ભારતના અનેક વિજ્ઞાનાચાર્યો અનેક પ્રકારના પ્રયોજનને માટે એવું અવલંબન કરતા હતા. પ્રાચીન ઈતિહાસમાં એવા અનેક પુરાવાઓ મળી આવે છે જે ઉપરથી સાબિત થાય છે કે, એ જમાનામાં યંત્રો વગેરેથી પણ એવાં અદ્ભુત કાર્યો થતાં હતાં કે જેવાં આજે થવાનો સંભવ નથી. યુદ્ધોમાં આજે અનેક પ્રકારનાં બહુમૂલ્ય શસ્ત્રઅસ્ત્રોનો પ્રયોગ થાય છે. પણ પ્રાચીનકાળના જેવા વરૂણાસ્ત્ર જે જળની ભારે વર્ષા કરી દે, આગ્નેયાસ્ત્ર-જે ભયંકર અગ્નિજ્વાળાઓનો દાવાનળ પ્રગટ કરે, સંમોહનાસ્ત્ર-જે લોકોને ભાન વગરના બનાવી દે, નાગપાશ-જે લકવાની માફક સજ્જડ રીતે જકડી લે એ બધું આજે ક્યાં છે ? એવી જ રીતે એંજિન, વરાળ, પેટ્રોલ વગેરેના ઉપયોગ સિવાય આકાશમાં, ભૂમિ પર અને જળમાં ચાલતા રથો આજે ક્યાં છે ? મારીચની જેમ મનુષ્યમાંથી પશુ બની જવું, સુરસાની માફક પોતાનું શરીર બહુ જ મોટા કદનું બનાવી દેવું, હનુમાનની માફક મચ્છરના જેવું અતિ નાનું રૂપ ધારણ કરવું, સમુદ્ર ઉલ્લંઘવો, પર્વત ઉઠાવવો, નળ-નીલની જેમ પાણી પર તરતા પથ્થરનો પુલ બનાવવો. રાવણ-અહિરાવણની જેમ રેડિયો વગર જ અમેરિકા અને લંકાની વચ્ચે વાર્તાલાપ કરવો,

અદૃશ્ય થઈ જવું આદિ અનેક અદ્ભુત કાર્યો થતાં જે આજે યંત્રોથી પણ થઈ શકતાં નથી. પણ એવાં કાર્યો તે વખતમાં કેવળ આત્મશક્તિનો તાંત્રિક ઉપયોગ કરવાથી થઈ શકતાં હતાં. આ બાબતમાં ભારતે ઘણી જ પ્રગતિ કરી હતી. આ દેશ જગદ્ગુરુ કહેવાતો હતો અને જગત પર ચક્રવર્તી શાસન કરતો હતો.

નાગાર્જુન, ગોરખનાથ, મચ્છેન્દ્રનાથ આદિ સિદ્ધ પુરુષો પછી ભારતમાં વિદ્યાનો લોપ થતો ગયો અને આજે તો આ ક્ષેત્રમાં અધિકાર ધરાવનારી વ્યક્તિઓ શોધતાં જડવી મુશ્કેલ છે. આ તંત્ર મહાવિજ્ઞાનની કેટલીક લંગડી-લૂલી, શાખા-પ્રશાખાઓ આમતેમ મળે છે અને તેના ચમત્કારો બતાવનારા પણ ક્વચિત મળી આવે છે. એમાંની એક શાખા છે - “બીજાના શરીર પર સારો કે બૂરો પ્રભાવ નાખવો.” જે આ કરી શકે છે તે અભિચાર કરે તો સ્વસ્થ આદમીને રોગી બનાવી શકે છે, કોઈ ભયંકર પ્રાણઘાતક પીડા, વેદના યા બીમારીને અટકાવી શકે છે. એના પર પ્રાણઘાતક સૂક્ષ્મ પ્રહાર કરી શકે છે. કોઈની બુદ્ધિમાં ફેરફાર કરી શકે છે. એને પાગલ, ઉન્મત્ત, વિક્ષિપ્ત, મંદબુદ્ધિ યા ઊંધું વિચારનારો કરી શકે છે. ભ્રમ, શંકા, સંદેહ અને બેચેનીના ઊંડા કાદવમાં ફસાવીને એની માનસિક સ્થિતિને અસ્તવ્યસ્ત કરી શકે છે. એ જ પ્રકારે કોઈ અપ્રત્યક્ષ ચેતનાશક્તિ દ્વારા કોઈ વ્યક્તિ પર ખરાબ પ્રભાવ પડ્યો હોય તો તે દૂર કરી શકે છે. નજર લાગવી, ઉન્માદ, ભૂતોન્માદ, ગ્રહોની પીડા, ખરાબ દિવસો, કોઈ તરફથી થયેલો વ્યભિચાર, માનસિક ઉદ્વેગ આદિને શાંત કરવામાં આવે છે. શારીરિક રોગોનું નિવારણ, સર્પ-વીંછીનું ઝેર ઉતારવું વગેરે કામો આ તંત્ર મારફત થઈ શકે છે. નાનાં બાળકો પર આ વિદ્યાનો સહેલાઈથી પ્રભાવ પાડી શકાય છે.

તંત્રસાધના દ્વારા સૂક્ષ્મ જગતમાં વિચરણ કરનારી અનેક ચેતના ગ્રંથિઓમાંથી કોઈ વિશેષ પ્રકારની ગ્રંથિને પોતાને માટે જાગૃત, ચેતન, ક્રિયાશીલ અને અનુચરી બનાવી શકાય છે. જોદામાં આવ્યું છે કે કેટલાક તાંત્રિકોને સ્મશાન, પિશાય, ગૌરવ, છાયાપુરુષ, બ્રહ્મરાક્ષસ, વૈતાળ, કર્ણપિશાય, ત્રિપુરા સુંદરી, કાલરાત્રિ, દુર્ગા આદિની સિદ્ધિ થાય છે જેવી કે કોઈ સેવક પ્રત્યક્ષ શરીરે કોઈને ત્યાં નોકર રહે છે અને તેની આજ્ઞાનુસાર કામ કરે છે. તેવી જ રીતે આ શક્તિઓ અપ્રત્યક્ષ શરીરે તે તંત્રસિદ્ધ પુરુષને વશ રહીને સદા એની સમક્ષ હાજર રહે છે અને જે હુકમ કરવામાં આવે તેનું પોતાના સામર્થ્યાનુસાર પાલન કરે છે. આ રીતે કોઈ કોઈ વાર તો એવાં અદ્ભુત કામો થાય છે, જે જોઈને આપણે દંગ થઈ જઈએ છીએ.

એમ બને છે કે અદૃશ્ય લોકમાં કેટલીક “ચેતના-ગ્રંથિઓ” સદા વિચરણ કરતી રહે છે. તાંત્રિક સાધના વિદ્યાનો દ્વારા પોતાને યોગ્ય ગ્રંથિઓને પકડીને તેમાં પ્રાણ પૂરવામાં આવે છે. જ્યારે તે પ્રાણવાન થઈ જાય છે, ત્યારે એનું સીધું આક્રમણ સાધક પર થાય છે. જો સાધક પોતાની આત્મિક બલિષ્ઠતાથી એ આક્રમણને સહન કરી લે, એનાથી પરાજય ન પામે, તો હારીને તે ગ્રંથિઓ એને વશવર્તી થઈ જાય છે. ચોવીસ કલાક સાથીની માફક આજ્ઞાકારી સેવકની જેમ કામ કરે છે. આવી સાધનામાં ભારે જોખમ હોય છે, નિર્જન સ્મશાન આદિ ભયંકર જગ્યામાં આવી રોમાંચકારી વિધિવ્યવસ્થાનો પ્રયોગ કરવો પડે છે, જેથી સાધારણ મનુષ્યનું કલેજું કંપી ઊઠે છે. એ સમયમાં ઘોર અનુભવો થાય છે. ડરી જવું, બીમાર પડી જવું, પાગલ થઈ જવું કે મૃત્યુના મુખમાં પડી જવાની આશંકા રહે છે. એવી સાધના દરેક માણસ કરી શકતો નથી. કોઈ કરે તો સિદ્ધિ મળી જાય છે. પરંતુ એ શક્તિઓને સાચવી રાખવાની શરતો બહુ જ કપરી હોય છે અને તેનું પાલન થઈ શકતું નથી. એ કારણથી કોઈ વિરલાઓ જ આ માર્ગે ચાલવાનું સાહસ કરે છે. જે સાહસ કરે છે, તેમાંથી કોઈક જ સફળ થાય છે અને જે સફળ થાય છે તેમાંથી કોઈ વિરલાઓ જ છેવટ સુધી એનો યોગ્ય લાભ લઈ શકે છે.

અહીં તંત્રસાધનાની કોઈ વિધિઓ બતાવવાનો અમારો ઈરાદો નથી, કેમ કે એ ગુપ્ત રહસ્યોને જનસાધારણ આગળ પ્રકાશિત કરી દેવાનું પરિણામ બાળકોના ક્રીડાંગણમાં દારૂ વિખેરવા જેવું થાય. આથી તો બિચારાઓ ત્યાં ક્રીડા કરીને આનંદ મેળવવાને બદલે તેના જ ભોગ બની જાય. આમાં તો અધિકાર અને અધિકારીના આધાર પર એકબીજાને શીખવવાની જ પરંપરા રહી છે. અમને પોતાને આ માર્ગની પ્રાણઘાતક મુશ્કેલીઓનો કડવો અનુભવ છે. તો પછી કોઈ ભોળા વાયકોને માટે કંઈ જોખમ ઉપસ્થિત કરવાને માટે એ શિક્ષણવિધિને લખી બેસવાની ભૂલ અમારે શા માટે કરવી જોઈએ ? અહીં તો અમારો ઈરાદો કેવળ એ બતાવવાનો જ છે કે પ્રકૃતિની પરમાણુમયી સાવિત્રીશક્તિ પર પણ આત્મિક વિદ્યુતશક્તિ દ્વારા અધિકાર પ્રાપ્ત કરી શકાયો છે અને હવે પછી પણ કરી શકાય એમ છે.

એ ઠીક છે કે આજે એવી વ્યક્તિઓ નજરે પડતી નથી, જે પ્રત્યક્ષરૂપે પ્રમાણ આપી શકે. કયા પ્રકારે અમુક યંત્રનું કામ, અંદરની વીજળીથી અમુક પ્રકારે થઈ શકે છે એ વિદ્યા છેલ્લાં બે હજાર વર્ષોથી ધીરે ધીરે લુપ્ત થતી આવી છે અને આજે તો એ વિદ્યાના જાણકાર શોધ્યા મળતા નથી. આમ તો અનેક વૈજ્ઞાનિક યંત્રોની શોધને લીધે આજે એની આવશ્યકતા રહી નથી, છતાં પણ એ મહાવિદ્યાનો પ્રકાશ તો ચાલુ રહેવો જ જોઈએ. આજના તાંત્રિકોનું એ કર્તવ્ય છે કે, લુપ્તપ્રાય સાવિત્રીવિદ્યાને અથાગ પ્રયત્ન દ્વારા પુનર્જીવિત કરીને ભારતીય વિજ્ઞાનની મહત્તા જગતમાં પ્રતિષ્ઠિત કરે. આજના તાંત્રિકોએ પૂર્વકાળ જેવી આત્મશક્તિનો અધિકાર મેળવતાં સુધી ઝંપીને બેસવું ન જોઈએ.

વર્તમાનકાળમાં તંત્રનો જેટલો અંશ પ્રચલિત, જ્ઞાત અને ક્રિયાન્વિત છે, તેની ચર્ચા ઉપર આપવામાં આવી છે. મનુષ્યો પર સારો કે નરસો પ્રભાવ પડવો એ આજના તંત્રવિજ્ઞાનની મર્યાદા છે. વસ્તુઓનું રૂપાંતર, પરિવર્તન, પ્રકટીકરણ, લોપ અને વિશેષ જાતિના પરમાણુઓનું એકીકરણ કરીને એના શક્તિશાળી પ્રયોગનો ભાગ આજે લુપ્ત થઈ ગયો છે. ચૈતન્ય ગ્રંથિઓનું જાગરણ અને એને વશવતી બનાવીને આજ્ઞાપાલન કરાવનાર વિક્રમાદિત્ય જેવા સાધકો આજે કોઈ નથી, પણ કેટલાક અંશે આ વિદ્યાનું અસ્તિત્વ અવશ્ય મોજૂદ છે.

પરંતુ સાથે સાથે જ આ બાબતમાં અમે એક વાત એ પણ સ્પષ્ટ કહી દેવા માંગીએ છીએ કે આ જમાનામાં તંત્રને નામે સર્વસાધારણને ઉત્તેજિત કરનારા અને ઠગવાવાળા લોકોની સંખ્યા ખૂબ જ વધી ગઈ છે. આવા લોકો ધનની લાલચથી અથવા અંદરોઅંદર રાગદ્વેષને કારણે અન્ય વ્યક્તિઓને નુકસાન પહોંચાડવાના પ્રયત્નો કરે છે. એમના પ્રયત્નો કેટલા સફળ થાય છે અને એમનાં વચનોમાં કેટલું સત્ય હોય છે એ વાત જુદી છે. પરંતુ એ તો ખરું જ કે એવા લોકોના કાર્યને પરિણામે આ તંત્રવિદ્યાની બદનામી થાય છે અને આ વિદ્યાને લોકો સારા માણસોને માટે અનુપયોગી માનવા લાગે છે. આ સ્થિતિ તદ્દન ઈચ્છવાયોગ્ય ન ગણાય. જે લોકો આવું કુકૃત્ય કરે છે તેઓ ખરેખર દંડને યોગ્ય છે.

તંત્રશાસ્ત્રમાં અનેક મંત્રો છે પરંતુ એ બધા મંત્રોનું કાર્ય ગાયત્રીથી પણ થઈ શકે છે. ગાયત્રીની સંકલ્પશક્તિની સાધના આ પુસ્તકમાં લખવામાં આવી છે, કારણ કે તે સર્વહિતકારી, સર્વસુલભ અને સર્વમંગલમય છે. પરમાણુમયી તંત્રપ્રધાન, વામમાર્ગી સાવિત્રી વિદ્યાનો વિષય ગોપનીય-ગુપ્ત રાખવા જેવો છે. એ સંબંધની ગુપ્ત વાતો પર વધારે પ્રકાશ પાડવો અને તે વિષેની સાધનાઓ પ્રકાશમાં લાવવી સાધારણ લોકોના હિતમાં ન હોવાથી આ લેખને અહીં જ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

ગાયત્રી દ્વારા કુંડલિની જાગરણ

શરીરમાં અનેક સાધારણ અને અનેક અસાધારણ અંગો છે. અસાધારણ અંગને ‘મર્મસ્થાન’ પણ કહેવામાં આવે છે. અને મર્મસ્થાન કેવળ એથી કહેવામાં આવતું નથી કે તે હલુ જ સુકોમળ અને ઉપયોગી છે. પરંતુ એથી કહેવામાં આવે છે કે એમાં ગુપ્ત આધ્યાત્મિક શક્તિઓનાં મહત્ત્વપૂર્ણ કેન્દ્રો હોય છે. એ કેન્દ્રોમાં અમુક બીજા સુરક્ષિત રાખી શકે છે. જેમનો ઉત્કર્ષજાગરણ થઈ જાય તો માનવ કાંઈનો કાંઈ બની જાય છે. એનામાં આત્મશક્તિનો સ્ત્રોત વહેવા માંડે છે અને તેને લીધે તે એવી અલૌકિક શક્તિઓનો ભંડાર બની જાય છે, જે સાધારણ લોકોને માટે ‘‘અલૌકિક આશ્ચર્ય’’નો વિષય થઈ પડે છે.

એવાં મર્મસ્થળોમાં મેરુદંડ (કરોડ)નું પ્રમુખ સ્થાન છે. તે શરીરની આધારશિલા છે. એ મેરુદંડ નાના નાના તેત્રીસ અસ્થિખંડો મળીને બન્યો છે. એ પ્રત્યેક ખંડમાં તત્ત્વદર્શીઓને એવી વિશેષ શક્તિઓ પરિલક્ષિત થાય છે કે, જેનો સંબંધ દેવી શક્તિઓ સાથે છે. દેવતાઓમાં જે શક્તિનું કેન્દ્ર હોય છે, તે શક્તિઓ ભિન્ન ભિન્ન રૂપમાં મેરુદંડના આ અસ્થિખંડોમાં જોવા મળે છે. તેથી એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય છે કે, મેરુદંડ તેત્રીસ દેવતાઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. આઠ વશુ, બાર આદિત્ય, અગિયાર રુદ્રો, ઈન્દ્ર અને પ્રજાપતિ એ તેત્રીસ દેવતાઓ, શક્તિઓ એમાં બીજરૂપે રહેલી છે.

આ પોલા મેરુદંડમાં શરીરવિજ્ઞાન મુજબ અનેક નાડીઓ છે અને તે વિવિધ કાર્યોમાં નિયોજિત રહે છે. આધ્યાત્મ વિદ્યા પ્રમાણે એમાં મુખ્ય નાડીઓ છે - (૧) ઈંડા, (૨) પિંગલા અને (૩) સુષુમ્ણા. આ ત્રણ નાડીઓ મેરુદંડને ચીરવામાં આવે તો પણ આપણી આંખોથી પ્રત્યક્ષ જોઈ શકાતી નથી. એનો સંબંધ સૂક્ષ્મ જગત સાથે છે. એ એક પ્રકારનો વિદ્યુત પ્રવાહ છે. જેમ વીજળીથી ચાલતાં યંત્રોમાં નેગેટિવ અને પોઝિટિવ-ઋણ અને ધન-કરન્ટ વહે છે અને એ બંનેનું જ્યાં મિલન થાય છે, ત્યાં શક્તિ પેદા થઈ જાય છે. એ પ્રકારે ઈંડાને નેગેટિવ અને પિંગલાને પોઝિટિવ કહી શકાય. ઈંડાને ચંદ્રનાડી તથા પિંગલાને સૂર્યનાડી પણ કહેવામાં આવે છે. સાદા શબ્દોમાં એને ઠંડી અને ગરમ ધારાઓ કહેવામાં આવે છે. બંનેના મિલનથી જે ત્રીજી શક્તિ પેદા થાય છે, એને સુષુમ્ણા કહે છે. પ્રયાગમાં ગંગા અને યમુના મળે છે. આ મિલનથી એક ત્રીજી સૂક્ષ્મ સરિતાનું નિર્માણ થાય છે, જે સરસ્વતી કહેવાય છે. આમ બે નદીઓમાંથી ત્રિવેણી બની જાય છે. મેરુદંડની અંદર પણ એવી જ આધ્યાત્મિક ત્રિવેણી છે. ઈંડા પિંગલાની બે ધારાઓ મળીને સુષુમ્ણાની સૃષ્ટિ સર્જાય છે અને એક પૂર્ણ ત્રિવર્ગ બની જાય છે.

આ ત્રિવેણી ઊંચે મસ્તિષ્કના મધ્ય કેન્દ્ર સાથે, બ્રહ્મરંધ્ર સાથે સહસ્ત્રાર કમલ સાથે સંબંધિત અને નીચે મેરુદંડ જ્યાં પૂરો થાય છે ત્યાં લિંગમૂળ અને ગુદાની વચ્ચેના ‘સીવન’ સ્થાનની સીધમાં પહોંચીને અટકી જાય છે. તે એ ત્રિવેણીનો આદિ અંત છે.

સુષુમ્ણા નાડીની અંદર એક બીજો ત્રિવર્ગ છે. એમાં પણ ત્રણ અત્યંત સૂક્ષ્મ ધારાઓ પ્રવાહિત થાય છે. એમને વજ્ર, ચિત્રણી અને બ્રહ્મનાડી કહે છે. જેમ કેળના થડને કાપવાથી એક પછી એક પડ નીકળે છે. તેમજ સુષુમ્ણાની અંદર વજ્રની અંદર ચિત્રણી છે અને ચિત્રણીની અંદર બ્રહ્મનાડી છે. આ બ્રહ્મનાડી બીજી બધી નાડીઓનું મર્મકેન્દ્ર અને શક્તિસાર છે, આ મર્મની સુરક્ષાને માટે જ એના ઉપર આટલાં પડ રહેલાં હોય છે.

આ બ્રહ્મનાડી મસ્તિષ્કના કેન્દ્રમાં-બ્રહ્મરંધ્રમાં પહોંચીને હજારો ભાગમાં ચારેબાજુ ફેલાઈ જાય છે. તેથી જ તે સહસ્ત્રદલ કમલ કહેવાય છે. ભગવાન વિષ્ણુની શૈયા શેષની સહસ્ત્ર ફેણ પર હોવાનું રૂપક પણ આ સહસ્ત્રદલ કમલ ઉપરથી જ લેવામાં આવ્યું છે. ભગવાન બુદ્ધ આદિ અવતારી પુરુષોના મસ્તક પર એક વિશેષ પ્રકારના ગૂંચળાવાળા વાળનું અસ્તિત્વ જોઈએ છીએ, તે એ પ્રકારના વાળ નહીં પણ સહસ્ત્રદલ કમલનું કલાત્મક ચિત્ર છે. આ સહસ્ત્રદલ સૂક્ષ્મલોક સાથે,

વિશ્વવ્યાપી શક્તિઓ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. રેડિયો, ટ્રાન્સમીટરથી ધ્વનિ-આગ્રહ અને ધ્વનિ વિસ્તારક તંતુ ફેલાવવામાં આવે છે. જેને એરિયલ કહેવામાં આવે છે. એ તંતુઓ મારફત સૂક્ષ્મ આકાશમાં ધ્વનિને ફેંકવામાં આવે છે અને વહેતા તરંગોને પકડી લેવામાં આવે છે. મસ્તકનું એરિયલ પણ સહસ્ત્રાર કમલ છે. એ દ્વારા પરમાત્માની સત્તાની અનંત શક્તિઓને સૂક્ષ્મ લોકમાંથી પકડવામાં આવે છે. જેમ ભૂખ્યો અજગર જાગૃત થઈને જ્યારે લાંબો શ્વાસ ખેંચે છે, ત્યારે આકાશમાં ઊડતાં પક્ષીઓને પોતાની તીવ્ર શક્તિથી જકડી લે છે અને પક્ષીઓ મંત્રમુગ્ધની માફક ખેંચાઈને અજગરના મોઢામાં ચાલ્યા આવે છે, એ જ પ્રમાણે જાગૃત થયેલો શેષનાગ, સહસ્ત્રદલ. કમલ અનંત પ્રકારની સિદ્ધિઓને લોકલોકાંતરોમાંથી ખેંચી લાવે છે. કોઈ અજગર કોધે ભરાઈને ઝેરી ફૂતકાર મારે છે ત્યારે અમુક હદ સુધી વાતાવરણને ઝેરીલું કરી નાખે છે. એ જ પ્રકારે જાગૃત થયેલા સહસ્ત્રાર કમલ મારફત શક્તિશાળી ભાવના તરંગો પ્રવાહિત કરીને સાધારણ જીવજંતુઓ અને મનુષ્યોને જ નહીં પણ સૂક્ષ્મ લોકોના આત્માઓને પણ પ્રભાવિત અને આકર્ષિત કરી શકાય છે. શક્તિશાળી ટ્રાન્સમીટર દ્વારા કરાયેલો અમેરિકાનો બ્રોડકાસ્ટ ભારતમાં સંભળાય છે. સહસ્ત્રાર દ્વારા નિક્ષેપિત ભાવનાપ્રવાહ પણ લોકલોકાંતરોનાં સૂક્ષ્મ તત્ત્વોને હલાવી નાખે છે.

હવે મેરૂદંડની હેઠળ જે ભાગ છે તે જોઈએ. સુષુપ્ત્તાની અંદર રહેલી ત્રણ નાડીઓમાં સૂક્ષ્મ બ્રહ્મનાડી મેરૂદંડના અંતિમ ભાગની પાસે એક કૃષ્ણ વર્ણના ષટ્કોણવાળા પરમાણુ સાથે લપેટાઈ જઈને બંધાઈ જાય છે. છાપરાને મજબૂત બાંધા માટે દીવાલમાં ખૂંટીઓ મારવામાં આવે છે અને એ ખૂંટીઓને છાપરા સાથે સંબંધિત દોરડું બાંધવામાં આવે છે. એ જ પ્રકારે એ ષષ્ટકોણ કૃષ્ણવર્ણ પરમાણુ સાથે બ્રહ્મનાડીને બાંધીને શરીર સાથેસાથે પ્રાણોરૂપી છાપરાને જકડી લેવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

આ કાળા વર્ણના ષટ્કોણ પરમાણુને અલંકારિક ભાષામાં કૂર્મ કહેવામાં આવે છે, કેમ કે એની આકૃતિ કાયબા જેવી છે. પૃથ્વી કૂર્મના ભગવાન પર રહેલી છે. એ અલંકારનું તાત્પર્ય જીવન-ગૃહનું એ કૂર્મના આધાર પર ટકવું એ છે - શેષનાગની ફેણ પર પૃથ્વી ટકેલી છે. એ ઉક્તિનો આધાર બ્રહ્મનાડી એ આકૃતિ છે, જેમાં તે કૂર્મ સાથે લપેટાઈને બેઠી છે અને તેણે જીવનને ધારણ કર્યું છે. જો તે પોતાનો આધાર કાઢી લે તો જીવન ભૂમિના ચૂરેચૂરા થઈ જવામાં ક્ષણની પણ વાર લાગે નહીં.

કૂર્મ સાથે બ્રહ્મનાડીના ગૂંથન સ્થળને આધ્યાત્મિક ભાષામાં 'કુંડલિની' કહેવામાં આવે છે. જેમ કાળા માણસનું નામ કાળિયો પડી જાય છે, તેમ કુંડલાકાર બનેલી એ આકૃતિને 'કુંડલિની' કહેવામાં આવે છે. કૂર્મની સાથે સાડા ત્રણ આંટા લપેટાયેલી છે. તેનું મોઢું નીચે છે. વિવાહ-સંસ્કારમાં એની નકલ કરીને મંગલફેરાય છે. સાડા ત્રણ સગવડને ખાતર ચાર ફેરા ફરવા અને મોઢું નીચે રાખવાનું એ વિધાન જાણે કુંડલિનીના આધાર પર રખાયું છે કેમ કે ભાવિ જીવનનિર્માણની વ્યવસ્થિત આધારશિલા, પતિપત્નીનું કૃર્મ અને બ્રહ્મનાડીનું મિલન એવું જ મહત્ત્વપૂર્ણ છે, જેવું શરીર અને પ્રાણને જોડનાર કુંડલિનીનું છે.

આ કુંડલિનીનો મહિમા, શક્તિ અને ઉપયોગિતા એટલાં વધારે છે કે એને સંપૂર્ણ રીતે સમજવામાં બુદ્ધિ હારી જાય છે-ભૌતિક વિજ્ઞાનના સંશોધકોને માટે આજે પરમાણુ એક કોયડો બન્યો છે. એને તોડવાની એ ક્રિયા માલૂમ પડી જવાનો ચમત્કાર દુનિયાએ પ્રલયંકર પરમાણુ બોમ્બના રૂપમાં જોઈ લીધો છે. હજી એની અનેક વિધ્વંસક એને રચનાત્મક બાજુઓ બાકી છે. સરઆર્થરનું કથન છે, કે જો પરમાણુ શક્તિનું પૂરું જ્ઞાન અને ઉપયોગ મનુષ્યને માલૂમ પડી જાય તો એને માટે કશું પણ અસંભવ રહેશે નહીં. એ સૂર્યના ટુકડે ટુકડા કરી નાખીને એને ધૂળમાં મેળવી શકશે અને

તે ચાહશે તે વસ્તુ કે પ્રાણી મનમાની રીતે પેદા કરી શકશે. એવાં યંત્રો એની પાસે હશે જેથી આપી પૃથ્વી એક મહોલ્લામાં રહેતી વસ્તીના જેવી થઈ જશે. કોઈ પણ માણસ એક ક્ષણમાં ફાવે ત્યાં આવ-જા કરી શકશે અને કોઈની સાથે ચાહે તે વસ્તુની આપ લે કરી શકશે. અને બે મિત્રો પાસે બેસીને ગપ્પાં મારતા હોય તેવી રીતે દેશ-દેશાંતરના લોકો સાથે વાતચીત કરી શકશે. જડ જગતના પરમાણુની અજબ શક્તિ અને મહત્તા કલ્પવામાં આવે છે કે જેને જોઈને આશ્ચર્યની સીમા રહેશે નહીં. તો ચૈતન્ય જગતનો એક સ્ફુલ્લિંગ જે જડ પરમાણુ કરતાં અનેકગણો શક્તિશાળી છે, કેટલો અદ્ભુત હશે એની તો કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે.

યોગીઓમાં અનેક પ્રકારની અદ્ભુત શક્તિઓ હોવાનાં વર્ણનો અને પ્રમાણો આપણા વાંચવામાં આવે છે. યોગની અનેક રિદ્ધિ-સિદ્ધિઓની અનેક ગાથાઓ આપણે સાંભળીએ છીએ. એથી આપણને આશ્ચર્ય થાય છે, અને તે સાચી હોવાનો વિશ્વાસ બેસતો નથી. પરંતુ જે લોકો વિજ્ઞાનથી પરિચિત છે અને જડ પરમાણુ તથા ચૈતન્ય સ્ફુલ્લિંગને જાણે છે એમને માટે એ આશ્ચર્યની વાત નથી. જે પ્રકારે આજે પરમાણુ શોધમાં પ્રત્યેક દેશના વૈજ્ઞાનિકો વ્યસ્ત છે, તે જ પ્રકારે પૂર્વકાળમાં આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનના વેત્તાઓએ તત્ત્વદર્શી ઋષિઓએ માનવશરીરમાં રહેલા એક ખાસ પરમાણુની શોધ કરી હતી. બે પરમાણુઓને તોડવા, જોડવા યા સ્થાનાંતરિત કરવાનું સર્વોત્તમ સ્થાન કુંડલિની કેન્દ્રમાં હોય છે, કેમ કે બીજી જગ્યાના ચૈતન્ય પરમાણુ ગોળ અને ચીકણા હોય છે, પરંતુ કુંડલિનીમાં એક મિથુન લપેટાઈ રહ્યું છે. જેવી રીતે યુરેનિયમ ધાતુમાં પરમાણુઓનું ગૂંથન એવી વાંકીચૂકી રીતે થાય છે કે એને તોડવું અન્ય પદાર્થોના પરમાણુઓ કરતા વધારે સરળ છે. એ જ પ્રકારે કુંડલિનીમાં રહેલી સ્ફુલ્લિંગ પરમાણુઓની ગતિવિધિ ઈચ્છા પ્રમાણે સંચાલિત કરવી અધિક સુગમ છે. તેથી પ્રાચીનકાળમાં જાગરણની એટલી જ તત્પરતાથી શોધ થઈ હતી જેટલી આજકાલ કુંડલિની પરમાણુ વિજ્ઞાનની બાબતમાં થઈ રહી છે. આ શોધો, પરીક્ષણ અને પ્રયોગો ને પરિણામ એવાં કેટલાંક રહસ્યો તેમને હાથ લાગ્યાં હતાં, જેમને આજે ‘યોગના ચમત્કારો’ના નામે ઓળખવામાં આવે છે.

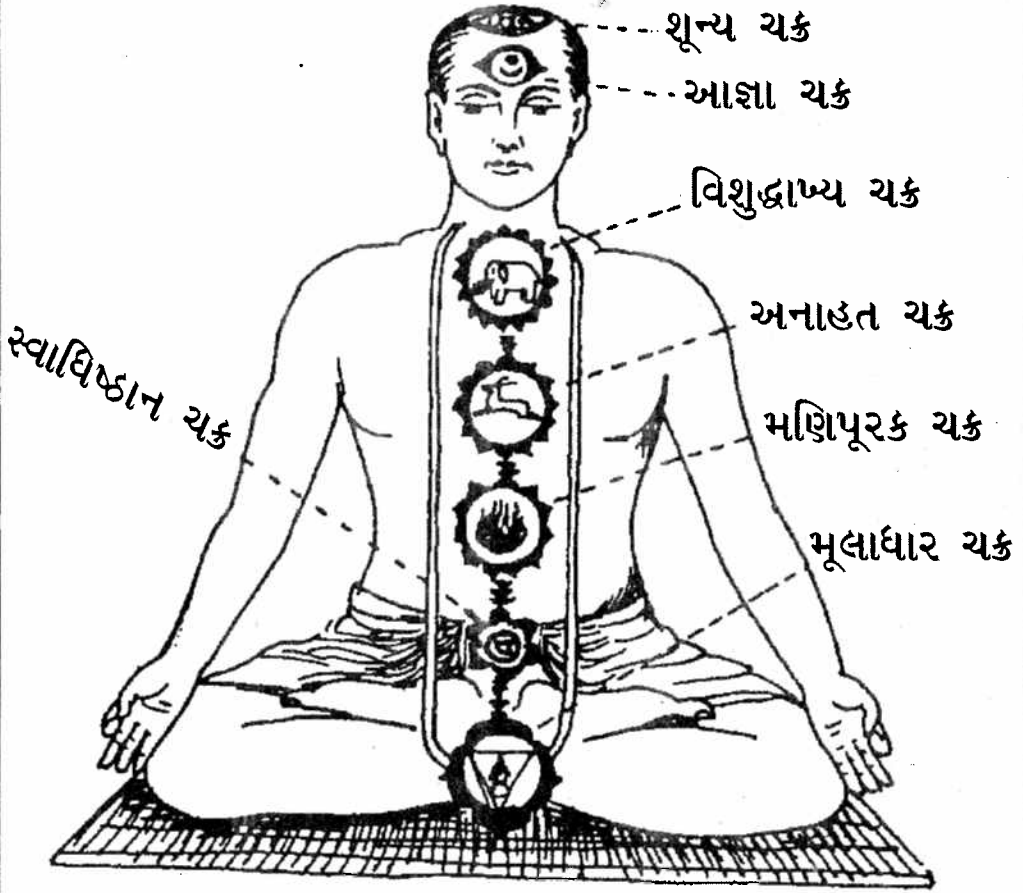
મેડમ બ્લેવેસ્કીએ કુંડલિની શક્તિને વિષે ઘણી શોધખોળ કરી છે. તેઓ લખે છે કે ‘કુંડલિની વિશ્વવ્યાપી સૂક્ષ્મ વિદ્યુતશક્તિ છે જે સ્થૂળ વીજળી કરતાં વધારે શક્તિશાળી છે. એની ચાલ સર્પની ચાલ જેવી વાંકી છે તેથી એને સર્પાકાર કહેવામાં આવે છે. પ્રકાશની ગતિ એક સેકન્ડમાં એક લાખ પંચાશી હજાર માઈલ છે. પણ કુંડલિની ગતિ એક સેકન્ડમાં ૩,૪૨,૦૦૦ માઈલની છે.’ પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકો એને ‘સ્પિટફાયર’ અથવા ‘સરપેસ્ટલ પાવર’ કહે છે. એ વિષે સર જોન વુડરફે વિસ્તૃત વિવેચન કર્યું છે.

કુંડલિનીને ગુપ્ત શક્તિઓની તિજોરી કહી શકાય. બહુમૂલ્ય રત્નોને રાખવા માટે ગુપ્ત સ્થાનમાં, ગુપ્ત પરિસ્થિતિમાં તિજોરી રાખવામાં આવે છે. અને એને ઘણાં બધાં તાળાં મારવામાં આવે છે, જેથી ઘરના કે બહારના અનાધિકારી લોકો એ ખજાનામાં રાખેલી સંપત્તિને લઈ ન શકે. પરમાત્માએ પણ આપણને અનંત શક્તિઓનો અક્ષય ભંડાર આપીને એને તાળાં માર્યાં છે. તે તાળાં એટલા માટે મારવામાં આવ્યાં છે કે જ્યારે પાત્રતા આવે, ધનની જવાબદારી ઉત્તમ પ્રકારે સમજાવા લાગે, ત્યારે જ એ બધું પ્રાપ્ત થઈ શકે, એ છયે. તાળાંની ચાવી મનુષ્યને સોંપવામાં આવી છે, જેથી જરૂર જણાય ત્યારે તાળાં ઉઘાડીને જોઈતી વસ્તુ લઈ શકાય.

આ છ તાળાં જે કુંડલિની પર લગાવેલાં છે તે છ ચક્રો કહેવાય છે. એ ચક્રોનું વેધન કરીને જીવ કુંડલિની પાસે પહોંચી શકે છે અને એનો યથોચિત ઉપયોગ કરીને જીવનલાભ પ્રાપ્ત કરે છે. બધા લોકોની કુંડલિની સાધારણ રીતે સુપ્ત પડી રહેલી હોય છે. પણ જ્યારે એને જગાડવામાં આવે

છે ત્યારે તે પોતાના સ્થાનેથી ખસી જાય છે અને જેમાં પરમાત્માની શક્તિઓ પ્રાપ્ત થાય તે લોકમાં આપણો પ્રવેશ થવા દે છે. મોટા મોટા ખજાના જે જૂના સમયથી ભૂમિમાં દટાયેલા હોય છે તે ઉપર સર્પની રખેવાળી નજરે પડે છે. ખજાનાના મુખ પર કુંડલિની બેસી રહે છે અને તેની ચોકી કરે છે. દેવલોક પણ એવો જ એક ખજાનો છે, કે જેના મુખ પર ષટ્કોણ કૂર્મની શિલા મૂકવામાં આવી છે અને એ શિલા સાથે લપેટાઈને ભયંકર સર્પિણી કુંડલિની બેઠી છે. જ્યારે કોઈ અધિકારી એની પાસે પહોંચે છે ત્યારે તેને રોક્યા અથવા હાનિ પહોંચાડ્યા વિના તે પોતાના સ્થાનથી ખસી જઈ તેને રસ્તો આપી દે છે. પછી એનું કાર્ય પૂરું થાય છે.

ષટ્ - ચક્ર

કુંડલિની-જાગરણના લાભો વિષે વાત કરતાં એક અનુભવી સાધકે લખ્યું છે-‘ભગવતી કુંડલિનીની કૃપાથી સાધક સર્વગુણસંપન્ન બને છે. બધી જ કળાઓ, બધી જ સિદ્ધિઓ તેને અનાયાસ જ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. એવા સાધકનું શરીર સો વર્ષ સુધી તદ્દન સ્વસ્થ અને મજબૂત રહે છે. તે પોતાનું જીવન પરમાત્માની સેવામાં જ અર્પી દે છે અને તેના આદેશ પ્રમાણે જ લોકસેવા કરતાં કરતાં સ્વેચ્છાએ પોતાનું શરીર છોડે છે. કુંડલિની શક્તિ જેને પ્રાપ્ત થઈ છે એવો માણસ સંપૂર્ણ ભયરહિત અને આનંદમય રીતે રહે છે. ભગવતીની તેના પર સંપૂર્ણ કૃપા રહે છે અને સદા પોતાના ઉપર તેની છત્રછાયાનો અનુભવ કરે છે. તેના કાનમાં આ શબ્દો સદા ગૂંજતા રહે છે. ડરવાની જરા પણ જરૂર નથી. હું તારી પાછળ જ ઊભી છું.’ એ વાતમાં જરા પણ શંકા રાખવા જેવી નથી કે કુંડલિની શક્તિના પ્રભાવથી મનુષ્યનો દૃષ્ટિકોણ દેવી બની જાય છે અને તેથી કરીને તેનું વ્યક્તિત્વ બધી જ રીતે શક્તિપૂર્ણ અને સુખી બની જાય છે.

જેમ કુંડલિની સુતેલી રહે છે, તેમ મસ્તક અને બ્રહ્મરંધ્રમાં વિખરાયેલું સહસ્ત્રદલ પણ પ્રસુપ્ત અવસ્થામાં જ પડી રહે છે. આટલાં બહુમૂલાં યંત્રો અને કોષો તેની પાસે હોવા છતાં માનવી મહા દીન, દુર્બલ, તુચ્છ, શુદ્ર તેમજ વિષયવિકારોનો ગુલામ બનીને કીટપંતગોની જેમ જીવન પસાર કરે છે અને દુઃખી દરિદ્રતાની દાસતામાં બંધાઈ રહીને તરફડ્યા કરે છે. પરંતુ ત્યારે જ એ યંત્રો અને રત્નાગારોથી પરિચિત થઈને એમનો ઉપયોગ કરવાનું જાણી લે છે, એમના પર અધિકાર જમાવે છે, જ્યારે તે પરમાત્માના સાચા ઉત્તરાધિકારીની બધી જ યોગ્યતાઓથી પરિપૂર્ણ થઈ જાય છે. કુંડલિની જાગરણથી થતા લાભોને વિષે યોગશાસ્ત્રોમાં ઘણું આકર્ષક અને વિસ્તૃત વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે. એ બધાની ચર્ચા ન કરતાં અહીં એટલું જ કહેવું પર્યાપ્ત છે કે કુંડલિની જાગરણથી આ વિશ્વમાં જે કંઈ છે તે બધું મળી શકે છે. કોઈ વસ્તુ અપ્રાપ્ય રહેતી નથી.

ષટ્ચક્રોનું વેધન

કુંડલિની શક્તિના મૂળ સુધી પહોંચવાના માર્ગમાં છ દરવાજા છે અથવા એમ કહેવું જોઈએ કે, છ તાળાં મારેલાં છે. એ દરવાજાઓનાં તાળાં ઉઘાડ્યા પછી જ જીવ એ શક્તિકેન્દ્ર સુધી પહોંચી શકે છે. આ છ અવરોધોને આધ્યાત્મિક ભાષામાં ષટ્ચક્ર કહેવામાં આવે છે.

સુષુપ્ત્તામાં રહેનારી ત્રણ નાડીઓમાં સૌથી અંદર રહેલી બ્રહ્મનાડી સાથે આ ચક્રો સંબંધ ધરાવે છે. માળાના દોરામાં પરોવેલાં કમળપુષ્પોની તેમને ઉપમા આપવામાં આવે છે. આ પહેલાં આપવામાં આવેલાં ષટ્ચક્રોના ચિત્રમાં વાયકો જોઈ શકશે કે કયું ચક્ર કયે ઠેકાણે છે ? મૂલાધાર ચક્ર યોનિની સામે, સ્વધિષ્ઠાન ચક્ર પેઢા સામે, મણિપૂર ચક્ર નાભિની સામે, અનાહત ચક્ર હૃદયની સામે, વિશુદ્ધાપ્ય ચક્ર કંઠની સામે અને આજ્ઞચક્ર બ્રહ્મકુટિની મધ્યમાં સ્થિત છે. એ બધાં ઉપર સહસ્ત્રાર કમળ આવેલું છે.

સુષુપ્ત્તા તથા તેની અંદર રહેનારી ચિત્રણી આદિ નાડીઓ એટલી સૂક્ષ્મ છે કે સાધારણ આંખોથી જોઈ શકાતી નથી. એની સાથે સંબંધિત ચક્ર તો એથીય સૂક્ષ્મ છે કે, શરીરના વાઢકાપ કરતી વખતે આ ચક્રોને નસો-નાડીઓની માફક સ્પષ્ટ રૂપમાં જોઈ શકાતાં નથી કારણ કે આપણાં ચર્મચક્ષુઓની તીક્ષ્ણ શક્તિ બહુ જ સીમિત છે. વાયુના પરમાણુ તથા રોગનાં કીટાણુ આપણી આંખોથી દેખાતાં નથી. છતાં આપણે એમના અસ્તિત્વનો ઈન્કાર કરી શકતા નથી. આ ચક્રો યોગીઓએ પોતાની યોગદૃષ્ટિથી જોયાં છે અને એમનું વૈજ્ઞાનિક પરીક્ષણ કરીને મહત્વપૂર્ણ લાભ ઊઠાવ્યા છે અને એ સંબંધી વ્યવસ્થિત વિજ્ઞાનનું નિર્માણ કરીને યોગમાર્ગના પ્રવાસીઓને માટે એ તૈયાર કર્યું છે.

ષટ્ચક્ર એક પ્રકારની સૂક્ષ્મ ગ્રંથિઓ છે, જે પદ્મનાડીના માર્ગમાં છે. એ ચક્રગ્રંથિઓમાં સાધક જ્યારે પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, ત્યારે તેને ત્યાંની સૂક્ષ્મ સ્થિતિનો ભારે અનુભવ થાય છે, તે ગ્રંથિઓ ગોળ હોતી નથી. એમાં ફૂલની પાંખડીમાં હોય છે એવા ખૂણા નીકળેલા હોય છે. એ ખૂણાઓને યા પાંખડીઓને પદ્મદલ કહેવામાં આવે છે. તે એક પ્રકારના તંતુઓનો ગુચ્છ હોય છે. ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

આ ચક્રોના રંગો પણ વિવિધ પ્રકારના હોય છે, કેમ કે કોઈ ગ્રંથિમાં અમુક અને કોઈ બીજી ગ્રંથિમાં અમુક તત્ત્વ મુખ્ય હોય છે. એ તત્ત્વની વિશેષતાનો એ સ્થાનના લોહી પર પ્રભાવ પડે છે અને એનો રંગ બદલાઈ જાય છે. પૃથ્વીતત્ત્વોની વિશેષતાનું મિશ્રણ લોહીનો રંગ ગુલાબી, પાણીના મિશ્રણથી સિંદુરિયો, અગ્નિથી ભૂરો, વાયુથી શુદ્ધ લાલ અને આકાશથી ધુમાડિયો થઈ જાય છે. એવા મિશ્રણથી ચક્રોના રંગ બદલાઈ જાય છે.

એક પ્રકારના જંતુ લાકડાને કોતરતાં જાય છે ત્યારે કોતરેલા સ્થાને કેટલીક આકૃતિઓ જણાય છે તેમ આ ચક્રોમાં રહેલો પ્રાણવાયુ આવ-જા કરે છે ત્યારે એનો માર્ગ એ ગ્રંથિઓની સ્થિતિ અનુસાર વાંકોચૂકો થાય છે. એ ગતિની આકૃતિ કેટલાક દેવનાગરી અક્ષરોની આકૃતિ સાથે મળતી આવે છે. આ વાયુમાર્ગને ચક્રોના અક્ષર કહેવામાં આવે છે.

ઝડપથી વહેતી નદીમાં કેટલાંક સ્થળોએ ખાડા પડી જાય છે. એ પાણીના ખાડા ક્યાંક ઊંડા, ક્યાંક છિછરા, ક્યાંક ગોળ, તો કોઈ સ્થાને ચોરસ હોય છે. પ્રાણવાયુનો સુષુમ્ણા પ્રવાહ આ ચક્રોમાંથી પસાર થઈને દૃઢગતિથી વહે છે તો ત્યાં એક પ્રકારનો સૂક્ષ્મ ભ્રમર પડે છે, જેની આકૃતિ ચતુષ્કોણ, અર્ધચંદ્રાકાર, ત્રિકોણ, ષટ્કોણ, ગોળાકાર, લિંગાકાર તથા પૂર્ણ ચંદ્રાકાર બને છે. અગ્નિ જ્યારે બળે છે ત્યારે એની જ્વાલા ઉપર જાય છે, જે નીચે જાડી છે અને ઉપર પાતળી હોય છે. એમ અવ્યવસ્થિત ત્રિકોણ જેવી બની જાય છે. એ પ્રકારની વિવિધ આકૃતિઓ વાયુપ્રવાહમાંથી બને છે. એ આકૃતિઓને ચક્રોનાં યંત્રો કહેવામાં આવે છે.

શરીર પંચતત્ત્વોનું બનેલું છે. એ તત્ત્વોના વત્તાઓછા સંમિશ્રણથી વિવિધ અંગપ્રત્યાંગોનું નિર્માણ અને તેનું કાર્ય થતું હોય છે. જે સ્થાનમાં જે તત્ત્વની આવશ્યકતા હોય છે, તે વત્તુંઓદું થઈ જવાથી શરીર રોગગ્રસ્ત થઈ જાય છે. તત્ત્વો યથાસ્થાન, યોગ્ય પ્રમાણમાં હોવાં એ નીરોગીતાનું ચિહ્ન મનાય છે. ચક્રોમાં પણ એક એક તત્ત્વની વિશેષતા હોય છે. જે ચક્રોમાં જે તત્ત્વ હોય છે તે જ એનું તત્ત્વ કહેવાય છે.

બ્રહ્મનાડીની પોલી નળીમાં થઈને વાયુની આવજા થાય છે ત્યારે ચક્રોના સૂક્ષ્મ આઘાતથી વાંસળીનાં છિદ્રોમાં વાયુ પ્રવેશવાથી થાય છે એવો એક ધ્વનિ નીકળે છે જે દરેક ચક્રના એક સૂક્ષ્મ છિદ્રમાં વાંસળીના સ્વરો જેવી પ્રતિક્રિયા થવાથી સા, રે, ગ, મ જેવા સ્વરોનો એક વિશેષ ધ્વનિપ્રવાહ થાય છે, જે યં, લં, રં, હં, ઝં જેવા સ્વરોમાં સંભળાય છે. એને ચક્રોના બીજઅક્ષરો કહેવામાં આવે છે.

ચક્રોમાં વાયુની ગતિમાં પાંચ અંતર હોય છે. વાત, પિત્ત, કફની નાડી, કબૂતર, દેડકો, સર્પ, કૂકડો આદિની ગતિએ ચાલે છે. એ ચાલને ઓળખીને વૈદ્ય લોકો પોતાનું કાર્ય કરે છે. તત્ત્વોનું મિશ્રણ વાંકોચૂકો માર્ગ, ભ્રમર, બીજ આદિના સમન્વયથી પ્રત્યેક ચક્રમાં રક્તાભિસરણ અને વાયુની આવજાના સંયોગથી એક વિશેષ ગતિ ત્યાં વરતાય છે. એ ચાલ કોઈ ચક્રમાં હાથીના જેવી મંદગામી, કોઈમાં મગરના જેવી ડૂબકી મારવાવાળી, કોઈમાં હરણના જેવી ફાળ મારનારી, કોઈમાં દેડકાના જેવી કૂદકા મારનારી હોય છે. એ ગતિઓને ચક્રોનાં વાહન કહેવામાં આવે છે.

આ ચક્રોમાં વિવિધ દેવી શક્તિઓ રહેલી છે. ઉત્પાદન, પોષણ, સંહાર, જ્ઞાન, સમૃદ્ધિ, બળ આદિ શક્તિઓને દેવતા વિશેષની શક્તિ માનવામાં આવે છે અથવા એમ કહોને કે એ શક્તિઓ જ દેવતા છે. પ્રત્યેક ચક્રમાં એક પુરુષવર્ગની ઉષ્મવીર્ય અને એક સ્ત્રીવર્ગની શીતવીર્ય શક્તિ રહે છે કેમ કે ઋણ અને ધન, અગ્નિ અને સૌમ બંને તત્ત્વો મળ્યા વગર ગતિ અને જીવનો પ્રવાહ ઉત્પન્ન થતો નથી. એ શક્તિઓ જ ચક્રોના દેવીદેવતા છે.

પંચ-તત્ત્વોના પોતપોતાના ગુણો હોય છે. પૃથ્વીનો ગંધ, જલનો રસ, અગ્નિનું રૂપ, વાયુનો સ્પર્શ અને આકાશનો શબ્દ ગુણ હોય છે. ચક્રોમાં તત્ત્વોની વિશેષતા પ્રમાણે એના ગુણમાં પણ વિશેષતા હોય છે. એ જ ચક્રોના ગુણ છે.

આ ચક્રો પોતાની સૂક્ષ્મ શક્તિને આખા શરીરમાં પ્રવાહિત તો કરે છે, પણ એક જ્ઞાનેન્દ્રિય

● શૂન્ય ચક્ર

સ્થાન-મસ્તક. દલ-સહસ્ત્ર. દલોના અક્ષરો અં થી ક્ષં સુધીની પુનરાવૃત્તિઓ. લોક-સત્ય. તત્ત્વ-તત્ત્વોથી અતીત. બીજતત્ત્વ-નિસર્ગ (:) બીજનું વાહન-બિન્દુ. દેવ-પરબ્રહ્મ દેવશક્તિ-મહાશક્તિ. યંત્ર-પૂર્ણચંદ્રવત્. પ્રકાશ-નિરાકાર. ધ્યાનનું ફળ-ભક્તિ, અમરતા, સમાધિ સમસ્ત રિદ્ધિ-સિદ્ધિઓનું હાથમાં આવી જવું.

વાયકો જાણે છે કે કુંડલિની શક્તિનો સ્ત્રોત છે. એ આપણા શરીરનો સૌથી નજીકનો સ્ફુલ્લિંગ છે. એમાં બીજરૂપે એટલી રહસ્યમય શક્તિઓ રહેલી છે જેની કલ્પના પણ કરી શકાતી નથી. કુંડલિની શક્તિનાં આ છ કેન્દ્રોમાં એ ચક્રોમાં પણ એનો પૂરતો પ્રકાશ છે. સૌરમંડલમાં નવ ગ્રહો છે. તેમાં સૂર્ય એનું કેન્દ્ર છે અને ચંદ્રમા, મંગલ આદિનો એની સાથે સંબધ હોવાથી એની પરિક્રમા કરે છે. તે બધા સૂર્યના ઉષ્મા, આકર્ષણ, વિલાયની આદિ શક્તિઓથી પ્રભાવિત અને ઓતપ્રોત રહે છે. એવી જ રીતે કુંડલિનીની શક્તિઓ ચક્રોમાં પ્રસારિત થતી રહે. એક મોટી તિજોરીમાં જેમ નાનાં નાનાં ખાનાં હોય છે, જેમ મધપૂડાના નાનાં નાનાં અનેક છિદ્રો હોય છે અને તેમાં થોડું થોડું મધ ભરેલું હોય છે, તેમ કુંડલિનીની શક્તિઓ પ્રકાશ ચક્રોમાં પણ હોય છે. ચક્રોના જાગરણની સાથે જ એમાં રહેલી અનેક રહસ્યમયી શક્તિઓ પણ જાગી ઊઠે છે. એ શક્તિઓ આપણને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી મૂકે છે.

● ષટ્ચક્રોનું વેધન

ષટ્ચક્રોનું વેધન કરતાં કરતાં કુંડલિની સુધી પહોંચવું અને એને જાગૃત કરીને આત્મોન્નતિના માર્ગે લગાવી દેવું એક મહાવિજ્ઞાન છે. એવું જ મહાવિજ્ઞાન જેવું કે પરમાણુ બોમ્બનું નિર્માણ અને તેનો વિસ્ફોટ કરવો એક અત્યંત જવાબદારીભરેલું કાર્ય છે. કેવળ પુસ્તક વાંચીને પોતે જ એનો આરંભ કરી દેવો ન જોઈએ. એ માટે પણ કોઈ અનુભવીનું માર્ગદર્શન મેળવવું જોઈએ.

ચક્રોનું વેધન ધ્યાન-શક્તિથી કરવામાં આવે છે. એ તો બધા જાણે છે કે આપણું મગજ એક વીજળીઘર છે અને વીજળીઘરની મુખ્ય ધારાનું નામ 'મન' છે. મનની ગતિ ચંચલ અને બહુમુખી હોય છે. એ હરઘડી ચંચલતામાં મગન અને નાયકૂદ કરતું રહે છે. એ ઉથલપાથલને લીધે એ વિદ્યુતપૂંજનું એક સ્થાને કેન્દ્રીકરણ નથી થતું, કે જેથી કંઈ મહત્ત્વપૂર્ણ કાર્ય સંપાદન થાય. એના અભાવથી જીવન અસ્તવ્યસ્ત થઈને નકામું થઈ જાય છે. જ્યારે એ શક્તિનું એકત્રીકરણ થઈ જાય છે ને એને એક સ્થાને સંચિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે બિલોરી કાચથી સૂર્યકિરણો દ્વારા અગ્નિ પેદા થાય છે, તેમ 'ધ્યાન' એક એવું સૂક્ષ્મ વિજ્ઞાન છે, જેના દ્વારા મનની વેરાયેલી બહુમુખી શક્તિઓ એક સ્થાને એકત્રિત થઈને કાર્ય કરવા લાગી જાય છે. પરિણામે ત્યાં આ સાધારણ શક્તિનો સ્ત્રોત પ્રવાહિત થઈ જાય છે. ષટ્ચક્રોની કેન્દ્રીભૂત આ વીજળીનું સાધક ધ્યાનથી વેધન કરી શકે છે.

ષટ્ચક્રવેધનની સાધના કરવા માટે અનેક ગ્રંથોમાં અનેક માર્ગ બતાવવામાં આવ્યા છે. એ પ્રકારે ગુરુપરંપરાથી ચાલી આવેલી સાધનાઓ પણ વિવિધ પ્રકારની છે. એ બધા માર્ગોથી ઉદ્દેશની પૂર્તિ થઈ શકે છે. સફળતા મળી શકે છે પરંતુ તેની શરત એ છે કે, એ પૂર્ણ વિશ્વાસ, નિષ્ઠા અને ઉચિત પથપ્રદર્શકની સૂચનાસલાહ પ્રમાણે કરવું જોઈએ.

અન્ય સાધનાઓની ચર્ચા અને તુલના કરીને એની આલોચના પ્રત્યાલોચના અમે અહીં કરતા નથી. અહીં તો આપણે એક એવી સુલભ સાધના વાયકો આગળ રજૂ કરીએ છીએ કે, જે દ્વારા ગાયત્રીશક્તિથી, ષટ્ચક્રોનું જાગરણ ભારે સુવિધાપૂર્વક થઈ શકે છે અને બીજી સાધનાઓમાં આવનાર અસાધારણ મુશ્કેલીઓ અને ખતરાઓમાંથી બચી જવાય છે.

સવારે શુદ્ધ અને સ્વસ્થ તથા સાવધાન થઈને પદ્માસન વાળીને બેસવું, અગાઉ વર્ણવેલી બ્રહ્મસંધ્યાના આરંભિક પંચકોષની ક્રિયા કરવી. આસન, શિષાબંધન, પ્રાણાયામ, અધમર્ષણ અને ન્યાસ કર્યા પછી ગાયત્રીના એકસો આઠ મંત્રોની માળા કરવી.

બ્રહ્મસંધ્યા કર્યા પછી મસ્તકના મધ્ય ભાગ-ત્રિકુટીમાં એક કાનથી બીજા કાન સુધી રેખા

દોરવામાં આવે અને બંને ભ્રમરોના મધ્યમાંથી મસ્તકના મધ્ય ભાગ સુધી બીજી રેખા દોરવામાં આવે અને જ્યાં એ બન્નેનું મિલન થાય તે જગ્યાને ત્રિકુટી કહેવામાં આવે છે. તેમાં વેદમાતા ગાયત્રીના જ્યોતિસ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું જોઈએ. મનને એ જ્યોતિલિંગના મધ્યમાં એ પ્રકારે અવસ્થિત કરવું, જેમ લુહાર પોતાના લોખંડને તપાવવા ભઠ્ઠીમાં નાખી દે છે અને જ્યારે તે લાલ થઈ જાય ત્યારે એને બહાર કાઢે છે અને ટીપીને જોઈતી વસ્તુ બનાવે છે. ત્રિકુટીસ્થિત ગાયત્રી-જ્યોતિમાં મનને થોડીવાર સુધી અવ્યવસ્થિત રાખવાથી મન પોતે પણ તેજસ્વરૂપ થઈ જાય છે ત્યારે એને આજ્ઞાયક સ્થાનમાં લાવવું જોઈએ. બ્રહ્મનાડી મેરૂદંડથી આગળ વધીને ત્રિકુટીમાં થઈને સહસ્ત્રદલ સુધી ગઈ છે. એ બ્રહ્મનાડીની પોલી નળીમાં દીપ્તિમા મનને પ્રવેશ કરાવીને આજ્ઞાયકમાં લઈ જવામાં આવે છે. મનને ત્યાં સ્થિર કરવાથી ચક્રનાં લક્ષણોમાં વર્ણવ્યા મુજબ બધા અનુભવો થાય છે. મનને ચક્રના દલોનો, અક્ષરોનો, તત્ત્વનો, બીજનો, દેવશક્તિનો, યંત્રનો, લોકનો, વાહનનો, ગુણનો, રંગનો અનુભવ થાય છે. શરૂઆતમાં બહુ જ અધૂરા અનુભવો થાય છે. ચક્રમાં કેટલાંક લક્ષણો સ્પષ્ટ કેટલાંક અસ્પષ્ટ અને કેટલાંક વિકૃત જોવામાં આવે છે. ધીરે ધીરે તે સ્પષ્ટ થતાં જાય છે. કદી કદી કોઈ વ્યક્તિઓમાં ચક્રોમાં કઈ લક્ષણભેદ પણ નજરે પડે છે. એને પોતાની અંદરના ચક્રની આકૃતિનો અનુભવ થાય છે.

સ્વસ્થ ચિત્તથી, સાવધાન થઈને, એક માસ સુધી એકની એક સાધના કરવાથી તે પ્રસ્ફુટિત થઈ જાય છે. ધ્યાનમાં એનાં લક્ષણો વધુ સ્પષ્ટ થવા માંડે છે અને ચક્રના સ્થાન પર એની સાથે સંબંધ ધરાવતી માતૃકાઓ, જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને કર્મેન્દ્રિયોમાં અચાનક કંપન, રોમાંચ, પ્રસ્ફુરણ ઉત્તેજના, ખુજલી જેવા અનુભવો થાય છે. ચક્રોના જાગરણનાં એ લક્ષણો છે. એક માસમાં અગર એથી ઓછાવત્તા વખતમાં આ પ્રકારનાં ચિહ્નો પ્રકટ થવા લાગે, ધ્યાનમાં ચક્રનું રૂપ સ્પષ્ટ થવા લાગે ત્યારે એનાથી આગળ વધીને એનાથી નીચેના બીજા ચક્રમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ. વિધિ એ જ છે-માર્ગ એ જ છે. ગાયત્રીજ્યોતિના મનને તપાવીને બ્રહ્મનાડીમાં પ્રવેશ કરવો. એને એમાંથી પહેલા ચક્રમાં જવું-એ પ્રકારે પ્રત્યેક ચક્રમાં લગભગ એક માસનો સમય લાગે છે. જ્યારે સાધના પાકી જાય છે ત્યારે એક ચક્રમાંથી બીજા ચક્રમાં જવાનું દ્વાર ખુલી જાય છે. જ્યાં સુધી સાધના કાચી હોય છે-ત્યાં સુધી દ્વાર બંધ હોય છે. સાધકનું મન આગળ ચાલવા માગે તો પણ બારણું મળતું નથી અને એ ચક્રની તંતુજાળની ભૂલભુલામણીમાં અટવાયા કરે છે.

જ્યારે સાધના લાંબા સમય સુધી પાકતી નથી અને સાધકને આગળનો માર્ગ મળતો નથી ત્યારે એને અનુભવી ગુરુની સહાયની જરૂર પડે છે અને તે જે ઉપાય બતાવે તે પ્રમાણે ચાલવું પડે છે. આ પ્રકારે ધીરે-ધીરે ક્રમશઃ છએ ચક્રો પાર કરીને સાધક મૂલાધારમાં સ્થિત કુંડલિની સુધી પહોંચે છે અને ત્યાં એ જ્વાળામુખી કરાલ સ્વરૂપ, મહાશક્તિ સર્પિણીના વિકરાળ સ્વરૂપનું દર્શન કરે છે. મહાકાળનું પ્રચંડ સ્વરૂપ અહીં નજરે પડે છે. કેટલાક સાધકો સૂતેલા સિંહને જગાડવાનું સાહસ કરતાં ધ્રુજી ઊઠે છે.

કુંડલિનીને જગાડવામાં એને પીડિત કરવી પડે છે. છડવી પડે છે. જેવી રીતે પરમાણુનો સ્ફોટ કરવાને માટે એને વચ્ચેથી તોડવો પડે છે. તેવી જ રીતે સુપ્ત કુંડલિનીને ગતિશીલ બનાવવાને માટે એના પર આઘાત કરવો પડે છે. એને આધ્યાત્મિક ભાષામાં કુંડલિનીપીડન કહેવામાં આવે છે. એનાથી પીડિત થઈને ક્ષુબ્ધ કુંડલિની ફુંકાડા મારતી જાગી જાય છે અને એનું સહુથી પહેલું આક્રમણ મનને લાગેલા જન્મજન્માંતરોના સંસ્કારો પર થાય છે. એ સંસ્કારોને ચાવી જાય છે અને એની સ્થૂલતા, માયાપરાયણતાનો નાશ કરીને બ્રહ્મભાવમાં પરિણિત કરી દે છે.

આ કુંડલિનીને જગાડવાનું અને એ જાગ્યા પછી આક્રમણ થવાની ક્રિયાનું પુરાણોમાં બહુ જ અલંકારિક અને હૃદયગ્રાહી રૂપમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

મહિષાસુર અને દુર્ગાનું યુદ્ધ આ આધ્યાત્મિક રહસ્યનું પ્રતીક છે. પોતાની મુક્તિની કામના ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન - ભાગ-૧

રાખતો, દેવીના હાથે મરવાની કામનાથી ઉત્સાહિત બનેલો મહિષાસુર (મહિ-પૃથ્વી આદિ પંચભૂતોનું બનેલું મન) ચંડી સાથે, કુંડલિની સાથે લડવા જાય છે. એ ચૂપચાપ બેઠી હોય ત્યારે એના પર આક્રમણ કરે છે. દેવી ગુસ્સે થઈને એની સાથે યુદ્ધ કરે છે. એના પર આક્રમણ કરે છે. એને એના વાહન મહિષને, સંસ્કારો સમૂહને ચાવી નાખે છે. મનના ભૌતિક આચરણને, મહિષાસુરના શરીરને દશે ભુજાઓથી, દશે દિશાઓથી, બધી બાજુથી વિદીર્ણ કરી નાખે છે અને છેવટે મહિષાસુર (સાધારણ જીવ) ચંડીની જ્યોતિમાં મળી જાય છે. મહાશક્તિનો અંશ બનીને જીનલાભને પ્રાપ્ત કરે છે. ભક્તિમયી સાધનાનું આ રૌદ્રરૂપ અત્યંત વિચિત્ર છે. એને સાધના-સમર કહેવામાં આવે છે.

જ્યાં અનેક ભક્તો, પ્રેમ અને ભક્તિ દ્વારા બ્રહ્મને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યાં એવા પણ અનેક ભક્તો છે જે 'સાધના-સમર'માં બ્રહ્મ સાથે લડીને એને પ્રાપ્ત કરે છે. ભગવાન તો નિષ્ઠાના ભૂખ્યા છે. તે સાચા પ્રેમીને પણ મળે છે અને સાચા શત્રુને પણ મળે છે. ભક્તિયોગી પણ એને પામી શકે છે અને 'સાધના-સમર'માં પોતાનું બળ બતાવનાર હઠયોગી, તંત્રમાર્ગી પણ એને પામી શકે છે. કુંડલિની જાગરણ એવું જ હઠતંત્ર છે જેને આધારે આત્મા તુચ્છમાંથી મહાન અને અણુમાંથી વિભુ બનીને સર્વ ઈશ્વરીય શક્તિઓથી પરિપૂર્ણ થઈ જાય છે.

ષટ્ચક્રોની સાધના કરતી વખતે સાધક પ્રતિદિન બ્રહ્મનાડીમાં પ્રવેશ કરીને ચક્રોનું ધ્યાન કરે છે. એ ધ્યાન પાંચ મિનિટથી આરંભ કરીને ત્રીસ મિનિટ સુધી લંબાવી શકાય. એકીસાથે એથી વધારે ધ્યાન કરવું હાનિકારક છે. કેમ કે વધારે ધ્યાનથી વધારે ગરમીને સહન કરવાનું કઠણ બને છે. ધ્યાન સમાપ્ત કરતી વખતે એ માર્ગ પર પાછું વાળીને મનને ત્રિકુટીમાં લાવવામાં આવે છે અને પછી ધ્યાનને પૂરું કરવામાં આવે છે.

સાધનાના કાળમાં સાધકે બ્રહ્મચર્ય પાળવું, એક વાર જમવું, સાત્ત્વિક પદાર્થો ખાવા, એકાંતસેવન કરવું, સ્વસ્થ વાતાવરણમાં રહેવું અને દિનચર્યા સારી રાખવી અનિવાર્ય છે, કેમ કે એ સાધનાની પ્રારંભિક શરતો ગણાય છે.

ષટ્ચક્રોના વેદનની અને કુંડલિનીના જાગરણથી બ્રહ્મરંધ્રમાં ઈશ્વરીય દિવ્ય જ્યોતિનું દર્શન થાય છે. અનેક ગુપ્ત સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ દેવી પ્રસાદ બીજાઓને પણ વહેંચો

પુણ્યકર્મોની સાથે પ્રસાદ વહેંચવો એ એક આવશ્યક ધર્મકૃત્ય મનાયું છે. સત્યનારાયણની કથામાં છેલ્લે પંચામૃત અને શીરો વહેંચવામાં આવે છે. યજ્ઞમાં આવેલા માણસોને પણ શીરો યા બીજી મીઠાઈ વહેંચવામાં આવે છે. આરતી અને પૂજાકીર્તન કર્યા પછી પ્રસાદ વહેંચવામાં આવે છે. દેવતા, પીર-મુરીદને પ્રસન્ન કરવા પતાસાં, રેવડી વગેરે વહેંચવામાં આવે છે. મંદિરોમાં, જ્યાં ભીડ થાય છે ત્યાં અધિક પૈસા ખર્ચવાનું પરવડતું ન હોય ત્યાં જલમાં તુલસીપત્ર નાખીને ચરણામૃતને જ પ્રસાદના રૂપે વહેંચવામાં આવે છે. તાત્પર્ય એ છે કે, શુભકાર્યની પાછળ કંઈને કંઈ પ્રસાદ વહેંચવો આવશ્યક છે. એનું કારણ એ છે કે શુભકાર્યની સાથે જે શુભ વાતાવરણ પેદા થાય છે, એને ખાદ્ય પદાર્થોની સાથે સંબંધ કરીને ઉપસ્થિતિ વ્યક્તિઓને અપાય છે ત્યારે તેઓ પણ શુભ તત્ત્વોને થોડાંઘણાં આત્મસાત્ કરે છે. બીજી વાત એ છે કે મધુર પ્રસાદને સમયે પ્રસન્નતાનો અભિભાવ થાય છે. આ બંને તત્ત્વોની અભિવૃદ્ધિથી પ્રસાદ ગ્રહણ કરનાર અધ્યાત્મ તરફ આકર્ષિત થાય છે અને એ આકર્ષણ એને માટે કલ્યાણકારક સિદ્ધ થાય છે. પ્રસાદની સાથે દિવ્ય તત્ત્વોમાં શ્રદ્ધાની ધારણા થાય છે. આ પરંપરા એકમાંથી બીજામાં અને બીજામાંથી ત્રીજામાં ચાલતી રહે અને ધર્મવૃદ્ધિનું આ ચક્ર બરાબર વધતું રહે, એ લાભને ધ્યાનમાં રાખીને અધ્યાત્મવિદ્યાના આચાર્યોએ એવો આદેશ કર્યો છે કે, પ્રત્યેક શુભકાર્યને અંતે પ્રસાદ વહેંચવો. લગ્નસંસ્કાર કથાવ્રત, ઉપવાસ જેવાં યજ્ઞકાર્યો પછી બ્રહ્મભોજન તથા પ્રીતભોજનનું આયોજન કરવામાં આવે છે. શાસ્ત્રોમાં એવો આદેશ મળે છે કે છેલ્લે

પ્રસાદ ન વહેંચવાથી યજ્ઞ નિષ્ફળ થઈ જાય છે. આનું તાત્પર્ય એ છે કે પ્રસાદના મહત્ત્વ પ્રત્યે લોકોએ સાવધાન રહેવાનું છે.

ગાયત્રીસાધના પણ એક યજ્ઞ છે. એ અસાધારણ યજ્ઞ છે. અગ્નિમાં સામગ્રીની આહુતિ આપવી એ સ્થૂળ કર્મકાંડ છે પણ આત્મામાં પરમાત્માની સ્થાપના એ સૂક્ષ્મ યજ્ઞ છે, જેની મહત્તા સ્થૂળ અગ્નિહોત્ર કરતાં અનેકગણી વધારે છે. આવા મહાન ધર્મકૃત્યની સાથોસાથ પ્રસાદનું વિતરણ પણ એવું હોવું જોઈએ, જે એની મહત્તાને અનુરૂપ હોય. રેવડી પતાસાં, લાડવો વહેંચવાથી એ કાર્ય પૂરું થઈ શકતું નથી. ગાયત્રીનો પ્રસાદ તો એવો હોવો જોઈએ જેથી તે ગ્રહણ કરનારને સ્વર્ગીય સ્વાદ મળે અને ખાઈને તેનો આત્મા તૃપ્ત થાય. ગાયત્રી બ્રાહ્મી શક્તિ છે. એનો પ્રસાદ પણ “બ્રાહ્મી પ્રસાદ” હોવો જોઈએ. ત્યારે જ યોગ્ય ગૌરવનું કાર્ય ગણાય.

એ પ્રકારનો પ્રસાદ છે-બ્રહ્મદાન, બ્રાહ્મીસ્થિતિ તરફ ચાલવાનું આકર્ષણ અને પ્રોત્સાહન. જે વ્યક્તિને બ્રહ્મપ્રસાદ આપવો હોય તેને આત્મકલ્યાણની દિશામાં આકર્ષિત કરવી અને તે તરફ ચાલવાને માટે એને પ્રોત્સાહન આપવું એ જ બ્રહ્મપ્રસાદ છે.

એ તો સ્પષ્ટ જ છે કે, ભૌતિક અને આત્મિક આનંદનાં સમસ્ત સ્ત્રોતો માનવપ્રાણીના અંતઃકરણમાં ઘૂંપાયેલાં છે. જગતમાં સંપત્તિઓ આપણી બહાર નથી. બહાર તો પથ્થરો, ધાતુઓના ટુકડા અને નિર્જીવ પદાર્થો ભરેલા પડ્યા છે સંપત્તિઓનો બધો ખજાનો તો આપણા આત્મામાં રહેલો છે, જેના દર્શન માત્રથી મનુષ્યને તૃપ્તિ મળી જાય છે અને તેના અનેક ઉપભોગો કર્યા પછી આનંદનો પાર રહેતો નથી. એ આનંદ-ભંડારો ઉઘાડવાની કૂચી આધ્યાત્મિક સાધનાઓમાં છે અને એ સમસ્તમાં ગાયત્રીસાધના સર્વશ્રેષ્ઠ છે. એની શ્રેષ્ઠતા અતુલનીય છે, અસાધારણ છે. એની સિદ્ધિઓ અને ચમત્કારોનો કોઈ પાર નથી. એવી શ્રેષ્ઠ સાધનાના માર્ગે જો કોઈને આકર્ષિત કરવામાં આવે, પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે અને જોડવામાં આવે તો એનાથી વધે એવો કોઈ ઉપકાર થઈ શકે એમ નથી. જેમ જેમ એનામાં સાત્ત્વિક તત્ત્વોની વૃદ્ધિ થશે, તેમ તેમ એના વિચારો અને કાર્યો પુણ્યમય થતાં જશે અને પ્રભાવ બીજા પર પડવાથી તેઓ પણ સન્માર્ગનું અવલંબન કરશે. એ શ્રુંખલા જેમ જેમ લાંબી થશે તેમ તેમ જગતમાં સુખશાંતિની, પુણ્યની માત્રા વધશે અને એ ધર્મના પુણ્યફળમાં જેણે કોઈને આત્મમાર્ગે પ્રોત્સાહિત કર્યો હશે એ વ્યક્તિનો ભાગ પણ હશે. જેમ કોઈ રાજાને એક વાર રાજ્ય કરવાથી જાગીર મળી જાય છે અને જાગીરની આવક સદાય મળ્યા કરે છે; તેમ એક વ્યક્તિને આત્મકલ્યાણના માર્ગે ચઢાવી દેવાથી એ ચઢાવનારને એના પુણ્યફળનો એક ભાગ સદાય મળતો રહે છે. આ પ્રકારે તે ચોક્કસ અક્ષય પુણ્યનો ભાગીદાર બની જાય છે.

જે વ્યક્તિ ગાયત્રીની સાધના કરે તેણે પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ કે, હું ભગવતીને પ્રસન્ન કરવા માટે, એનો મહાપ્રસાદ, બ્રહ્મપ્રસાદ અવશ્ય વહેંચીશ. એ વિતરણ આ પ્રકારે થવું જોઈએ-પોતાના પરિચિતોમાં અને અપરિચિતોમાં એવી વ્યક્તિની તપાસ કરવી જોઈએ કે જેમાં શુભ સંસ્કારોનું બીજ મોજૂદ હોય એને ધીરે ધીરે ગાયત્રીનું મહાત્મ્ય, રહસ્ય અને લાભ સમજાવતા જવું. જે લોકો આધ્યાત્મિક ઉન્નતિના મહત્ત્વને નથી સમજતા તેમની આગળ ગાયત્રી દ્વારા પ્રાપ્ત થનારા ભૌતિક લાભોનું વિસ્તૃત વર્ણન કરવું જોઈએ. ગાયત્રી તપોભૂમિ-મથુરા દ્વારા પ્રકાશિત ગાયત્રી અંગેનું સાહિત્ય તેમને વંચાવવું જોઈએ. આ રીતે તેમની રુચિ આ દિશા તરફ વાળવી જોઈએ. આથી કરીને તેઓ ગાયત્રી માતાનો આશ્રય ગ્રહણ કરશે. શરૂઆતમાં ભલે તેઓ સકામ ભાવનાથી આ તરફ વળે પણ અંતે તેમની રુચિ નિષ્કામ ભાવનાવાળી થવાની જ. પછી તો તેઓ જાતે જ આ દ્વારા પ્રાપ્ત થનારા મહાન લાભથી મુગ્ધ બનીને તેને છોડવાનું નામ જ નહિ લે. એકવાર ગાડી પાટા પર ચઢી એટલે એ પોતાના માર્ગ પર વ્યવસ્થિત રીતે ચાલતી જ રહેશે.

આ બ્રહ્મપ્રસાદ અન્ય સામાન્ય પદાર્થો કરતાં વિશેષ મહત્ત્વનો છે. આવો, આ પ્રયત્નથી જ વહેંચી શકાય એવા બ્રહ્મપ્રસાદને બધે વહેંચીને વેદમાતાની કૃપા પ્રાપ્ત કરો અને અક્ષય પુણ્યના ભાગીદાર બનો.

ગાયત્રી સાથે યજ્ઞનો સંબંધ

યજ્ઞ ભારતીય સંસ્કૃતિનું આદિ પ્રતીક છે. આપણા ધર્મમાં જેટલી મહાનતા યજ્ઞને આપવામાં આવી છે તેટલી બીજા કશાને આપવામાં આવી નથી. આપણું કોઈ પણ શુભ-અશુભ ધર્મકૃત્ય યજ્ઞ વિના પૂર્ણ થતું નથી. જન્મથી અંત્યેષ્ટિ સુધી સોળ સંસ્કારો હોય છે, એમાં અગ્નિહોત્ર આવશ્યક છે. જ્યારે બાળકનો જન્મ થાય છે ત્યારે એના રક્ષણ માટે સૂતકનિવૃત્ત સુધી ઘરમાં અખંડ અગ્નિ રાખવામાં આવે છે. નામકરણ, યજ્ઞોપવીત, લગ્ન આદિ સંસ્કારોમાં પણ હવન અવશ્ય થાય છે. અંતમાં જ્યારે શરીર છૂટે છે ત્યારે એને અગ્નિને સોંપવામાં આવે છે. મનુષ્ય મરણ પામ્યા પછી ચિતામાં બાળીને તેના શબને ભસ્મ કરી નાખે છે. પરંતુ શાસ્ત્રમાં જોવામાં આવે તો એ પણ એક યજ્ઞ જ છે. એમાં વેદમંત્રોથી વિધિપૂર્વક આહુતિઓ આપવામાં આવે છે અને શરીરને યજ્ઞ ભગવાનને અર્પણ કરવામાં આવે છે.

પ્રત્યેક કથા, કીર્તન, વ્રત, ઉપવાસ, પર્વ, તહેવાર, ઉત્સવ અને ઉદ્ઘાપનમાં હવનને આવશ્યક માનવામાં આવે છે. હાલમાં લોકો એનું મહત્ત્વ અને વિધાન ભૂલી ગયા છે અને કેવળ ચિહ્નપૂજા કરીને કામ ચલાવે છે. ઘરોમાં સ્ત્રીઓ કોઈને કોઈ રૂપમાં ચિહ્ન પૂજા તો કરે જ છે. તેઓ તહેવારમાં યા પર્વોમાં અગ્નિને જમાડવાની ક્રિયા કોઈને કોઈ રૂપમાં કરે છે. થોડા અંગાર લઈને ઘી નાખીને પ્રજ્વલિત કરીને તેને નાના નાના ગ્રાસ ચઢાવવા અને જળ એ અગ્નિને ફરતે ફેરવવું-અગ્નિની પરિક્રમા કરવી-એ વાત આપણને કેટલાક સંસ્કારી ઘરમાં જોવા મળે છે, પિતૃઓનું શ્રાદ્ધ જે દિવસે હોય તે દિવસે બ્રાહ્મણભોજન પહેલાં અગ્નિને ભોજન કરાવવામાં આવે છે. એવી સ્થિર માન્યતા છે કે અગ્નિના મુખમાં આપેલી આહુતિ દેવતાઓ અને પિતૃઓને પહોંચે છે.

વિશેષ પ્રસંગોએ તો હવન અવશ્ય કરવો જ પડે છે. ચૂલો, ઘંટી, સાવરણી આદિથી થનારી નિત્યની હિંસા અને પાતકોના નિવારણાર્થે નિત્ય પંચયજ્ઞ કરવાનું વિધાન છે. એ પાંચેમાં બલિવૈશ્ય પણ છે. બલિવૈશ્ય અગ્નિમાં આહુતિ આપીને થાય છે. આ પ્રકારે શાસ્ત્રોની આજ્ઞાનુસાર તો નિત્ય હવન કરવાનું આપણે માટે આવશ્યક છે. તહેવારોના દિવસે અગ્નિહોત્ર કરવું આવશ્યક છે. હોળી તો યજ્ઞનો જ તહેવાર છે. આજકાલ લોકો લાકડાં બાળીને હોળી ઊજવે છે. શાસ્ત્રો કહે છે કે લોકો સાચા યજ્ઞની આવશ્યકતા અને વિધિને ભૂલી ગયા છે. પરંતુ માત્ર લાકડાં બાળીને એ પ્રાચીન પરંપરાને ગમે તેમ સાચવી રહ્યા છે. એ જ રીતે શ્રાવણી, દશેરા તેમજ દિવાળીના તહેવારોમાં કોઈને કોઈ પ્રકારે હવન થાય છે. નવરાત્રિમાં સ્ત્રીઓ દેવોની પૂજા કરે છે ત્યારે અગ્નિમુખમાં દેવીને નિમિત્તે ઘી, લવિંગ, જાયફળ આદિ ચીજો અવશ્ય ચઢાવે છે. સત્યનારાયણની વ્રતકથા, રામાયણ પારાયણ, ગીતાપાઠ, ભાગવતસપ્તાહ આદિ ગમે તે શુભ આયોજન હોય એમાં હવન અવશ્ય હોવાનો જ.

મંત્રસાધનાઓમાં પણ હવન અનિવાર્ય છે. જેટલા પણ પાઠ, પુરશ્ચરણ, જપ; સાધના કરવામાં આવે છે, તે ચાહે વેદોક્ત હોય, ચાહે તાંત્રિક હોય, એમાં કોઈને કોઈ રૂપમાં હવન કરવો જરૂરી હોય છે. ગાયત્રીની ઉપાસનામાં પણ હવન આવશ્યક છે. અનુષ્ઠાન યા પુરશ્ચરણમાં જપનો દસમો ભાગ હવન કરવાનું વિધાન છે. પરિસ્થિતિવશ દસમા ભાગની આહુતિઓ ન આપી શકાય તે સોમા ભાગની (શતાંશ) આપવી. ગાયત્રીને માતા અને યજ્ઞને પિતા માનવામાં આવ્યા છે. એ બંનેના સંયોગથી મનુષ્યનો આધ્યાત્મિક જન્મ થાય છે, તેને 'દ્વિજત્વ' કહે છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્યને દ્વિજ કહેવામાં આવે છે. એ દ્વિજનો અર્થ છે બે જન્મવાળો. જેમ આપણા શરીરને જન્મ આપનાર માતાપિતાની સેવા પૂજા કરવી તે મનુષ્યનું નિત્યકર્મ છે, તેમ ગાયત્રીમાતા અને યજ્ઞપિતાની પૂજા એ પણ પ્રત્યેક દ્વિજનું આવશ્યક ધર્મકર્તવ્ય છે.

ધર્મગ્રન્થોમાં ડગલે ને પગલે યજ્ઞના મહિમાનું ગાન છે. વેદમાં યજ્ઞનો વિષય મુખ્ય છે કેમ કે યજ્ઞ એક એવું વિજ્ઞાનમય વિધાન છે, જેથી મનુષ્યનું આધ્યાત્મિક અને ભૌતિક રીતે કલ્યાણ અને ઉત્કર્ષ થાય છે. યજ્ઞથી ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે. કહેવામાં આવ્યું છે કે :

यो यज्ञं यज्ञंपरौरिच्यते यज्ञसंज्ञित ।

तं यज्ञपुरुषं विष्णु नमामि प्रभुमीश्वरम् ॥

જે યજ્ઞ દ્વારા પૂજાય છે, યજ્ઞમય છે, યજ્ઞરૂપ છે એ યજ્ઞરૂપ વિષ્ણુ ભગવાનને નમસ્કાર છે. યજ્ઞ મનુષ્યની અનેક કામનાઓ પૂર્ણ કરે છે તથા સ્વર્ગ અને મુક્તિ પ્રદાન કરે છે. યજ્ઞ નહીં કરનારની શાસ્ત્રોમાં ઘણી નિંદા કરવામાં આવી છે.

કસ્વા વિમુંચતિ સત્વા વિમુંચિ કસ્મૈ ત્વા વિમુંચતિ તસ્મૈ ત્વા વિમુંચતિ ।
પોષાય રક્ષસા ભાગોસિ ।

-યજ્ઞ ૨/૨૩

સુખશાંતિને ચાહનાર કોઈ વ્યક્તિ યજ્ઞનો પરિત્યાગ નથી કરતી. જે યજ્ઞને છોડે છે તેને યજ્ઞરૂપ પરમાત્મા પણ છોડી દે છે. સર્વની ઉન્નતિ માટે યજ્ઞમાં આહુતિઓ આપવામાં આવે છે. જે નથી આપતા તે રાક્ષસ બની જાય છે.

યજ્ઞેન પાપેઃબહુભિર્વિમુક્તઃ પ્રાપ્નોતિ લોકાન્ પરમસ્ય વિષ્ણોઃ ।

-હારિત

યજ્ઞ દ્વારા અનેક પાપોમાંથી મુક્તિ મળે છે તથા પરમાત્માના લોકની પણ પ્રાપ્તિ થાય છે.

પુત્રાર્થી લભતે પુત્રાન્ ધનાર્થી લભતે ધનમ્ ।

ભાર્યાર્થી શોભનાં ભાર્યાં કુમારી ચ શુભમ્ પતિમ્ ॥

ભ્રષ્ટરાજયસ્તથા રાજ્યં શ્રીકામઃ શ્રિયમાપ્નુયાત્ ।

યં યં પ્રાર્થયતે કામં સર્વં ભવતિ પુષ્કલમ્ ।

નિષ્કામઃ કુરુતે યજ્ઞઃ સ પરં બ્રહ્મ ગચ્છતિ ॥

મત્સ્યપુરાણ ૮૩/૧૧૭

યજ્ઞથી પુત્રાર્થીને પુત્રલાભ, ધનાર્થીને ધનલાભ, લગ્નાર્થીને સુંદર ભાર્યા, કુમારીને સુંદર પતિ, શ્રીની કામનાવાળાને ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને નિષ્કામ ભાવથી યજ્ઞાનુષ્ઠાન કરવાથી પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ન તસ્ય ગ્રહપીડા સ્યાન્ન ચ બન્ધુધનક્ષયઃ ।

ગ્રહ યજ્ઞ વ્રત ગેહૈ લિખિતં યત્ર તિષ્ઠતિ ॥

ન તત્ર પીડા પાપાનાં ન ચ બન્ધમ્ ।

અશેષ-યજ્ઞફલદ- મમેષાધૌધ-નાશનમ્ ॥

કોટિહોમપદ્ધતિ

યજ્ઞ કરનારને ગ્રહપીડા, બન્ધુનાશ, ધનક્ષય, પાપ, રોગ, બન્ધન આદિની પીડા સહન કરવી પડતી નથી. યજ્ઞનું ફળ અનંત છે.

દેવાઃ સન્તોષિતા યજ્ઞૈર્લોકાન્ સમ્વર્ધયન્ત્યુત

ઉભયોર્લોક્યો ! ભૂતિર્યજ્ઞઃ પ્રદશ્યતે

તસ્માદ્દશાદિવ યાતિ પૂર્વજૈઃ સહઃ મોદતે

નાસ્તિ યજ્ઞસમન્દાન નાપ્તિ યજ્ઞસમો વિધિઃ ॥

સર્વધર્મ સમુદેશો દેતિ ! યજ્ઞો સમાહિતઃ

-મહાભારત

યજ્ઞોથી સંતુષ્ટ થઈને દેવતા જગતનું કલ્યાણ કરે છે. યજ્ઞથી લોકપરલોકનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. યજ્ઞથી સુવર્ણની પ્રાપ્તિ થાય છે. તે યજ્ઞથી જ મનુષ્ય સ્વર્ગમાં જાય છે અને પૂર્વજોની સાથે આનંદ કરે છે. યજ્ઞ સમાન કોઈ દાન નથી. યજ્ઞ સમાન કોઈ વિધિવિધાન નથી. યજ્ઞમાં જ બધા ધર્મોનો ઉદ્દેશ સમાયો છે.

અસુરાશ્ચ સુરાશ્ચૈવ પુણ્યહૃતોર્મ ખક્રિયામ્ ।

પ્રયતન્તે મહાત્માનસ્તસ્માદ્દશપરાયાઃ ॥

યજ્ઞૈરેવ મહાત્માનો બભૂ બુરોધિકાઃ સુરાઃ ॥

-મહાભારત

અસુર અને સુર સર્વ પુણ્યના મૂળ હેતુ યજ્ઞને માટે પ્રયત્ન કરે છે. સત્પુરુષોએ સદા યજ્ઞપરાયણ થવું જોઈએ. યજ્ઞથી જ ઘણા સત્પુરુષો દેવ બન્યા છે.

યદીક્ષિતાયુર્વદિ વા પરેતો મૃત્યોરતિકં નીતિ એવં ।
તમાહરામિ નિઋતે રુપસ્થ તસ્યાર્થમેનં શતશારદાય ॥

અથર્વ ૩/૧/૧૨

જો રોગી પોતાની જીવનશક્તિને પણ ખોઈ ચૂક્યો હોય, નિરાશાજનક સ્થિતિએ પહોંચી ગયો હોય, તો પણ એને મૃત્યુની ચુંગાલમાંથી બચાવી લેવામાં આવે છે અને સો વર્ષ જીવતો રહેવાને માટે ફરીથી યોગ્ય બનાવી દેવામાં આવે છે.

યજ્ઞરાપ્યાયિતા દેવા વૃષ્ઠયુન્સર્ગેણ વે પ્રજાઃ ।
આપ્યાયન્તે તુ ધર્મજ્ઞાઃ કલ્યાણહૈતવઃ ॥

-વિષ્ણુપુરાણ

યજ્ઞથી દેવતાઓનું બળ મળે છે. યજ્ઞથી વર્ષા થાય છે. યજ્ઞથી અન્ન અને પ્રજાપાલન થાય છે. હે ધર્મજ્ઞ ! યજ્ઞ જ કલ્યાણનો હેતુ છે.

પ્રયુક્ત્યા યથા કેષ્ટૂવા રાજ્યક્ષ્મા પુરોજિતઃ ।
ના વેદવિહિતામિષ્ટમારોગ્યાર્થી પ્રયોજ્યેત્ ॥

-ચરક ચિ. ખંડ ૮/૧૨૨

ક્ષય જેવા રોગોનો પ્રાચીનકાળમાં યજ્ઞના પ્રયોગથી નાશ કરવામાં આવતો હતો. રોગમુક્તિની ઈચ્છા રાખનારાઓએ આ વેદવિદિત યજ્ઞનો આશ્રય લેવો.

અહં કતુરહં યજ્ઞઃ સ્વધાહમહમૌષધમ્ ।
મન્ત્રોડહમહમેવાજ્યમહમગ્નિરહં હુતમ્ ॥

-ગીતા ૮/૭૬

હું જ કર્તુ છું, હું જ યજ્ઞ છું, હું જ સ્વધા છું, હું જ ઔષધિ છું, હું જ મંત્ર છું, આજીવન હવન પણ હું જ છું.

નાડયં લોકોસ્ત્યયજ્ઞસ્ય કુતોડન્યઃ કુરુસત્તમ ।

-ગીતા ૪/૩૧

હે અર્જુન ! યજ્ઞરહિત મનુષ્યને આ લોકમાં પણ સુખ મળતું નથી તો પરલોકમાં સુખ હોય જ ક્યાંથી ?

નાસ્ત્યયજ્ઞસ્ય લોકો વૈ નાયજ્ઞો વિદતે શુભમ્ ।
અયજ્ઞો ન ચ પૂતાત્મા નશ્યન્તિ છિન્નપર્ણ વત્ ॥

-શંખ.

યજ્ઞ ન કરનારો મનુષ્ય લૌકિક અને પારલૌકિક સુખોથી વંચિત થઈ જાય છે. યજ્ઞ ન કરનારનો આત્મા પવિત્ર હોતો નથી અને કાળથી છૂટા પડેલા પાંદડાંની જેમ તે નષ્ટ થઈ જાય છે.

સહયજ્ઞાઃ પ્રજ્ઞા સૃષ્ટ્વા પુરોવાચ પ્રજાપતિઃ ।
અનેન પ્રસવિપ્યધ્વમેષ વો સ્ત્વષ્ઠકામધુક્ ॥
દેવાન્ ભાવયતાનેન તે દેવા ભાવયન્તુ વઃ ।
પરસ્પર ભાવન્તઃ શ્રોયઃ પરમવાપ્સ્યથ ॥
ઈષ્ટાનમોગાન્ હિ વો દેવા દાસ્યન્તે યજ્ઞભાવિતાઃ ॥

- ગીતા ૩/૧૦/૧૧

બ્રહ્માજીએ મનુષ્યની સાથે જ યજ્ઞને પેદા કર્યો અને એને કહ્યું કે, આ યજ્ઞ દ્વારા તમારી ઉન્નતિ થશે. આ યજ્ઞ તમારી ઈચ્છિત કામનાઓ, આવશ્યકતાઓને પૂર્ણ કરશે. તમે યજ્ઞ દ્વારા દેવતાઓને સંતુષ્ટ કરો, તે દેવતાઓ તમારી ઉન્નતિ કરશે. આમ બંને પોતાનાં કર્તવ્યોનું પાલન

કરીને કલ્યાણને પ્રાપ્ત કરશો. યજ્ઞથી સંતુષ્ટ કરાયેલા દેવો અનાયાસે તમને સુખશાંતિની વસ્તુઓ આપશે.

અસંખ્ય શાસ્ત્રવચનોમાંથી કેટલાંક પ્રમાણો ઉપર આપવામાં આવ્યાં છે. તે ઉપરથી યજ્ઞનું મહત્ત્વ સહેજે ધ્યાનમાં આવી જાય છે. પૂર્વકાળમાં પણ આધ્યાત્મિક અને ભૌતિક ઉદ્દેશોને માટે મોટા મોટા યજ્ઞો કરવામાં આવતા હતા. દેવો પણ યજ્ઞ કરતા હતા, અસુરો પણ યજ્ઞ કરતા હતા અને ઋષિઓ પણ યજ્ઞ કરતા હતા. રાજા લોકો અશ્વમેધ આદિ વિશાલ યજ્ઞોનું આયોજન કરતા હતા અને સાધારણ લોકો પણ સમયે સમયે યજ્ઞ કર્યા કરતા. અમુક લોકો હંમેશા યજ્ઞોનો વિધ્વંસ કરતા હતા કે જેથી યજ્ઞથી એમના શત્રુઓનો ઉત્કર્ષ અને લાભ થઈ ન શકે. એ જ પ્રમાણે અસુરોના યજ્ઞનો પણ ધ્વંસ કરાતો હતો. રામાયણમાં રાક્ષસોના એવા યજ્ઞનું વર્ણન છે, જેનો હનુમાનજીએ નાશ કર્યો હતો. જો સફળ થાય તો રાક્ષસો અજેય થઈ ગયા હોત.

રાજા દશરથ પુત્રેષ્ટિ યજ્ઞ કર્યાથી ચાર પુત્રો પામ્યા હતા. રાજા નૃગ યજ્ઞ દ્વારા સ્વર્ગે જઈને ઈન્દ્રાસનના અધિકારી થતા હતા. રાજા અશ્વપતિએ યજ્ઞ દ્વારા સંતાન પ્રાપ્ત કરવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. ઈન્દ્ર પોતે પણ યજ્ઞથી જ સ્વર્ગને પામ્યો હતો. ભગવાન રામે પોતાને ત્યાં અશ્વમેધ કરાવ્યો. શ્રીકૃષ્ણની પ્રેરણાથી પાંડવોએ રાજસૂય યજ્ઞ કર્યો હતો, આગંતુકોના સ્વાગતનું કામ શ્રીકૃષ્ણે પોતે કર્યું હતું. પાપોના પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે, અનિષ્ટો અને પ્રારબ્ધજન્ય દુર્ભાગ્યોની શાંતિને માટે, કોઈ અભાવની પૂર્તિને માટે, કોઈ સહયોગ યા સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે, રોગનિવારણ માટે, દેવતાઓને પ્રસન્ન કરવાના હેતુથી, ધનધાન્યની અધિક ઊપજને માટે, અમૃતમયી વર્ષાને નિમિત્તે, વાયુમંડળમાંથી અસ્વાસ્થ્યકર તત્ત્વોનું ઉન્મૂલન કરવાને માટે હવન-યજ્ઞ કરવામાં આવતા હતા અને તેનાં પરિણામો પણ તેને અનુરૂપ જ આવતાં હતાં.

યજ્ઞ એક મહત્ત્વપૂર્ણ વિજ્ઞાન છે. જે વૃક્ષોની સમિધાઓ કામમાં લેવામાં આવે છે, તેમાં વિશેષ પ્રકારના ગુણો હોય છે. કયા પ્રયોગમાં કઈ વસ્તુઓ હોમવી જોઈએ, તેનું પણ વિજ્ઞાન છે. એ વસ્તુઓ ભેગી થવાથી એક વિશેષ ગુણવાળું મિશ્રણ તૈયાર થાય છે, જે બળવાથી વાયુમંડળમાં એક વિશિષ્ટ પ્રભાવ પેદા કરે છે. વેદમંત્રોના ઉચ્ચારણની શક્તિથી એ પ્રભાવમાં ઉમેરો થાય છે. પરિણામે જે વ્યક્તિ યજ્ઞમાં જોડાય છે, એના પર તથા આજુબાજુના વાયુમંડળ પર એનો ભારે પ્રભાવ પડે છે. સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિના અંતરાલમાં જે વિવિધ પ્રકારની શક્તિઓ કામ કરે છે, તેમને દેવતાઓને અનુકૂળ બનાવી એમને ઉપયોગી વાતોમાં પ્રયોજવા, એમની સાથે સંબંધ સ્થાપવો, એનું જ નામ દેવતાઓને પ્રસન્ન કરવા કહેવાય. એ કાર્ય યજ્ઞથી સહેલાઈથી સધાય છે.

જગતમાં કદી કોઈ વસ્તુનો નાશ થતો નથી. કેવળ રૂપાંતર થતું રહે છે. જે વસ્તુ હવનમાં હોમવામાં આવે છે તે તથા વેદમંત્રોની શક્તિથી જે સદ્ભાવનાઓ યજ્ઞ દ્વારા ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે, તે બંને મળીને આકાશમાં છવાઈ જાય છે. એનું પરિણામ આખા જગતને માટે કલ્યાણકારક નીવડે છે. આ પ્રકારે આ જગતની સેવાનું, વિશ્વમાં સુખશાંતિ ઉત્પન્ન કરવાનું યજ્ઞ એક ઉત્તમ માધ્યમ અને પુણ્યમય પરમાર્થ છે. યજ્ઞથી સાધકની આત્મશુદ્ધિ થાય છે, એનાં પાપ નાશ પામે છે તેમજ શાંતિ અને સદ્ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. સાચા હૃદયથી યજ્ઞ કરનારાંના લોક અને પરલોક સુધરે છે. જો એનું પુણ્ય પર્યાપ્ત થાય તો એને સ્વર્ગ કે મુક્તિ મળી જાય છે અને કદાચ બીજો જન્મ લેવો પડે તો સુખી, શ્રીમંત, સમૃદ્ધ અને ઊંચા પરિવારમાં તેનો જન્મ થાય છે. ત્યાર બાદ ભવિષ્યને માટે સુવિધાથી કર્મ કરીને તે પોતાના લક્ષ્યને સફળતાપૂર્વક પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

યજ્ઞનો અર્થ દાન, એકતા, ઉપાસના છે. આ ભાવનાઓ અને મનોવૃત્તિઓને વધારવાને માટે યજ્ઞનું આયોજન સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ બંને દૃષ્ટિએ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. યજ્ઞનું વેદોક્ત આયોજન, શક્તિશાળી મંત્રોનું વિધિસર ઉચ્ચારણ, વિધિપૂર્વક બનાવેલો કુંડ, શાસ્ત્રોક્ત સમિધાઓ તથા સામગ્રી જ્યારે ઠીક પ્રમાણમાં વિધાનપૂર્વક હોમવામાં આવે છે, ત્યારે એનો દિવ્ય પ્રભાવ વિસ્તૃત આકાશમંડળમાં ફેલાઈ જાય છે. એ પ્રભાવના પરિણામે પ્રજાના અંતઃકરણમાં પ્રેમ, એકતા, સહયોગ, સદ્ભાવના, ઉદારતા,

ઈમાનદારી, સંયમ સદાચાર, આસ્તિકતા આદિ સદ્ભાવો અને સદ્વિચારોનો સ્વયંમેવ આવિર્ભાવ થવા માટે છે. પર્ણોથી આસ્થાદિત દિવ્ય આધ્યાત્મિક વાતાવરણના દિવસોમાં જે સંતાન પેદા થાય છે તે પણ સ્વસ્થ, સદ્ગુણી અને ઉત્તમ વિચારો ધરાવનારું થાય છે. પ્રાચીનકાળમાં પુત્રપ્રાપ્તિ માટે પુત્રેષ્ટિ કરવામાં આવતા હતા. એ ઉપરાંત જેમને સંતાનો થતાં હતાં, તેઓ પણ સદ્ગુણી અને પ્રતિભાવાન, સંતાન પ્રાપ્ત કરવાને માટે પુત્રેષ્ટિ યજ્ઞ કરાવતા હતા. ગર્ભાધાન, સીમંત, પુંસવન, જાતકર્મ, નામકરણ આદિ સંસ્કારો બાળકનો જન્મ થયા પછી અજ્ઞાન અવસ્થામાં જ થાય છે. એ દરેકમાં હવન થાય છે તેથી બાળકના મન પર દિવ્ય પ્રભાવ પડે છે અને મોટો થયા પછી પુરુષ સિંહ અને મહાપુરુષ થાય છે. પ્રાચીનકાળનો ઈતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે કે, જે જમાનામાં આ દેશમાં યજ્ઞની પ્રતિષ્ઠા હતી, તે જમાનામાં આ દેશમાં મહાપુરુષો અને નરરત્નોની વિપુલતા હતી. આજે યજ્ઞનો તિરસ્કાર કરીને અનેક દુર્ગુણો, રોગો, કુસંસ્કારો અને ખરાબ આદતોથી પ્રસિત બાળકોથી આપણાં ઘરો ભરાઈ રહ્યાં છે.

યજ્ઞથી અદૃશ્ય આકાશમાં જે આધ્યાત્મિક વિદ્યુત-તરંગો ફેલાય છે, તે લોકોના મનમાંથી દ્વેષ, પાપ, અનીતિ, વાસના, સ્વાર્થ, કુટિલતા આદિ બૂરાઈઓને દૂર કરે છે. પરિણામે એનાથી અનેક સમસ્યાઓ હલ થાય છે. અનેક ગૂંચવણો, મુશ્કેલીઓ, દાવપેચના પ્રસંગો, ચિંતાઓ, ભય, આશંકાઓ અને ખરાબ સંભાવનાઓ સમૂળી નષ્ટ થઈ જાય છે. રાજા, ધનિક, સમૃદ્ધ લોકો અને ઋષિમુનિઓ મોટા મોટા યજ્ઞો કરાવતા હતા. તેનાથી દૂર દૂરનું વાતાવરણ નિર્મળ થતું હતું અને દેશવ્યાપી-વિશ્વવ્યાપી બૂરાઈઓ અને સંકટોનું નિવારણ થઈ જતું હતું. સામાન્ય લોકો પણ નાના યજ્ઞો કરાવતા હતા, જેનાથી એમના ઘરની, કુટુંબની, ગામની નાની નાની સમસ્યાઓનો ઉકેલ થઈ જતો હતો. વ્યાપક સુખ, સમૃદ્ધિ, વર્ષા, આરોગ્ય, સુખશાંતિને માટે મોટા મોટા યજ્ઞોની આવશ્યકતા પડે છે. પરંતુ નાના હવનો પણ પોતાની મર્યાદા પ્રમાણે લોકોને લાભ આપે છે. હવનમાં જેટલો ખર્ચ થાય છે તેનાથી હજારોગણા મૂલ્યની સુખસમૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ અને આપત્તિઓથી નિવૃત્તિ મળે છે.

મોટા યજ્ઞો કરવાનું જેમનું સામર્થ્ય છે, તેમણે તે કરવા જોઈએ. અગ્નિનું મુખ ઈશ્વરનું મુખ છે. એમાં જે કંઈ ખવડાવવામાં આવે તે સાચા અર્થમાં બ્રહ્મભોજન છે. બ્રહ્મ અર્થાત્ પરમાત્મા. યજ્ઞના મુખમાં આહુતિ આપવી, એટલે પરમાત્માને ભોજન કરાવવું. ભગવાન આપણને સહુને ખવડાવે છે, તો આપણું પણ કર્તવ્ય છે કે, પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારની પ્રતિપૂજા કરવામાં કંજૂસાઈ ન કરવી, જેની આર્થિક સ્થિતિ સારી ન હોય, તેણે થોડું થોડું ઉઘરાણું કરીને સામૂહિક યજ્ઞની વ્યવસ્થા કરવી. જ્યાં એમ બની શકે એવું ન હોય ત્યાં કોઈ કોઈ વાર નાના નાના હવનો કરવા અથવા જ્યાં નિયમિત યજ્ઞ થતા હોય ત્યાં પણ પોતાના તરફથી થોડીક આહુતિ આપવાની ગોઠવણ કરવી. કોઈ બીજું યજ્ઞ કરી રહ્યું હોય તો એમાં સમય, સહયોગ અને સહાય આપીને અને સફળ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો તે પણ ભાગીરથ કાર્ય થવા જેવું જ ગણાય. નિત્યનું અગ્નિહોત્ર બહુ સરલ છે. એમાં એટલો ખર્ચ થતો નથી, કે મધ્યમ વર્ગનો મનુષ્ય તેનો ભાર ન ઉપાડી શકે. જે લોકો નિત્ય હવન કરી શકતા નથી તેમણે સપ્તાહમાં એક વાર રવિવાર અથવા અમાસ અથવા પૂનમે હવન કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. આ સાધારણ હવનનું વિધિવિધાન કઠિન નથી. “ગાયત્રી યજ્ઞવિધાન” પુસ્તકમાં એનો સરળ વિધિ આપવામાં આવ્યો છે. એને આધારે પુરોહિત વગર પણ સહેલાઈથી કોઈ પણ માણસ કરાવી શકે છે. જ્યાં કંઈ પણ વિધાનની ખબર ન હોય, ત્યાં કેવળ શુદ્ધ ધીની આહુતિ ગાયત્રીમંત્રને અંતે ‘સ્વાહા’ શબ્દ બોલીને આપી શકાય છે. કોઈને કોઈ પ્રકારે યજ્ઞપરંપરા ચાલુ રાખવામાં આવે તો એ ભારતીય સંસ્કૃતિની બહુ જ મોટી સેવા છે - એ નાનું શું કર્મકાંડ પણ આપણા ઘરના વાયુમંડળને શુદ્ધ કરવામાં અને બધા લોકો પર સત્ત્વગુણનો પ્રભાવ પાડવામાં ખૂબ જ સહાયક થાય છે. જેમના ઘરમાં હવન થતા રહે છે, ત્યાં પાપકર્મનો પ્રવેશ થતો નથી. પ્રેત-પિશાચ, દુઃખ-દુર્ભાગ્ય, અભાવ, દરિદ્રતા અને કલેશ-કલહનું શમન થતું રહે છે. યજ્ઞથી અગ્નિહોત્રના દેવતા પ્રસન્ન થઈને સુખશાંતિની વર્ષા કરતા રહે છે.

યજ્ઞ કોઈ પણ જાતનો નુકસાનીનો સોદો નથી. સાધારણ રીતે કરાયેલા હવનમાં જે પૈસા ખર્ચાય છે, તે એક પ્રકારે દેવતાઓની બેંકમાં જમા થાય છે અને તે સંતોષકારક પૂરતા વ્યાજ સાથે સંકટના સમયે આપણને પાછા મળે છે. વિધિપૂર્વક શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ અને વિશિષ્ટ ઉપચારો અને વિધિવિધાનથી કરાયેલા હવન તો વિશેષ મહત્વના છે. એવા યજ્ઞો એક પ્રકારનું દિવ્ય અસ્ત્ર છે. દૈવી સહાય પ્રાપ્ત કરવાનો એ અચૂક ઉપાય છે. પ્રાચીનકાળમાં યજ્ઞથી ધારેલી વર્ષા થતી હતી. યજ્ઞશક્તિથી સુસજ્જિત થઈને યોદ્ધા લોકો અજેય બનતા હતા. યજ્ઞ દ્વારા યોગી લોકો પોતાની તપશ્ચર્યા પૂર્ણ કરીને આત્મસાક્ષાત્કાર કરતા હતા. યજ્ઞ સમસ્ત રિદ્ધિસિદ્ધિઓનો પિતા છે. યજ્ઞને દેવોએ 'કામધુક' કહ્યો છે. તે મનુષ્યના અભાવોને દૂર કરનારો અને વિઘ્નોને દૂર કરનારો છે.

નાના પાયા પર કરેલો હોમ પણ બહુ જ ઉપયોગી થાય છે. એ દ્વારા ઘરની વાયુશુદ્ધિ, રોગનિવૃત્તિ અને અનિષ્ટોથી આત્મરક્ષા થાય છે અને વિધિપૂર્વક થયેલા યજ્ઞો તો અસાધારણ ફળ આપે છે. યજ્ઞ એક વિદ્યા છે. પાંચે તત્ત્વોનું હોમમાં એક વૈજ્ઞાનિક સંમિશ્રણ થાય છે, જેથી એક મહાન શક્તિનો આવિર્ભાવ થાય છે. યજ્ઞની એ પ્રચંડ શક્તિને 'દ્વિ મૂર્ધા, દ્વિ નાસિકા, સપ્ત હસ્ત, દ્વિમુખ, સપ્ત જિહ્વા, ઉત્તર મુખ, કોટિ દ્વાદશ મૂર્ધા, દ્વિ પંચ, શત્કલાયુતગમ્' આદિ વિશેષણો આપવામાં આવ્યાં છે.

આ રહસ્યમય સંકેતમાં એ બતાવવામાં આવ્યું છે કે, યજ્ઞાગ્નિની મૂર્ધા ભૌતિક અને અધ્યાત્મિક બંને છે. આ ક્ષેત્રો સફળ બનાવી શકાય છે. સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ યજ્ઞની નાસિકા છે. એના પર અધિકાર પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. સાતે પ્રકારની સંપત્તિઓ યજ્ઞના હાથમાં છે. વામ માર્ગ અને દક્ષિણ માર્ગ એ બે મુખો છે. સાત લોક જીભ છે. આ બધા લોકોમાં જે કાંઈ પણ વિશેષતાઓ છે, તે યજ્ઞાગ્નિના મુખમાં મોજૂદ છે. ઉત્તર ધ્રુવનું ચુંબકત્વ કેન્દ્ર અગ્નિમુખ છે. યજ્ઞની બાવન કલાઓ એવી છે, જેમાંથી થોડીક પ્રાપ્ત કરીને રાવણ આટલો શક્તિશાળી થઈ ગયો હતો. જો એ બધી કલાઓ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો દુનિયાના બધા પદાર્થો એને હસ્તક થઈ જાય છે. યજ્ઞનો મહિમા અનંત છે. એનું આયોજન પણ ફળદાયક થાય છે. ગાયત્રીઉપાસકોને તો યજ્ઞ પિતાતુલ્ય પૂજનીય છે.

ગાયત્રીઉપાસકોને માટે યજ્ઞ આવશ્યક છે. એમણે યજ્ઞની પરંપરા ચાલુ રાખવી જોઈએ. પોતાના ઘરનું, પોતાની મનોભૂમિનું વાતાવરણ યજ્ઞમય રહે, એ માટે યજ્ઞ ભગવાનની પૂજા કરવી એ દરેક ગાયત્રીઉપાસકોની ફરજ છે.

ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન બીજો ભાગ ભૂમિકા

ગાયત્રી ના વિષયમાં અમારા પ્રાચીન ગ્રંથોમાં સુવિસ્તૃત વર્ણન કરેલું છે. અનેક ગ્રંથોમાં ગાયત્રીનું વિવેચન, ઈતિહાસ, વિવરણ, સાધન તથા મહત્ત્વ ના વિષયમાં ઘણું જ સારું લખેલું છે. ગત વીસ વર્ષોમાં ગાયત્રી સંબંધી શોધ માટે અમે આશરે બે હજાર ગ્રંથ વાંચ્યા છે. એમાંથી અમુક પ્રકરણ તો ઘણાંજ ગૂઢ છે જેને સમજવા આ માર્ગ ના જાણકારો માટે જ શક્ય છે, પરંતુ આમ જાણકારો માટે પણ આ સાહિત્ય નો ઉપયોગ એટલે સારો છે કે એને વાંચવા અને સમજવાની ઉપયોગિતા ઓછી નથી.

ગાયત્રી વિદ્યાનું સવિશેષ પ્રાચીન સાહિત્ય નું સંકરણ આ પુસ્તકમાં જણાવવામાં આવ્યું છે. અર્થાત્ અમારા સંકલિત સાહિત્યના અંશ માત્ર જ છે, છતાં પણ આનાથી એટલું તો જાણવા મળે જ છે ગાયત્રી વિદ્યાનું મહત્ત્વ કેટલું વધારે છે. સારા સંજોગો ઉભા થશે તો બીજા સાહિત્ય પણ પ્રકાશિત કરીશું.

ગાયત્રી મંત્ર એકલો જ એટલો સારગર્ભિત છે કે તેને સમજવામાં ઘણાં જન્મો લાગી શકે છે. સાથે સાથે એના ગર્ભમાં એ બધા તત્ત્વજ્ઞાન ભરેલા છે, કે જેની વ્યાખ્યા માટે વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, ઈતિહાસ, દર્શન, ઉપનિષદ્, બ્રાહ્મણ, આરણ્યક, સ્મૃતિ, નીતિ, સંહિતા તથા સુત્ર ગ્રંથની રચના કરેલી છે. આ પુસ્તકમાં વર્ણન કરેલા ગાયત્રી વિશેના લઘુ સંગ્રહો થી વાંચનાર એટલું તો અનુમાન લગાવી શકે છે. ગાયત્રી વિદ્યા કેટલી શક્તિમાન છે.

આ પુસ્તકના પ્રથમ ભાગમાં ગાયત્રી સંબંધી આવશ્યક જાણકારી તથા સર્વસાધારણ લોકો માટે ઉપયોગી સાધન-વિધાન નો વિસ્તારપૂર્વક ઉલ્લેખ કરી ચૂક્યા છીએ, જો કોઈપણ વાત સમજી ના શકાય તો પત્ર દ્વારા પૂછી શકાય છે. વામમાર્ગી તાંત્રિક સાધનાઓ માટે પૂછવું નિરર્થક છે, કારમે આ વિત્રાન કેવળ સુપરીક્ષીત, અધિકારી તથા ઉપયુક્ત મનોદશાવાળા લોકો માટે જ સીમિત તથા સુરક્ષિત છે.

અમારો દૃઢ વિશ્વાસ છે કે મનુષ્ય માટે ગાયત્રી થી વધારે કોઈ તત્ત્વજ્ઞાન તથા જીવનક્રમ ના હોઈ શકે. આ મહાવિદ્યા ના પ્રચાર માટે આ પુસ્તક સહાયક સિદ્ધ થશે, એ અમારો વિશ્વાસ છે.

- શ્રી શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજી